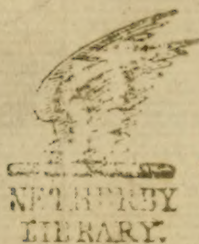

NETHERBY
LIBRARY.

חִנּוּךְ

hoc est

CATECHESIS,

SIVE

PRIMA INSTITVTIO

AVT

RVDIMENTA RELIGIONIS CHRISTIANÆ,

Ebraicè, Græcè, & Latinè explicata.

LVGDVNI BATAVORVM,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Franciscum Raphelengium.
cIↄ. Iↄ. XCI.

I. DRVSIVS STVDIOSIS LINGVARVM.

CAROLVS à Roorda, vir clarissimus, cum de Republica, ad cuius clauum plurimos annos cum summa laude sedet, optimè meritus est: tum, qua est propensione erga Linguas, quas vnus optimè intelligit, amat, ac, vt par est, æstimat, voluit etiam de vobis bene mereri. Is è re vestra esse iudicauit, si Rudimenta religionis Christianæ, tribus præcipuis linguis, hoc est, Ebraicè, Græcè, & Latinè explicata, publicum acciperent. Hoc cùm cuidam, qui ipsum officij caussa salutabat, indicasset, is, laudato con-

filio, eius nomine conuenit hac de re Franciſcum Raphelengium typographum diligentiſſimum iuxtà ac doctiſſimum. Is, vt eſt vtilitatis veſtræ ſtudioſiſſimus (nam neque finem, neque modum facit veſtris ſtudiis conſulendi) non præbuit ſe difficilem. Dumtaxat cautum ſibi voluit de parte impenſarum. Sciebat enim piſcem hunc, vt eſt in prouerbio, paucorum hominum futurum. Nam ſcilicet eos, qui res diuinas adminiſtrant, Scripturámque populo pro concione enarrant, quòd linguarum ferè ignari rudesq́ue ſint, tales libros non emere. Ergo æqua propoſita conditione cauit, ne hæc editio ſibi fraudi eſſet. Conditionem Carolus libens accepit. Quippe nihil ei prius, nihil antiquius publico bono. Quocirca rem familiarem eò conferre inſumereq́. non dubitauit. O beatæ opes tali domino

mino, qui eas in monumenta litterarum impendit! Quis hanc benignitatem dignè collaudet? Sed de eius viri virtutibus alius erit dicendi locus. Vos interim, ſtudioſi adoleſcentes, accipite Catecheſin trilinguem, eiſque, quorum eam munere habetis, hoc eſt, Carolo & Raphelengio, gratias agite, dignoque eos amore ac honore proſequimini.

ERASMVS ANNOT. IN LVCAM.

OLIM *qui baptiſmatis eſſent candidati, iis tradebantur fidei Chriſtianæ myſteria, ſed viua voce, ſine ſcripto; quemadmodum priſcis illis Theologis mos erat apud Ægyptios, & apud Gallos Druidibus. Id erat initiari myſteriis, quod Paulus & Lucas vocant* κατηχεῖν. Ηχεῖν *enim eſt voce ſonare. Inde* κατηχεῖν *voce erudire, quæ ſcripto nolis committere. Vnde qui docebantur, ad eum modum Catechumeni, ſiue* Κατήχητοι *vocabantur: qui docebant, Catechiſtæ, quos Dionyſiacus interpres ſuſceptores, vt arbitror, nominat. vulgo compatres dicuntur. Vſurpauit hoc verbi Lucianus in Aſino,* καὶ εἶπε κατηχεῖν, ὅσα ποιῶν μάλιστα ψυχαγωγεῖν αὐτὸν δυναίμην: iuſſitq. vt doceret quæ facienda eſſent, quibus maximè ſibi voluptati eſſe poſſem.

Theodorus annot. in eundem.

KATHXEIN *declarat voce aliquid ſignificare, &* κατηχεῖσθαι *dicuntur qui ex aliorum relatu quippiam acceperunt, vt Actor.* 21, 21. & 24. *Vn-*

24. *Vnde factum est vt in genere pro ἀπὸ ςόματος διδάσκειν accipiatur, vt* 1. *Corinth.* 14, 19. *Act.* 18, 25. *Rom.* 2, 18. *Galat.* 6, 6. *Sed postea, vt apud Ebræos* חנך *in Piel: ita apud Græcos in Ecclesia κατηχίζειν de iis demũ dici cœpit, qui prima religionis fundamenta in Ecclesia viua voce docebant, quorum discipuli propterea κατηχούμενοι vocabantur. Meminit etiam Porphyrius initio ὁμηρικῶν ζητημάτων, παιδικῆς κατηχήσεως: quod annotare placuit propter eos, qui apud profanos scriptores hoc vocabulum negant inueniri.*

סֵפֶר חִינּוּךְ בְּחִירָי יָהּ

הַמְלַמֵּד הַתַּלְמִיד

הם מָה יָשִׂים הָאָדָם לְנֶגֶד עֵינָיו לְדָרוֹךְ א
אֵלָיו מִסְפַּר יְמֵי חַיָּיו:
הת לָדַעַת אֶת בּוֹרְאוֹ:
הם לָמָּה יַעֲשֶׂה זֶה:
הת כִּי לְמַעַן יִתְפָּאֵר בָּנוּ בָּרָא אוֹתָנוּ וַיּוֹצִיאֵנוּ
לְאוֹר הַחַיִּים וְלָכֵן כֹּל מְזִמּוֹתֵינוּ יִהְיוּ
לִכְבוֹד אֱלֹהֵינוּ כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיֵּינוּ:
הם וּבַמֶּה יְאֻשַּׁר הָאָדָם:
הת הַדַּעַת הַהִיא תַּכְלִית אָשְׁרוֹ:
הם לָמָּה דַּעַת הָאֵל תְּאַשֵּׁר אוֹתוֹ:
הת כִּי זוּלָתָהּ מוֹתַר הַבְּהֵמָה מִן הָאָדָם:
הם עַל כֵּן הִנֵּה אֵין לָאָדָם רָעָה גְדוֹלָה
מִנְּטוֹת מִדַּרְכֵי אֲדוֹנָי:
הת דְּבָרֶיךָ אֱמֶת:
הם וּמִי הוּא הַיּוֹדֵעַ אֶת אֲדוֹנָי בֶּאֱמֶת
וּבְיוֹשֶׁר:

RVDIMENTA FIDEI CHRISTIANÆ.

Minister, Puer.

M.

QVIS humanæ vitæ præcipuus est finis?

P. Vt Deum, à quo conditi sunt homines ipsi nouerint.

M. Quid causæ habes cur hoc dicas?

P. Quoniã nos ideo creauit, & collocauit in hoc mundo, quò glorificetur in nobis. Et sanè vitã nostram cuius ipse est initiũ, æquum est in eius gloriam referri.

M. Quod verò est summum bonum hominis?

P. Illud ipsum.

M. Quamobrẽ id tibi summum bonum habetur?

P. Quia eo sublato infelicior est nostra conditio quàm quorumvis brutorum.

M. Ergo vel inde satis perspicimus nihil posse homini infelicius contingere, quàm Deo non viuere.

P. Sic res habet.

M. Porrò, quænam vera est ac recta Dei cognitio?

ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ.

Διδάσκαλος, Μαθητής.

Δ.

ΤΙ πρώτως καὶ κυρίως ἐστὶ τὸ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τέλος;

M. Τὸ τοὺς ἀνθρώπους τὸν Θεὸν ὑφ᾽ οὗ ἐκτίσθησαν γινώσκειν.

Δ. Τίνα αἰτίαν ἔχεις ἀποδοῦναι οὗ λέγεις;

M. Ὅτι ἐκεῖνος διὰ τοῦτο ἔκτισέ τε καὶ εἰς τὸν κόσμον κατῴκισεν ἡμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν δοξασθῇ. καὶ μὴν καὶ εἰκὸς τῆς ἐκείνου δόξης στοχαζομένους ἡμᾶς διατελεῖν τὸν βίον, ἐπειδὴ ἀρχὴ καὶ αἰτία τούτου τυγχάνει ὤν.

Δ. Τί δέ ἐστι τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν παρ᾽ ἀνθρώποις ἀγαθῶν;

M. Αὐτὸ τοῦτο.

Δ. Τίνος ἕνεκα μέγιστον τοῦτ᾽ ἀγαθὸν νομίζεις;

M. Ὅτι ἄνευ τούτου κάλλιον ἡμῶν τὰ ἄλογα τῶν ζώων φέροιτο ἄν.

Δ. Ἐντεῦθεν οὖν δῆλον ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἔσχατος τῆς δυστυχίας ὅρος, τὸ μὴ ζῆν ἀρεσκόντως τῷ Θεῷ.

M. Οὕτως.

Δ. Ποία δέ τις ἡ ἀληθὴς καὶ ὀρθὴ τοῦ Θεοῦ γνῶσις;

הת הַיּוֹדֵעַ אוֹתוֹ לָתֵת לוֹ הַכָּבוֹד הָרָאוּי לוֹ:

המ וּמָה נַּעֲשֶׂה לְכַבְּדוֹ כֵן:

הת נָשִׂים אוֹתוֹ לְבַדּוֹ מִבְטָחֵנוּ וְנַעֲבוֹד אוֹתוֹ כִּרְצוֹנוֹ תָּמִיד בְּכָל־מַעֲלָלֵינוּ וּבְעֵת צָרָתֵנוּ נִקְרָא אֵלָיו לְהוֹשִׁיעֵנוּ וְלָתֵת לָנוּ כֹּל צָרְכֵּינוּ וּלְהוֹדוֹת לוֹ בְּלִבֵּנוּ וּבְפִינוּ כִּי מִמֶּנּוּ הַכֹּל וּמֵאִתּוֹ נְקַבֵּל כֹּל טוֹב:

ב המ אַךְ לְמַעַן לֹא נֵלֵךְ בְּמִדְרָשֵׁנוּ זֶה דֶּרֶךְ לֹא סְדָרִים וּלְמַעַן יָבִינוּ כֻּלָּם אֶת דְּבָרֵינוּ הַגֵּד מָה לָנוּ לַעֲשׂוֹת בָּרִאשׁוֹנָה לְכַבְּדוֹ כָּרָאוּי לוֹ:

הת בָּרִאשׁוֹנָה נָשִׂים אוֹתוֹ לְבַדּוֹ מִבְטָחֵנוּ:

המ וּבַמָּה יִהְיֶה זֶה:

הת בְּהַאֲמִינֵנוּ כִּי כֹּל יוּכַל הוּא וְכִי הוּא הַטּוֹב:

המ הֲרַב לָנוּ בַּדָּבָר הַזֶּה:

הת לֹא:

המ לָמָּה:

הת כִּי אֲנַחְנוּ אֵין אֲנַחְנוּ רְאוּיִים שֶׁיַּרְאֶה

P. Vbi ita cognoſcitur vt ſuus illi ac debitus exhibeatur honor.

M. Quænam verò eius ritè honorandi eſt ratio?

P. Si in eo ſita ſit tota noſtra fiducia: ſi illum tota vita colere voluntati eius obſequendo, ſtudeamus: ſi eum, quoties aliqua nos vrget neceſſitas, inuocemus, ſalutem in eo quærentes, & quicquid expeti poteſt bonorum: ſi poſtremò, tum corde, tum ore illum bonorum omnium ſolum auctorem agnoſcamus.

M. Verùm, vt hæc diſcutiantur ordine, & fuſius explicentur, quod in hac tua partitione primum eſt caput?

P. Vt totam in Deo fiduciam noſtram collocemus.

M. Qualiter autem id fiet?

P. Vbi omnipotentem nouerimus, & perfectè bonum.

M. Satíſne hoc eſt?

P. Nequaquam.

M. Quamobrem?

P. Quia indigni ſumus quibus adiuuandis potentiam exerat, & in quorum

M. Τὸ οὕτως αὐτὸν γνῶναι ὥστε τὴν προσήκουσαν αὐτῷ τιμὴν ἀπονέμειν.

Δ. Τί δὲ ποιοῦντες, τὴν πρέπουσαν αὐτῷ προσάψομεν τιμήν;

M. Ἐὰν ἐκείνῳ μόνῳ πεποιθότες ὦμεν, καὶ οὕτω σέβωμεν αὐτὸν, ὥστε κατὰ πάντα εὐπειθεῖς αὐτῷ εἶναι. ἔτι δὲ καὶ ἐὰν ἐκεῖνον, ἀμηχανίᾳ συνεχόμενοι, ἐπικαλώμεθα, καὶ πρὸς αὐτὸν καταφεύγωμεν, σωτηρίαν καὶ πᾶν ἀγαθὸν, οὗ ἐπιθυμεῖν ἐνδέχεται, παρ' αὐτοῦ προσδοκῶντες. τὸ τελευταῖον δὲ, ἐὰν οὕτω διανοώμεθα περὶ αὐτοῦ ὡς μόνου πάντων ἀγαθῶν αἰτίου καὶ χορηγοῦ ὄντος· καὶ οὐ διανοώμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξαγορεύωμεν καὶ φανερὸν ἅπασι ποιώμεθα.

Δ. Ἵνα δὲ ἐν τάξει ἐξετάσωμεν ταῦτα, καὶ διὰ πλειόνων διεξέλθωμεν, τί τὸ πρῶτον τῆς διαιρέσεως κεφάλαιόν ἐστι;

M. Τὸ δεῖν ἡμᾶς τῷ Θεῷ πεποιθέναι.

Δ. Πῶς δὴ τοῦτο γένοιτο ἄν;

M. Ἐὰν ἐκεῖνον παντοκράτορά τε καὶ πανάγαθον γινώσκωμεν ὄντα.

Δ. Ἆρά γε ἀρκεῖ τοῦτο;

M. Οὐδαμῶς.

Δ. Διὰ τί;

M. Ὅτι οὐκ ἄξιοί ἐσμεν βοηθείας παρὰ τῆς αὐτοῦ δυνά-

אוֹתָנוּ אֵת כֹּחוֹ לְעָזְרֵנוּ וְיוֹדִיעַ לָנוּ מְרוֹ
טוּבוֹ לְהוֹשִׁיעֵנוּ:

הם אִם כֵּן מָה לָנוּ עוֹד לַעֲשׂוֹת:

הת שׂוּם יָשִׂים כֹּל אִישׁ וְאִישׁ אֶל לִבּוֹ כִּי הָאֱלֹהִים אוֹהֲבוֹ וְכִי רְצוֹנוֹ לִהְיוֹת לוֹ לְאָב וּלְמוֹשִׁיעַ:

הם וּבַמָּה נֵדַע זֶה אֶל־נָכוֹן:

הת נֵדַע אוֹתוֹ בִּדְבָרוֹ כִּי בוֹ גָּלָה לָנוּ רַחֲמָיו בִּמְשִׁיחוֹ וְעַל אַהֲבָתוֹ הִבְטִיחַ אוֹתָנוּ:

הם עַל כֵּן רֵאשִׁית מִבְטָחֵנוּ וִיסוֹדָתוֹ הוּא לָדַעַת אוֹתוֹ בִּמְשִׁיחוֹ:

הת כֵּן הוּא:

הם וְעַתָּה עִקָּרֵי הַדַּעַת הַזֹּאת מָה אֵלֶּה הֵם:

הת הֵן יָכִיל אוֹתָם הַמַּאֲמָר אֲשֶׁר מוֹדִים בּוֹ אֱמוּנָתָם כֹּל הַמַּאֲמִינִים בַּמָּשִׁיחַ כִּי בוֹ עִקָּרֵי כֹּל אֲשֶׁר הֶאֱמִינוּ כָּל־הַצַּדִּיקִים מִקֶּדֶם וְגַם כִּי צִירֵי הַמָּשִׁיחַ לִמְּדוּ אוֹתוֹ פֶּה אֶל פֶּה אֵת בְּנֵי אָדָם אוֹ מִסִּפְרֵיהֶם הֶעֱתִיקוּ אוֹתוֹ סוֹפְרִים נֶאֱמָנִים:

הם קְרָא הַמַּאֲמָר הַזֶּה בְּאָזְנָי:

ſalutem, quàm bonus ſit oſtendat.

M. Quid ergo præterea opus eſt?

P. Nempe vt cum animo ſuo quiſque noſtrûm ſtatuat ab ipſo ſe diligi, eumque ſibi & patrem eſſe velle, & ſalutis authorem.

M. Vnde autem nobis id conſtabit?

P. Ex verbo ipſius ſcilicet, vbi ſuã nobis miſericordiã in Chriſto exponit, & de amore erga nos ſuo teſtatur.

M. Fiduciæ ergo in Deo collocandæ fundamentum ac principium eſt, eum in Chriſto nouiſſe.

P. Omnino.

M. Nunc, quænã ſit huius cognitionis ſumma, paucis audire abs te velim.

P. In fidei confeſſione, vel potiùs in formula cõfeſſionis, quam inter ſe communem habent Chriſtiani omnes, continetur. Eam vulgò Symbolum Apoſtolorum vocant, quòd ab initio Eccleſiæ recepta ſemper fuerit inter omnes pios: & quòd vel ab ore Apoſtolorũ excepta fuerit, vel ex eorum ſcriptis fideliter collecta.

M. Recita.

μιας τυχεῖν, οὐδὲ τῶν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ δωρεῶν ἀπολαύειν.

Δ. Τί οὖν ἐπιζητεῖται πλέον;

Μ. Τὸ ἕκαστον ἡμῶν πεπεῖσθαι ὅτι ἐκεῖνος φιλεῖ αὐτὸν, πατήρ τε καὶ σωτὴρ αὐτοῦ εἶναι ἀξιοῖ.

Δ. Πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον ἡμῖν ἔσται;

Μ. Ἐκ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ λογίων, ἐν οἷς τὸν ἔλεον αὐτοῦ τὸν διὰ Ἰησοῦν Χριστὸν, φανερὸν ἡμῖν ποιεῖται, τῆς τε αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης καὶ εὐνοίας μαρτύριον παρέχεται.

Δ. Πᾶσα οὖν ἀνάγκη ἐστὶ τὸν τῷ Θεῷ μέλλοντα πεποιθέναι, πρότερον ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἐκεῖνον γνῶναι.

Μ. Πάνυ μὲν οὖν.

Δ. Τὸ νῦν ἔχοντα τὰ τῆς γνώσεως ταύτης κεφάλαια ἡδέως ἂν σου διὰ βραχέων διεξιόντος ἀκούσαιμι.

Μ. Ἐκεῖνά ἐστι τὰ περιεχόμενα τῇ ἐξομολογήσει τῆς πίστεως, μᾶλλον δὲ τῷ τύπῳ τῆς ἐξομολογήσεως τῷ πάντων Χριστιανῶν κοινῷ ὄντι. τοῦτον δὲ σύμβολον τῶν Ἀποστόλων ὀνομάζειν ἔθος, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐκκλησίας ἀεὶ παρὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἀποδοχῆς ἠξιώθη· καὶ ὅτι ἤτοι ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Ἀποστόλων παρελήφθη, ἢ ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν μετὰ πάσης εὐλαβείας συνειλέχθη.

Δ. Λέγε μοι αὐτήν.

אֲנִי מַאֲמִין בְּאֵל שַׁדַּי הָאָב
בּוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּבִבְנוֹ
יְחִידוֹ יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ
אֲשֶׁר הוֹרָה מֵרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ
נוֹלַד מִמִּרְיָם הַבְּתוּלָה נֶעֱנַשׁ
עַל יְדֵי פָּנְטִיאוּס פִּילָטוּס
נִתְלָה עַל עֵץ מֵת וְנִקְבַּר יָרַד
לִשְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה וַיִּיקַץ בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי מֵעִם הַמֵּתִים עָלָה
עַל הַשָּׁמַיִם וְהִנֵּה הוּא יוֹשֵׁב
לִימִין אֵל שַׁדַּי אָבִיו וּמִשָּׁם
בּוֹא יָבוֹא לָדִין הַחַיִּים
וְהַמֵּתִים כֻּלָּם׃

אֲנִי מַאֲמִין בָּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ׃

P. Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ: & in Iesum Christũ Filium eius vnicum, Dominum nostrum: qui conceptus est è Spiritu sancto, natus ex Maria virgine: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus: descendit ad inferos: tertia die resurrexit ex mortuis: ascendit in cælum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus ad iudicãdum viuos & mortuos.

Credo in Spiritum sanctum: credo san-

Μ. Πιστεύω εἰς
Θεὸν πατέρα παν-
τοκράτορα, ποιη-
τὴν οὐρανοῦ καὶ
γῆς· καὶ εἰς Ἰησοῦν
Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐ-
τοῦ τὸν μονογενῆ,
Κύριον ἡμῶν· συλ- 5
ληφθέντα ἐκ πνεύ-
ματος ἁγίου, γεννη-
θέντα ἐκ Μαρίας
τῆς παρθένου· πα-
θόντα ἐπὶ Ποντίου
Πιλάτου, σταυρω-
θέντα, θανόντα, καὶ
ταφέντα· κατελ-
θόντα εἰς ᾅδου·
τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
ἀναστάντα ἐκ νε-
κρῶν· ἀνελθόντα
εἰς οὐρανοὺς, καθε-
ζόμενον ἐκ δεξιῶν
θεοῦ πατρὸς παντο-
κράτορος· ὅθεν μέλ-
λει ἔρχεσθαι κρῖναι
ζῶντας καὶ νεκρούς.
Πιστεύω εἰς πνεῦ-

וְכִי כָּל הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר עַל
פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ עֵדָה אַחַת הֵם
וְהָעֵדָה הַהִיא מְחֻבֶּרֶת
שְׁלֵמָה חֲבֵרָה־לָּהּ יַחְדָּו
סְלִיחַת הָעֲוֹנוֹת תְּקוּמַת
הַמֵּתִים חַיֵּי עוֹלָמִים אָמֵן׃

הם כַּמָּה יִהְיוּ חֶלְקֵי הַמַּאֲמָר הַזֶּה לְבָאֲרוֹ ג
הֵיטֵב׃

הת הִנֵּה יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים׃

הם הַפְקֵד אוֹתָם לִי׃

הת הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן הוּא עַל הָאָב וְהַשֵּׁנִי עַל יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ בְּנוֹ וְעַל כָּל־מַעֲשֵׂה גְאוּלָתֵנוּ וְהַשְּׁלִישִׁי עַל הָרוּחַ הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְבִיעִי עַל עֲדַת אֲדֹנָי וְכָל־תַּגְמוּלָיו עָלֶיהָ׃

הם הֵן אֲדֹנָי אֱלוֹהֵינוּ אֲדֹנָי אֶחָד וּמַה הוּא הָאָב וְהַבֵּן וְהָרוּחַ הַקְּדוֹשָׁה הֲלֹא שְׁלוֹשָׁה הֵמָּה׃

ctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam. Amen.

M. Vt penitus intelligantur singula, in quot partes hanc confessionem diuidemus?

P. In quatuor præcipuas.

M. Eas mihi recense.

P. Prima ad Deum Patrem spectabit. Secunda erit de Filio eius Iesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur. Tertia erit de Spiritu sancto. Quarta de Ecclesia, & diuinis in ipsam beneficiis.

M. Quum nonnisi vnus sit Deus, cur hîc mihi tres commemoras, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum?

μα ἅγιον. πιστεύω τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν, ἁγίων κοινωνίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν, ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν.

Δ. Ἵνα δὴ ἀκριβῶς ἕκαστον τούτων τῷ νῷ καταλαμβάνωμεν, εἰς πόσα μέρη ταύτην τὴν ἐξομολόγησιν διαιρήσομεν;

Μ. Εἰς τέτταρα, τά γε κύρια.

Δ. Ἐκεῖνα δή μοι διηγοῦ.

Μ. Τὸ πρῶτον περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ πατρός ἐστι. τὸ δεύτερον, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃ καὶ τὴν ὅλην τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως ἱστορίαν περιέχει. τὸ τρίτον, περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τὸ δὲ τέταρτον, τῆς τε ἐκκλησίας πέρι καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὴν δωρεῶν.

Δ. Πῶς δὲ, Θεοῦ γε ἑνὸς ὄντος, ἐνταῦθά μοι τρεῖς καταλέγεις, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα;

הת אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ אַךְ בַּאדוֹנָי
אֶחָד נִתְבּוֹנֵן הָאָב שֶׁהוּא רֵאשִׁית
לַכֹּל וְתוֹצְאוֹתָם מִמֶּנּוּ וְגַם אֶת הַבֵּן
נִתְבּוֹנֵן שֶׁהוּא חָכְמָתוֹ חָכְמַת עוֹלְמֵי עַד
וְעוֹד נִתְבּוֹנֵן בּוֹ הָרוּחַ הַקְּדוֹשָׁה שֶׁהִיא
כֹּחוֹ יַבִּיעֵהוּ לְכֹל אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ
וְעוֹדֶנָּה תָּמִיד אֶצְלוֹ׃

הם עַל כֵּן בְּאָמְרְךָ יְהוָה הָאָב הַבֵּן וְהָרוּחַ
הַקְּדוֹשָׁה לֹא כִחַשְׁתָּ כִּי אָמְנָה אֶחָד הוּא
וְאֵין שֵׁנִי׃

הת כֵּן הוּא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃

הם סַפֶּר־נָא לִי דִּבְרֵי הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן׃

הת אֲנִי מַאֲמִין בְּאֵל שַׁדַּי הָאָב בּוֹרֵא שָׁמַיִם
וָאָרֶץ׃

הם מַדּוּעַ קָרָאתָ יְהוָה בְּשֵׁם הָאָב׃

הת אָב קְרָאתִי לוֹ בַּעֲבוּר הַמָּשִׁיחַ שֶׁהוּא חָכְמָתוֹ
תּוֹצְאוֹתֶיהָ מִימֵי קֶדֶם וַיְשַׁלְּחֵהוּ הָאֵל לִבְנֵי
אָדָם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְנִגְלָה וְנוֹדַע כִּי בֶן־
אֱלֹהִים הוּא וְעוֹד כִּי יַעַן הֱיוֹתוֹ אֲבִי הַמָּשִׁיחַ
הִנֵּה הוּא גַּם כֵּן אָבִינוּ׃

P. Quoniã in vna Dei essentia Patrem intueri nos conuenit, tanquam principium & originẽ primámve rerũ omnium causam: deinde Filiũ, qui sit æterna eius sapientia: postremò Spiritum sanctũ, tanquam eius virtutem, per omnia quidẽ diffusam, quę tamen perpetuò in ipso resideat.

M. Ὅτι ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ θείᾳ οὐσίᾳ ἡμῖν τὸν πατέρα σκεπτέον, ὡς πάντων ἀρχὴν καὶ πρῶτον αἴτιον ὑπάρχοντα· ἔπειτα τὸν υἱόν, ὡς τὴν ἐκείνου ἀΐδιον σοφίαν ὄντα· ἔτι δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὡς αὐτοῦ δύναμιν, τὴν διὰ πάντων μὲν διήκουσαν, ὅμως δὲ ἐν αὐτῷ ἀεὶ διαμένουσαν.

M. Inde significas nihil esse absurdi si in vna Diuinitate distincta constituamus has tres personas, Deumque propterea non diuidi.

Δ. Ἐκ τούτων δηλοῖς ἔτι οὐκ ἄτοπον τῇ αὐτῇ θείᾳ οὐσίᾳ τρεῖς ὑποστάσεις ἀπολαβεῖν διωρισμένως, οὐδὲν ἧττον ἀδιαιρέτου μένοντος τοῦ Θεοῦ.

P. Ita est.

M. Καὶ μάλα.

M. Recita iam primam partem.

Δ. Λέγε δὴ νυνὶ τὸ πρῶτον μέρος.

P. Credo in Deum Patrẽ omnipotentẽ, creatorem cæli & terræ.

M. Πιστεύω εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς.

M. Cur patrem nominas?

Δ. Διὰ τί αὐτὸν πατέρα καλεῖς;

P. Christi primùm quidẽ intuitu, qui & sapiétia eius est, ab ipso genita ante omne tẽpus: & missus in hunc mundum, declaratus fuit eius filius. Hinc tamẽ colligimus, quum Deus Iesu Christi sit pater, nobis quoque esse patrem.

M. Εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀποσκοπῶν, ὃς αὐτοῦ σοφία ἐστὶ, γεννηθεῖσα ἐξ ἐκείνου πρὸ αἰώνων· καὶ ὃς ὕστερον εἰς τὸν κόσμον πεμφθείς, υἱὸς ὢν αὐτοῦ ἐφανερώθη, καὶ δὴ καὶ ἐμαρτυρήθη. ἡ δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πατὴρ ὁ Θεός ἐστι, ταύτῃ δὴ καὶ πατέρα ἡμῶν εἶναι συλλογιζόμεθα.

המ וְלָמָּה הוֹסַפְתָּ לֵאמוֹר כִּי הוּא שַׁדַּי:

הת לְהוֹדִיעַ כִּי אֵינֶנּוּ כְּעָצֵל יָדָיו בְּצַלַּחַת אַךְ כַּאֲשֶׁר בְּיָדוֹ הַכֹּל כֵּן הוּא נוֹהֵג הַכֹּל וּבְחָכְמָתוֹ וּבַעֲצָתוֹ כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה וְאֵין אוֹמֵר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה:

המ הֵן זֹאת אָמַרְתָּ כִּי לֹא אֵל כְּבֶן אָדָם הַמֵּשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ בִּהְיוֹת לְאֵל יָדוֹ לַעֲשׂוֹת כִּי לֹא יָסִיר יָדוֹ מִפָּעַל וִימִינוֹ הַכֹּל עָשְׂתָה וּמָה יִהְיֶה וַיהוָה לֹא צִוָּה:

הת כֵּן דִּבַּרְתִּי:

המ וּמָה רָאִיתָ כִּי הוֹסַפְתָּ עוֹד וְאָמַרְתָּ בּוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

הת כִּי בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו נִגְלָה כְּבוֹדוֹ לָנוּ וּבָהֶם כָּל אָדָם יִדְרְשֶׁנּוּ כִּי פָנָיו לֹא יֵרָאֶה הָאָדָם וָחָי וְשָׁמַיִם וָאָרֶץ כִּרְאִי מוּצָק הֵם לָנוּ הִקַּח בָּהֶם עֵינֵנוּ כְּדֵי מַחְסוֹרֵנוּ שֶׁמֶץ מֶנְהוּ:

המ הֲלֹא בְּהַזְכִּירְךָ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ גַּם עַל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים דִּבַּרְתָּ:

הת אָכֵן דִּבַּרְתִּי כִּי שְׁנֵיהֶם יְכַלְכְּלוּ אוֹתָם

M. Quo ſenſu nomen illi Omnipotentis tribuis?

P. Non hoc modo potentiam ipſum habere quam non exerceat, ſed omnia ipſum habere ſub manu & imperio: prouidétia ſua gubernare mundum, arbitrio ſuo omnia conſtituere: & quicquid contingit, prout viſum eſt, moderari.

M. Itaq. non otioſam Dei potentiam fingis, ſed talem eſſe reputas quæ manum operi ſemper admotam habeat: ſic vt nihil niſi per ipſum eiuſque decreto fiat.

P. Sic eſt.

M. Quorſum addis, Creatorem cæli & terræ?

P. Quoniam per opera ſe nobis patefecit, in illis quoque nobis quærendus eſt. Neque enim eſſentiæ eius capax eſt mens noſtra. Eſt igitur mũdus ipſe veluti ſpeculum quoddam, in quo eum poſſimus inſpicere, quatenus eũ cognoſcere noſtrâ refert.

M. Per Cælum & terram, ánnon quicquid præterea creaturarum extat, intelligis?

P. Imò verò: ſed his duobus nominibus continentur omnes, quòd aut cæle-

Δ. Πῶς δὲ παντοκράτορα εἶναι νοεῖς;

Μ. Οὐκ ἐννοῶ ἐκεῖνον κράτος μὲν ἔχειν, χρῆσθαι δὲ οὔ· ἀλλὰ κτίσματα πᾶν ὑποχείριον ἔχειν, πάντα τε αὐτὸν τῇ ἰδίᾳ προνοίᾳ βλέπειν, τὸν κόσμον διακυβερνῶντα ᾗ ἂν αὐτῷ δοκῇ, ὥστε μηδὲν παρ' ὃ βούλεται γίνεσθαι.

Δ. Οὐκοῦν, κατά γε τὸν σὸν λόγον, ἀργὸν τὸ τοῦ Θεοῦ κράτος ἐστὶ, μᾶλλον δὲ ἀεὶ τοῖς πρακτέοις ἐνεργῶς πρόσκειται, ὥστε μηδὲν τὸ παράπαν εἰ μὴ προστάξαντος ἢ συγχωρήσαντός γε ἐκείνου γίνεσθαι.

Μ. Οὕτως.

Δ. Διατί δὲ ἐπάγεις ἔτι οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ποιητής ἐστιν; „

Μ. Ἐπειδὴ ἑαυτὸν ἡμῖν διὰ τῶν ἰδίων ἔργων φανερὸν ἐποίησεν, δῆλον ὅτι ἐν αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν ζητητέος ἐστίν, οὐκ ἐκ τούτων ἡμᾶς ποῖός ποτ' ἐστὶ τεκμήρασθαι προσήκει. τὴν γὰρ ἐκείνου οὐσίαν διανοίᾳ περιλαβεῖν, ἕν τι τῶν ἀδυνάτων ἡμῖν ἐστιν. ὁ κόσμος οὖν ὥσπερ κάτοπτρόν τι πρόκειται, ἐν ᾧ κατοπτρίζεσθαι αὐτὸν δυναίμεθ' ἄν, καθ' ὅσον αὐτὸν ἡμῖν γνῶναι συμφέρει.

Δ. Τῷ οὐρανῷ δὲ καὶ τῇ γῇ οὐχὶ καὶ τὰς λοιπὰς κτίσεις συμπεριλαμβάνεις;

Μ. Πάνυ μὲν οὖν. δυσὶ δὲ ὀνόμασι τούτοις αὗται περιέ-

וְכֻלָּם צִבְאוֹתָם יִקְרָאוּ׃

המ וּמַדּוּעַ לֹא הוֹסַפְתָּ לֵאמוֹר נוֹהֵג וְשׁוֹמֵר אוֹתָם כִּי בְּשָׁמְרוֹ לִרְגָעִים כָּל־מַעֲשֵׂי יָדָיו הוּא מַפְלִיא לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּרָאָם פַּעַם אֶחָד׃

הת הֵן בְּאָמְרִי שָׁמַיִם וָאָרֶץ אַל יַעֲלֶה עַל לֵב אִישׁ שֶׁאַחֲרֵי בָּרְאוֹ אוֹתָם הִסְתִּיר פָּנָיו מֵהֶם רַק כַּאֲשֶׁר לְפָנִים יָסַד אוֹתָם כֵּן הוּא מַעֲמִיד אוֹתָם עַתָּה וְלוּלֵי כוֹחַ יָדוֹ הַמַּעֲמֶדֶת אוֹתָם רֶגַע אֶחָד לֹא יַעֲמוֹדוּ וְעוֹד יַעַן אֲשֶׁר בְּיָדוֹ הַכֹּל לָכֵן הוּא מוֹצִיא כֻּלָּם בְּמִסְפָּר וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה וְעַתָּה הוּא לְבַדּוֹ בָּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּלְבַדּוֹ מְנַהֵג בְּחָכְמָתוֹ כּוֹחוֹ וְרַחֲמָיו כָּל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם הוּא הַנּוֹתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אֶרֶץ וּמְגָרֵעַ נִטְפֵי מַיִם מַרְאֶה אוֹצְרוֹת בָּרָד וְרוּחַ סְעָרָה עוֹשָׂה דְבָרוֹ כִּי הוּא צִוָּה תַּעֲבוֹר רוּחַ וְתִטַהֵר שְׁחָקִים יָשִׂים מִדְבָּר כְּעֵדֶן וְאֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה הֵן הוּא יַכְאִיב וְיֶחְבָּשׁ יִמְחַץ וְיָדָיו

stes sint omnes, aut terrenæ.

M. Cur auté Deum Creatorem dumtaxat nūcupas, cuum tueri conseruareq. in suo statu creaturas, multo sit præstantius quàm semel condidisse?

P. Neque verò hac particula indicatur tantùm, sic opera sua Deum semel creasse, vt illorū postea curam abiecerit: Quin potius sic habédum est, mundum vt initio fuit ab eo conditus, ita nunc ab eo conseruari: nec aliter & terram & alia omnia stare, nisi quatenus eius virtute & quasi manu sustinentur. Præterea quum sic omnia sub manu habeat, inde etiam conficitur summum esse moderatorem omnium ac dominum. Itaque ex quo creator est cæli ac terræ, intelligere conuenit eum esse vnum qui bonitate, potentia & sapientia sua totum naturæ cursum atque ordinem regat: qui pluuiæ simul ac siccitatis, grandinum aliarumq. tempestatum ac serenitatis sit author: qui benignitate sua terram fœcundet, eamque rursus, manum suam retrahendo, sterilem reddat: à

χον ἐστὶν, ὅτι οὐράνιαι πᾶσαι ἢ γήϊναι εἰσίν.

Δ. Διατί δὲ τὸν Θεὸν κτίστην ἐπονομάζεις ἁπλῶς, εἴγε τὸ συνέχειν τε καὶ διασώζειν ἀεὶ τὰς κτίσεις οὕτως, ὥστε ἣν ἐξ ἀρχῆς ἔλαχον φύσιν, ταύτην εἰς τέλος διαφυλάττειν, μεῖζον πολλῷ τῷ μέτρῳ ἐστὶν ἢ τὸ ἅπαξ ἐκείνας κτίσαι;

Μ. Ἀλλὰ γὰρ οὐ διὰ τούτου δηλοῦται τοῦ ὀνόματος ὅτι τὰ πάντα οὕτως ἐδημιούργησεν ὥστε αὐτὰ ὕστερον ἀτημέλητα καταλιπεῖν· μᾶλλον δὲ δεῖ νοεῖν, ὅτι ὥσπερ κατ' ἀρχὰς τὸν κόσμον ἔκτισεν, οὕτω καὶ νῦν αὐτὸν ὡσαύτως ἀεὶ ἔχοντα καὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν δεχόμενον διατηρεῖ. ὥστε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν χωρὶς τῆς αὐτοῦ δυνάμεως μηδὲ ὑφεστηκέναι δύνασθαι· πρὸς δὲ τούτοις, αὐτὸν πάντα ὑποχείρια ἔχοντα, ἀνάγκη ἐστὶ πάντων κυβερνήτην καὶ δεσπότην εἶναι. διὸ καὶ καθόσον οὐρανοῦ τε καὶ γῆς δημιουργὸς, τυγχάνει ὤν, νοεῖν προσήκει ὅτι καὶ ἐκεῖνός ἐστι μόνος ὁ τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθότητι, δυνάμει τε καὶ σοφίᾳ ἅπασαν τὴν τῆς φύσεως κατάστασιν διευθύνων· ὁ τοὺς ὄμβρους τε καὶ τοὺς αὐχμοὺς καὶ χάλαζαν, ἄλλους τε χειμῶνας καὶ εὐδίαν ἐπιπέμπων· καὶ ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθωσύνῃ τὴν γῆν ποτὲ μὲν εὔκαρπον ποιεῖ, ποτὲ δὲ πά-

תִּרְפֶּינָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָיו קוֹרֵא לִצְבְאוֹתָם וְיַעַמְדוּ יַחְדָּו אֵין בּוֹדֵד׃

הם וּמָה הַשָּׂטָן וּבְנֵי בְלִיַּעַל הֲגַם אֵלֶּה תַּחַת יָדוֹ׃

הת הֵן כְּרוּחַ קָדְשׁוֹ לֹא יְנַהֵל אוֹתָם וְאוּלָם חַחוֹ כְּאַפָּם וּמִתְגּוֹ בִּשְׂפָתָם וּמִבַּלְעֲדֵי אֲדוֹנָי לֹא יָרִימוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם וְהִנָּם לוֹ לַעֲבָדִים אֶל כָּל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ בְּחָזְקָה יַטֵּם׃

הם וּמָה יוֹעִיל לְךָ לָדַעַת זֹאת׃

הת הַרְבֵּה מְאוֹד כִּי אָמְנָם אִם הָיָה לְאֵל יָדָם לַעֲשׂוֹת כְּנַפְשָׁם וַאדוֹנָי לֹא צִוָּה אוֹי לָנוּ וְעוֹד בְּזָכְרֵנוּ כִּי תַּחַת יְדֵיהֶם אֲנַחְנוּ לַעֲשׂוֹת בָּנוּ כְּכָל אַוַּת נַפְשָׁם אֵיךְ יִשְׁקוֹט וְאֵיךְ לְעוֹלָם יָנוּחַ לָנוּ וְעַתָּה בִּרְאוֹתֵנוּ כִּי רֶסֶן אֱלוֹהֵינוּ עַל לְחֵיהֶם וְלֹא יַעֲשׂוּ כִּי אִם אֵת אֲשֶׁר הוּא יִתֵּן בְּיָדָם לַעֲשׂוֹת נִבְטַח וְלֹא נִפְחַד לְמַעַן דְּבָרוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָנוּ לְהָגֵן עָלֵינוּ גָּנוֹן וְהַצֵּל׃

quo sanitas simul ac morbi proueniant: cuius denique imperio subiaceant omnia, & nutui obsequantur.

M. De diabolis autem & impiis qd sẽtiem⁹? an eos quoq. dicem⁹ illi subesse?

P. Quanquã Spiritu eos suo non gubernat, sua tamen potestate, tanquam fræno eos coërcet, vt ne mouere quidẽ se queant, nisi quoad illis permittit. Quinetiã voluntatis suæ facit ministros, vt inuiti ac præter suum cõsilium exequi quod illi visum fuerit cogantur.

M. Quid ad te ex eius rei cognitiõe vtilitatis redit?

P. Plurimũ. Malè enim ageretur nobiscũ, si diabolis & impiis hominibus præter Dei voluntatẽ quicquã liceret: adeoq. tranquillis animis nunquã essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitantes. Verùm tũc demũ tutò conquiescimus vbi frænari eos Dei arbitrio, & tanquam in arcto contineri scimus, nequid nisi eius permissu possint: quũ præsertim Deus ipse nobis se tutorẽ fore salutisq. prȩsidẽ receperit.

λιν ἄκαρπον, τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα ἀναστέλλων· ἀφ' οὗ ὑγεία τε καὶ νόσοι ἔρχονται· συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἐκεῖνός ἐστιν ᾧ πάντα οὕτω πείθεται ὥστε χρῆσθαι αὐτοῖς ὅ,τι ἂν βούληται δύνασθαι.

Δ. Περὶ δὲ τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων πῶς ἡμᾶς γνώμης ἔχειν προσήκει ἆρα καὶ αὐτοὺς ὑπ' ἐκείνου ἄρχεσθαι ἐροῦμεν;

M. Καίπερ ἐκείνους οὐ τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι διακυβερνᾷ, ὅμως τῷ ἑαυτοῦ κράτει, οἱονεὶ ψαλίῳ, οὕτω κατέχει, ὥς τε μηδὲ κινεῖν ἑαυτοὺς οἵους τε εἶναι εἰ μὴ ἐξουσίαν δόντος ἐκείνου. ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἄν τι προστάττειν αὐτοῖς ἐθελήσῃ, ἐκείνους τὸ κελευόμενον ποιεῖν καὶ ἄκοντας καταναγκάζει.

Δ. Τί δέ σε ὠφελεῖ τὸ ταῦτα γνῶναι;

M. Οὐκ ἐλάχιστα δῆτα. κακῶς γὰρ ἂν ἐφέρετο τὰ ἡμέτερα εἴπερ οἱ δαίμονές τε καὶ οἱ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπεργάζεσθαί τι ἄκοντος τοῦ Θεοῦ ἐδύναντο· καὶ οὐδέποτε τὴν ψυχὴν ἀμέριμνον καὶ ἄφοβον εἴχομεν ἄν, τῇ αὐτῶν ἐπιθυμίᾳ ὑποχειρίους ἡμᾶς εἶναι διανοούμενοι· νῦν δὲ εἰδότας ἡμᾶς ὅτι ὁ Θεὸς τὴν ἐκείνων ὁρμὴν οἱονεὶ χαλινῷ τινι ἀναστέλλει, ὥστε μηδὲν τὸ παράπαν ποιεῖν δύνασθαι, εἰ μὴ συγχωροῦντος ἐκείνου, ἄξιον θαρρεῖν τε καὶ εὐφραίνεσθαι· ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ ὁ Θεὸς ὑπερασπιστὴς καὶ ἀλεξίκακος ἡμῖν ἔσεσθαι ἐπαγγέλλεται.

המ כָּלוּ דִּבְרֵי הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן וְעַתָּה עַל הַשֵּׁנִי נְדַבֵּר׃

הת זֶה אֲשֶׁר נֶאֱמַר בּוֹ אֲנִי מַאֲמִין בִּבְנוֹ יְחִידוֹ יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ׃

המ בָּאֵר בִּדְבָרִים מְעַטִּים מָה יוֹרֶה לָנוּ הַחֵלֶק הַזֶּה׃

הת הֵן יוֹרֶה כִּי בֶן־אֱלֹהִים הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ וְיָבִינֵנוּ בַּמָּה פָּדָה אוֹתָנוּ מִמָּוֶת וּפָעַל יְשׁוּעָתֵנוּ׃

המ וְאוֹתוֹ לָמָּה קָרָאתָ יֵשׁוּעַ׃

הת כִּי הוּא הַמּוֹשִׁיעַ וְהִנֵּה זֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר קָרָא לוֹ מַלְאַךְ אֲדֹנָי בִּמְלֶאכוּת אֱלֹהִים׃

המ וּמָה יִתְרוֹן לוֹ כִּי הַמַּלְאָךְ קָרָא שְׁמוֹ וְלֹא בְּנֵי הָאָדָם כִּרְצוֹנָם׃

הת יִתְרוֹן גָּדוֹל כִּי אוֹתוֹ הַשֵּׁם קָרָא לוֹ אֲשֶׁר פִּי אֲדֹנָי יִקֳּבֶנּוּ עַל כֵּן כַּאֲשֶׁר יֵשׁוּעַ נִקְרָא שְׁמוֹ כֵּן הוּא מוֹשִׁיעַ בֶּאֱמֶת׃

המ וּמַדּוּעַ הוֹסַפְתָּ וְקָרָאתָ אוֹתוֹ מָשִׁיחַ׃

הת כִּי בַּשֵּׁם הַזֶּה עוֹד נוֹדַע מָה פְּקֻדָּתוֹ הֲלֹא הוּא יוֹרֶה כִּי מְשָׁחוֹ הָאָב לְמֶלֶךְ נָבִיא וְכוֹהֵן׃

M. Nunc ad ſecundam partem veniamus.

P. Ea eſt, credere nos in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum, Dominum noſtrum.

M. Quid pręcipuè complectitur?

P. Filium Dei nobis eſſe Seruatorem: ſimulque modũ explicat quo nos à morte redemerit, vitamque acquiſierit.

M. Quid ſignificat nomen Ieſu, quo eum appellas?

P. Seruatorem videlicet. Porrò Filio Dei hãc appellationẽ indidit Angelus, ipſius Dei iuſſu.

M. Eſt'ne hoc pluris quàm ſi homines illi indidiſſent?

P. Omnino. Nã quum ſic nuncupari velit Deus, talem quoque eſſe prorſus neceſſe eſt.

M. Quid deinde valet nomen Chriſti?

P. Hoc epitheto melius etiamnũ exprimitur eius officium: ſignificat enim vnctum eſſe à Patre in Regem, Sacerdotem ac Prophetam.

Δ. Ἴθι δὴ, πρὸς τὸ δεύτερον μέρος μεταβαίνωμεν.

Μ. Καὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν, »
τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, »
Κύριον ἡμῶν. »

Δ. Τί δὲ ἐν κεφαλαίῳ περιέχει;

Μ. Ὅτι τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν, σωτῆρα ἡμέτερον εἶναι πιστευτέον. περιέχει δὲ καὶ ὃν τρόπον ἡμᾶς τοῦ θανάτου ἀπολυτρώσας, σωτηρίαν περιεποιήσατο ἡμῖν.

Δ. Τί δὲ σημαίνει τοῦτο τοὔνομα Ἰησοῦς, ὅπερ ἐκεῖνον ὀνομάζεις;

Μ. Σωτῆρα δηλονότι. ὑπ' ἀγγέλου δὲ ἐτέθη κατὰ τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα.

Δ. Ἆρ' οὖν τοῦτο περὶ πλείονος ποιήσασθαι δεῖ, ἢ εἰ ὑπ' ἀνθρώπων αὐτὸ ἔλαβεν;

Μ. Παντάπασι μὲν οὖν. εἰ γὰρ οὕτως ὀνομάζεσθαι αὐτὸν ὁ Θεὸς παρεγγυᾷ, τῷ ὄντι φερώνυμον ἀνάγκη εἶναι.

Δ Τὸ δὲ Χριστὸς, τί;

Μ. Ταύτῃ γε τῇ προσηγορίᾳ τί ἐστι τὸ ἐκείνου ἔργον δηλοῦται σαφέστερον; ἐκ ταύτης γάρ ἐστι καταμαθεῖν ὅτι ὁ πατὴρ ἔχρισεν αὐτὸν, ἵνα βασιλέα καὶ ἀρχιερέα καὶ δὴ καὶ προφήτην καταστήσῃ.

המ איך יָדַעְתָּ זֶה׃
הת כִּי דֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִמָּשַׁח לִמְלוֹךְ לְכַהֵן
וּלְהִתְנַבֵּא וְעַל שְׁלָשְׁתָּם הֵעִיד הַכָּתוּב כִּי
בִּמְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ הֵמָּה׃
המ מַה שֶּׁמֶן אֲשֶׁר נִמְשַׁח הַמָּשִׁיחַ בּוֹ׃
הת לֹא כַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר הָיוּ מוֹשְׁחִים בּוֹ הַמְּלָכִים
וְהַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים הַשֶּׁמֶן הַזֶּה כִּי יֶתֶר
שְׂאֵת לוֹ אוֹתוֹ הַשֶּׁמֶן עֵינֵי בָשָׂר תִּרְאֶינָה
בּוֹ אַךְ הַשֶּׁמֶן הַזֶּה רוּחַ חֵן הוּא אֲשֶׁר
תְּמוּנָתוֹ לֹא הִבִּיטָה עַיִן וְלֹא הָיְתָה
הַמִּשְׁחָה הַהִיא כִּי אִם לְאוֹת עַל הַמִּשְׁחָה
הַזֹּאת׃
המ וּמַה מַלְכוּת הַמָּשִׁיחַ אֲשֶׁר זָכַרְתָּ׃
הת אֵין מַמְלַכְתּוֹ כְּמַמְלְכוֹת הָאָרֶץ כִּי בִּדְבַר יְהֹוָה
וּבְרוּחַ קָדְשׁוֹ יַטֶּה וִינַהֵל אֶת הַלְּבָבוֹת עַל
הַצֶּדֶק וְעַל הַחַיִּים׃
המ וּכְהֻנָּתוֹ מַה הִיא׃
הת פְּקֻדַּת כְּהֻנָּתוֹ לְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי יְהֹוָה לִמְצוֹא
חֵן עַל עַמּוֹ וּלְהַקְרִיב לְרָצוֹן לְרֵיחַ נִיחוֹחַ
לְפָנָיו לְמַעַן יָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית׃

M. Quî scis istud?

Δ. Τῷ τοῦτο τεκμαίρεσθαι ἔχεις;

P. Quoniam ad hos tres usus Scriptura vnctionem accommodat: deinde hæc tria quæ diximus, sæpe Christo tribuit.

Μ. Ὅτι ἡ ἱερὰ γραφὴ πρὸς τρία ταῦτα χρίσει εἴωθε χρῆσθαι, ἅπερ τῷ Χριστῷ πολλαχοῦ φανερά ἐστι προσάπτουσα.

M. Sed quo olei genere vnctus fuit?

Δ. Ποίῳ δὲ ἐλαίου εἴδει κέχρισται;

P. Non visibili: quale in consecrãdis antiquis Regibus, Sacerdotibus & Prophetis fuit adhibitũ, sed præstantiori, hoc est Spiritus sancti donis, qui veritas est externæ illius vnctionis.

Μ. Οὐ τῷ ὁρατῷ γε, δι᾽ οὗ ἡ τῶν πάλαι βασιλέων τε καὶ ἱερέων καὶ προφητῶν καθιέρωσις ἐτελεῖτο, ἀλλὰ κρείττονι, ἤγουν τοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος χαρίσμασιν· ὅπερ τύπος ἦν τὸ ἔξωθεν περιχριόμενον πάλαι ἔλαιον.

M. Quale verò hoc eius regnum est quod commemoras?

Δ. Ποίαν δ᾽ αὐτοῦ βασιλείαν λέγεις;

P. Spirituale, quod verbo & Spiritu Dei continetur: quæ iustitiam & vitam secum ferunt.

Μ. Πνευματικὴν δὴ καὶ σὺν τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ τε καὶ πνεύματι καθεστηκυῖαν· ἃ δύο τήν τε δικαιοσύνην καὶ τὴν ζωὴν περιέχει.

M. Sacerdotium verò?

Δ. Τίς δέ ἐστιν ἡ ἱερωσύνη ἧς ἐμνήσθης;

P. Officium est ac prærogatiua sistẽdi se in Dei conspectum, ad obtinendam gratiam, & sacrificij quod illi acceptum sit oblatione iram eius placandi.

Μ. Ἡ μόνη καθήκει καὶ ἔξεστι ἑαυτὸν τῷ Θεῷ παραστῆσαι, ἵνα συγγνώμονα καὶ ἵλεων αὐτὸν ἀπεργάσηται, διὰ τοῦ κεχαρισμένην αὐτῷ θυσίαν προσφέρειν.

מ ואיך נביא הוא:

ת כי בנטותו שמים וירד במלאכות האל אביו נגלה כנביא ללמד לבני אדם כל־רצון אביו ולהביא עת קץ כל־חזון כל הנביאים:

ו

ום ומה יסכון לך כל־זה:

ות אין זה כי אם להועיל לנו כי מאביו לקח כל־המתנות בעבור האדם וממלואו דלינו כלנו:

ום הבינני זה באר היטב:

ות הן רוח הקודש נמלא עם מכלולי כל מתנותיה לחלק אותן לבני אדם איש איש כפי צרכו וכל־חסדי האל אשר הוא עושה עמנו מאת בנו אנחנו שואבים אותם כמים מן המקור ישאבו:

המ מה טובות השיגנו במלכו עלינו:

ות הן בזרועו הוציא ממסגר נשמותינו ופתח להן את אוצרו הטוב להתהלך לפניו באמת ובתמים גם רוח גבורה הלביש אותן בה הנחש בערמתו ילכד בה נשמר מחטוא

M. Iã quo sensu Prophetam Christum nominas?

P. Quia quum in mundum descẽdit, Patris se legatũ apud homines & interpretẽ professus est. Idq. in eum finem, vt Patris voluntate ad plenum exposita, colophonem adderet prophetiis omnibus.

M. Sed percipísne inde fructum aliquem?

P. Imò non aliò spectant omnia hæc nisi in bonum nostrum. Nam his donatus est Christus à Patre vt nobiscum ea cõmunicet, quò ex eius plenitudine hauriamus omnes.

M. Edissere hoc mihi paulò fusius.

P. Spiritu sancto repletus, perfectaque omnium eius donorũ opulentia cumulatus fuit, quò nobis ea impertiat, cuiq. scilicet pro mensura quam nobis conuenire nouit Pater. Ita ex ea, tanquam vnico fonte, haurimus quicquid habemus bonorũ spiritualium.

M. Quid nobis confert eius regnum?

P. Nempe quòd eius beneficio ad piè sancteq. viuendum vindicati in libertatem conscientiarum, spiritualibusque eius diui-

Δ. Πῶς δὲ καὶ προφήτην τὸν Χριστὸν καλεῖς;

Μ. Ὅτι καταβὰς εἰς τὸν κόσμον, τοῦ Θεοῦ ἄγγελόν τε καὶ πρεσβευτὴν πιστότατον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἑαυτὸν ἀνηγόρευσεν, ὅπως ἂν τὴν ἐκείνου βουλὴν ἀκριβῶς ἐκθέμενος αὐτοῖς, πάσαις ταῖς προφητείαις καὶ ἀποκαλύψεσι τέλος ἐπιθῇ.

Δ. Ἆρ' οὖν γέ τι ἀπόνασθαι τούτων δύνασαι;

Μ. Μᾶλλον δὲ οὐκ ἄλλοσε ἢ εἰς τὸ ἡμέτερον ἀγαθὸν τείνει τούτων ἕκαστον. καὶ γὰρ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ταῦτα πάντα τὰ χαρίσματα παρὰ τοῦ πατρὸς ἔλαβεν, ἕνεκα τοῦ ἡμῖν αὐτῶν μεταδοῦναι, ἵνα πάντες ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἀρυώμεθα.

Δ. Τοῦτό μοι διὰ πλειόνων τράνωσον.

Μ. Τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἅμα δὲ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων ἁπάντων ἐπληρώθη, ἵνα καὶ ἡμῖν ταῦτα χαρίσηται, καὶ διαδιδῷ ἑκάστῳ κατὰ τὸ μέτρον ὅπερ ὁ Πατὴρ ἡμῖν προσῆκον οἶδεν. οὕτως οὖν ἐξ ἐκείνου ὥσπερ ἐκ τῆς μόνης πηγῆς ἀρυόμεθα ὅσα ἔχομεν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν.

Δ. Τίνα δὲ ἡμῖν ἡ ἐκείνου βασιλεία χρείαν παρέχεται;

Μ. Δῆλον ὅτι δι' αὐτοῦ ἐλευθερωθείσας τὰς συνειδήσεις ἔχοντες, ἐφ' ᾧ ὅσιον καὶ ἄμεμπτον διάγειν βίον, καὶ τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πλουτισθέντες

לַיהוָה וּזְרוֹעַ בָּשָׂר לֹא יוּכַל לָנוּ וְלֹא יֵרְעוּ לָנוּ יוֹשְׁבֵי חָלֶד׃

זמ וּכְהֻנָּתוֹ מָה הֵיטִיב לָנוּ׃

זת הִנֵּה יַעַן הֱיוֹתוֹ כּוֹהֵן הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי אֲדוֹנָי לְכַפֵּר בַּעֲדֵינוּ וְגַם עַל יָדוֹ נִפְתְּחוּ לָנוּ שַׁעֲרֵי רָצוֹן לָבוֹא לְהַקְרִיב עַצְמֵנוּ וְכֹל אֲשֶׁר לָנוּ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַאדוֹנָי וְהִנֵּה בַּדָּבָר הַזֶּה גַּם אֲנַחְנוּ מִסְתַּפְּחִים בִּכְהֻנָּתוֹ׃

חמ וּנְבוּאָתוֹ מָה פְּרִי תְּנוּבֵב לָנוּ׃

חת כִּי הֵקִים הָאֵל אֵת יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ לְנָבִיא בְּקֶרֶב עַמּוֹ לָכֵן כֹּל חֵפֶץ הַמָּשִׁיחַ הוּא לְהוֹרוֹתָם לְמַעַן דַּעַת אֵת יוֹצְרָם בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים לִהְיוֹת כֻּלָּם לִמוּדֵי יְהוָה׃

חמ וְעַתָּה זֶה כֹּל אֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי מָשַׁח הָאָב אֵת בְּנוֹ אֲדוֹנֵינוּ לְמֶלֶךְ לְכֹהֵן וּלְנָבִיא לְהַרְאוֹת לָנוּ כּוֹחַ מַלְכוּתוֹ כְּהֻנָּתוֹ וּנְבוּאָתוֹ וּלְהַמְתִּיק בְּפִינוּ פִּרְיָם׃

חת כֵּן דִּבַּרְתִּי׃

חמ וּמַדּוּעַ אָמַרְתָּ כִּי הוּא בְּנוֹ יְחִידוֹ הֲלוֹא גַם ז

tiis instructi, potẽtia quoque armamur, quæ ad perpetuos animarum nostrarũ hostes, peccatum, carnem, Satanã, & mundum, vincẽdos sufficiat.

M. Ad quid autem sacerdotium conducit?

P. Primùm, quòd hac ratione mediator est noster, qui nos Patri recõciliet: deinde quòd per eũ accessus nobis patefactus est ad Patrẽ, vt in eius cõspectũ cum fiducia prodeamus ipsi quoque, nósque & nostra omnia illi in sacrificiũ offeram᾽: atq. ita collegas nos quodãmodo suos facit in sacerdotio.

M. Restat prophetia.

P. Quum Filio Dei magisterij collatũ sit munus in suos, finis est vt vera eos Patris cognitione illuminet, erudiat eos in veritate, & domesticos Dei discipulos efficiat.

M. Huc ergo redeũt quæ dixisti omnia, Christi nomen tria officia comprehendere, quæ in Filium cõtulit Pater: vt vim eorum ac fructum in suos transfundat.

P. Sic est.

M. Cur Filium Dei vnicum nũcupas: quum hac

πλοῦτον, προσέτι καὶ ἰσχύϊ ὁπλιζόμεθα τῇ τὸν διάβολον, ἁμαρτίαν τε καὶ σάρκα καὶ τὸν κόσμον (οἳ ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ τῶν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐστι) καταπαλαίειν ἱκανῇ οὔσῃ.

Δ. Ἡ δὲ ἱερωσύνη εἰς τί ἡμῖν συμφέρει;

Μ. Πρῶτον μὲν καθόσον διὰ ταύτης, τοῦ μεσιτεύειν ἐξουσίας τετυχηκὼς, ἡμᾶς πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα διαλλάττει· εἶτα δὲ καὶ ὅτι δι᾽ ἐκείνου ἐξουσίαν ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τοῦ τῷ Θεῷ προσελθεῖν, καὶ ἑαυτοὺς ἅμα τοῖς παρ᾽ ἡμῶν ἅπασιν εἰς θυσίαν αὐτῷ προσενεγκεῖν· καὶ οὕτω πως ἡμεῖς τοῦ αὐτοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος συμμετέχομεν αὐτῷ.

Δ. Λοιπόν ἐστι περὶ τῆς προφητείας λέγειν.

Μ. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος Ἰησοῦς δεσπότης καὶ διδάσκαλος τῶν πιστῶν κατεστάθη, τοῦτον ἔχει προκείμενον τὸν σκοπὸν, τὸ εἰς τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς αὐτοῦ ἀληθείας γνῶσιν ἐκείνους ἀγαγεῖν, ὥστε οἰκείους τοῦ Θεοῦ μαθητὰς γίνεσθαι.

Δ. Ἐκ τούτων δήπου συμπεραίνεσθαι θέλεις, ὅτι τοῦτο τοὔνομα Χριστὸς τὰ τρία ἔργα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῷ υἱῷ δοθέντα περιλαμβάνει, ἵνα τῆς ἐκ τούτων ἐνεργείας καὶ ὠφελείας μεταδῷ τοῖς οὖσιν αὐτοῦ.

Μ. Πάνυ γε.

Δ. Διὰ τί δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ ὀνομάζεις,

אֲנַחְנוּ בָּנִים אֲנַחְנוּ לַאדֹנָי אֱלֹהֵינוּ:

הת אָמְנָם בְּנֵי עֶלְיוֹן אֲנַחְנוּ כֻּלָּנוּ אַךְ לֹא כָמוֹהוּ כָּמוֹנוּ אֲנַחְנוּ חַסְדֵי אֲדֹנָי כִּי לְבָנִים נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ אַךְ יֵשׁוּעַ אֲדוֹנֵינוּ הוּא לְבַדּוֹ נוֹלַד מִמֶּנּוּ וְהִנֵּה הוּא יָחִיד לוֹ וְכָאָב וְכַבֵּן אֵל אֶחָד הוּא:

הם הִנֵּה זֶה טַעַמְךָ כִּי הָאָב הַיּוֹלֵד וְהַבֵּן הַנּוֹלָד מִמֶּנּוּ אֲדֹנָי אֶחָד הוּא וְאוֹתָנוּ כִּי עֶצֶם אֲנַחְנוּ מֵעֲצָמֵי בְנוֹ גַּם אוֹתָנוּ חָשַׁב הָאֵל אָבִיו לְבָנִים לוֹ לָכֵן לִבְנוֹ לְבַדּוֹ כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה וּלְאַחֵר לֹא יִנָּתֵן:

הת אָכֵן זֶה טַעֲמִי וְעַל הִתְחַבְּרוֹ עִמָּנוּ בַּדָּבָר הַזֶּה נִקְרָא גַּם כֵּן הַבְּכוֹר בְּתוֹךְ אֶחָיו:

הם וְאֵיךְ הוּא אֲדוֹנֵינוּ:

הת הֵן כַּאֲשֶׁר נִסַּכוֹ אָבִיו לְמֶלֶךְ עָלֵינוּ וְלַעֲשׂוֹת כָּל רְצוֹנוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת וַיְהִי לְשַׂר רֹאשׁ וְנָגִיד גַּם עָלֵינוּ גַּם עַל כָּל מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים:

הם וַאֲשֶׁר הוֹסַפְתָּ אַחֲרֵי כֵּן מֵת בָּא לְהוֹרוֹת לָנוּ:

הת לְהוֹדִיעֵנוּ אֵיךְ מָשַׁח הָאָב אֶת בְּנוֹ לִהְיוֹת

quoq. appellatione nos omnes dignetur Deus?

τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς ἅπαντας τοῖς ἑαυτοῦ υἱοῖς ἐγγράφοντος;

P. Quòd filij Dei sumus, non id habemus à natura: sed adoptione & gratia duntaxat, quòd nos eo loco habeat Deus. At Dominus Iesus qui ex substantia Patris est genitus, vniusque cum Patre essentiæ est, optimo iure Filius Dei vnicus vocatur; quum solus sit natura.

M. Ὅτι οὐ φύσει τοῦ Θεοῦ υἱεῖς ἐσμέν, ἀλλὰ υἱοθεσίᾳ μόνον καὶ χάριτι, ἧπερ οὖν ἐφόσον ἡμᾶς υἱῶν ἑαυτοῦ τάξιν ἐπέχειν ἀξιοῖ. ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, κἀκείνῳ ὁμοούσιος ὤν, εἰκότως υἱὸς μονογενὴς καλεῖται. οὐδεὶς γὰρ ἄλλος φύσει υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστιν.

M. Intelligis ergo, hunc honorem, eius esse proprium, qui naturæ iure illi debeatur: nobis autem eum gratuito beneficio communicari, quatenus sumus eius mēbra.

Δ. Οὕτως οὖν γινώσκεις, ὅτι ἐκείνῳ μόνῳ αὕτη ἡ τιμὴ προσήκει, ἧς καὶ φύσει ἔλαχεν· ἡμῖν δὲ ταύτης μεταδίδωσι δωρεάν, καθόσον τὰ ἐκείνου μέλη ἐσμέν.

P. Omnino. itaque eius communicationis intuitu alibi nominatur Primogenitus inter multos fratres.

M. Ἔγωγε. καὶ δὴ καὶ διὰ ταύτην τὴν κοινωνίαν ἐστὶν οὗ πρωτότοκος ἐν τοῖς ἀδελφοῖς πολλοῖς καλεῖται.

M. Qualiter dominum esse nostrum intelligis?

Δ. Πῶς δὲ Κύριον ἡμέτερον νοεῖς αὐτὸν ὄντα;

P. Sicut à Patre constitutus est vt sub imperio suo nos habeat, vt Dei regnū administret in cælo & in terra, sitque fideliū caput & Angelorū.

M. Καθόσον ὑπὸ τοῦ πατρὸς κατεστάθη ὅπως ἡμῶν κρατῇ καὶ κυριεύῃ, τήν τε αὐτοῦ ἀρχὴν καὶ βασιλείαν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ διέπῃ· ἔτι δὲ ὅπως τῶν ἀγγέλων ἅμα καὶ τῶν πιστῶν προστάτης καὶ ἡγεμὼν ὑπάρχῃ.

M. Quid sibi vult quod postea sequitur?

Δ. Τί δὲ τὸ ἑξῆς δηλοῖ;

P. Modū ostendit quo Filius vnctus est à Patre,

M. Ἐκτίθεται τίνα τρόπον ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς κέχρισται ὑπὸ τοῦ

לָנוּ לְמוֹשִׁיעַ אֶת־בְּשָׂרֵנוּ הִלְבִּישׁ אוֹתוֹ׃ וּבוֹ עָשָׂה כֹּל יְשׁוּעָתֵנוּ כַּאֲשֶׁר יְסֻפַּר עוֹד הַמַּאֲמָר׃

הם וּמָה הוּא אֲשֶׁר הוּרָה מֵרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ וְנוֹלַד מִמִּרְיָם הַבְּתוּלָה׃

הת כִּי בְּבֶטֶן הַבְּתוּלָה וּמִזַּרְעָהּ נוֹצַר לְמַעַן יִהְיֶה זֶרַע דָּוִד כַּאֲשֶׁר נִבְּאוּ עָלָיו הַנְּבִיאִים אַךְ הוֹרָתוֹ בְּלִי שִׁכְבַת זֶרַע הָיְתָה בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ וּבְכֹחַ הָאֵל אֲשֶׁר נִפְלְאוּ מַעֲשָׂיו מְאוֹד׃

הם הַאִם הָיָה לוֹ לִלְבּוֹשׁ אֶת בְּשָׂרֵנוּ׃

הת אָכֵן הָיָה כִּי כַּאֲשֶׁר מָרָה הָאָדָם אֶת פִּי אֲדוֹנָי בְּנַפְשׁוֹ חָטָא וּבְנֶפֶשׁ כָּל־צֶאֱצָאָיו וְלָכֵן הָיָה לְהַעֲמִיד מִבֵּינֵיהֶם אָדָם לְכַפֵּר בַּעֲדָם לְפָנָיו וּמִבַּלְעֲדֵי זֶה לֹא יוּכַל הֱיוֹת מְלִיצֵנוּ לְרָצוֹן לָנוּ לִפְנֵי אֲדוֹנָי׃

הם הֵן אֱלֹהָה וְבָרוּךְ כִּי עַל מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי הָיָה לִלְבּוֹשׁ אֶת בְּשָׂרֵנוּ לְמַעַן יַשְׁלִים בַּעֲדֵינוּ מַעֲשֵׂה יְשׁוּעָתֵנוּ׃

vt nobis esset Seruator. Nempe, quòd assumpta carne nostra, iis perfunctus est omnibus quæ ad salutem nostram erant necessaria: sicut hîc recensentur.

M. Quid his duabus sentẽtiis significas, Cõceptum esse ex Spiritu sancto, natum ex Maria virgine?

P. Formatum in vtero virginis fuisse, ex eius substãtia, vt esset verum semen Dauidis, qualiter vaticiniis Prophetarum prædictum fuerat: id tamen mirifica arcanaque Spiritus virtute fuisse effectũ, absq. virili coitu.

M. Erátne igitur operæpretium vt carnem nostram indueret?

P. Maximè. Quia inobedientiam ab homine admissam in Deũ, necesse erat in humana quoq. natura expiari. Nec verò aliter mediator esse noster poterat, ad conciliationem Dei & hominum peragendam.

M. Christũ ergo oportuisse hominem fieri dicis, vt, tanquam in persona nostra, salutis nostræ partes impleret.

πατρὸς, ἵνα ἡμέτερος ᾖ σωτήρ· ἤγουν ὅτι περιέθετο τὴν ἡμετέραν ἀνθρωπίνην σάρκα, καὶ ὅσα τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ ἀναγκαῖα ἦν ἀπετέλεσεν· ἅτινα καὶ ἐνταῦθα καταλέγεται.

Δ. Τί δὲ αὗται αἱ δύο ῥήσεις δηλοῦσι; "Συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου;"

Μ. Ὅτι ἐπλάσθη μὲν ἐν τῇ τῆς παρθένου Μαρίας γαστρὶ, ἐκ τῆς οὐσίας ἐκείνης, ὡς ἂν καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ σπέρμα εἴη, συμφώνως ταῖς προφητείαις· οὕτω δὲ ὅμως ἐπλάσθη ὥστε μὴ πρὸς γέννησιν δεηθῆναι τῆς τοῦ ἀνδρὸς μετὰ γυναικὸς συνουσίας, ἀλλὰ τοῦτο θαυμαστῇ τινι καὶ ἀρρήτῳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γεγενῆσθαι δυνάμει.

Δ. Ἆρα οὖν τὴν ἡμετέραν σάρκα ἐκεῖνον ἐνδύσασθαι ἀνάγκη ἦν;

Μ. Ναί· τὴν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ἁμαρτάδα, τὴν διὰ τῆς ἀνηκουστήσεως τῷ Θεῷ γενομένην, ἀκέσασθαι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐχρῆν. καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἡμέτερος μεσίτης εἶναι οἷός τε ἦν, πρὸς τὸ ἡμᾶς Θεῷ τῷ πατρὶ διαλλάξαι.

Δ. Λέγεις οὖν ὅτι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι ἔδει, ἵνα τὴν ἡμετέραν περικείμενος φύσιν, τὰ ἡμῖν καθήκοντα πρὸς τὴν τοῦ ἁμαρτήματος ἐπανόρθωσιν ἀντὶ ἡμῶν ἐπιτελέσῃ;

הת כֵּן הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתְּ כִּי כֹּל מַחְסוֹרֵנוּ עָלָיו וּבְיָדוֹ לְמַלְאוֹת סִפְקֵנוּ וְזוּלָתוֹ אֵין לָנוּ כֹּל׃

הם וְלָמָּה הוֹרָה מֵרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ וְלֹא בְּמִשְׁכַּב אִישׁ כְּדֶרֶךְ כָּל־שְׁאָר בְּנֵי אָדָם׃

הת כִּי כָל־־נוֹלָד מִמִּשְׁכַּב זָכָר מְגוֹאָל הוּא וְעַתָּה הִנֵּה אֱלוֹהִים הוֹלִידוֹ בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ לְמַעַן יִהְיֶה בִּכְלִילַת טוֹהַר אֵין בּוֹ מוּם כָּל־חֵטְא׃

הם עַל כֵּן הִנֵּה הַמְטַהֵר אֶת בְּנֵי הָאָדָם מִטּוּמְאָתָם טָהוֹר יִהְיֶה מִכֹּל טוּמְאָה וּמֵרֶחֶם אִמּוֹ תִּדְבַּק בּוֹ טְהוֹרָתוֹ לְהִתְיַצֵּב בְּעֶצֶם תֻּמּוֹ לִפְנֵי אֲדוֹנָי נָקִי מִכֹּל מוּם שְׁאָר בְּנֵי אָדָם׃

הת כֵּן דִּבַּרְתָּ׃

הם מַדּוּעַ לֹא הִזְכַּרְתָּ כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה מֵעֵת הִוָּלְדוֹ ח עַד יוֹם מוֹתוֹ׃

הת כִּי לֹא נִזְכְּרוּ בַּמַּאֲמָר הַזֶּה כִּי אִם יְסוֹדֵי גְאוּלָתֵנוּ וְעִקָּרֶיהָ׃

הם הֲלֹא דַּי לְךָ כִּי סִפַּרְתָּ שֶׁהוּא מֵת וּמַה

P. Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet quicquid nobis apud nos deest: quod fieri aliter nequit.

M. Verùm cur id à Spiritu sancto effectũ est, ac nõ potiùs cõmuni vsitataq. generationis forma?

P. Quoniã penitus corruptum est humanũ semen, in generatione Filij Dei intercedere Spiritus sancti opus decuit: ne hac contagione attingeretur, sed esset puritate absolutissima præditus.

M. Hinc ergo discimus, eũ qui alios sanctificat, immunem ab omni macula esse: puritateque, vt ita loquar, originali fuisse ab vtero prędìtum, vt totus Deo sacer esset, nulla humani generis labe inquinatus.

P. Sic intelligo.

M. Cur à natalib. protinus ad mortẽ, omissa totius vitę historia, trãsilis?

P. Quia hîc non tractãtur nisi quæ redemptionis nostræ ita sunt propria, vt eius substantiam quodãmodo in se contineant.

M. Cur non simpliciter vno verbo mortuũ fuis-

M. Πάνυγε· πᾶν γὰρ ὃ ἐνδεῖ ἡμῖν, αὐτὸν ἡμῖν δεῖ χρῆσαι· τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως ἢ οὕτως ἐγεγόνει ἄν.

Δ. Διατί δὲ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμει τοῦτο πέπρακται, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ συνήθες καὶ φυσικὸν τῆς γεννήσεως ἔργον;

M. Ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπινον σπέρμα παντελῶς ἀφ' ἑαυτοῦ διεφθαρμένον ἐστί, τῇ τοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσει τὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔργον παραγίνεσθαι ἐχρῆν, ὅπως μὴ μολυσμόν τινα ἐντεῦθεν ἕλκοι, ἀλλὰ πλειστάτην καθαρότητα ἔχοι.

Δ. Ἐκ τούτων ἄρα μανθάνομεν ὅτι ὁ τοὺς ἄλλους ἁγιάζειν μέλλων, παντάπασιν ἄσπιλός ἐστι, καὶ τῇ μητρῴᾳ ἐγκαθειργμένος γαστρί, ἤδη τῷ Θεῷ καθιέρωτο, μηδὲν ἐκ τῆς τοῦ ἀνθρωπείου φύσεως διαφθορᾶς μόλυσμα ἐφελκυσάμενος.

M. Ἔμοιγε δοκεῖ.

Δ. Τίνος δὲ ἕνεκα ἀπὸ τῆς γενέσεως εὐθὺς ἐπὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ μεταβαίνεις, ὅλην τὴν ἐν μέσῳ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ ἱστορίαν παραλιπών;

M. Ὅτι περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐνταῦθα πρόκειται λέγειν ἢ ὅ, τι ἂν τοῦ τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν μυστηρίου ἐχόμενον ᾖ.

Δ. Τίνος δὲ χάριν οὐχ ἁπλῶς λέγεται ὅτι τέθνηκεν, ἀλλὰ καὶ

רָאִיתָ כִּי הוֹסַפְתָּ וְהִגַּדְתָּ שֵׁם הַשַּׁלִּיט אֲשֶׁר תַּחַת מֶמְשַׁלְתּוֹ הוּמָת׃

הת זֶה נוֹסַף לְהוֹרוֹת כִּי הַדָּבָר אֱמֶת וְגַם לְהוֹדִיעַ כִּי עַל פִּי הַשּׁוֹפֵט נֶעֱנַשׁ לַמָּוֶת׃

המ בָּאֵר־עוֹד אֵת אֲשֶׁר אָמַרְתָּ׃

הת מֵת לְמַעַן יַעֲבִיר מֵעָלֵינוּ עַל עַצְמוֹ הָעוֹנֶשׁ אֲשֶׁר הָיָה לָנוּ לְסָבְלוֹ עַל עֲוֹנוֹתֵינוּ וְיַעַן הֱיוֹתֵנוּ כֻּלָּנוּ אֲשֵׁמִים לִפְנֵי כִּסֵּא אֱלֹהֵינוּ עַל אֲשֶׁר חָטָאנוּ לְפָנָיו לָכֵן הִתְיַצֵּב הַמָּשִׁיחַ לִפְנֵי שׁוֹפֵט מִשּׁוֹפְטֵי הָאָרֶץ לְהֵעָנֵשׁ עַל פִּיו לְמַעַן יַצְדִּיק אוֹתָנוּ לִפְנֵי הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ׃

המ אָכֵן פִּילָטוּס הַצְּדֵק הִצְדִּיק אוֹתוֹ בְּמִשְׁפָּטוֹ לָכֵן לְבֶן מָוֶת לֹא הִרְשִׁיעוֹ׃

הת וְזֶה הָיָה כִּי בְּהָעִיד הַשּׁוֹפֵט הַהוּא כִּי אֵין לוֹ מִשְׁפַּט מָוֶת נוֹדַע כִּי לֹא עַל פְּשָׁעָיו נֶעֱנַשׁ כִּי עַל פְּשָׁעֵינוּ וּבְתִתּוֹ אוֹתוֹ לָמָוֶת כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹפְטִים נוֹדַע כִּי כָאִישׁ הָעוֹרֵב אֶת חֲבֵרוֹ סָבַל הָעוֹנֶשׁ אֲשֶׁר הָיָה לָנוּ לְסָבְלוֹ׃

ſe dicis, ſed præſidis quoque nomen adiicis ſub quo ſit paſſus?

P. Id non ad hiſtoriæ fidem modò ſpectat, ſed vt ſciamus mortem eius coniunctam cum dāmnatione fuiſſe.

M. Expone hoc clarius.

P. Mortuus eſt vt pœna nobis debita defungeretur: atque hoc modo ab ea nos eximeret. Quum autẽ omnes nos (ſicuti peccatores ſumus) obnoxij Dei iudicio eſſemus, quò vicẽ noſtrã ſubiret, ſiſti in conſpectum terreni iudicis voluit, damnarique eius ore, vt corã cæleſti Dei tribunali abſolueremur.

M. Atqui inſontẽ Pilatus eũ pronuntiat: itaq. non dãnat pro malefico.

P. Vtrũq. animaduertere cõuenit. Ideò enim eius innocentię teſtimoniũ reddit iudex, vt teſtatum fiat non ob propria ipſũ maledicta plecti, ſed noſtra: ſolenni tamẽ ritu interea dãnatur eiuſdem ſentẽtia, vt palàm fiat, iudicium quod merebamur, tanquã vadem noſtrũ, ſubire, quò nos à reatu liberet.

τὸ τοῦ στρατάρχου ὄνομα προστίθης, ἐφ' οὗ ἀπέθανεν;

M. Οὐ μόνον δὴ ἐφ' ᾧ ταύτην πιστώσασθαι τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ ἵνα εἰδῶμεν ὅτι θάνατον κατακριθεὶς, θάνατον ὑπέμεινεν.

Δ. Ταῦτά μοι διευκρίνησον.

M. Ἀπέθανεν ὅπως τὴν ὀφειλομένην δίκην ἐκτίσαιτο, καὶ οὕτως ἡμᾶς αὐτῆς ἐξέλοιτο. ἐπειδὴ δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει ὑπόδικοι ἦμεν, οἷα δὴ ἁμαρτωλοὶ ὄντες, ἠθέλησεν αὐτὸς ἀντὶ ἡμῶν, ἐπιγείῳ δικαστῇ παρεστὼν, ὑπ' αὐτοῦ καταδικάζεσθαι, ὡς ἂν ὁ οὐράνιος κριτὴς ἡμῶν ἀποψηφίσηται.

Δ. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Πιλάτος ἀνεύθυνον ἀποφαίνεται αὐτόν· οὐ καταδικάζει οὖν ὡς θανάτῳ ἔνοχον ὄντα.

M. Δύο χρὴ ἐνταῦθα σκοπεῖν· ἓν μὲν, ὅτι ὑπὸ τοῦ κριτοῦ ἀθῷος εἶναι μαρτυρεῖται, ἵνα πᾶσι φανερὸν ᾖ ὅτι οὐχ ὑπὲρ τῶν ἰδίων πλημμελημάτων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων κόλασιν ὑπέχει. ἕτερον δὲ, ὅτι καίτοι τοιοῦτος εἶναι ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ μαρτυρηθεὶς, ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὰ πάτρια κατακέκριται, ἵνα γνῶμεν ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγυητὴς κατέστη, καὶ κατεκρίθη ἵνα ἡμᾶς τῆς αἰτίας ἀφίῃ.

הם אֱמֶת בְּפִיךָ כִּי אִילוּ הָיָה בוֹ חֵטְא אֵיךְ הָיָה
יָכוֹל לָשֵׂאת עָלָיו עוֹל פְּשָׁעֵינוּ אַךְ לְמַעַן יַצִּיל
נַפְשֵׁנוּ מִמָּוֶת אֶת נַפְשׁוֹ הֶעֱרָה לַמָּוֶת וְאֶת-
פּוֹשְׁעִים נִמְנָה׃

הת זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי׃

הם הֲיֵשׁ יִתְרוֹן בַּאֲשֶׁר נִתְלָה עַל עֵץ וְלֹא מֵת ט
בִּשְׁאָר מִינֵי מָוֶת כְּדֶרֶךְ רוֹב בְּנֵי אָדָם׃

הת יֵשׁ כַּאֲשֶׁר כָּתַב פָּאוּלוּס הַצַּדִּיק כִּי נִתְלָה עַל
עֵץ לְהוֹרִיד מֵעָלֵינוּ קִלְלָתֵנוּ וּלְהַעֲבִירָהּ עָלָיו
כִּי קִלְלַת אֲדוֹנָי תָּלוּי׃

הם הֲכַזֹאת יִשָּׁמְעוּ עַל פִּיךָ הֲלֹא אֶת מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי
בָּזִיתָ כִּי אָמַרְתָּ קִלְלַת יְהוָה הָיָה׃

הת לֹא בָזִיתִי כִּי בְּהַעֲבִירוֹ קִלְלָתֵנוּ עָלָיו
הִשְׁבִּית אוֹתָהּ בְּכֹחוֹ וַיִּתְּנֶהָ לְאַיִן וְהִנֵּה
תָּמִיד בָּרוּךְ הוּא לַיהוָה לְמַלֵּא אוֹתָנוּ
מִבִּרְכוֹתָיו׃

הם וּמַה עוֹד׃

הת כִּי הָאָדָם בֶּן-מָוֶת הוּא עַל אֲשֶׁר עָבַר אֶת פִּי
אֲדוֹנָי לָכֵן עָמַד הַמָּשִׁיחַ וּמֵת הֶחֱיָיו וּבְמוֹתוֹ
בִּלַּע הַמָּוֶת וּלְמַעַן יֵדְעוּ כֻּלָּם כִּי בֶּאֱמֶת

M. Bene dictũ. Nam si peccator esset, non idoneus vas esset ad soluẽdã alieni peccati pœnã. Vt tamẽ eius damnatio nobis in absolutionem cederet, censeri eum inter maleficos oportuit.

P. Sic intelligo.

M. Quod crucifixꝰ fuit, an plus habet momenti quã si alio quolibet mortis genere affectus foret?

P. Omnino: quẽadmodũ etiam monet Paulus, dum in ligno suspẽsum scribit, vt nostram in se maledictionẽ susciperet, quò ab ea solueremur. Genus enim illud mortis execratione dãnatũ erat.

M. Quid? annõ irrogatur Filio Dei contumelia, quum dicitur maledictioni fuisse subiectus, etiam coram Deo?

P. Minimè. Siquidẽ eã recipiendo aboleuit: nec verò desiit interea esse benedictus, quò nos sua benedictione ꝓfunderet.

M. Prosequere.

P. Quandoquidẽ mors supplicium erat homini impositũ peccati causa, eam Filius Dei pertulit, & perferendo vicit. Atque vt melius patefieret

Δ. Ὀρθῶς· ἁμαρτωλὸς γὰρ ὤν, οὐκ ἂν ἀξιόχρεως ἐγένετο διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὸ ἡμέτερον ἀποδιδόναι ὀφείλημα· ὅμως δὲ, ἵνα τὸν θάνατον καταλύσῃ, καὶ τῆς αὐτοῦ δυναστείας ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ, ἔδει αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδίκων ταχθῆναι.

M. Οὕτως νοῶ.

Δ. Τί δέ; τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν, μᾶλλόν τι ὠφελεῖ ἡμᾶς ἤπερ εἰ ἄλλό τι θανάτου εἶδος ὑπέμεινε;

M. Μάλιστα· ὥσπερ καὶ ὁ ἀπόστολος ἡμᾶς διδάσκει, λέγων αὐτὸν τὸν διὰ σταυροῦ καταδέξασθαι θάνατον, καὶ τῷ ξύλῳ προσηλωθῆναι, ὡς ἂν κατάραν, ᾗπερ ἡμεῖς ὑποκείμενοι ἦμεν, ἀφ᾽ ἡμῶν μετενέγκας εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχοιτο, καὶ ταύτην διὰ τοιούτου θανάτου εἴδους ὃ παρὰ Θεοῦ ἐπικατάρατον ἦν, λύοι.

Δ. Πῶς φής; οὐχὶ τοῦτό ἐστι τὸ τὸν Θεοῦ υἱὸν καταισχύνειν, τὸ λέγειν αὐτὸν ἀρᾷ ἔνοχον γεγενέναι, καὶ ταῦτα παρὰ Θεῷ;

M. Οὐδαμῶς. ἀναδεξάμενος γὰρ τὴν κατάραν, κατέλυσεν αὐτὴν τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. οὐδὲ ἐμπόδιον αὐτῇ ἐγένετο τοῦ μὴ εὐλογητὸν αὐτὸν ὄντα διατελεῖν, ὅπως τῆς αὐτοῦ εὐλογίας ἡμᾶς ἀναπληροῖ.

Δ. Διήγησαι τὰ ἑξῆς.

M. Ἐπειδὴ ὁ θάνατος τοῖς ἀνθρώποις ἐπέκειτο τῶν ἀδικημάτων ἐπιτίμιον, τοῦτον ὑπέμεινεν ὁ Χριστός· ὑπομείνας δὲ, κρείττων αὐτοῦ γέγονε· καὶ ἵνα φανερὸν ἡμῖν ποιήσηται ὅτι

הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ כְּדֶרֶךְ שְׁאָר בְּנֵי אָדָם רָצָה לְהִקָּבֵר׃

הם וּמָה יִסְכָּן־לָנוּ כִּי בִּלַּע אֶת הַמָּוֶת וַיִּתְגַּבֵּר עָלָיו וְהִנֵּה כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם מוּת נָמוּת׃

הת אָמְנָם זֶה יִסְכָּן־לָנוּ גַּם כִּי נָמוּת כִּי עַתָּה הַמַּאֲמִינִים בִּמְשִׁיחַ אֲדוֹנָי יַעַבְרוּ בְּמוֹתָם מִן הַחַיִּים הָאֵלֶּה אֶל חַיֵּי עוֹלָמִים׃

הם עַל כֵּן אַל נָא תִּפּוֹל עוֹד עָלֵינוּ אֵימַת מָוֶת כִּי הִתְנַדֵּב נִתְנַדֵּב לְמַלְאוֹת אַחֲרֵי נְגִידֵנוּ הַמָּשִׁיחַ כִּי גַם הוּא לֹא רָאָה שַׁחַת גַּם לֹא יִתֵּן אֶת חֲסִידָיו לִרְאוֹת אוֹתוֹ׃

הת הָבָה וְנַעֲשֶׂה כֵּן׃

הם וַאֲשֶׁר סִפַּרְתָּ עוֹד וְאָמַרְתָּ שֶׁיָּרַד לִשְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה מַה הוּא׃ י

הת זֶה נוֹסַף לְהוֹרוֹת כִּי מִלְּבַד מוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל־בְּנֵי אָדָם בְּצֵאת נַפְשָׁם מֵהֶם אָפְפוּ גַם כֵּן אוֹתוֹ חֶבְלֵי מָוֶת כִּדְבַר פֶּטְרוֹס הַצַּדִּיק וְצָרוֹת נַפְשׁוֹ מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ עָצְמוּ׃

הם מֶה הָיָה הַדָּבָר וְאֵיךְ נִהְיָה׃

vera morte ipſum defungi, collocari in ſepulchro, inſtar aliorum hominum, voluit.

M. Verùm, non videtur quicquam ad nos vtilitatis ex hac victoria redire, quum nihilominus moriamur.

P. Nihil id obſtat. Neque enim aliud nunc eſt mors fidelib. quàm trãſitus in vitam meliorem.

M. Hinc ſequitur, non amplius exhorrendã eſſe mortem, acſi res eſſet formidabilis, ſed intrepido animo ſequendum eſſe ducem noſtrũ Chriſtum; qui ſicut non periit in morte, ita perire nos non patietur.

P. Sic agendum eſt.

M. Quod de ei⁹ ad inferos deſcẽſu mox adiectũ eſt, quem ſenſum habet?

P. Eum non cõmunem tantùm mortem fuiſſe perpeſſum, quæ eſt animæ à corpore ſeparatio, ſed etiam dolores mortis: ſicut Petrus vocat. Hoc autẽ nomine horribiles anguſtias intelligo, quibus eius anima conſtricta fuit.

M. Cedo mihi huius rei cauſam ac modum.

ἀληθὴς καὶ οὐ προσποιητὸς ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦν, τάφῳ παραδοθῆναι, τῶν ἄλλων ἀνθρώπων δίκην, ἠθέλησε.

Δ. Ἀλλὰ γὰρ αὕτη ἡ νίκη οὐδενὸς ἀγαθοῦ πρόξενος δοκεῖ γεγονέναι· ἐπεὶ οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον τὸ ἀνθρώπινον γένος θανάτῳ ὑπόδικον ὂν διατελεῖ.

Μ. Οὐ κωλύει τοῦτο ἐκ ταύτης ὠφελεῖσθαι ἡμᾶς. ὁ γὰρ νῦν τῶν πιστῶν θάνατος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ μετάβασις εἰς ἀμείνω βίον.

Δ. Τούτοις οὖν ἀκολουθόν ἐστιν ὅτι οὐκέτι δεῖ τὸν θάνατον ἐν ὀρρωδίᾳ ἔχειν, ὡς φοβερὸν ὄντα, ἀλλ' ἀκολουθητέον προθύμως τῷ ἡγεμόνι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ· ὃς καθάπερ διὰ τοῦ θανάτου οὐκ ἀπώλετο, οὕτως οὐδ' ἡμᾶς περιόψεται ἀπολλυμένους.

Μ. Οὕτω ποιητέον δῆτα.

Δ. Τί δὲ βούλεταί σοι τὸ περὶ τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεως αὐτοῦ ἐπιφερόμενον;

Μ. Οὐ τὸν κατὰ φύσιν θάνατον οὐχ ὑπέμεινε μόνον, ὅς ἐστι τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος λύσις καὶ χωρισμὸς, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἐν αὐτῷ ἡ ἐκείνου ψυχὴ ἀμηχανίᾳ συνείχετο, καὶ ἐσχάταις ἀλγηδόσι κατεπονεῖτο, ἃς ὁ ἅγιος Πέτρος τοῦ θανάτου ὠδῖνας ὀνομάζει.

Δ. Διὰ τί δὲ καὶ πῶς τοῦτο γέγονεν;

הת יַעַן הֱיוֹתוֹ מַעֲמִיד עַצְמוֹ לְכַפֵּר עַל הַחַטָּאִים
עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ דָאֲבָה מִנִּי עוֹנִי
כְּאִילוּ הָאֵל עֲזָבוֹ וּכְמוֹ אִם נֶהֱפַךְ לְאַכְזָר
לוֹ וּבְצָרַת נַפְשׁוֹ קָרָא אֶל אָבִיו וְאָמַר אֵלִי אֵלִי
לָמָה עֲזַבְתָּנִי:

הם הַאָמְנָם חָרָה אַף אֲדוֹנָי בּוֹ:

הם לֹא חָרָה אַפּוֹ בּוֹ רַק הֵצִיק לוֹ לְמַלֵּא הַדָּבָר
אֲשֶׁר אָמַר יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא הוּא מְחוֹלָל
מִפְּשָׁעֵינוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֹנוֹתֵינוּ:

הם וְאֵיךְ דָּאַג בְּלִבּוֹ כְּאִילוּ אֲדוֹנָי עֲזָבוֹ וְהִנֵּה
אֱלֹהִים הוּא:

הת גַּם אֱלֹהִים גַּם בֶּן־אָדָם הוּא וְיַעַן הֱיוֹתוֹ בֶּן־
אָדָם הָיָה עָלָיו לִבּוֹ דַוָּי וַיְהִי הוּא כְּמַסְתִּיר
פָּנָיו מֵעַצְמוֹ כּוֹחוֹ הָעֶלְיוֹן לֹא הֶרְאָה וּזְרוֹעוֹ
לֹא חָשַׂף כִּמְעַט רֶגַע עַד אֲשֶׁר תִּמְצָא אוֹתוֹ
הַצָּרָה הַהִיא:

הם וְהַמָּשִׁיחַ הַגּוֹאֵל אֶת בְּנֵי אָדָם אֵיךְ יוּשַׁת עָלָיו
עוֹנֶשׁ כָּזֶה:

P. Quia vt pro peccatoribus satisfaceret, coram Dei tribunali se sistebat, torqueri hac anxietate eius conscientiam oportebat, acsi derelictus à Deo esset: imò acsi Deũ haberet infestum. In his angustiis erat quum exclamaret ad Patrẽ, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?

M. Erátne igitur illi offensus Pater?

P. Nequaquã: sed hanc in eum seueritatẽ exercuit, vt impleretur quod prædictũ fuerat ꝑ Isaiã, ipsum percussum fuisse manu Dei ꝓpter peccata nostra, vulneratũ propter iniquitates nostras.

M. Verùm, Deus quum sit, quî potuit eiusmodi pauore corripi, acsi derelictus à Deo esset?

P. Sic habẽdum est, secũdum humanæ naturæ affectũ eò redactũ fuisse necessitatis. Quod vt fieret, paulisper interea delitescebat eius diuinitas, hoc est, vim suam non exerebat.

M. Quî tamen fieri rursum potest, vt Christus, qui salus est mundi, huic dãnatiõi subiectꝰ fuerit?

M. Ἐπειδὴ τῷ τοῦ Θεοῦ δικαστηρίῳ παρεστήκει τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν χρέος ἐκτίσων, ἔδει τὴν αὐτοῦ ψυχὴν μεγίστῃ ἀπορίᾳ κατέχεσθαι, καὶ μεγίσταις ὀδύναις καταπιέζεσθαι, ὡς τοῦ Θεοῦ ἀμελοῦντος αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῷ ὀργιζομένου· οὕτω γοῦν ἀλύων ἀνεβόησε, Θεέ μου, Θεέ μου ἱνατί με ἐγκατέλιπες;

Δ. Ἆρα οὖν ὁ Θεὸς ἐκείνῳ ἐχαλέπαινεν;

M. Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἔδει ὅμως τοσούτοις περιβάλλεσθαι κακοῖς, ὡς ἂν τὸ ἄνωθεν ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου προρρηθὲν πιστωθείη, τὸ δηλαδὴ τραυματισθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ τὰς ἡμετέρας ἀνομίας βαστάσαι.

Δ. Πῶς δὲ, Θεὸς ὢν, οὕτως ὠρρώδει ὡς ὑπὸ Θεοῦ παρορώμενος καὶ ἀμελούμενος;

M. Δεῖ δὴ συννοεῖν ὅτι καθόσον μὲν ἄνθρωπος ἦν, ἅμα δὲ καὶ ἀνθρωπίνοις πάθεσιν ἔνοχος, τοιαύτη ἀνάγκη αὐτὸν ἐβιάζετο, οἱονεὶ ἀποκρυπτομένης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἤγουν τὴν ἑαυτῆς δύναμιν οὐ φανερούσης.

Δ. Πῶς δὲ πάλιν οἷόν τε ἦν τὸν Χριστὸν, τοῦ κόσμου σωτῆρα ὑπάρχοντα, τοιαύτῃ κατακρίσει καὶ ἀρᾷ ἔνοχον εἶναι;

הת לא הוּשַׁת עָלָיו לְשֵׂאת אותו תָּמִיד כִּי
כַּאֲשֶׁר אֲפָפוּ אותו חֶבְלֵי מָוֶת לֹא גָבְרוּ
עָלָיו רַק מִלְחָמָה הוּא עָרַךְ עִמָּהֶם
וּמָשַׁךְ אוֹתָם בְּכֹחוֹ וַאֲזוֹרֵי חַיִל מִפָּנָיו
נִכְשָׁלוּ׃

הם וְעַתָּה הֲלֹא נִרְאֶה מָה בֵּין צָרַת נַפְשׁוֹ
לְצָרַת נֶפֶשׁ הַנֶּעֱנָשִׁים בַּחֲרוֹן אַף אֲדוֹנָי
כִּי הוּא לֹא הָיָה בָהּ כִּי אִם כִּמְעַט רֶגַע וְאֵלֶּה
אֵין מַצִּיל אוֹתָם מִצָּרָתָם לְעוֹלָם וָעֶד וְהִנֵּה
הָיְתָה לוֹ צָרָתוֹ לְדָרְבָן וְצָרָתָם כְּרֶצַח
בְּעַצְמוֹתָם לְהָמִית אוֹתָם׃

הת דְּבָרֶיךָ אֱמֶת כִּי יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ גַּם בְּהַקִּיף
אותו חֶבְלֵי שְׁאוֹל נָכוֹן הָיָה לִבּוֹ בָּטוּחַ
בַּאדוֹנָי וְהָרְשָׁעִים בְּשׁוּב עֲמָלָם וּבְרֶדֶת
חֲמָסָם עַל קָדְקֳדָם יָקוּט כִּסְלָם עַל אֲדוֹנָי
יַחַרְקוּ שֵׁן וּבַשָּׁמַיִם יָשִׁיתוּ פִיהֶם׃

הם הֲלֹא נִלְמוֹד בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה מַה־בֶּצַע כִּי יא
נִשְׁפַּךְ דַּם מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי וּמָה פְּרִי יֵשׁ
לַמַּאֲמִינִים בּוֹ׃

הת אָמְנָם נִלְמוֹד כִּי הוּא הָיָה חַטָּאת

P. Non ita illam subiit vt sub ea maneret. Sic enim istis, quos dixi, pauoribus correptus fuit, vt non fuerit oppressus: sed potius luctatus cum potestate inferorũ, eam fregit ac profligauit.

M. Hinc colligimꝰ quid differat conscientiæ tormentum quod sustinuit, ab eo quo cruciãtur peccatores, quos Dei irati manus persequitur: Nã quod in illo téporarium fuit, in his est perpetuũ: Et quod illi vice dũtaxat aculei fuit ad eum pungendum, his est lethalis gladius ad cor (vt ita dicam) sauciandum.

P. Sic est. neque enim eiusmodi angustiis obsessus Filius Dei sperare in Patrem desiit: at peccatores, Dei iudicio dãnati, in desperationem ruunt, fremunt aduersus ipsum, & vsque ad apertas blasphemias prosiliunt.

M. Hincne possumus elicere quem ex Christi morte fructum percipiant fideles?

P. Omnino. Ac principio quidem videmus esse sacrificiũ quo peccata

M. Οὐχ οὕτω κατεκρατήθη ὥστε ἀεὶ κατάκρατος μένειν. καὶ γὰρ καίτοι ἀγωνιῶν καὶ ἀδημονῶν ἦν, ὡς εἰρήκαμεν, οὐκ ἀπηγόρευσεν ὅμως ὑπὸ ἀδημονίας, μᾶλλον δὲ τῇ τοῦ ᾅδου δυναστείᾳ ἐπολέμησεν οὕτως ὥστε αὐτὴν καταπολεμῆσαι.

Δ. Ἐκ τούτων οὖν καθορῶμεν πόσῳ ἡ λύπη καὶ ἀθυμία ἣν ἐν τῇ συνειδήσει ἔχουσιν οἱ ἁμαρτωλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς ὀργιζόμενος ὁ Θεὸς δίκας εἰσπράττεται, διαφέρει ἐκείνης ἧς ἤσθετο αὐτός· τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ πρόσκαιρον γεγονὸς, ἐκείνοις διηνεκές ἐστι· καὶ ὃ αὐτὸν κέντρου τινὸς δίκην ἔνυξε μόνον, ἐκείνοις οἱονεί τις θανατηφόρος μάχαιρά ἐστι, πρὸς τὸ τῇ ἐκείνων καρδίᾳ (ὡς ἂν εἴποι τις) καιρίαν πληγὴν ἐπιφέρειν.

M. Ἀληθῆ ταῦτα λέγεις. ὁ γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τῷ Θεῷ ἐλπίδας ἔχων οὐκ ἐπαύσατο, καίτοι σφόδρα ἀδημονῶν καὶ σφαδάζων· οἱ δὲ ἁμαρτωλοί, ὧν καταδικάζει ὁ Θεός, τῆς αὐτοῦ εὐνοίας ἀπεγνωκότες, μονονουχὶ κατ' αὐτοῦ φρυαττόμενοι καὶ βλασφημοῦντες φανεροί εἰσι.

Δ. Οὐκοῦν ἐκ τούτων καταμαθεῖν ἐστι τί ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ὄφελος τοῖς πιστοῖς περιγίνεται;

M. Μάλιστα. καὶ πρῶτον μὲν ὁρῶμεν ὅτι θυσία ἐστὶ δι' ἧς ἐκεῖνος τὰς τοῖς ἡμετέροις ἁ-

הכפורים הוא לריח ניחוח לאדוני לכפר
על נפשותינו ובעמדו בפרץ להשיב חמת
המשחית ברית שלום כרת בינינו ובין
אלוהינו וגם את לבותינו טהר וכעדר
הרחלים שעלו מן הרחצה כן הלבינו
בדמו ועוד מחה מחה זכר כל עונותינו לא
יעלו עוד לפני אדוני והנה ספר נשיינו
נמחק אשר היה מעיד עלינו ומחייב אותנו:

הם האין עוד מועיל לנו במות משיחנו זולתי זה
אשר אמרנו:

הת אכן יש כי הנה אם עצם אנחנו מעצמי
משיחנו הוא הסיר מלבנו את יצרנו הרע
מנעורינו והוקע אותו לעץ עמו דעת בשרנו
השבית וימותת אותה לא ישלטו עוד בנו
כל־תאוותיה:

הם מה כתוב אחרי כן:

הת ויקץ ביום השלישי מעם המתים ובזה
הראה כי כלא הפשע ונצח המות לארץ
הוריד כי בשוב נפשו על קרבו בלע את
המות וינתק מוסרות השטן כל־כוח ידו

nostra expiauit coram Deo, atque ita placata ira Dei, nos cum eo in gratiam reduxit. Deinde sanguinem eius, lauacrũ esse quo animæ nostræ maculis omnibus purgentur. Postremò, deletã esse peccatorum nostrorum memoriam, ne vnquam in Dei conspectum veniant, atque ita inductum abolitumque fuisse chirographũ, quo rei tenebamur.

μαρτήμασιν ὀφειλομένας δίκας ἀπέτισε, τήν τε αὐτοῦ ὀργὴν κατεπράϋνε, καὶ ἡμᾶς αὐτῷ κατήλλαξεν. εἶτα δὲ καὶ ὅτι τὸ ἐκείνου αἷμα λουτρόν ἐστι τὸ πᾶσαν τὴν ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς κηλῖδα ἀποκαθαῖρον. καὶ τέλος δὴ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας διὰ τοῦ θανάτου ἐκείνου λήθῃ παραδοθείσας, ὥστε μηκέτι εἰς Θεοῦ ὄψιν ἐλθεῖν, καὶ τὸ καθ᾽ ἡμῶν χειρόγραφον ἐξηλειμμένον γινώσκομεν.

M. Nihílne præterea vtilitatis nobis affert?

Δ. Ἆρά γε οὐδὲν ἄλλο ἀγαθὸν ἀπολαύομεν τοῦδε;

P. Imò verò. Nam & eius beneficio (si quidem vera simus mẽbra Christi) vetus homo noster crucifigitur, aboletur corpus peccati, ne amplius regnent prauæ carnis concupiscentiæ in nobis.

Μ. Πάνυ μὲν οὖν. εἰ γὰρ ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ μέλη ἐσμέν, τῇ αὐτοῦ συνεργασίᾳ ὁ ἡμέτερος παλαιὸς ἄνθρωπος σταυροῦται, καὶ τὸ τοῦ ἁμαρτήματος σῶμα ἀφανίζεται, ἵνα μηκέτι κακαῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις δουλεύωμεν.

M. Perge in reliquis.

Δ. Μεταβαίνωμεν πρὸς τὰ ἑξῆς.

P. Sequitur, Tertio ipsum die resurrexisse ex mortuis. Quo victoré se peccati & mortis demonstrauit. Sua enim resurrectione mortem deglutiuit, abrupit diaboli vincula, & totam

Μ Τούτοις ἐπιφέρεται, Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη. Ἐκ τούτου δὲ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον δῆλός ἐστι νενικηκώς. τῇ γὰρ αὐτοῦ ἀναστάσει τὸν θάνατον κατέπιε, καὶ τὰ τοῦ διαβόλου δεσμὰ κατέρρηξε, τήν τε

הַכְּשִׁיל הֱשִׁיבוֹ לְאָיִן׃

הם כַּאֲשֶׁר הוֹשִׁיעָה לוֹ זְרוֹעוֹ וַיִּגְבַּר עַל הַמָּוֶת
כַּמָּה טוֹבוֹת הֵבִיא אֵלֵינוּ׃

הת שָׁלוֹשׁ כִּי אָז מוֹעִיל צִדְקָה עָטָה אוֹתָנוּ וְאֵת
לְבָבֵנוּ הֵכִין לְהַאֲמִין אֶת דְּבַר אֲדוֹנֵי אֲשֶׁר
אָמַר לְהָעִיר אוֹתָנוּ מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר לְחַיֵּי
עוֹלָם וְאִם בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים דָּבַקְנוּ בוֹ יֵשׁ לָנוּ
בְּרוּחוֹ הַחֲדָשָׁה גַּם בְּעוֹדֵנוּ חַיִּים תְּקוּמָה
מִדְּרָכֵנוּ הָרָעָה לְמַעַן בְּחֻקָּיו נֵלֵךְ וְהַיָּשָׁר
בְּעֵינָיו נַעֲשֶׂה׃

הם הַגֵּד מָה כָּתוּב בַּמַּאֲמָר אַחֲרֵי כֵן׃ יב

הת עָלָה עַל הַשָּׁמַיִם׃

הם הֶחָדַל לִהְיוֹת בָּאָרֶץ כַּאֲשֶׁר עָלָה לַשָּׁמַיִם׃

הת חָדַל כִּי אַחֲרֵי עֲשׂוֹתוֹ כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתוֹ
אָבִיו לַעֲשׂוֹת וַיִּלְבֵּשׁ אוֹתָנוּ בִּגְדֵי יֶשַׁע לָמָּה
יַעֲמוֹד עוֹד עִם יוֹשְׁבֵי תֵבֵל׃

הם וּבַמֶּה הוֹעִיל לָנוּ עֲלוֹתוֹ לַמָּרוֹם׃

הת בִּשְׁתַּיִם הוֹעִיל הָאַחַת כִּי בַעֲלוֹתוֹ לַמָּרוֹם
בַּעֲבוּרֵנוּ כַּאֲשֶׁר יָרַד מִשָּׁם בִּגְלָלֵנוּ גַּם לָנוּ
פִּנָּה הַדֶּרֶךְ לַעֲלוֹת וְהִנֵּה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם

eius potentiam redegit in nihilum.

M. Quotuplex ex hac resurrectione fructus nobis prouenit?

P. Triplex. Nam & iustitia nobis per eam acquisita, & certum nobis est pignus futurę nostræ immortalitatis: & iam nunc eius virtute suscitamur in vitæ nouitatem, vt purè sanctéque viuendo, Dei voluntati obsequamur.

M. Persequamur reliqua.

P. Ascendit in cælum.

M. Sed an sic ascendit vt non sit amplius in terra?

P. Sic. postquam enim omnib. perfunctus fuerat quæ illi à Patre iniūcta fuerant; quæque in salutem nostram erant, nihil opus erat diutius eum in terris versari.

M. Quid ex hac ascensione boni cōsequimur?

P. Duplex est fructus. Nam quatenus cælum ingressus est Christus nostro nomine, sicut in terram nostra causa descenderat, aditum illuc nobis quoque patefecit, vt iam aperta sit nobis

ἐκείνου δύναμιν ἅπασαν κατέλυσε καὶ ἠφάνισε.

Δ. Ποσαχῶς δὲ ὠφελούμεθα ταύτῃ τῇ ἀναστάσει;

Μ. Τριχῶς. πρῶτον μὲν γὰρ δι' ἐκείνης πάντως ἐδικαιώθημεν. εἶτα δὲ τὴν οἰκείου σώματος ἀνάστασιν ἐχέγγυον ἡμῖν ἔδωκε τῆς μελλούσης ἡμῖν γίνεσθαι ἀναστάσεως καὶ ἀθανασίας. τελευταῖον δὲ, εἰ ἐκείνης ἀληθῶς μετέχομεν, ἤδη καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε εἰς καινὸν ἵνα βίον ἀνιστάμεθα ἅπαντες, ἵνα ὅσιον διάγοντες βίον, τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ ποιῶμεν.

Δ. Περαιώμεν δή.

Μ. Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη. »

Δ. Τί οὖν; οὕτως ἀνέβη ὥστε μηκέτι ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι;

Μ. Ναί. αὐτὸν γὰρ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς προστεταγμένα, καὶ ὅσα πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀναγκαῖα ἦν τελέσαντα, οὐκέτι τῷ κόσμῳ ἐνδιατρίβειν ἔδει.

Δ. Πῶς δὲ ἡμᾶς ἡ ἀνάβασις αὕτη ὠφελεῖ;

Μ. Κατὰ δύο τρόπους. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν οὐρανὸν δι' ἡμᾶς ἀνέβη, ὥσπερ δήπουθεν τῇ ἡμετέρα εὐνοίᾳ ἐκεῖθεν καταβεβήκει, δῆλον ὅτι προοδοποιεῖ ἡμῖν πρὸς τὴν ἐκεῖσε ἀνάβασιν· ὥστε καὶ ἀνεῴχθαι ἡμῖν ἤδη τὴν θύ-

הַסָּגוּר מִקֶּדֶם עַל עֲוֹנוֹתֵינוּ עַתָּה נִפְתַּח לָנוּ וְהַשֵּׁנִית שֶׁהוּא עוֹמֵד שָׁם לִפְגוֹעַ לָנוּ וְלָרִיב אֶת רִיבֵנוּ לִפְנֵי אֲדוֹנָי׃

הם וּבַעֲלוֹת הַמָּשִׁיחַ עַל הַשָּׁמַיִם הֲנָטַשׁ אוֹתָנוּ וְאִם אֵינוֹ עוֹד עִמָּנוּ׃

הת עוֹדֶנּוּ עִמָּנוּ כִּי כֵן נִשְׁבַּע לָנוּ לֵאמוֹר הִנְנִי עִמָּכֶם עַד סוֹף הַיָּמִים׃

הם הַכְּכֹל שְׁאָר שׁוֹכְנֵי בָתֵּי חוֹמֶר הוּא שׁוֹכֵן בְּתוֹכֵנוּ וְעֵינֵי בָשָׂר תֶּחֱזֶינָה בּוֹ׃

הת לֹא כִּי נִלְקַח בְּגַפּוֹ לַשָּׁמַיִם וְחָדַל לִהְיוֹת בָּאָרֶץ אַךְ בְּכֹחוֹ יְמַלֵּא כֹּל׃

הם וַאֲשֶׁר אָמַרְתָּ וְהִנּוֹ יוֹשֵׁב לִימִין הָאֵל שַׁדַּי אָבִיו מָה הוּא׃

הת כִּי הִמְלִיכוֹ הָאֵל עַל כָּל צִבְאוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ לִהְיוֹת כֻּלָּם תַּחַת יָדוֹ׃

הם וִימִין הָאֵל מָה הִיא וּמָה שִׁבְתּוֹ׃

הת מָשָׁל לְמַלְכֵי הָאָרֶץ הַמּוֹשִׁיבִים לִימִינָם אֵת אֲשֶׁר יַפְקִידוּ עַל עַמָּם תַּחְתֵּיהֶם׃

הם לָכֵן אֵין זֶה כִּי אִם כַּאֲשֶׁר אָמַר פָּאוּלוֹס

ianua, quæ propter peccatum antè clauſa erat. Deinde in cõſpectu Dei comparet pro nobis interceſſor & patronus.

M. Verùm an Chriſtus, in cælum ſe recipiendo, ſic à nobis receſſit vt iam nobiſcum eſſe deſierit?

P. Minimé. Cõtrà enim recepit, ſe nobiſcum fore vſq. ad finem ſeculi.

M. Quòd autem nobiſcũ habitat, ídne de corporis præſentia intelligendum?

P. Non. Alia enim ratio eſt corporis, quod in cælum receptum eſt: alia virtutis, quæ vbique eſt diffuſa.

M. Quo ſenſu eum dicis, ſedere ad Patris dexteram?

P. Hæc verba ſignificant, Patrem illi cæli & terrę imperiũ contuliſſe, vt omnia gubernet.

M. Quid autem tibi ſignificat Dextera, & quid hæc Seſſio?

P. Similitudo eſt à principibus ſumpta, qui ad dexteram ſuam collocare ſolent quibus vices ſuas commendant.

M. Non ergo aliud intelligis quàm quod tra-

ραν, ἥτις πρότερον διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας ἀπέκλειστο· πρὸς δὲ τούτοις, τῷ πατρὶ παρεδρεύει, κἀκεῖ ἡμῖν συνηγορῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνων οὐ παύεται.

Δ. Ἀλλὰ γὰρ πότερον ἐξ ὅτου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, οὕτω τοῦ κόσμου ἀπεχώρησεν, ὥστε μηκέτι ἡμῖν ἐπιδημεῖν;

Μ. Ἥκιστα· πᾶν γὰρ τοὐναντίον, ὑπέσχετο ἡμῖν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος συνομιλήσειν.

Δ. Ἆρα οὖν σωματικῇ τινι παρουσίᾳ ἡμῖν συνοικεῖ;

Μ. Μηδαμῶς· διαφέρουσι γὰρ τό, τε σῶμα αὐτοῦ τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθὲν, καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἡ διὰ πάντων διήκουσα.

Δ. Τί δὲ ἡμῖν παραδηλοῖ τὸ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι;

Μ. Ἐκ τούτων δηλοῦται ὅτι γῆς τε καὶ οὐρανοῦ τοὺς οἴακας ἐπιτέτραπται, ἵνα πάντα διοικῇ.

Δ. Τί δέ σοι ἡ δεξιὰ καὶ τὸ καθέζεσθαι σημαίνουσι;

Μ. Λέγεται ταῦτα ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἐπιγείων ἀρχόντων. οἵτινες ἐκ δεξιῶν αὐτῶν καθίζειν εἰώθασιν οὓς τοποτηρητὰς καθιστᾶσιν, ὡς παραχωρήσαντες αὐτοῖς τῆς ἑαυτῶν ἀρχῆς.

Δ. Οὐδὲν οὖν ἄλλο συνιεῖς ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Παύλου λε-

הַצַּדִּיק שֶׁנָּסַךְ הָאֵל יֵשׁוּעַ מְשִׁיחוֹ לִהְיוֹת
נָגִיד עַל עֲדָתוֹ וַיִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ וַיְגַדֵּל
שְׁמוֹ מִשֵּׁם כֹּל הַגְּדוֹלִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

הת כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ כֵּן הוּא׃

הם מָה כָּתוּב אַחֲרֵי כֵן׃ יג

הת כִּי בוֹא יָבוֹא לָדִין הַחַיִּים וְהַמֵּתִים לְהוֹרוֹת
כִּי כַּאֲשֶׁר רָאוּ אוֹתוֹ עוֹלֶה עַל הַשָּׁמַיִם כֵּן
יִרְאוּ אוֹתוֹ בְּנֵי אָדָם בְּבוֹאוֹ מִשָּׁם לִשְׁפּוֹט
הָאָרֶץ׃

הם הִנֵּה הַמִּשְׁפָּט לְיוֹם הָאַחֲרוֹן וְאֵיךְ יִמָּצְאוּ אָז
בְּנֵי אָדָם עוֹדָם חַיִּים הַאִם יֵשׁ גֶּבֶר יִחְיֶה וְלֹא
יִרְאֶה מָוֶת׃

הת שְׁמַע מָה יַעֲנֶה לְךָ פָּאוּלוּס הַצַּדִּיק שֶׁאָמַר כִּי
בְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר לֹא יָמוּתוּ טֶרֶם בּוֹאוֹ פֶּתַע
פִּתְאוֹם יַחֲלִיפוּ כּוֹחַ וְעַד נֵצַח לֹא יִרְאוּ שַׁחַת׃

הם הֵן אֱלֹהֵי דְּבָרֶיךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יַחֲלִיפוּ כּוֹחָם זֶה
יִהְיֶה לָהֶם תַּחַת תְּמוּתָתָם כִּי אֵת אֲשֶׁר הָיוּ
מִמְּעֵי אִמּוֹתָם עַד הַיּוֹם הַהוּא אָז לֹא יִהְיוּ רַק
יִתְחַדְּשׁוּ׃

הת כֵּן אָמַרְתִּי׃

dit Paulus, nempe constitutum esse Christum caput Ecclesiæ, & supra omnes principatus euectum, nomen adeptum esse quod sit supra omne nomen.

P. Ita est vt dicis.

M. Transeamus ad alia.

P. Inde venturus est ad iudicandum viuos & mortuos. Quorum verborum sensus est, palàm è cælo venturum ad iudicandum orbem, sicut ascendere palàm visus est.

M. Quum iudicij dies non futurus sit ante finẽ seculi, quomodo tunc ex hominibus fore aliquos superstites dicis, quandoquidẽ omnibus constitutum est semel mori?

P. Hanc quæstionem soluit Paulus, quum eos qui tunc supererunt, subita mutatione innouatum iri tradit, vt abolita carnis corruptione, induant incorruptionem.

M. Tu ergo hanc mutationem, mortis instar illis fore intelligis, quòd primæ naturæ futura sit abolitio, & alterius nouæ initium.

P. Sic sentio.

γόμενον, ὅτι δηλαδὴ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας κατεστάθη ὁ Χριστός, ὑπεράνω ὢν πάσης ἀρχῆς, καὶ ὄνομα λαβὼν τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

Μ. Ἔστι τάδε.

Δ. Μεταβαίνωμεν ἐπὶ τὰ μετὰ ταῦτα.

Μ. Ὅθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Τοῦτο δὲ δηλοῖ ὅτι ἐνώπιον πάντων ἐξ οὐρανοῦ καταβήσεται κρίσιν ποιήσασθαι μέλλων, ὡς πρότερον εἰς αὐτὸν ἐν ὄψει πάντων ἀνέβη.

Δ. Τῆς δὲ κρίσεως οὐ πρόσθεν τῆς συντελείας τοῦ κόσμου ποιεῖσθαι μελλούσης, πῶς φὴς ὅτι ἄλλοι μὲν τότε ζωοὶ ἔτι, ἄλλοι δὲ τεθνηκότες ἔσονται, εἴγε ἅπασιν ἀνθρώποις πέπρωται ἅπαξ ἀποθανεῖν;

Μ. Λύει τοῦτο τὸ ζήτημα ὁ ἅγιος Παῦλος, λέγων ὅτι ὅσοι ζωοὶ εὑρεθήσονται τότε, ἐν ἀτόμῳ ἀλλαγήσονται, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἐκείνων ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν.

Δ. Αὕτη οὖν ἡ μεταβολή, κατὰ τὸν λόγον, θανάτῳ ὁμοία μέλλει ἔσεσθαι, ὅτι τὴν προτέραν αὐτῶν φύσιν ἀφανίσει, ἵνα εἰς ἄλλην τινὰ καινὴν αὐτοὺς ἀνανεώσηται.

Μ. Οὕτω νοῶ.

הם הַשָּׂמוֹחַ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ יַעַן אֲשֶׁר יָבוֹא מְשִׁיחֵנוּ יוֹם אֶחָד לִשְׁפּוֹט הָאָרֶץ׃

הת אָמְנָם יִשְׂמַח וְיָגֵל מְאוֹד כִּי הִנֵּה יָדַעְנוּ כִּי לֹא יָבוֹא כִּי אִם לְהוֹשִׁיעֵנוּ׃

הם עַל כֵּן לֹא נִירָא מִיּוֹם בּוֹאוֹ לַמִּשְׁפָּט וְלֹא יִסְמַר מִפַּחְדוֹ בְשָׂרֵנוּ׃

הת כִּי לֹא נִירָא הֲלֹא הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר לְפָנָיו נִקְרְבָה לַמִּשְׁפָּט הוּא אֲשֶׁר יָרִיב אֶת רִיבֵנוּ מִשְׁפָּטֵנוּ וְדִינֵנוּ יַעֲשֶׂה וְיַצְדִּיק אוֹתָנוּ׃

הם הֵן עַל הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי עַד כֹּה דִּבַּרְנוּ וְעַתָּה עַל יד הַשְּׁלִישִׁי נְדַבֵּר׃

הת זֶה אֲשֶׁר נֶאֱמַר בּוֹ אֲנִי מַאֲמִין בָּרוּחַ הַקְּדוֹשָׁה׃

הם מַה טּוֹב לָנוּ בַּדָּבָר הַזֶּה׃

הת זֶה הוּא לְהָכִין בִּלְבָבֵנוּ כִּי אֲדוֹנָי אֱלֹהֵינוּ הַגּוֹאֵל אוֹתָנוּ וּמוֹשִׁיעֵנוּ עַל יַד בְּנוֹ מְשִׁיחֵנוּ הוּא הַמַּנְחִיל אוֹתָנוּ בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ אֵת כָּל הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃

הם אֵיכָכָה זֶה׃

הת כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּךְ דַּם מְשִׁיחֵנוּ לְטַהֵר אוֹתָנוּ

M. An aliquod inde gaudium recipiunt nostræ conscientiæ, quòd Christus semel futurus sit mundi iudex?

P. Recipiunt, & quidem singulare. Certò enim nonnisi in salutem nostram venturum scimus.

M. Non ergo ita reformidare nos cõuenit hoc iudicium vt nobis horrorem incutiat.

P. Minimè verò: quando nonnisi ad eius iudicis tribunal stabimus qui patronus quoque noster est, quique nos in fidem clientelámque suam suscepit.

M. Veniamus iã ad tertiam partem.

P. Ea est de fide in Spiritum sanctum.

M. Quid verò nobis confert?

P. Nempe huc spectat vt nouerimus, Deũ, sicuti nos per Filium redemit & seruauit; ita per Spiritum facere nos huius redemptionis ac salutis compotes.

M. Quomodo?

P. Quemadmodũ purgationem habemus in Christi sanguine, sic eo

Δ. Ἆρά γε φέρει παραμυθίαν τινὰ τὸ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν μέλλειν ἔρχεσθαί ποτε τὸν κόσμον κρινοῦντα;

Μ. Ναί, καὶ οὐκ ἐλαχίστην γε. οἴδαμεν γὰρ σαφῶς ὅτι ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ ἐλεύσεται.

Δ. Οὐκοῦν ἡμῖν χρὴ ταύτην τὴν ἐσχάτην κρίσιν μέχρι καὶ ὀρρωδίας φοβερὰν εἶναι.

Μ. Οὐ γάρ· ἐπειδὴ ὁ δικαστὴς ᾧ προσελθεῖν ἡμᾶς δεήσει, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ συνηγορῶν ἡμῖν, καὶ ὁ ἡμῖν πανταχοῦ καὶ πάντοτε παρεστήσεσθαι ἐπαγγειλάμενος.

Δ. Ἐπὶ τὸ τρίτον μέρος ἔλθωμεν.

Μ. Ἔστι τοῦτο περὶ τῆς εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα πίστεως.

Δ. Τί δὲ αὕτη ἡμῖν συμβάλλεται;

Μ. Πρόκειται αὐτῇ διδάσκειν ἡμᾶς ὅτι ὃν τρόπον ὁ Θεὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐλυτρώσατο καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς, οὕτω καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως ταύτης καὶ τῆς σωτηρίας ἀπόλαυσιν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος χαρίζεται ἡμῖν.

Δ. Πῶς τοῦτο φής;

Μ. Ὅτι ὥσπερ τὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ αἷμα λουτρόν ἐστιν ἡμέτερον, οὕτως ἀνάγκη τὸ ἅγιον

כֵּן יַזֶּה מִמֶּנּוּ הָאֱלֹהִים אֵת לְבָבֵנוּ וְהָיִינוּ טְהוֹרִים׃
הם הָבֵן לִי עוֹד וְאֵדְעָה אֵת אֲשֶׁר אָמַרְתָּ׃
הת זֶה פֵּשֶׁר דִּבְרֵי שֶׁרוּחַ הָאֱלֹהִים הַשּׁוֹכֶנֶת בְּתוֹךְ לְבָבֵנוּ מַרְאָה אוֹתָנוּ כּוֹחַ מְשִׁיחֵנוּ כִּי הִיא מְאִירַת עֵינֵינוּ לְמַעַן יַבִּיטוּ חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים בַּהֲכִינָה אוֹתָנוּ הִנֵּה כֻּלָּם חֲרוּתִים עַל לוּחַ לִבֵּנוּ כִּי פִנְּתָה לָהֶם מָקוֹם בְּקִרְבֵּנוּ הִיא בְכֹחָהּ מְחַדֶּשֶׁת אוֹתָנוּ וְנֶהֱפַכְנוּ כֻּלָּנוּ לְאִישׁ אַחֵר וְכֹל הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר יִמְשׁוֹךְ לָנוּ יְשׁוּעַ מְשִׁיחֵנוּ עַל יָדָהּ לְבַדָּהּ נְקַבֵּל אוֹתָנָה׃
טו
הם וְעַתָּה נְדַבֵּר עַל הַכָּתוּב אַחֲרָיו׃
הת הוּא הַחֵלֶק הָרְבִיעִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כִּי כֹל הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כֹל הָאָרֶץ עֵדָה אַחַת הֵם׃
הם וְהָעֵדָה הַהִיא מָה הִיא׃
הת שִׁפְעַת נֶאֶמְנֵי אֶרֶץ אֲשֶׁר בָּחַר בָּם הָאֵל לִפְנֵי הִבָּרְאָם לְמַעַן יִתֵּן לָהֶם חַיֵּי עוֹלָמִים׃
הם הֲגַם אֵת הַדָּבָר הַזֶּה נַאֲמִין׃

aſpergi conſcientias noſtras per Spiritum ſanctum neceſſe eſt, vt abluantur.

M. Hoc clariori etiamnũ expoſitione indiget.

P. Intelligo, Spiritum Dei, dum in cordibus noſtris habitat, efficere vt Chriſti virtutem ſentiamus. Nam vt Chriſti beneficia mente concipiamus, hoc fit Spiritus ſancti illuminatione: eius perſuaſione fit vt cordibus noſtris obſignentur: denique ſolus ipſe dat illis in nobis locum: regenerat nos, facitque vt ſimus nouæ creaturæ. Proinde quæcunque nobis offeruntur in Chriſto dona, ea Spiritus virtute recipimus.

M. Pergamus.

P. Sequitur quarta pars, in qua confitemur nos credere vnam ſanctam Eccleſiam catholicam.

M. Quid eſt Eccleſia?

P. Corpus ac ſocietas fidelium, quos Deus ad vitam æternam prædeſtinauit.

M. Eſt'ne hoc etiam caput creditu neceſſarium?

πνεῦμα τὰς ἡμετέρας συνειδήσεις περιρραίνειν τοῦτο, ἤγε ἀπολούεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι μέλλουσιν.

Δ. Τούτου σαφεστέρας ἐξηγήσεως δεῖται.

Μ. Ὁ νοῶ, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐνοικοῦν ποιεῖ ἡμᾶς ἱκανοὺς τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμεως αἰσθάνεσθαι. ἡμᾶς γὰρ φωτίζει, ὥστε δύνασθαι τὰ ἐκείνου χαρίσματα καὶ εὐεργετήματα τῇ διανοίᾳ περιλαβεῖν· καὶ πείθει ἡμᾶς εἰς τὸ ταῦτα ἐπισφραγίζεσθαι καὶ ἐνσημαίνεσθαι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς· ἀναγεννᾷ τε ἡμᾶς καὶ ἀνανεοῖ, ὥστε καινά τινα κτίσματα εἶναι. διὸ καὶ ὅσα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἡμῖν προσφέρεται δῶρα, ταῦτα τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει δεχόμεθα.

Μ. Περίωμεν.

Δ. Τὸ τέταρτον ἐπιφέρεται μέρος, ἐν ᾧ ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν πιστεύειν.

Δ. Τίς δέ ἐστιν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία;

Μ. Ὁ τῶν πιστῶν ὅμιλος, οἷς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ αἰώνιος προώρισται καὶ προδιατέτακται βίος.

Δ. Ἆρά γε καὶ τοῦτο τὸ μέρος πιστεύειν ἀνάγκη;

הת אָכֵן גַּם אֶת זֶה נַאֲמִין כִּי אִם לֹא כֵן מַה־בֶּצַע כִּי נִשְׁפַּךְ דַּם מְשִׁיחֵנוּ וְכֹל אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ הֲלֹא הֲמוֹת מֵהֶבֶל יַחַד כִּי זֶה פְּרִי כֹּל אֲשֶׁר אָמַרְנוּ עֵדָנָה לְקַבֵּץ יַחְדָּו כֹּל אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ יָהּ:

הם וְעַתָּה הִנֵּה אֲשֶׁר עַד הֵנָּה אָמַרְנוּ עַל סִבַּת יְשׁוּעָתֵנוּ וְעַל יְסוֹדָתָהּ אֲמַרְנוּם לְהוֹרוֹת כִּי בְּיֵשׁוּעַ מְשִׁיחוֹ עָשָׂה הָאֵל שָׁלוֹם לָנוּ וּבְרוּחוֹ הַקְּדוֹשָׁה אַהֲבָתוֹ וְחַסְדּוֹ זֶה הֵקִים אִתָּנוּ וּמִן זֶה וָהָלְאָה יִהְיוּ דְּבָרֵינוּ מֵהַיְשׁוּעָה שֶׁהִיא הַפְּרִי אֲשֶׁר מֵאֵלֶּה נִמְצָא וּבְכֵן יֵאָמְנוּ עוֹד דְּבָרֵינוּ אֲשֶׁר כְּבָר אָמַרְנוּ:

הת הֵיטַבְתָּ דַּבֵּר:

הם הָעֵדָה אֲשֶׁר אָמַרְתָּ לָמָּה קָרָאתָ אוֹתָהּ עֲדַת קְדוֹשִׁים:

הת כִּי כֹל אֲשֶׁר יִבְחַר לוֹ אֲדוֹנִי מַצְדִּיק וּמְחַדֵּשׁ אוֹתָם לִהְיוֹת קְדוֹשִׁים וּתְמִימֵי דֶרֶךְ וּכְבוֹדוֹ עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַר פָּאוּלוֹס הַצַּדִּיק כִּי יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ פָּדָה עֲדָתוֹ וְקִדְּשָׁהּ לְמַעַן תֵּיקַר בְּעֵינָיו וְכַלָּה

P. Imò verò, nisi facere velimus otiosã Christi mortem, & pro nihilo ducere quicquid hactenus relatum est. Hic enim vnus est omnium effectus vt sit Ecclesia.

M. Παντάπασι μὲν οὖν, εἴγε μὴ τὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θάνατον ἀνόνητον ποιεῖν βουλόμεθα, καὶ τὰ λοιπὰ περὶ ὧν εἰρήκαμεν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τίθεσθαι. τείνει γὰρ καὶ ἀναφέρεται πάντα πρὸς τὸ ἐκκλησίαν ταύτην συνίστασθαι.

M. De causa ergo salutis fuisse hactenus tractatum, eiusque fundamentum ostensum, intelligis, quum exponeres, Christi meritis & intercessione nos fuisse in amorem à Deo receptos, & hanc gratiã Spiritus virtute in nobis cõfirmari: nunc verò explicari horum omnium effectum, quò certior ex re ipsa fides constet.

Δ. Ὁ νοῦς ἄρα τῶν ὑπό σου λεγομένων ἐστὶν, ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε, περὶ τῆς ἀρχικῆς αἰτίας καὶ δὴ καὶ θεμελίου τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἴρηται· ἐν οἷς ἐδήλωσας ὅτι ἡμεῖς τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἀξίας καὶ μεσιτείας Ἰησοῦ Χριστοῦ κατηλλάγημεν, καὶ ταύτην τὴν εὐεργεσίαν ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμις ἡμῖν πιστουμένη διατελεῖ· νῦν δὲ τὸ τούτων ἀποτέλεσμα δείκνυται, εἰς μείζω βεβαίωσιν τῶν ῥηθέντων.

P. Ita res habet.

M. Ἔστιν οὕτω.

M. Porrò Ecclesiam quo sensu nominas Sanctã?

Δ. Διὰ τί δὲ ταύτην τὴν ἐκκλησίαν ἁγίαν ἀποκαλεῖς;

P. Quia scilicet, quoscunque elegit Deus, eos iustificat, reformatque in sanctitatem ac vitæ innocentiam, quò in illis reluceat sua gloria. Atque id est quod vult Paulus, quum admonet, Christum, Ecclesiam quam redemit, sanctifi-

M. Ὅτι ὅσους ὁ Θεὸς ἐξελέξατο, τούτους δικαιοῖ καὶ ἀποκαθαίρει εἰς τὸ ὅσιον καὶ καθαρὸν διάγειν βίον, ἵνα ἐν ἐκείνοις ἡ αὐτοῦ δόξα περιλάμπῃ. τοῦτο δὲ αἰνίττεται ὁ Παῦλος ἐν οἷς διδάσκει ἡμᾶς ὅτι Χριστὸς τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν ἀπολυτρώσας

תִּהְיֶה יָפָה וּמוּם אֵין בָּהּ׃

הם מַדּוּעַ הוֹסַפְתָּ וְאָמַרְתָּ אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ עֵדָה אַחַת הִיא׃

הת לְהוֹרוֹת כִּי כַּאֲשֶׁר אֵין לְכֹל הַמַּאֲמִינִים בַּאֲדוֹנָי כִּי אִם רֹאשׁ וְנָגִיד אֶחָד כֵּן יִהְיֶה לְכֻלָּם עַל אֲחֵיהֶם לֵבָב כְּאִישׁ אֶחָד לְיַחֵד וְהִנֵּה אֵין כָּל הַמַּאֲמִינִים הַמְפֻזָּרִים עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ כִּי אִם עֵדָה אַחַת׃

הם וּמָה אֲשֶׁר הוֹסַפְתָּ עוֹד לֵאמוֹר וְהָעֵדָה מְחֻבֶּרֶת שְׁלֵמָה חֲבֻרָה לָהּ יַחְדָּו׃

הת הֵן נוֹסַף לְבָאֵר עוֹד בָּאֵר הֵיטֵב הַהִתְחַבְּרוּת אֲשֶׁר בֵּין כָּל בְּנֵי עֲדַת אֲדוֹנָי וְיוֹרֶה זֶה גַּם כֵּן כִּי כָּל הַחֲסָדִים אֲשֶׁר יִמְשׁוֹךְ הָאֵל לַעֲדָתוֹ לְטוֹב לְכֻלָּם הוּא מוֹשְׁכָם כִּי כֻלָּם הִנֵּה כְּאִישׁ אֶחָד הֵם׃

הם הַבְעוֹד הָעֵדָה הַזֹּאת בַּחַיִּים הָאֵלֶּה עַד תַּכְלִית קְדוּשָּׁתָהּ תִּמְצָא׃

הת בְּעוֹד הֱיוֹתָהּ בַּמִּלְחָמָה הַזֹּאת לֹא תִמְצָאֶנָּה כִּי כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ אֲסוּרָה לְבָתָּהּ וּמִכָּל חֵטְא לֹא תִתְבָּרֵר עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ כַּאֲשֶׁר תִּזְנַק

caſſe, vt ſit glorioſa, puráque ab omni macula.

M. Quid ſibi vult epitheton Catholicæ, vel Vniuerſalis?

P. Eo docemur, ſicut vnũ eſt fideliũ omnium caput, ita omnes in vnũ corpus coaleſcere oportere, vt vna ſit Eccleſia per totum orbem diffuſa, non plures.

M. Quid autẽ valet illud quod continuò de Sanctorum communione additur?

P. Ad exprimendã clarius, quæ inter Eccleſiæ membra eſt, vnitatẽ, hoc poſitum eſt: ſimul indicatur, quicquid beneficiorum largitur Deus Eccleſiæ, in commune omnium bonũ ſpectare: quum inter ſe mutuam omnes communionem habeant.

M. Verùm, éſtne hæc, quam Eccleſiæ tribuis, ſanctitas iam perfecta?

P. Nondum, quamdiu ſcilicet in hoc mũdo militat. Laborat enim ſemper infirmitatibus: nec vnquã vitiorũ reliquiis penitus purgabitur, donec Chriſto ſuo capiti, à

ἡγίασεν, ἵνα ἔνδοξος ᾖ καὶ ἄσπιλος.

Δ. Τί δὲ βούλεταί σοι τὸ καθολικῆς; „

Μ. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι ὥσπερ τῶν πιστῶν κεφαλὴ μία μόνον ἐστὶν, οὕτω καὶ πάντας εἰς ἓν σῶμα ἑνωθῆναι χρὴ, ἐφ᾽ ᾧ μίαν εἶναι μόνην ἐκκλησίαν τὴν δι᾽ ὅλης τῆς οἰκουμένης διεσπαρμένην, ἀλλ᾽ οὐ πλείους.

Δ. Τὸ δὲ ἑξῆς τὸ περὶ τῆς τῶν „ ἁγίων κοινωνίας τίνα δύναμιν „ ἔχει;

Μ. Τοῦτο προσετέθη ἵνα ἡ τῶν τῆς ἐκκλησίας μελῶν ἕνωσις καὶ συνάφεια φανερωτέρα γένηται. ἅμα δὲ καὶ τοῦτο δηλοῦται, ὅτι πάντων ἀγαθῶν ἃ ὁ Θεὸς τῇ ἐκκλησίᾳ χαρίζεται, κοινῇ πάντες συναπολαύουσιν οἱ πιστοί, οἷα δὴ κοινωνίᾳ πρὸς ἀλλήλοις συνημμένοι ὄντες.

Δ. Ἆρα τελεία ἐστὶν ἤδη αὕτη ἡ ἁγιότης ἣν τῇ ἐκκλησίᾳ προσάπτεις;

Μ. Οὐ δῆτα· οὐδέ γε ἔσται ὅσον ἂν χρόνον ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ στρατεύηται· ἀλλ᾽ ἀσθενὴς καὶ ἀτελὴς νῦν τε ἐστὶ, καὶ ἔσται μέχρις οὗ ἂν τῇ αὐτῆς κεφαλῇ παντελῶς ἑνωθῇ, ἤτοι τῷ

וְתֵחַר לְרֹאשָׁהּ הַמָּשִׁיחַ׃

הַמ הֲרַק אַךְ הָאֵמֻן נַאֲמִין אוֹתָהּ כִּי אֵין אוֹת לְהַכִּיר בּוֹ מַרְאֶהָ׃

הַתּ הֵן יֵשׁ עֵדָה אֲשֶׁר יוּכַל אִישׁ הַכִּיר מַרְאֶהָ בְּאוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ הָאֵל לְהַכִּירָהּ אַךְ דִּבְרֵי הַמַּאֲמָר הֵם עַל הָעֵדָה אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ יָהּ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נוֹשָׁע וְלָזֹאת אֵין אוֹת לְהַכִּירָהּ וְלֹא רָאֲתָה אוֹתָהּ עַיִן וַתְּעִידֶהָ לֵאמוֹר הִנֵּה זֹאת הִיא׃

הַמ סַפֵּר מָה כָּתוּב אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃

הַתּ אֲנִי מַאֲמִין סְלִיחַת הָעֲוֹנוֹת׃

הַמ הֲבִינֵנִי מָה זֶה׃

הַתּ הֵן כִּי הָאֱלֹהִים בְּרֹב חַסְדּוֹ נוֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטֹּאת הַמַּאֲמִינִים בּוֹ וְלֹא יָבוֹא בְמִשְׁפָּט אִתָּם לְכַלּוֹת אַפּוֹ בָּהֶם׃

הַמ לָכֵן יָדַעְנוּ כִּי לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ נִסְלָח אֲשֶׁר חָטָאנוּ לֵאלֹהֵינוּ׃

הַתּ אָמְנָם כֵּן הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי יֵשׁוּעַ מְשִׁיחֵנוּ סָבַל עֲוֹנוֹתֵינוּ וְהֵסִיר מִסֵּבֶל שִׁכְמֵנוּ

quo sanctificatur, ad plenum adhæreat.

M. Potéstne autem hæc Ecclesia aliter cognosci quàm quũ fide creditur?

P. Est quidem & visibilis Dei Ecclesia, quam nobis certis indiciis notísque descripsit: sed hîc propriè de eorum congregatione agitur quos arcana sua electione adoptauit in salutem. Ea autem nec cernitur perpetuò oculis, nec signis dignoscitur.

M. Quid deinde sequitur?

P. Credo remissioné peccatorum.

M. Quid tibi remissionis verbum significat?

P. Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata fidelibus, ne in iudiciũ vocentur, aut exigatur de illis pœna.

M. Hinc sequitur, nos satisfactionibus propriis nequaquam promereri quam à Domino peccatorũ veniã obtinemus.

P. Verum. Vnus enim Christus, pœnam soluendo, satisfactione defunctus est: quantum ad

Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑφ' οὗ καὶ ἁγιάζεται.

Δ. Πότερον δὲ ἐνδέχεται ταύτην τὴν ἐκκλησίαν ἄλλως ἢ διὰ πίστεως γινώσκειν;

Μ. Ἔστι μέν τις καὶ ὁρατὴ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, καὶ γνωστὴ δι' ὧν ἔδωκε γνωρισμάτων καὶ χαρακτήρων· ἀλλ' ἐνταῦθα λόγος ἐστὶν ἰδίως περὶ τῆς ἐκκλησίας (ἤγουν συναγωγῆς) τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς σωτηρίαν ἀπορρήτῳ τινὶ ἐκλογῇ εἰσποιηθέντων. αὕτη δὲ οὐδὲ ὁρᾶται ἀεί, οὐδὲ ἐκ γνωρισμάτων διαγινώσκεται.

Δ. Τί τὸ μετὰ ταῦτα;

Μ. Πιστεύω τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν.

Δ. Τί δὲ βούλεταί σοι τὸ τῆς ἀφέσεως ὄνομα;

Μ. Ὅτι ὁ Θεὸς προῖκα καὶ ὑπὸ τῆς ἰδίας ἀγαθότητος τοῖς πιστοῖς συγγνώμην τῶν παραπτωμάτων ἔχει, ὅπως μὴ αἰτίαν ἢ δίκην ὑπέχωσι.

Δ. Ἐκ τούτων ἄρα δῆλον ὅτι οὐ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων συγγνώμης τυγχάνομεν παρὰ Θεοῦ, ὡς ὑπὲρ ἐκείνων ἀποτίσαντες.

Μ. Ἀληθῆ. μόνος γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ ἡμῶν χρέος ἀπέδωκεν, ὅτε ἀντὶ ἡμῶν τιμωρίαν ὑπέμεινε. τὸ δ' ἡμέτερον,

וַאֲנַחְנוּ מָה נָשִׁיב לֵאלֹהֵינוּ עַל אֲשֶׁר גָּמַל עָלֵינוּ קָטֹנּוּ מִכֹּל הַחֶסֶד וּמִכֹּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשָׂה אִתָּנוּ אַךְ נוֹדֶה לוֹ לְבַדּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ כֹּל הַטּוֹבָה הַזּאת בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָנוּ:

הִמ וּמַדּוּעַ אַחֲרֵי הִזְכִּירְךָ עֲדַת אֲדוֹנָי דִּבַּרְתָּ אַחֲרֵי כֵן עַל סְלִיחַת הָעֲוֹנוֹת:

הִת כִּי לֹא יִסְלַח כִּי אִם לַאֲשֶׁר יִדְבַּק בַּעֲדַת אֲדוֹנָי וְתָמִיד יִלָּוֶה עַל עַמּוֹ וּבְכֵן יִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלָתוֹ:

הִמ עַל כֵּן אֵין שָׁלוֹם לְכֹל הַנִּבְדָּלִים מִתּוֹךְ הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ כִּי רַגְלֵיהֶם יוֹרְדוֹת מָוֶת יִכָּרֵתוּ וְיִגְוָעוּ:

הִת כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי כֹּל הַבָּנִים הַשּׁוֹבָבִים הַנִּבְדָּלִים מֵעַם אֲדוֹנָי וּמְפֵרִים אֵת הָאַחֲוָה בֵּינֵיהֶם אֵין שָׁלוֹם לָהֶם בְּעוֹד עָוֶל בְּכַפֵּיהֶם:

הִמ סַפֵּר עַתָּה אֵת אֲשֶׁר נִשְׁאַר עוֹד בַּמַּאֲמָר: יז

הִת תְּחִיַּת הַמֵּתִים וְחַיֵּי עוֹלָמִים:

הִמ וְזֶה לָמָּה נִמְנָה בְּעִקְּרֵי אֱמוּנָתֵנוּ:

nos, nihil nobis cõpensationis suppetit, quod Deo offeramus: sed ex mera eius liberalitate gratuitum hoc beneficium recipimus.

οὐκ ἂν οἷοί τε εἴημεν οὐδ' ὁπωσοῦν εἰς ἀντίδοσιν δοῦναι, ἀλλὰ δεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐλευθεριότητι πολλὴν χάριν ἔχειν, δι' ἧς μόνης τούτου τοῦ εὐεργετήματος περιτυγχάνομεν.

M. Cur peccatorũ remissionem subnectis Ecclesiæ?

Δ. Διὰ τί δὲ τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τῷ περὶ τῆς ἐκκλησίας λόγῳ ἐπισυνάπτεις;

P. Quia eam nemo cõsequitur quin & coadunatus fuerit antè populo Dei, & vnitatem cum Christi corpore perseueranter ad finem vsque colat: eoque modo testatum faciat, verum se esse Ecclesię membrum.

Μ. Ὅτι οὐδενὶ ἀφίενται τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ ἐὰν μὴ πρότερον τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ συναφθῇ, καὶ ἑνωθεὶς τῷ τοῦ Χριστοῦ σώματι διατελῇ, κἂν τούτῳ τὸ αὐτὸν μέλος τῆς ἐκκλησίας ἀληθινὸν εἶναι μαρτύριον παρέχῃ.

M. Hac ratione constituis, extra Ecclesiam nonnisi damnationẽ & exitium esse.

Δ. Τοιγαροῦν, κατὰ τὸν σὸν λόγον, ἔξω τῆς ἐκκλησίας οὐδὲν πλὴν κατακρίσεώς τε καὶ θανάτου ἐστί.

P. Omnino. Qui enim discessionem faciunt à Christi corpore, factionibusque scindunt eius vnitatem, iis spes omnis salutis præcisa est, quantisper manẽt in eiusmodi dissidio.

Μ. Οὕτως. ἅπασι γὰρ οἳ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἀφίστανται, καὶ στασιασμοῖς τὴν αὐτοῦ ἕνωσιν διασχίζουσιν, οὐδεμία σωτηρίας καταλείπεται ἐλπίς, ὅσον γε ἂν χρόνον ταύτῃ τῇ διχοστασίᾳ ἐγκαταμένωσι.

M. Recita qđ superest.

Δ. Λέγε τὸ λειπόμενον.

P. Credo resurrectionem carnis, & vitam æternam.

Μ. Πιστεύω σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ ζωὴν αἰώνιον.

M. Quorsum hoc caput in fidei confessione ponitur?

Δ. Τίνος χάριν τοῦτο τὸ κεφάλαιον προσετέθη;

הת לְהוֹדִיעֵנוּ כִּי בְּעוֹדֵנוּ עַל הָאָרֶץ לֹא תַשִּׂיג
אוֹתָנוּ רוֹב הַטּוֹבָה אֲשֶׁר צָפַן הָאֵל לִירֵאָיו
וְעַל כֵּן נַחֲשׁוֹב בִּלְבָבֵנוּ כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ כִּי
גֵרִים אֲנַחְנוּ וְתוֹשָׁבִים בָּאָרֶץ וְלֹא נַטֶּה אֶת
לְבָבֵנוּ אֶל הַדְּבָרִים הַיְגֵעִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי
אֶל מְנוּחָתֵנוּ מְנוּחַת עֲדֵי עַד וְיֶחֱזַק גַּם כֵּן
וְיֶאֱמַץ הָאָדָם הַנּוֹתֵן זֶה אֶל לִבּוֹ לְבִלְתִּי יֵרַךְ
לְבָבוֹ אִם יִתְמַהְמַהּ הָאֵל לְהַאֲכִילוֹ מִפְּרִי
אַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ בִּישׁוּעַ מְשִׁיחוֹ רַק יְחַכֶּה לוֹ עַד
עֵת הִגָּלוֹתוֹ:

הם וְהַמֵּתִים אֵיךְ יִחְיוּ:

הת בְּיוֹם הִגָּלוֹתוֹ אֲשֶׁר כְּבָר שָׁבוּ אֶל עֲפָרָם
תִּקְרַבְנָה עַצְמוֹתֵיהֶם עֶצֶם אֶל עַצְמוֹ וַעֲלֵיהֶם
גִּידִים וּבָשָׂר יַעֲלֶה וְיִקְרוֹם עֲלֵיהֶם עוֹר וְאִישׁ
אִישׁ נַפְשׁוֹ תָשׁוּב עַל קִרְבּוֹ וְיִהְיֶה מִי שֶׁכְּבָר
הָיָה אֶפֶס כִּי לֹא יָמוּת עוֹד שֵׁנִית וְלֹא יִרְאֶה
שַׁחַת וַאֲשֶׁר יִהְיוּ עוֹדָם בַּחַיִּים בְּבוֹאוֹ לִשְׁפּוֹט
הָאָרֶץ חַיָּתָם פִּתְאוֹם כַּנֶּשֶׁר תִּתְחַדֵּשׁ וְחָיוּ
יִחְיוּ לְעוֹלָם:

P. Vt admoneamur non eſſe ſitã in terra noſtram felicitatem. Cuius cognitionis duplex eſt vtilitas ac vſus. Inde primùm docemur, ita hunc mundum nobis incolendum eſſe tãquam inquilinis, vt de migratione aſſiduè cogitemus, nec corda noſtra ſinamus implicari cogitationibus terrenis. Deinde, vtcunque adhuc nos lateat & ab oculis noſtris abſconditus ſit fructus gratiæ in Chriſto nobis collatæ, ne propterea deſpondeamus animos, ſed patienter ſuſtineamus vſq. ad diem reuelationis.

M. Ἵνα διδασκώμεθα ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἡμῶν ἥκιστα ἐν τῇ γῇ κεῖται· ὅπερ καὶ αὐτὸ δυοῖν ἕνεκα ἡμᾶς εἰδέναι συμφέρει. πρῶτον μὲν, ἵνα μάθωμεν ὅτι χρὴ ἡμᾶς οἱονεὶ μετοίκους τοῦτον τὸν κόσμον οἰκεῖν, ἵνα περὶ τοῦ ἀνασκευάζεσθαι καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν διανοώμεθα, καὶ τὰς ἡμετέρας καρδίας ταῖς γηΐναις φροντίσιν ἐμπλέκεσθαι μὴ ἐῶμεν. εἶτα δὲ καὶ ὅπως μὴ ἀπελπίσωμεν, καίτοι ἀφανοῦς ἔτι ὄντος τοῦ καρποῦ τῆς χάριτος, ἧς παρ᾽ ἡμῖν ὁ Κύριος ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἐχαρίσατο, ἀλλὰ προσδοκῶντες διατελῶμεν μέχρι τοῦ τῆς ἀποκαλύψεως καιροῦ.

M. Quæ porro huius reſurrectionis erit ſeries?

Δ. Τίς δὲ ταύτης τῆς ἀναστάσεως ἔσται τάξις;

P. Qui antè mortui fuerint, recipient ſua corpora, eadem ſcilicet quæ geſtarunt, ſed prædita noua qualitate, hoc eſt, non amplius obnoxia morti nec corruptioni. Qui autem tunc erunt ſuperſtites, eos ſubita mutatione Deus mirabiliter excitabit.

M. Οἱ μὲν ἤδη μεταλλάξαντες τὸν βίον, τὰ ἑαυτῶν ἀναλήψονται σώματα, τὰ αὐτὰ ἅπερ καὶ πρὸ τοῦ πεφορηκότες ἦσαν, ἀλλοίωσιν δέ τινα καὶ τὴν ποιότητα παθόντα· ἐπεὶ οὐκέτι θνητὰ, οὐδὲ φθαρτὰ ἔσται. τοὺς δὲ περιγεγενημένους τότε, θαυμαστῶς πως ὁ Θεὸς αἰφνιδίῳ μεταβολῇ ἀναστήσει.

הם הֲיִחְיוּ כֹּל בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד וְהָיָה כַּצַּדִּיק כָּרָשָׁע׃

הת יִחְיוּ כֻּלָּם אַךְ לֹא כַצַּדִּיקִים כֵּן יִחְיוּ הָרְשָׁעִים כִּי הַטּוֹבִים יִחְיוּ לְחַיֵּי עוֹלָם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וְהָרָעִים לַחֲרָפוֹת וּלְדִרְאוֹן עוֹלָם תּוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה׃

הם אִם כֵּן מַדּוּעַ הִזְכִּיר הַמַּאֲמָר חַיֵּי עוֹלָם וְדִרְאוֹן עוֹלָם לֹא הִזְכִּירוֹ׃

הת כִּי רַק דְּבָרִים טוֹבִים וּדְבָרִים נִחֻמִים נִכְתְּבוּ בוֹ לְשַׁעֲשֵׁעַ בָּהֶם נֶפֶשׁ נֶאֱמְנֵי אָרֶץ עַל כֵּן אָמַר לְיִרְאֵי אֱלֹהִים כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתָם וְלָרְשָׁעִים לֹא דִבֵּר מְאוּמָה כִּי הָאֵל מְאָסָם מִהְיוֹת לוֹ לְעָם׃

יח הם הִנֵּה רָאִינוּ יְסוֹד אֱמוּנָתֵנוּ וְעִקָּרָהּ וּמִמֶּנּוּ נִתְבּוֹנֵן מַה הִיא הָאֱמוּנָה הַנְּכוֹנָה׃

הת נִתְבּוֹנֵן וְהִנֵּה הָאֱמוּנָה הַהִיא הִיא הַמַּדָּע הַמְקַיֵּם בִּלְבָבֵנוּ אֶל נָכוֹן אַהֲבַת אֲדֹנָי אוֹתָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָנוּ בִּבְרִיתוֹ הַחֲדָשָׁה לִהְיוֹת לָנוּ

M. Sed erítne piorum simul & impiorũ communis?

Δ. Ἆρα ἡ ἀνάστασις αὕτη τῶν τε ἀσεβῶν καὶ τῶν εὐσεβῶν κοινὴ ἔσται;

P. Vna omnium erit resurrectio : sed conditio diuersa. Alij enim in salutem ac beatitudinem resurgent, alij in mortem & extremam miseriam.

M. Πανλάπασι μὲν οὖν· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ ἴση καὶ ὁμοίᾳ ἑκάτεροι ἀναστήσονται· οἱ μὲν γὰρ εἰς σωτηρίας τε καὶ χαρᾶς ἀπόλαυσιν, οἱ δὲ, ἵνα θανάτῳ κατακριθέντες, ἐσχάταις τιμωρίαις παραδιδῶνται.

M. Cur ergo sola hîc vita æterna commemoratur, inferorum nulla mentio?

Δ. Διὰ τί οὖν τῆς αἰωνίου ζωῆς μόνον ἐμνήσθης ἐνταῦθα, οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ ᾅδου;

P. Quoniam nihil hîc nisi quod ad consolationem piarum mentium faciat habetur, ideo recensentur tantummodo præmia quæ seruis suis Dominus præparauit. Itaque non additur quæ sors impios maneat, quos scimus à regno Dei alienos esse.

M. Ἐπειδὴ ἐν ταύτῃ τῇ ἐξομολογήσει τῆς πίστεως οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ τοῖς πιστοῖς παρηγορίαν φέροντα πρόκειται διηγήσασθαι, διὰ τοῦτο τὰ ἆθλα μόνον ἅπερ ὁ Θεὸς τοῖς λατρεύουσιν αὐτῷ ἑτοιμάζει, ἐνταῦθα ἐκτιθέμεθα, καὶ οὐδεμίαν τῆς τῶν ἀδίκων τιμωρίας μνείαν ποιούμεθα, ἅτε δὴ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐξορισθέντων, ὡς ἴσμεν.

M. Ex quo fundamentum tenemus cui inniti fides debet, inde elicere veræ fidei definitionem promptum erit.

Δ. Εἰδόσι δὲ ἡμῖν ἐπὶ τίνι θεμελίῳ ἐρήρεισται καὶ βέβηκεν ἡ πίστις, οὐχὶ ῥᾴδιον ἔσται καθορᾶν τίς ἡ ἀληθινὴ πίστις;

P. Ita est. Sic autẽ definire licet, vt dicamus certam esse ac stabilem cognitionẽ paternæ erga nos Dei beneuolentiæ: sicut per Euangeliũ patrem se nobis, Christi

M. Κομιδῆ· καὶ οὕτω γέ τις αὐτὴν ὁρισάμενος οὐκ ἂν ἁμάρτοι· Πίστις, ἐστὶ σαφὴς καὶ βεβαία γνῶσις τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς εὐνοίας, ὥσπερ ἐν τῷ αὐτοῦ εὐαγγελίῳ πατὴρ ἡμῖν καὶ σω-

לְאָב וּלְמוֹשִׁיעַ לְמַעַן מְשִׁיחוֹ אֲדוֹנֵינוּ׃

הַמ הֲיִקְנֶה אוֹתָהּ הָאָדָם בְּכֹחוֹ וְאִם מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃

הַת הַתּוֹרָה הֵעִידָה׃ כִּי הָאֱלֹהִים נוֹתְנָהּ בְּחַסְדוֹ וּמֵאוֹצְרוֹתָיו הוּצְאָה לָנוּ וְגַם הֲלֹא עֵינֵינוּ רוֹאוֹת כִּי אֱמֶת וְנָכוֹן הַדָּבָר הַזֶּה׃

הַמ מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר עֵינֵינוּ רוֹאוֹת אוֹתוֹ׃

הַת כִּי טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבֵּנוּ וְלֹא יוּכַל לְהַשְׂכִּיל דַּעַת עֶלְיוֹן הַנֶּעֱלָמָה מֵעֵינֵי כָל־חַי לוּלֵי יַגִּיהַּ אֱלֹהֵינוּ אֶת חָשְׁכֵּנוּ וְיִצְרֵנוּ הַסּוֹרֵר וְהַמּוֹרֶה יוֹעֵץ לְהַדִּיחַ מֵעַל אֲדוֹנָי וּלְהָסִית אוֹתָנוּ לִבְטוֹחַ עָלֵינוּ וְלָשׂוּם בָּשָׂר זְרוֹעֵנוּ אַךְ רוּחַ אֱלֹהֵינוּ תָּשִׂים מַחְשָׁךְ לְפָנֵינוּ לָאוֹר וְתִתְמוֹךְ אֲשֻׁרֵנוּ בְּמַעְגְּלוֹתָיו לַחְתּוֹם בְּלִבֵּנוּ אֶת מִבְטָא שְׂפָתָיו עַל דְּבַר יְשׁוּעָתֵנוּ׃

הַמ וּמָה יֵיטִיב לָנוּ כִּי דֶרֶךְ הָאֱמוּנָה בָּחַרְנוּ׃

הַת הַדָּבָר הַזֶּה יַצְדִּיק אוֹתָנוּ לִפְנֵי אֲדוֹנָי

beneficio, ac ſeruatorem fore teſtatur.

M. Eámne concipimus à nobis, an à Deo recipimus?

P. Docet Scriptura ſingulare eſſe Dei donum: & experientia id confirmat.

M. Quam mihi experientiam dicis?

P. Nempe rudior eſt mens noſtra quàm vt capere ſpiritualem Dei ſapientiam queat, quæ nobis per fidem reuelatur: & corda noſtra propenſiora ſunt vel ad diffidentiam, vel ad peruerſam noſtri & creaturarũ confidẽtiam, quàm vt in Deo ſuopte motu acquieſcant: verùm Spiritus ſanctus illuminatione ſua nos ad ea intelligẽda reddit idoneos quæ captum noſtrũ longè alioqui excederent: noſque ad certam perſuaſionem format, ſalutis promiſſiones cordibus noſtris obſignando.

M. Quid nobis boni oritur ex hac fide quũ ſemel eã aſſequuti ſumus?

P. Iuſtificat nos coram Deo, & hac iuſtitia hæ-

τὴν διὰ Χριστοῦ γεννήσεως ἐπηγγέλλετο.

Δ. Πότερον δὲ ἡμεῖς οἷοί τε ἐσμὲν ἀφ' ἑαυτῶν ταύτης τυγχάνειν, ἢ ἄρα Θεός ἐστιν ὁ ταύτην χαριζόμενος;

Μ. Διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἱερὰ γραφὴ ὅτι ἡ πίστις τῶν ἐξαιρέτων τοῦ ἁγίου πνεύματος δώρων ἐστί· καὶ ἡ πεῖρα δὲ μαρτυρεῖ.

Δ. Τίνα ποτὲ πεῖραν εἴρηκας;

Μ. Ὁ γὰρ ἡμέτερος νοῦς ἀμαθέστερος καὶ παχύτερός ἐστιν ἢ ὥστε τὴν Θεοῦ σοφίαν τὴν πνευματικὴν οὖσαν περιλαβεῖν, ἣ διὰ πίστεως ἡμῖν ἀποκαλύπτεται. ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ ἡμῶν (ἅτε δὴ πρὸς ἀπιστίαν εὐκατάφορος οὖσα, καὶ πρὸς τὸ ἑαυτῇ ἤ τινι ἄλλῳ τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων πεποιθέναι) οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτῆς καὶ αὐτοπροαιρέτως ἐπαναπαύεσθαι τῷ Θεῷ· ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἡμᾶς φωτίζει, ἐφ' ᾧ δεκτικοὺς ποιεῖν ἐκείνων ἅπερ οὐκ ἂν ἄλλως καταληπτὰ ἐγένετο· πρὸς δὲ τούτοις βεβαίαν ἡμῖν πεποίθησιν ἐμποιεῖ, τὰς περὶ τῆς σωτηρίας ὑποσχέσεις ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐνσημαινόμενον.

Δ. Τί δὲ ἡμῖν ὄφελος ἐκ τοῦ πίστιν ἔχειν, ἐξ οὗ ἅπαξ ταύτης ἐτύχομεν;

Μ. Αὕτη ἡμᾶς δικαιοῖ παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τῆσδε τῆς δι-

וַיַּנְחִיל אוֹתָנוּ אוֹרֶךְ יָמִים עוֹלָם וָעֶד׃

הם וְלֹא יִקָּרֵא לוֹ צַדִּיק הַמִּתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ וְעוֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃

הת אָכֵן אִם יִהְיֶה אִישׁ תָּמִים עוֹשֶׂה כְּכֹל מִצְוֹת אֲדוֹנָי לָזֶה יִקָּרֵא צַדִּיק אַךְ אֲנַחְנוּ כֻּלָּנוּ שׁוֹתִים כַּמַּיִם עַוְלָה וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל־צִדְקוֹתֵינוּ כִּי לַמָּרוֹם נִשָּׂא עֵינֵינוּ מֵאַיִן יָבוֹא מַצְדִּיקֵנוּ׃

הם הֲכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם מָאוֹס יִמְאַס הָאֵל יט וְלֹא יִתְרַצֶּה אִישׁ אֵלָיו בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדָיו׃

הת הִנֵּה טֶרֶם הִבָּרֵא בָּנוּ לֵב טָהוֹר וְרוּחַ חֲדָשָׁה כֹּל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְכֹל יֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ רַק רָע לָכֵן לֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינֵי הָאֵל וְנַפְשׁוֹ גָּעֲלָה אוֹתָם׃

הם הִנֵּה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ שֶׁלּוּלֵי אֱלֹהֵי חַסְדֵּנוּ יְקַדְּמֵנוּ לֹא נוּכַל נִקָּיוֹן כְּעֵץ לֹא טוֹב אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן פְּרִי טוֹב׃

הת כֵּן הַדָּבָר כִּי בְעוֹד שֶׁלִּבֵּנוּ עָרֵל רָעִים הֵם כָּל־

redes vitæ æternæ nos facit.

M. Quid? ánnon bonis operib. iuſtificãtur homines, quum ſanctè & innocenter viuendo, approbare ſe Deo ſtudent?

P. Si quiſquam vſqueadeo perfectus inueniretur, meritò cenſeri iuſtus poſſet: verùm quũ omnes ſimus peccatores, multis modis rei coram Deo, aliunde quærẽda nobis eſt dignitas, quæ nos illi conciliet.

M. Verùm, itáne ſordẽt & adeo nullius pretij ſunt omnia hominum opera, vt gratiam coram Deo promereri nequeant?

P. Principio, quæcunque à nobis manant, vt noſtra propriè dicantur, vitioſa ſunt, ac proinde nihil poſſunt quàm Deo diſplicere, & ab eo reiici.

M. Dicis ergo, antequã renati ſimus, reformatiq́ue Dei Spiritu, nihil poſſe nos quàm peccare: quemadmodum arbor mala nonniſi malos fructus profert?

P. Prorſus ita eſt. Nam qualemcunque ſpeciem

καιοσύνης τὴν τῆς ἀϊδίου ζωῆς κληρονομίαν ἡμῖν περιποιεῖται.

Δ. Τί οὖν; οὐ δικαιοῦνται ἄνθρωποι διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὅταν δι' ὁσιότητος βίου εὐδοκιμεῖν παρὰ τῷ Θεῷ σπουδάζωσι;

Μ. Εἰ μὲν δυνατὸν ἦν εὑρεῖν τινα οὕτω τέλειον ὄντα, ὥστε πάντῃ πάντως κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ζῆν, εὐλόγως γε οὗτος δίκαιος ὠνομάζετο ἄν· νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἁμαρτωλοί ἐσμεν, καὶ πολλαχῶς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ὑπεύθυνοι, ἀλλαχοῦ ἡμᾶς ἀξίωμά τι δεῖ ζητεῖν ἢ παρ' ἑαυτοῖς, ὃ προσθέμενοι, οἰκειωθῆναι τῷ Θεῷ δυναίμεθ' ἄν.

Δ. Πότερον δὲ οὕτως ἐκφαυλίζει ὁ Θεὸς τὰ ἡμέτερα ἔργα καὶ οὐδενὸς ἄξια λογίζεται, ὥστε μηδὲν αὐτὰ συμβάλλεσθαι πρὸς τὸ ἵλεων καὶ εὐμενῆ αὐτὸν ἡμῖν καταστῆσαι;

Μ. Πρῶτον μὲν, ἃ πράττειν πεφύκαμεν ἔργα, κακά ἐστι πάντα, διὸ καὶ ἀρέσκειν αὐτῷ οὐ δύναται, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοκιμάζεται.

Δ. Λέγεις οὖν ἡμᾶς, πρὶν ἀναγεννηθῆναι καὶ ἀνακληθῆναι τῷ τοῦ Θεοῦ πνεύματι, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἁμαρτάνειν δύνασθαι· ὥσπερ δὴ τὰ σαπρὰ τῶν δένδρων πᾶσα ἀνάγκη σαπροὺς καρποὺς φύειν;

Μ. Μάλιστα. τοῖς γὰρ ἡμετέροις ἔργοις εἰ καὶ εὐπρόσωπος

מַעֲשֵׂי יָדֵינוּ גַּם אִם יָשְׁרוּ בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לָעֵינַיִם וְהָאֱלֹהִים יִרְאֶה לַלֵּבָב׃

הם עַל כֵּן נוֹדֶה לוֹ כֻּלָּנוּ לֵאמוֹר בַּמָּה אֲקַדֵּם אֲדוֹנָי אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי אָכֵן כָּל דְּרָכֵינוּ וּמַעֲלָלֵינוּ רַק לְהַכְעִיסוֹ וּלְהָעִיר חֲמָתוֹ עָלֵינוּ׃

הת וְדָבֶיךָ כִּדְבָרִי וְעַתָּה לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ בָּחַר בָּנוּ אֱלֹהֵינוּ כִּי בְּרַחֲמָיו הָרַבִּים לְמַעַן יֵשׁוּעַ מְשִׁיחוֹ מְעִיל צִדְקָתוֹ עָטָה אוֹתָנוּ וַעֲוֹנוֹתֵינוּ לֹא חָשַׁב לָנוּ׃

הם אִם צִדְקַת מְשִׁיחֵנוּ תֵּחָשֵׁב לָנוּ כְּצִדְקָתֵנוּ אֵיךְ תַּצְדִּיק אוֹתָנוּ אֱמוּנָתֵנוּ וְתַנְחִיל אוֹתָנוּ אוֹרֶךְ יָמִים עוֹלָם וָעֶד כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ׃

הת כִּי בְּהִתְבּוֹנֵן בְּלִבֵּנוּ אֱמוּנַת הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר נִשְׁבַּע אֱלֹהֵינוּ לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ לְמַעַן מְשִׁיחוֹ הִנֵּה הַחִלּוֹנוּ לָרֶשֶׁת אֶת צִדְקָתוֹ׃

הם הִנֵּה זֶה טַעַם וְדָבְרְךָ כִּי הוֹצִיא לָנוּ הָאֵל אֶת צִדְקָתֵנוּ בְּיֵשׁוּעַ מְשִׁיחוֹ וַאֲנַחְנוּ

habeant in oculis hominum, mala ſunt nihilominus quãdiu cor prauum eſt: quod præcipuè Deus intuetur.

τις ἀγαθότης περίκειται, κακά ἐστιν ὅμως, ἅτε δὴ τῆς καρδίας ἡμῶν κακῆς οὔσης, ἣν μάλιστα ὁ Θεὸς ἐξετάζει.

M. Hinc conſtituis non poſſe nos vllis meritis Deum præuenire, aut prouocare eius beneficentiam: quin potius, quicquid tentemus aut aggrediamur operũ, nihil quàm eius iram magis ac magis in nos accendere.

Δ. Ἐκ τούτου δὴ συνάγεις ὅτι οὐχ οἷόν τε ἡμῖν ἐστι διά τινος τῶν ἰδίων ἔργων ἀξίας προσάγεσθαι τὸν Θεὸν ἐς τὸ ἐκεῖνον εὖ ποιεῖν ἡμᾶς· πᾶν δὲ τοὐναντίον ὅτι πᾶσιν οἷς ποιοῦμεν, αὐτὸν παροξύνομεν, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ κατάκρισιν ἐπικαλούμεθα.

P. Sic ſentio. Itaque mera ſua miſericordia, nulloque operum reſpectu nos gratis amplectitur in Chriſto, acceptoſque habet, illius iuſtitiã nobis acceptam ferẽdo, acſi noſtra eſſet, peccata verò noſtra nobis non imputando.

M. Πάνυ μὲν οὖν. διὸ καὶ λέγω ὅτι ἥκιστα πρὸς τὰ ἡμέτερα ἔργα ἀφορῶν, μόνον δὲ τῷ συγγνώμων καὶ πανάγαθος πεφυκέναι, ἡμᾶς διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν φιλεῖ, καὶ τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην ἡμῖν ἀνατιθεὶς, τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα ἡμῖν ἀφίησι.

M. Qualiter ergo dicis iuſtificari nos fide?

Δ. Πῶς οὖν ἡμᾶς τῇ πίστει δικαιοῦσθαι λέγεις;

P. Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur Euangelij promiſſiones, huius quam dico iuſtitiæ poſſeſſionem quodammodo adipiſcimur.

M. Ὅτι διὰ τοῦ πεποιθέναι καὶ ἐλπίδας ἔχειν ἐπὶ ταῖς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐπαγγελίαις, ταύτην πως τὴν δικαιοσύνην κατακτώμεθα.

M. Hoc ergo vis, iuſtitiã, vt nobis per Euangelium offertur à Deo,

Δ. Νομίζεις οὖν ὅτι ὥσπερ ὁ Θεὸς ἡμῖν διὰ τοῦ εὐαγγελίου ταύτην προσφέρει, οὕτω καὶ προσενεχθεῖσαν, διὰ τῆς πίστεως

בֶּאֱמוּנָתֵנוּ לוּבְשִׁים אוֹתָהּ׃

הת וּדְבָרְךָ אֱמֶת׃

הם הֵן אָמַרְתָּ כִּי בְעוֹד לִבֵּנוּ עָרֵל תּוֹעֲבַת אֲדוֹנָי כָּל מַעֲשֵׂינוּ וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה הֲלֹא יִישְׁרוּ בְעֵינָיו אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה בְרוּחוֹ הַשּׁוֹכֶנֶת בְּתוֹכֵנוּ׃

הת כָּל מַעֲשֵׂינוּ כֻּלָּם לֹא זַכּוּ בְעֵינָיו וְאוּלָם בַּעֲבוּר אַהֲבָתוֹ אוֹתָנוּ יַחְפּוֹץ בָּהֶם וְיָקְרוּ לוֹ׃

הם הֲלֹא בְרוּחוֹ הַמְחַדֶּשֶׁת אֶת לְבָבֵנוּ אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים אוֹתָם וְלָמָּה לֹא יִזְכּוּ לְפָנָיו׃

הת כִּי יֵצֶר לִבֵּנוּ הָרַע לְעוֹלָם יִתְעָרֵב בָּהֶם וְיָשִׁיב הַכֶּסֶף לְסִיגִים׃

הם וְעַתָּה מַה נַּעֲשֶׂה לוֹ וּבַמָּה נְכַפֵּר׃

הת אִם בֶּאֱמוּנָה אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים אֶת מַעֲשֵׂינוּ וְנִבְטַח כִּי לֹא יָבוֹא בְמִשְׁפָּט אִתָּנוּ רַק יַעֲבוֹר עַל פְּשָׁעֵינוּ וִיכַסֶּה אֶת חַטֹּאתֵינוּ בַּעֲבוּר מְשִׁיחוֹ וְיִהְיוּ מַעֲשֵׂינוּ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לְפָנָיו בְּצִדְקַת מְשִׁיחוֹ אֲשֶׁר יַחֲשׁוֹב לָנוּ׃

הם הַעַל כֵּן יֵאָמֵר כִּי עַבְדֵי אֲדוֹנָי אַחֲרֵי הִתְחַדֵּשׁ

ita fide à nobis recipi.

P. Sic est.

M. Verũ, ex quo nos semel amplexus est Deus, ánnon illi accepta sunt opera quæ Spiritu sãcto nos dirigente facimus?

P. Placent illi quatenus suo fauore liberaliter ea dignatur, non propriæ dignitatis merito.

M. Atqui, quum è Spiritu sancto prodeant, ánnon fauorem promerentur?

P. At nonnihil semper inquinamenti ex infirmitate carnis admixtũ est, quo vitiantur.

M. Vnde igitur aut qua ratione fiet vt Deo placeant?

P. Sola est fides quæ gratiam illis conciliet, quum huic fiduciæ certò innitimur, non ventura esse ad calculũ summi iuris, quõd Deus ad seueritatis suæ regulam exigere ipsa nolit: sed obtectis eorum vitiis, & sordibus, Christi puritate consepultis, eo loco habeat acsi perfecta essent & absoluta.

M. Verùm an inde colligemus, operib. iustifi-

ἡμᾶς ἀποδέχεσθαι προσήκει.

Μ. Ναί.

Δ. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ὁ Θεὸς ἡμᾶς φιλικῶς κατεδέξατο, ὅσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀγόμενοι πράττομεν, ἆρ' οὐκ ἐκείνῳ ἀρέσκει;

Μ. Πάνυ μὲν οὖν, καθόσον γε ἀποδοχῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀξιοῦται, καίτοι γε οὐκ ἄξια ταύτης ὑπάρχοντα.

Δ. Πῶς τοῦτο φής; οὐκ ἀποδοχῆς ἄξια δι' ἑαυτῶν ἐστιν, ἅτε δὴ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀπορρέοντα;

Μ. Οὐδαμῶς. ἀεὶ γάρ τινα ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας τῆς ἡμετέρας σαρκὸς μολυσμὸν ἕλκει.

Δ. Τίς οὖν μηχανὴ τὰ κεχαρισμένα τῷ Θεῷ πράττειν;

Μ. Ἐὰν μετὰ πίστεως τὰ ἡμῶν ἔργα πράττηται, τοῦτ' ἐστὶν ἐὰν ὁ ἐκεῖνα ποιῶν πεπεισμένος ᾖ ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἀκριβοδίκαιος, οὐδὲ ἀπότομος ἐν τῇ ἐκείνων ἐξετάσει ἔσεται, ἀλλὰ τὸ ἐνδεὲς καὶ ἀτελὲς τῶν ἡμετέρων ἔργων τῇ τοῦ Χριστοῦ τελειότητι ἀποπληρῶν, καὶ πᾶν ὅσον ἐν ἐκείνοις ἀκάθαρτον τῇ ἐκείνου καθαρότητι περικαλύπτων, ἐν τάξει τελείων αὐτὰ ποιήσεται.

Δ. Ἆρα οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων συλλογίσασθαί ἐστιν ὅτι ὁ χρι-

לֵב טָהוֹר בְּקִרְבָּם מַעֲשֵׂיהֶם יַצְדִּיקוּ אוֹתָם
אוֹ אִם בְּפוֹעַל יְדֵיהֶם יִמְצְאוּ חֵן בְּעֵינָיו וְיִחְיוּ
וְלֹא יָמוּתוּ׃

הת לֹא רַק כְּעֶבֶד אֲדוֹנָי דָּוִד כֵּן יֹאמְרוּ כָּל יִרְאֵי
יְהֹ לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל חָי וְיִתְפַּלְּלוּ כֻּלָּם
לֵאמוֹר אַל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ׃

הם הַעַל כֵּן רִיק יְזַכֶּה אִישׁ לְבָבוֹ וְיִרְחַץ בְּנִקָּיוֹן
כַּפָּיו׃

הת חָלִילָה לָאֵל מֵרֶשַׁע כִּי הִנֵּה אָמַר כִּי יֵשׁ שָׂכָר
לִפְעֻלַּת חֲסִידָיו גַּם בְּחַיֵּיהֶם גַּם אַחֲרֵי מוֹתָם
אַךְ כָּל זֶה כִּי כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים רִחֵם אֲדוֹנָי
עֲלֵיהֶם וְלֹא עָשָׂה לָהֶם כַּעֲוֹנוֹתָם וְכַחַטֹּאתָם
לֹא גְמָלָם וְכִרְחוֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב הִרְחִיק
מֵהֶם אֶת־פִּשְׁעֵיהֶם׃

הם הֲיַעַן כִּי הַגְּאֻלָּה לְבַדּוֹ וְתִמָּכְנוּ בְּצִדְקוֹ וְאֵין
בְּיָדֵינוּ צִדְקֵנוּ לָכֵן יִמָּצֵא אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה
צַדִּיק וְכָל טוֹב לֹא יַעֲשֶׂה׃

cari hominem Christianum, postquam à Deo vocatus est, aut operum merito consequi vt à Deo diligatur, cuius dilectio vita æterna nobis est?

πανὸς τοῖς ἑαυτοῦ ἔργοις δικαιοῦται μετὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κληθῆναι, ἢ ὅτι ἡ ἐκείνων ἀξία τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην περιποιεῖται αὐτῷ, ἧς παρεληλύθημεν τὸ σωτηρίας τυγχάνειν;

P. Nequaquam. Quin potiùs teneamus quod scriptum est, neminem mortaliũ iustificari coram Deo posse: atque ideo deprecemur ne in iudiciũ nobiscũ intret.

M. Οὐ δῆτα. τοὐναντίον γὰρ γέγραπται ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐναντίον αὐτοῦ δικαιωθήσεται. διὸ καὶ παραιτεῖσθαι δεῖ τὸ ἐκεῖνον τῶν βεβιωμένων τὰς εὐθύνας εἰσπράττεσθαι ἡμᾶς.

M. Non tamen bona fidelium opera inutilia esse propterea iudicabimus.

Δ. Ἀλλ' ὅμως τὰ ἀγαθὰ τῶν πιστῶν ἔργα ἀνωφελῆ αὐτοῖς εἶναι οὐχ ἡγησόμεθα.

P. Minimè verò. Neque enim frustra mercedem illis Deus, tum in hoc mundo, tum in futura vita, pollicetur. Verùm ex gratuito Dei amore, tanquam ex fonte, emergit hæc merces: quia nos scilicet primùm amplectitur in filios: deinde, consepulta vitiorum nostrorũ memoria, ea quæ ex nobis prodeunt, fauore prosequitur.

M. Οὐδαμῶς. οὐ γὰρ μάτην ὁ Θεὸς μισθὸν τοῖς ταῦτα ποιήσουσιν, οὐ μόνον ἐν τῷ παρόντι ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μετὰ τοῦτον βίῳ ἀποδώσειν ὑπέσχετο. ἀλλ' οὗτος ὁ μισθὸς δωρεάν ἐστιν αὐτοῦ, τῆς αὐτοῦ ἀγάπης, οἱονεὶ πηγῆς, ἀπορρέων. πρῶτον γὰρ ἡμᾶς παῖδας ποιεῖται, εἶτα δὲ τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα ἐξαλείψας, ὥσπερ εἰ λήθῃ παραδοῦναι αὐτὰ βουλόμενος, τὰ ἀφ' ἡμῶν ἀποδοχῆς ἀξιοῖ.

M. Sed ánne sic à bonis operibus separari hæc iustitia potest, vt qui hanc habet, illis careat?

Δ. Τί δέ· ἡ δικαιοσύνη αὕτη περὶ ἧς ὁ λόγος, μῶν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἔργων οὕτω χωρίζεσθαι δύναται, ὥστε ἐκεῖνον ᾧ ἔνεστιν αὕτη, ἄμοιρον τούτων εἶναι;

הת גַּם אֶחָד לֹא יִמָּצֵא כִּי הִנֵּה אִכֵּם נַאֲמִין כִּי הַמָּשִׁיחַ לָנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר אָמַר הִנֵּה נִשְׁבַּע גַּם לְהַצִּיל נַפְשֵׁנוּ מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה וּלְהָשִׁיב חֲמַת אֱלֹהֵינוּ מֵעָלֵינוּ גַּם לָתֵת לָנוּ אֵת רוּחַ קָדְשׁוֹ וּלְהָסִיר לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרֵנוּ לְמַעַן בְּחֻקּוֹתָיו נֵלֵךְ לָכֵן יַחְדָּו יִדְבְּקוּ אֵלֶּה אִישׁ מֵאָחִיו לֹא יִפָּרֵדוּ וְיִכּוֹנוּ כֹּל דִּבְרֵי גוֹאֲלֵנוּ וֵיאָמְנוּ יַחְדָּו׃

הם וְעַתָּה הִנֵּה מָנוֹעַ לֹא תִמְנַע אֱמוּנָתֵנוּ אוֹתָנוּ מֵעֲשׂוֹת מִצְוֹת אֱלֹהֵינוּ רַק הִיא הַשּׁוֹרֶשׁ הַפּוֹרֶה כֹּל מַעֲשֶׂה טוֹב׃

הת נָכוֹן הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל כֵּן כֹּל הַכָּתוּב בְּתוֹרַת מְשִׁיחֵנוּ שְׁתֵּיהֶם אֵלֶּה יְלַמֵּד אוֹתָנוּ לְהַאֲמִין בִּמְשִׁיחַ אֱלֹהֵינוּ וְלָשׁוּב מִדַּרְכֵּנוּ הָרָעָה׃

כא

הם וּמָה הִיא הַתְּשׁוּבָה הַזֹּאת׃

הת שִׂנְאַת הָרֶשַׁע וְאַהֲבַת הַצֶּדֶק הַצּוֹמְחוֹת בָּנוּ מִיִּרְאָתֵנוּ אֶת אֲדוֹנָי בְּהֵנָּה תְּכָרֵת עָרְלַת לְבָבֵנוּ לְמַעַן תְּנַהֲגֵנוּ רוּחַ הָאֵל לְעָבְדוֹ כֹּל יְמֵי חַיֵּינוּ׃

P. Fieri hoc nequit. Nã quum recipiamus fide Christum, qualem se nobis offert: ipse verò non liberationem tantùm nobis à morte, & reconciliationem cum Deo promittat, sed Spiritus sancti simul gratiam, qua in vitæ nouitatem regeneremur: hæc coniungi necesse est, ne Christum à seipso distrahamus.

M. Hinc sequitur fidem esse radicem ex qua nascũtur omnia bona opera, tantũ abest vt ab eorum studio nos reuocet.

P. Omnino sic est: ac proinde tota Euangelij doctrina duobus his membris continetur, fide & pœnitentia.

M. Quid est pœnitẽtia?

P. Displicentia odiúmque peccati, & amor iustitiæ, ex Dei timore profecta, quę nos ad abnegationem vsque nostri carnisque mortificationem adducant, vt Spiritu Dei regendos nos tradamus, ac omnes vitæ nostræ actiones ad diuinæ voluntatis obsequium comparemus.

Μ. Ἥκιστά γε. ἐπειδὴ γὰρ παραδεχόμεθα διὰ πίστεως τὸν Χριστὸν, οἷον ἡμῖν ἑαυτὸν προσφέρει, αὐτὸς δὲ οὐ μόνον τοῦ θανάτου ἀπαλλάξειν ἡμᾶς, καὶ τῷ Θεῷ πατρὶ καταλλάξειν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἀναγεννήσειν διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, καὶ εἰς ἵνα ἅγιον ἀνανεώσεσθαι βίον ὑπισχνεῖται, ταῦτα συνάπτεσθαι ἀνάγκη, ἵνα μὴ τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποσπῶμεν.

Δ. Ἐκ τούτων οὖν καταμαθεῖν ἐστιν ὅτι ἡ πίστις ῥίζα τῶν καλῶν ἔργων ἐστὶν, οὐχὶ δὲ αὐτὴ ἀμέλειαν ἐκείνων ἡμῖν ἐμποιεῖ, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ.

Μ. Καλῶς γε εἴρηκας. διὸ καὶ πᾶσα ἡ τοῦ εὐαγγελίου διδαχὴ δυσὶ τούτοις περιέχεται, πίστει καὶ μετανοίᾳ.

Δ. Τί ἐστι μετάνοια;

Μ. Τὸ μισεῖν μὲν τὸ κακὸν, ποθεῖν δὲ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ταῦτα διὰ τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν· ἃ δύο ἀναπείθει ἂν ἡμᾶς ἀποτάξασθαι ἑαυτοῖς, ἤγουν ταῖς κατ' ἄνθρωπον ἐπιθυμίαις, τήν τε ἡμετέραν σάρκα νεκρῶσαι, ἵνα τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἡγεμόνι ἑπόμενοι, ἐν πάσαις ταῖς ἡμετέραις πράξεσι τῆς θεραπείας τοῦ Θεοῦ στοχαζόμεθα.

הם הֵן זֶה הַדָּבָר הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר אָמַרְנוּ כִּי אֱלֹהֵינוּ שׁוֹאֵל אוֹתוֹ מֵעִמָּנוּ לְמַעַן נִתֵּן לוֹ הַכָּבוֹד הָרָאוּי לוֹ׃

הת זֶה הוּא וְגַם הוֹסַפְנוּ לֵאמוֹר כִּי בְּכֵן נְכַבֵּד אוֹתוֹ בְּעָבְדֵנוּ אוֹתוֹ בִּרְצוֹנוֹ׃

הם וּמַדּוּעַ נוֹסַף אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עַתָּה׃

הת כִּי לֹא חָפֵץ אֲדוֹנָי בְּעוֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמוֹעַ בְּקוֹלוֹ אַךְ שָׁמוֹעַ מִזֶּבַח טוֹב וְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃

M. Hoc verò ſecundum membrum fuit in diuiſione quam initio poſuimus, quum tu rationem oſtenderes ritè colendi Dei.

Δ. Τοῦτο μὲν ἄρα τὸ δεύτερον τῶν κεφαλαίων εἰς ἃ τὴν τῶν χριστιανῶν εὐσέβειαν διείλομεν ἀρχόμενοι.

P. Verum: ac ſimul additum fuit, veram hanc ac legitimam eſſe regulam colendi Dei, vt eius voluntati obſequamur.

M. Ἦν γάρ. εἴπομεν δὲ τότε καὶ ὅτι ὁ ἀληθὴς τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας κανών ἐστὶ τὸ τὰ ὑπ' αὐτοῦ κελευόμενα ποιεῖν.

M. Quî ſic?

Δ. Διατί;

P. Quoniã is demum illi probatur cultus, non quem confingere nobis libuerit, ſed quem ſuo ipſe arbitrio præſcripſerit:

M. Ὅτι οὐ βούλεται θεραπεύεσθαι ὑφ' ἡμῶν ὅπως ἂν ἡμῖν δοκῇ, ἀλλ' ὅπῃ ἂν τῷ φίλον, καὶ ὡς ἂν προστάξῃ.

שער המצוות

הם מָה דֶרֶךְ בָּחַר אֲדוֹנָי לָלֶכֶת בָּהּ כֹּל עֲבָדָיו:

הת דֶרֶךְ מִצְוֹתָיו הַכְּתוּבוֹת בְּתוֹרָתוֹ:

הם מָה צִוָּה לָנוּ בָהֵנָּה:

הת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים עַל שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים בַּלּוּחַ הָאֶחָד אַרְבַּע מִצְוֹת וּבַלּוּחַ הַשֵּׁנִי שֵׁשׁ מִצְוֹת:

הם מִי חִלֵּק אוֹתָנָה כֵּן:

הת הָאֵל אֲשֶׁר נָתַן תּוֹרָתוֹ עַל יְדֵי מוֹשֶׁה עַבְדּוֹ כְּתָבָהּ עַל שְׁנֵי הַלֻּחוֹת בְּאֶצְבָּעוֹ וְאָמַר כִּי הֵם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים:

הם מָה חָרוּת עַל הַלּוּחַ הָרִאשׁוֹן:

הת הַמִּצְוֹת בֵּין אִישׁ לְבוֹרְאוֹ:

הם מָה עַל הַשֵּׁנִי:

הת הַמִּצְוֹת בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ:

הם סַפֵּר דִּבְרֵי הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה:

DE LEGE.

ID EST

DECEM PRÆCEPTIS DEI.

M.

QVAM autem viuendi regulam nobis posuit?

P. Legem suam.

M. Quid ea continet?

P. Duabus partib. cōstat, quarum prior quatuor habet præcepta, altera sex. Ita decē omnino præceptis constat tota Lex.

M. Quis huius diuisionis est auctor?

P. Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam Mosi tradidit, & sæpe testatus est redigi in decem verba.

M. Argumentum prioris tabulæ quale est?

P. De pietatis erga Deum officiis.

M. Secundæ verò?

P. Qualiter sit agēdum cum hominibus, & quid illis debeamus.

M. Recita præceptū vel caput primum.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ, ΗΤΟΙ

ΤΩΝ ΔΕΚΑ

ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

Δ.

ΤΙΝΑ οὖν ἡμῖν ἔδωκε κανόνα, πρὸς ὃν τὸν ἡμέτερον βίον κατευθύνειν προσήκει;

M. Τὸν αὐτοῦ νόμον.

Δ. Τί δὲ οὗτος περιέχει;

M. Εἰς δύο μέρη διῃρημένος ὤν, τῷ μὲν προτέρῳ τέτταρα παραγγέλματα περιείληφε, τῷ δὲ ἑτέρῳ ἕξ. καὶ οὕτω δέκα ἐστὶν ἅπαντα τὰ ἐντάλματα.

Δ. Τίς οὕτω διεῖλεν;

M. Αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὃς δυσὶ πλαξὶν ἐγκεχαραγμένον αὐτὸν ἔδωκε τῷ Μωϋσῇ, καὶ πολλάκις ἔλεξεν ὅτι δέκα ῥήμασι περιέχεται.

Δ. Περὶ τίνος δὲ ἡ προτέρα πλὰξ προστάγματα ἔχει;

M. Περὶ τοῦ τὸν Θεὸν σεβάσασθαι ὡς χρή.

Δ. Περὶ τίνος δὲ ἡ δευτέρα;

M. Περὶ τοῦ πῶς ἡμᾶς ἀλλήλοις προσφέρεσθαι δεῖ.

Δ. Λέγε τὴν πρώτην ἐντολὴν, ἢ τὸ πρῶτον κεφάλαιον.

הת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי אֲדֹנָי אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי׃

הם בֵּאוּר דִּבְרֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת׃

הת לִפְנֵי צַוּוֹתוֹ דָּבָר בָּרִאשׁוֹנָה אָמַר אָנֹכִי אֲדֹנָי לְהוֹדִיעַ כִּי יַעַן הוּא אֲדוֹן הַכֹּל הִנֵּה גַם בְּיָדוֹ לְצַוּוֹת לָנוּ וְהוֹסִיף וְאָמַר אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן הֵיקַר תּוֹרָתוֹ בְּעֵינֵינוּ כִּי הַמִּצְוָה אוֹתָהּ אֱלֹהֵינוּ הוּא הַבּוֹחֵר אוֹתָנוּ לוֹ לְעַם סְגֻלָּה וְלָמָּה נָסוּג מֵאַחֲרֵי אֱלֹהֵינוּ וּמִצְוֹתָיו נְמָאֵן לִשְׁמוֹר׃

הם הִנֵּה אַחֲרֵי כֵן אָמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים הֲלֹא אֵת

P. Audi Iſraël: Ego ſum Iehoua Deus tuus, qui te eduxi è terra Ægypti, è domo ſeruitutis.

M. Ἄκουε Ἰσραήλ· Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας.

Non habebis Deos alienos coram me.

οὐκ ἔσονταί σοι Θεοὶ ἕτεροι ἐνώπιόν μου.

M. Nunc ſenſum verborum expone.

Δ. Νῦν δὲ τὸν νοῦν τῶν ῥημάτων ἐξήγησαι.

P. Initio quadam veluti præfatione vtitur in totam Legem. Nam quum Iehouam ſe nominat, ius ſibi vendicat & authoritatem iubendi: Deinde, quò Legi ſuæ gratiam apud nos conciliet, addit ſe Deum eſſe noſtrum. Perinde enim valent hæc verba ac ſi ſeruatorẽ noſtrum ſe vocaret. Hoc autem beneficio quum nos dignatur, par eſt vt nos illi viciſſim exhibeamus in populum obſequentem.

M. Πρῶτον ὀλίγα τινὰ οἱονεὶ προοιμιάζει τοῖς ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένοις. ὅταν γὰρ Κύριον ἑαυτὸν ὀνομάζῃ, φανερὸν ἡμῖν ποιεῖται ὅτι ἐξουσίαν ἔχει τοῦ προστάττειν· τὸν δὲ Θεὸν ἡμῶν καλῶν ἑαυτὸν, ἔρωτα ἡμῖν τοῦ ἰδίου νόμου ἐμποιεῖ. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ σωτῆρα ἡμῶν ὠνόμαζεν ἑαυτόν. αὐτοῦ δὲ τοσαύτης ἡμᾶς εὐεργεσίας ἀξιοῦντος, πῶς οὐ δίκαιον ταύτην τὴν ἀμοιβὴν αὐτῷ ἀποδοῦναι, τὸ εὐπειθῆ λαὸν αὐτῷ εἶναι;

M. Verùm, quod continuò de liberatione ſubiicit, & fracto iugo ſeruitutis Ægyptiacæ, ánnon ad Iſraëliticum po-

Δ. Ὁ δὲ πολλάκις ἐπισυνάπτει περὶ τῆς ἐξελευθερώσεως τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ δουλείαν ὑπομείναντος λαοῦ, μὴ ἰδίας

אֱלֹהַּ עִם זֶרַע יַעֲקֹב לְבַדּוֹ יְדַבֵּר׃

הת אָכֵן יוֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב לְבַדָּם הִצִּיל מִיַּד הַמִּצְרִים הַמְּמָרְרִים אֶת חַיֵּיהֶם בְּחוֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבוֹדָה בַּשָּׂדֶה אַךְ כַּאֲשֶׁר הִצִּיל אוֹתָם מֵעֲבוֹדָתָם הַקָּשָׁה כֵּן כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ הוֹצִיא מִתַּחַת סִבְלוֹת הַשָּׂטָן וַיִּגְאָלֵם מִיַּד עֲוֹנוֹתָם אֲשֶׁר נִמְכְּרוּ לָהֶם לַעֲבָדִים׃

הם וְלָמָּה הִזְכִּיר כָּל זֶה לִפְנֵי תִּתּוֹ תּוֹרָתוֹ לָנוּ׃

הת לְמַעַן נִזְכּוֹר אֶת רוֹב חֲסָדָיו וְנֵלֵךְ בִּדְרָכָיו וְלֹא נְשַׁלֵּם לוֹ רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃

הם מַה צִוָּה לָנוּ בְּמִצְוָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה׃

הת לַעֲבוֹד אוֹתוֹ וּלְכַבְּדוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא יִהְיֶה עִמּוֹ אֵל נֵכָר׃

הם מַה כָּבוֹד יִנָּתֵן לוֹ וְלֹא לְאַחֵר זוּלָתוֹ׃

הת כַּחוֹמֶר לִפְנֵי יוֹצְרוֹ כֵּן נִכָּרְעָה לְפָנָיו לְבַדּוֹ נִבְטַח בּוֹ וְאֵלָיו נִתְפַּלֵּל וּנְהַלְלֵהוּ כְּרוֹב גָּדְלוֹ׃

הם לָמָּה נוֹסַף בַּסּוֹף וְנֶאֱמַר עַל פָּנָי׃

pulûm, & eum quidem ſolum, peculiariter ſpectat?

P. Fateor, quod ad corpus: verùm eſt alterum liberationis genus quod ad omnes peræquè homines pertinet. Nos enim omnes ex ſpirituali peccati ſeruitute & diaboli tyrrannide aſſeruit.

M. Cur eius rei meminit, quum in Legẽ ſuam præfari vellet?

P. Vt nos commonefaciat, ſummæ ingratitudinis reos fore, niſi totos illi nos in obſequiũ addixerimus.

M. Quid autem hoc primo capite exigit?

P. Vt ſuum illi ſoli honorem in ſolidum aſſeramus, neque vllam eius partẽ transferamus aliò.

M. Quis honor illius eſt proprius, quẽ aliò tranſcribere ſit nefas?

P. Eum adorare, collocare in ipſo noſtram fiduciã, inuocare ipſum: illi denique omnia deferre quæ in eius maieſtatem competunt.

M. Quorſum hæc particula adiecta eſt, Coram facie mea?

περὶ τοῦ Ισραηλιτικοῦ εἴρηται λαοῦ;

M. Πάνυ μὲν οὖν, ὅσα γε κατὰ τὸ σῶμα· ἀλλ' ἔστι τι καὶ ἄλλο ἐξελευθερώσεως εἶδος τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις κοινόν. ἡμᾶς μὲν γὰρ ἅμα πάντας τῆς πνευματικῆς δουλείας, (δι' ἧς τῇ ἁμαρτίᾳ ἐδουλεύομεν) καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπήλλαξεν.

Δ. Διὰ τί δὲ ἐν τῷ τοῦ νόμου προοιμίῳ μνείαν τούτων ἐποιήσατο;

M. Ἵνα προδιδάσκῃ ἡμᾶς ὅτι εἰκότως πολλὴν ἀχαριστίαν ἡμῖν ἐγκαλέσει, ἐὰν μὴ αὐτῷ ἐν πᾶσιν εὐπειθεῖς καὶ κατήκοοι γινώμεθα.

Δ. Τί δὲ ἐν τῷδε τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν;

M. Ἵνα ὁλόκληρον τὴν προσήκουσαν αὐτῷ τιμὴν προσάπτωμεν, εἰς ἄλλον μηδένα ταύτης μηδ' ὁπουοῦν μεταφέροντες.

Δ. Ποία δέ τις ἐστὶν ἡ ἰδία προσήκουσα αὐτῷ τιμή, ἣν ἄλλοσε μεταφέρειν οὐ θέμις;

M. Τὸ σέβεσθαι αὐτόν, ἐπικαλεῖσθαί τε καὶ αὐτῷ μόνῳ πεποιθέναι· ἔτι δὲ λόγῳ, πάντα τὰ τῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι πρέποντα ἀπονέμειν.

Δ. Τί δὲ βουλόμενος προστίθησιν, Ἐνώπιόν μου; »

הת הֵן עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ וּבוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹהִים וְלַלֵּבָב הוּא יִרְאֶה לָכֵן אֲשֶׁר בְּפִיהֶם וּבִשְׂפָתָם יְכַבְּדוּהוּ וְלִבָּם רִחַק מִמֶּנּוּ אֱלֹהַּ מִצְוָתוֹ לֹא שָׁמְרוּ כִּי עַל כֵּן אָמַר עַל פָּנָי׃

כג

המ וְעַתָּה סַפֵּר דִּבְרֵי הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִית׃

הת לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם׃

המ הִזְהִיר אוֹתָנוּ בַּמִּצְוָה הַזֹּאת מֵעֲשׂוֹת לָנוּ מַשְׂכִּית וּתְמוּנַת כָּל דָּבָר׃

הת לֹא כִּי רַק הִזְהִיר מִלַּעֲשׂוֹתָם לְהִשְׁתַּחֲווֹת לָהֶם אוֹ לַעֲרוֹךְ לָאֵל דְּמוּת בָּהֶם׃

P. Quum nihil tam reconditum ſit quod eum lateat, ſitque occultarũ cogitationum cognitor ac iudex, ſignificat ſe nõ externæ modò confeſſionis honorem requirere, ſed veram quoque pietatem cordis.

M. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κεκρυμμένα τῆς διανοίας ἡμῶν βουλεύματα ὁρᾷ καὶ γινώσκει, ἔτι δὲ καὶ κριτὴς τούτων ἐστὶν, οὐκ ἀρκεῖται τῇ ἔξωθεν, ἤγουν διὰ γλώσσης, αὐτῷ προσαπτομένῃ ὑφ' ἡμῶν τιμῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἀπορρήτως ὑφ' ἡμῶν τιμᾶσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βούλεται.

M. Tranſeamus ad ſecundum caput.

Δ. Πρὸς τὸ δεύτερον παράγγελμα μεταβαίνωμεν.

P. Non ſculpes tibi ſimulachrum, neque imaginem vllam effinges eorum quæ aut in cælo ſunt ſurſum, aut deorſum in terra, aut in aquis ſub terra. Non adorabis ea, neque coles.

M. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

M. Prohibétne in totum ne aliquæ pingantur aut ſculpantur imagines?

Δ. Μῶν μὴ πᾶν εἶδος εἰκόνος ποιεῖν ἀπαγορεύει;

P. Non: ſed duo tãtùm hîc vetat, nequas faciamus imagines vel Dei effingendi vel adorandi cauſa.

M. Οὔκ· ἀλλὰ δύο μόνον ἐνταῦθα ἀπαγορεύει, ἤγουν Θεοῦ τύπον ἀπεικονίζειν, ἢ ὁποιᾳδηποτοῦν εἰκόνι προσκυνεῖν.

הם מַדּוּעַ יִשָּׁמֵר הָאָדָם מֵעֲרוֹךְ לָאֵל דְּמוּת כָּל־דָּבָר:

הת כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵעַל הָאָרֶץ כֵּן גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ אֲשֶׁר שְׁנוֹתָיו לֹא יִתָּמּוּ וְחֵקֶר לֹא יִמָּצֵא וְאֶל מִי נִדַּמֶּה אוֹתוֹ וְיִשְׁוֶה:

הם לָכֵן כֹּל עוֹשֶׂה כָאֵלֶּה בּוֹזֶה אֶת אֲדוֹנָי וּמָאַס אוֹתוֹ:

הת כִּי בוֹזֶה וּמָאַס אוֹתוֹ:

הם מָה צִוָּה עָלֵינוּ בְּלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם:

הת לֹא הִדְרוֹשׁ אוֹתָם לִפְרוֹשׂ אֲלֵיהֶם כַּפֶּיךָ וּלְהִתְפַּלֵּל אֲלֵיהֶם וְלִכְרוֹעַ לִפְנֵיהֶם כְּאִילוּ הָאֱלֹהִים נִרְאָה אֵלֶיךָ בָּהֶם:

הם אִם כֵּן לֹא הִזְהִיר אוֹתָנוּ בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְהִשָּׁמֵר מֵעֲשׂוֹת לָנוּ כֹּל פֶּסֶל מַשְׂכִּית וּתְמוּנָה רַק מֵעֲשׂוֹתָם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם לִדְרוֹשׁ וְלַעֲבוֹד בָּהֶם אֶת אֲדוֹנָי אוֹ לְמַעַן יִהְיוּ הֵם לָנוּ לֵאלֹהִים:

M. Cur Deũ nõ licet viſibili figura exprimere?

P. Quia nihil inter eũ (qui Spiritus eſt, æternus, incomprehẽſibilis) & corpoream, corruptibilem, mortuamque figuram ſimile eſt.

M. Iniuriam ergo fieri cenſes eius maieſtati, quum in hunc modum repræſentatur.

P. Sic ſentio.

M. Quęnã hîc adorationis ſpecies damnatur?

P. Quum ad ſtatuã vel imaginem nos conuertimus peccaturi, coram ea nos proſternimus, genuum flexione aut aliis ſignis exhibemus illi honorem, acſi Deus illic ſe nobis repræſentaret.

M. Non ergo quamlibet ſimpliciter picturam vel ſculpturam his verbis damnari intelligendũ eſt: ſed tantùm imagines prohibemur facere in hunc finem, vt in illis Deũ vel quæramus, vel colamus, ſiue (quod idem eſt) eas colamus, in Dei honorem, aut quomodo illis ad ſuperſtitionem & idololatriam abutamur.

Δ. Διὰ τί τοῦ Θεοῦ ὁρατήν τινα μορφὴν περιάπτειν οὐ θέμις;

M. Ὅτι αὐτὸς πνεῦμα ὤν, ἀΐδιός τε καὶ ἀκατάληπτος ὑπάρχων, εἰκόνι σωματικῇ, φθαρτῇ τε καὶ ἀψύχῳ ἀνόμοιός ἐστι παντελῶς.

Δ. Νομίζεις οὖν ἀτιμίαν τῇ ἐκείνου μεγαλειότητι περιτιθέναι τὸν σωματοειδῶς αὐτὸν ἀπεικάζειν βουλόμενον.

M. Ἔγωγε.

Δ. Τίς δὲ προσκυνήσεως τρόπος ἐνθάδε ἀπείρηται;

M. Τὸ εἰκόνι τινὶ γονυπετήσαντας προσεύχεσθαι, ἢ τινος ἄλλης τιμῆς αὐτὴν ἀξιοῦν, ὡς δι' ἐκείνης ἡμῖν ἐμφαίνοντος ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ.

Δ. Οὔκουν νομίζειν χρὴ πᾶν τὸ γεγραφημένον ἢ γεγλυμμένον ἀποδοκιμάζεσθαι ἐνταῦθα, ἀλλὰ μόνον ἀπαγορεύεσθαι μηδεμίαν εἰκόνα ποιῆσαι, ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῇ τὸν Θεὸν ζητεῖν, ἢ θεραπεύειν, ἢ καὶ (ὅπερ οὐδὲν διαφέρει) αὐτὴν οὕτω θεραπεύειν ὡς διὰ ταύτης τῆς θεραπείας τιμῶντας τὸν Θεόν, ἢ ἄλλως πως αὐτῇ καταχρῆσθαι εἰς εἰδωλολατρείαν.

הת כֵּן הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ׃

המ וְעַתָּה מָה יוֹרוּ אוֹתָנוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃

הת כַּאֲשֶׁר הֵעִיד בָּנוּ בָּרִאשׁוֹנָה כִּי הוּא לְבַדּוֹ אֵל וֵאלֹהִים זוּלָתוֹ לֹא נֶגְרַע כֵּן עַתָּה בַּמִּצְוָה הַזֹּאת לִמְּדָנוּ לְעָבְדוֹ כַּמִּשְׁפָּט לְמַעַן נַעֲשֶׂה כֻּלָּנוּ כַּיָּשָׁר בְּעֵינָיו וְלֹא נוֹסֵף עָלָיו וְלֹא נִגְרַע מִמֶּנּוּ׃

כד

המ סַפֵּר אֵת אֲשֶׁר אַחֲרֵי־כֵן׃

הת כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־ שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃

המ מַדּוּעַ אַחֲרֵי אָמְרוֹ כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוֹסִיף וְאָמַר אֵל׃

הת לְהוֹדִיעַ כִּי כַּאֲשֶׁר יֵשׁ לְאֵל יָדוֹ לְכַבֵּד מְכַבְּדָיו כֵּן בּוֹזֵי שְׁמוֹ יֵקָלּוּ׃

המ וְאַחֲרֵי־כֵן לָמָּה אָמַר כִּי קַנָּא הוּא׃

הת לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַיִּרְאוּכֶם אֶת יְהוָה וְאֶת

P. Verum.

M. Nunc in quẽ finem caput hoc referemus?

P. Quemadmodum superiore vnum se esse denũtiauit quẽ coli oporteat & adorari: ita nunc quę recta sit adorationis forma ostendit, quò nos ab omni superstitione aliísque vitiosis & carnalib. figmentis reuocet.

M. Pergamus.

P. Sanctionẽ adiungit,

Ego enim sũ Iehoua Deus tuus, fortis, zelotypus, qui vindico iniquitatem patrum in filios, vsque in tertiã & quartam generationẽ eorũ qui me oderint.

M. Cur mentionẽ fortitudinis suæ facit?

P. Eò significat se ad gloriã suam vindicandã satis habere potentiæ.

M. Quid zelotypiæ vocabulo indicat?

P. Æqualẽ aut socium ferre non posse. Nam vt

M. Οὕτως.

Δ. Τί δὲ αὐτῷ διὰ τούτου τοῦ κεφαλαίου διδάσκειν ἡμᾶς πρόκειται;

M. Ὥσπερ ἐν τῷ πρὸ τοῦδε ὁ Θεὸς ἐδήλωσεν, οὐδένα πλὴν αὐτοῦ, τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ὑφ' ἡμῶν ἀξιωθῆναι δεῖν· οὕτως ἐνταῦθα τὸν ὀρθὸν καὶ ἀληθῆ προσκυνήσεως τρόπον ἐπιδείκνυσι, ἵνα πάσης δεισιδαιμονίας καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐπίνοιαν ἐθελοθρησκείας ἡμᾶς ἀποτρέπῃ.

Δ. Περαιώμεθα.

M. Ἀπειλὴν προστίθησι, λέγων,

Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ἰσχυρὸς, ζηλωτὴς, ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με.

Δ. Τίνος χάριν μνημονεύει τῆς αὐτοῦ δυνάμεως;

M. Ἵνα ἐντεῦθεν καταμάθωμεν ὅτι ἱκανός ἐστι τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ τιμῆς ὑπερασπίζειν.

Δ. Διὰ τί ἑαυτὸν καλεῖ ζηλωτήν;

M. Ὅτι οὐ φέρει τινὰ τῆς ἰδίας δόξης κοινωνὸν ὄντα· ὥσπερ γὰρ

פְּסִילֵיהֶם עוֹבְדִים לֹא יוּכַל אֱלֹהִים לָשֵׂאת
אוֹתָם כִּי הוּא בְּחַסְדּוֹ וּבְרַחֲמָיו אֵרַשׂ אוֹתָנוּ
לוֹ וּבְרִית כָּרַת לָנוּ לִהְיוֹת אֱלֹהֵינוּ וּמֵעִמָּנוּ
שָׁאַל לְדָבְקָה בוֹ וּלְעָבְדוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא יִזְנֶה
לְבָבֵנוּ תַּחַת אֱלֹהֵינוּ כְּאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת תַּחַת
אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת־זָרִים׃

הם וּמָה אֲשֶׁר אָמַר פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים׃

הת הוֹסִיף זֶה לְמַעַן תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ
לְבִלְתִּי חֲטֹא לוֹ וְלָכֵן אָמַר כִּי לֹא עַל הָאָבוֹת
לְבַדָּם יִפְקוֹד אֶת עֲוֹנוֹתָם כִּי גַּם עַל בְּנֵיהֶם׃

הם וְהַמְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ אֲשֶׁר כָּל דְּרָכָיו
מִשְׁפָּט אֵיךְ יִפְקוֹד עֲוֹן הַפּוֹשְׁעִים עַל
אֲחֵרִים׃

הת לֹא יִקְשֶׁה הַדָּבָר הַזֶּה בְּעֵינֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר
יָשִׂים אֶל לִבּוֹ לַחֲשׁוֹב מָה אֱנוֹשׁ וּבַמֶּה
נֶחְשָׁב הוּא הֲלֹא כִּי כָל אָדָם בְּעָוֹן חוֹלַל
וְשׁוֹתֶה כַּמַּיִם עַוְלָה לָכֵן נִתְעָב הוּא וְנֶאֱלָח
לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וּמַה יְּדַבֵּר וּמַה יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ
עִם אֵל אִם יַעֲזוֹב אוֹתוֹ בְּיַד עֲוֹנוֹתָיו וְעַתָּה
כַּאֲשֶׁר יָדוּעַ אַהֲבָתוֹ אֶת הָאָבוֹת בַּעֲשׂוֹתוֹ

se nobis pro infinita sua bonitate donauit, ita nos vult esse prorsus suos. Atque hæc animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse, & penitus adhærere: sicut rursum adulterio pollui dicuntur, dum ab eo ad superstitionem deflectunt.

M. Quo sensu hoc dictum est, Vlcisci patrum iniquitatem in filios?

P. Quò plus nobis incutiat terroris, non tantùm de iis qui offenderint pœnas sumpturum se minatur, sed eorum quoque sobolem fore maledictam.

M. Atqui an hoc Dei æquitati consentaneum est quéquam punire ob alterius noxam?

P. Si qualis sit humani generis conditio reputemus, soluta erit quæstio. Natura enim maledictioni obnoxij sumus omnes: nec est quòd de Deo conquetamur quum in hac sorte nos relinquit. Iam verò sicut suam erga pios dilectionem, eorum

αὐτὸν διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἄπειρον ἀγαθότητα δέδωκεν ἡμῖν, οὕτω καὶ ἡμᾶς ἰδιοποιεῖται. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἁγνεία, τὸ αὐτὰς ἐκείνῳ καθιερῶσθαι, παντελῶς τε προσπεπηκέναι. ὡς πάλιν μοιχείαν ἐγκαλοῦνται ὅσοι τοῦτον χαίρειν ἐάσαντες, πρὸς δεισιδαιμονίαν καὶ ψευδοδιδασκαλίαν τρέπονται.

Δ. Τίς δὲ ἡ τούτου τοῦ λόγου ἔννοια, δι' οὗ λέγει ὅτι ἀποδί- »
δωσιν ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ »
τέκνα;

M. Ὅπως ἡμῖν μείζονα φόβον ἐμποιῇ, οὐ μόνον τοὺς ἐξαμαρτόντας τιμωρήσεσθαι ἀπειλεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτῶν γενεὰν ἐναγῆ καὶ τῇ ἀρᾷ ἔνοχον γενήσεσθαι λέγει.

Δ. Ἆρα οὐκ ἀπεικὸς καὶ πάντως ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης ἐστὶ τὸ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου δίκην εἰσπράξασθαι;

M. Εἰ μέν τις τὰ ἀνθρώπινα ἐνθυμηθείη οἷα πέφυκε, παύσεται ταύτην τὴν ἀπορίαν προβαλλόμενος. φύσει μὲν γὰρ πάντες ὁμοίως ἀρᾷ ἔνοχοί ἐσμεν, καὶ ἐὰν ταύτῃ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐμμένειν ἐάσῃ, οὐκ ἂν αὐτοῦ καταμέμφεσθαι ἔχοιμεν. καθάπερ γὰρ τὴν ἰδίαν ἐνδείκνυται εὔνοιαν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς, ὅταν καὶ τοῖς αὐτῶν ἀπογόνοις εὐλογίας μεταδι-

חֶסֶד עִם הַבָּנִים כֵּן בְּעָזְבוֹ זֶרַע הָרְשָׁעִים

בְּדָמָיו כִּי עֵינוֹ לֹא הָסְתָה עֲלֵיהֶם יִרְאוּ כֻּלָּם כִּי

נוֹקֵם הָאֵל לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאוֹיְבָיו:

הם וּמָה אָמַר עוֹד:

הת הוֹסִיף לֵאמוֹר עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים

לְאוֹהֲבָיו וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו:

לְמַעַן יִמְשׁוֹךְ אוֹתָנוּ אֵלָיו בַּעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה:

הם הֲיִמְשׁוֹךְ הָאֵל חַסְדּוֹ לֹא עַל יְרֵאָיו לְבַדָּם

כִּי גַם עַל בְּנֵיהֶם אִם טוֹבִים וְאִם רָעִים

הֵם:

הת לֹא אַךְ יַעֲשֶׂה זֶה לְהַפְלִיא חַסְדּוֹ לָהֶם יַעַן

אֲשֶׁר אֲהֵבָם רוּחוֹ יִצּוֹק עַל זַרְעָם וּבִרְכָתוֹ עַל

צֶאֱצָאֵיהֶם מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם יַצְלִיחַ בְּיָדָם וְאוֹתָם

יַקְדִּישׁ לוֹ זֶרַע קֹדֶשׁ יִקְרָאוּ:

הם וְאוּלָם הִנֵּה לֹא תָמִיד יַעֲשֶׂה כָּכָה:

הת לֹא יַעֲשֶׂה כִּי כַּאֲשֶׁר יוּכַל לַעֲשׂוֹת חֶסֶד

עִם בְּנֵי הָרְשָׁעִים כִּרְצוֹנוֹ כֵּן בְּיָדוֹ לִמְאוֹס

posteritati benedicẽdo, demõstrat: ita suam aduersus impios vindictã, eorum filios hac benedictione priuando, exequitur.

δῶ· οὕτω φανερὸν σημεῖον τῆς τῶν ἀσεβῶν τιμωρίας δίδωσιν, ὅταν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἐπιγινομένους καταράτους ὄντας περιορᾷ.

M. Prosequere.

Δ. Ἐπὶ τὰ ἑξῆς πρόβαινε.

P. Quò nos amabili etiam suauitate alliciat, misericordia vsurum se promittit in mille generationes erga omnes qui se diligunt, suaque mandata obseruant.

Μ. Ἵνα ἡμᾶς καὶ διὰ τῆς φιλικῆς χρηστότητος ἐπάγηται, ἐπαγγέλλεται ποιήσειν ἔλεον εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ.

M. Intelligítne pij hominis innocentiam posteris omnibus, quamuis impiis, saluti fore?

Δ. Πῶς τοῦτο φησίν; ἆρα λέγει ὅτι πάντες εὐσεβοῦς ἀνδρὸς ἔκγονοι, κἂν ἀσεβεῖς ὦσι, διὰ τὴν ἐκείνου εὐσέβειαν τεύξονται σωτηρίας παρ' αὐτοῦ;

P. Nequaquam: sed hoc modo, suam benignitatem eousque se effusurum erga fideles, vt in eorum gratiam, liberis quoque se beneficum exhibeat: non tantùm res eorum prosperando quod ad præsentem vitam, sed animas quoque ipsorũ sanctificãdo quò in grege suo censeantur.

Μ. Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοιοῦτόν ἐστιν ὃ φησιν, ὅτι δηλαδὴ οὕτως εὐμενῆ ἑαυτὸν παρέξει τοῖς πιστοῖς, ὥστε αὐτῶν ἕνεκα καὶ τοῖς ἐκείνων ἀπογόνοις εὐμενῶς προσφέρεσθαι, καὶ οὐ μόνον διδόναι αὐτοῖς τὸ εὐημερεῖν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἁγιάζειν τὰς αὐτῶν ψυχὰς, ἵνα τῇ αὐτοῦ ποίμνῃ ἐγκαταλέγωνται.

M. Atqui hoc perpetuũ non esse apparet.

Δ. Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐπὶ πάντων τοῦτο συμβαίνει.

P. Fateor. Quemadmodum enim liberum hoc sibi retinet, vt misericordem se, quum libuerit, impiorum liberis

Μ. Οὐ πάνυ. ὥσπερ γὰρ ἐφ' ἑαυτῷ εἶναι βούλεται, τοῖς τῶν ἀσεβῶν ἐκγόνοις συγγνώμονα παρέχειν ἑαυτὸν ὁσάκις ἂν δοκῇ· οὕτως οὐδὲ τὴν ἰδίαν

מִבְּנֵי הַצַּדִּיקִים לְכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ וּבָזֶה לֹא
יַחֵל אֵת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר אָמַר עֹשֶׂה חֶסֶד
לַאֲלָפִים לְאוֹהֲבָיו וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו׃

הם לָמָּה עַל חַסְדּוֹ אָמַר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ
לַאֲלָפִים וּבִפְקֻדַּת עֲוֹן הָאָבוֹת לֹא אָמַר כִּי
אִם עַל בָּנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים׃

הת לְהוֹדִיעַ כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ וְחַיִּים בִּרְצוֹנוֹ כַּאֲשֶׁר
הֵעִיד לֵאמוֹר אֵל חַנּוּן וְרַחוּם אֲדֹנָי אֶרֶךְ
אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד אֲשֶׁר לֹא לָנֶצַח יָרִיב וְלֹא
לְעוֹלָם יִטּוֹר׃

הם סַפֶּר־נָא דִּבְרֵי הַמִּצְוָה הַשְּׁלִישִׁית׃ כה

הת לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־אֲדֹנָי אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא׃

הם מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה עָלֵינוּ בָּהֶם׃

הת לְהִשָּׁמֵר מֵהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ עַל שֶׁקֶר אוֹ עַל דְּבַר
הֶבֶל וָרִיק כִּי בִשְׁנֵיהֶם נוֹשֵׂא הָאָדָם אֶת שֵׁם
אֲדֹנָי לַשָּׁוְא׃

הם הֲיוּכַל אִישׁ בִּשְׁבוּעָתוֹ לָשֵׂאת אֶת שֵׁם אֲדֹנָי
בְּלִי פֶשַׁע׃

exhibeat, ita suam gratiam non adeò astrinxit fideliũ liberis, quin pro suo arbitrio repudiet ex illis quos visum fuerit. Sic tamen id temperat, vt promissionem hanc non vanam esse nec fallacem constet.

χάριν οὕτω τῇ τῶν εὐσεβῶν γενεᾷ ὑπήκοον εἶναι ἐθέλει, ὥστε μὴ δύνασθαι τῶν ἀπ' αὐτῆς ὅσους ἂν βούληται ἀποδοκιμάζειν. ἐν τούτῳ μέντοι οὕτω μετριάζει ὥστε ἕκαστον ἡμῶν κενὴν οὐκ οὖσαν οὐδ' ἀπατηλὴν ταύτην τὴν ὑπόσχεσιν ὁρᾶν.

M. Cur mille hîc generationes, in pœnæ verò damnatione tres duntaxat aut quatuor nominat?

Δ. Διὰ τί ἐνταῦθα χιλίας γενεὰς ὀνομάζει, τὸν χρόνον τῆς τῶν ἀσεβῶν τιμωρίας τρισὶν ἢ τέτταρσι μόνον γενεαῖς περιγράψας;

P. Quò significet se ad humanitatem magis & clemẽtiam quàm ad seueritatẽ propensum esse. Sicut etiam alibi testatur, quum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tardũ verò ad iram.

M. Ἵνα μάθωμεν ὅτι χαίρει μᾶλλον τῇ πρᾳότητι ἢ τῇ ἀποτομίᾳ χρῆσθαι. ὥσπερ καὶ μαρτυρεῖ ὅτι συγγνωμονικός ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ὀξύθυμος καὶ τιμωρητικός.

M. Iam ad tertium.

Δ. Λέγε τὴν τρίτην ἐντολήν.

P. Non vsurpabis nomen Domini Dei tui frustra.

M. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

M. Quis sensus?

Δ. Τόδε μοι διασάφησον.

P. Vetat ne Dei nomine abutamur, non peierando tantùm, sed præter necessitatem iurãdo.

M. Τῷ τοῦ Θεοῦ ὀνόματι καταχρῆσθαι ἀπαγορεύει, οὐ μόνον ἐν τῷ ἐπιορκεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὅρκους ἀνοήτους ὀμόσαι.

M. Estne aliquis nominis Dei vsus legitimus in iureiurando?

Δ. Οὐκοῦν Θεὸν ἐνίοτε θέμις ὀμόσαι;

הת וּכַל אִם יִשָּׁבַע לְהָעִיד עַל דְּבַר אֱמֶת וּלְקַיְּמוֹ בְּעִתּוֹ וּלְהַעֲמִיד שָׁלוֹם וְאַחֲוָה בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ׃

הם הֲרַק אַךְ צִוָּה עָלֵינוּ בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְהִשָּׁמֵר מֵחַלֵּל אֶת שֵׁם אֲדֹנָי בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא וּמִבְּזוֹת אֶת כְּבוֹדוֹ׃

הת הִנֵּה אֲשֶׁר אָמַר עַל הַשְּׁבוּעָה הוּא הַמִּשְׁפָּט לְכָל מוֹצָא שְׂפָתֵינוּ שֶׁלֹּא יִשָּׁמַע שֵׁם אֲדֹנָי עַל פִּינוּ כִּי אִם בְּיִרְאָה לְמַעַן קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ עַל כֵּן יִשָּׁמֵר מְאוֹד הָאָדָם וְלֹא יִתְפּוֹשׂ אוֹתוֹ וְלֹא יָבִיא אֲחֵרִים לְנַאֲצוֹ׃

הם אֵיכָה יִשָּׁמֵר מִזֶּה׃

הת אִם לֹא יִפְתַּח פִּיו לְדַבֵּר וְלֹא יָשִׂים לִבּוֹ לַחֲשׁוֹב עַל דִּבְרֵי הָאֵל וּמַעֲשָׂיו כִּי אִם לִכְבוֹדוֹ׃

הם מַה נּוֹסַף אַחֲרֵי הַמִּצְוָה׃

הת כִּי לֹא יְנַקֶּה אֲדֹנָי אֵת אֲשֶׁר

P. Imò verò, quum adhibetur ex iusta causa: primùm, asserendæ veritati: deinde, quum eius momenti est negotium vt iurare par sit, ad mutuam inter homines charitatem & concordiam.

M. Verùm, ánnon longius spectat quàm ad cohibenda iuramenta, quibus profanatur Dei nomen, aut imminuitur eius honos?

P. Proposita vna specie, in vniuersum nos admonet ne vnquam in medium à nobis proferatur Dei nomen nisi cum timore ac reuerentia, & in eum finem vt gloriosum appareat. Nã quum sit sacrosanctum, cauere debemus omnibus modis, ne aut ipsum contemptui habere videamur, aut aliis occasioné contemnendi prębeamus.

M. Quomodo hoc fiet?

P. Si de eo eiúsq. operibus non aliter cogitemus aut loquamur quã in eius honorem.

M. Quid sequitur?

P. Sanctio, qua non so-

M. Ἔγωγέ φημι, ὅταν εὔλογός τις αἰτία τοῦ ὅρκου παρῇ. λέγω δὲ, ὁσάκις ἂν περὶ πράγματος μέγα φέροντος ἀλήθειαν ὅρκῳ πιστώσασθαι προσήκῃ, ἵνα μὴ ἡ ἐν ἀλλήλοις φιλία καὶ ὁμόνοιά πως λυθῇ.

Δ. Ἆρά γε μόνον ἀπέχεσθαι κελεύει ὅρκων οἷς τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα βεβηλοῦται καὶ ἀτιμάζεται;

M. Ἑνὸς εἴδους μνησθεὶς, ἡμᾶς διδάσκει, καθόλου μὴ δεῖν τὸ Θεοῦ ὄνομα ἄλλως ἐξαγορεύειν ἢ μετά τινος αἰδοῦς καὶ ἐντροπῆς, καὶ οὕτως ὥστε αὐτὸ δοξασθῆναι. ἐπειδὴ μὲν γὰρ ἱερόν ἐστιν, ἡμᾶς εὐλαβεῖσθαι χρὴ μήπως αὐτὸ ἀτιμάζειν δοκῶμεν, ἢ τοῦ ἀτιμάζειν τοῖς ἄλλοις ἀφορμὴν δῶμεν.

Δ. Πῶς δὲ τοῦτον τὸν νόμον φυλάξομεν;

M. Περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ μηδὲν ἄλλο λέγοντες ἢ διανοούμενοι, ἢ ὅ, τι ἂν πρὸς τὴν αὐτοῦ τιμὴν καὶ δόξαν τείνῃ.

Δ. Τί τὸ μετὰ ταῦτα;

M. Ἀπειλεῖ, λέγων ὅτι οὐ καθαριεῖ τὸν λαβόντα τὸ ὄνομα

יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃

הם הֲלֹא דַּי בַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר כִּי כֹּל אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כֹּל הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה יַכֵּהוּ הָאֵל מַכּוֹת גְּדוֹלוֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים וְיַשִּׂיגוּהוּ כֹּל הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּמִשְׁנֵה הַתּוֹרָה וּמָה הוֹסִיף עוֹד בְּאָמְרוֹ כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃

הת הֶרְאָה לָנוּ אֵיךְ הוּא מְקַנֵּא לְשֵׁם קָדְשׁוֹ וּמַה־יָּקָר כְּבוֹדוֹ בְּעֵינָיו וְאַחֲרֵי צַוּתוֹ לְהִשָּׁמֵר לְבִלְתִּי שְׂאֵת אֵת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא אָמַר כִּי יִקַּח אֵת נִקְמָתוֹ מֵאֲשֶׁר יִשָּׂא אוֹתוֹ לַשָּׁוְא לְמַעַן תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ׃

הם סַפֵּר אֵת דִּבְרֵי הַמִּצְוָה הָרְבִיעִית׃ כו

הת זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבוֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־

re innocentem denunciat qui nomen suum in vanum vsurpauerit.

αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. τοῦτ' ἔστιν, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς ἀθώοις καταλογίσεται τὸν ματαίως καὶ ἀλόγως τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὀμόσαντα.

M. Quum alibi pronuntiet, se in Legis suæ trãsgressores vindicaturum, quid hîc amplius continetur?

Δ. Ἐπειδὴ ἀλλαχοῦ λέγει ἅπαξ ὅτι τιμωρήσεται τὸν ἐναντίως τῶν ἐντολῶν παραβάντα, διὰ τί ῥητῶς ἐνταῦθα τῷ παρακούσαντι τούτου τοῦ προστάγματος τὰ αὐτὰ πάλιν ἀπειλεῖ;

P. Eo voluit indicare quanti nominis sui gloriam faciat: quò eius studiosiores simus, dum videmus paratam fore vltionem siquis eam prophanauerit.

M. Ἵνα μάθωμεν ἐντεῦθεν ὅσην σπουδὴν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ δόξῃ ποιεῖται· μαθόντες δὲ τοῦτο, ἐπιμελέστερον σπουδάζωμεν περὶ αὐτῆς καὶ ἡμεῖς. ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ ἀκούομεν αὐτοῦ τὴν κατὰ τῶν ὀλιγωρησάντων ταύτης ἀπειλήν.

M. Veniamus ad quartum præceptum.

Δ. Πρὸς τὴν τετάρτην ἐντολὴν ἐρχόμεθα.

P. Recordare diẽ Sabbati, vt eum sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: septimus verò sabbatum est Domini Dei tui. Non fa-

M. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων, ἁγιάζειν αὐτήν. ἓξ ἡμέρας ἐργάσῃ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ἐστίν. οὐ ποιή-

תַּעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה
וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ
וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה אֲדֹנָי
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־
הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ
אֲדֹנָי אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃

המ הֲצִוָּה לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה בְּשֵׁשֶׁת הַיָּמִים לְמַעַן
נִשְׁבּוֹת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃

הת לֹא צִוָּה לַעֲשׂוֹת כֹּל עֲבוֹדָה בְּשֵׁשֶׁת הַיָּמִים
רַק הֵנִיחַ לָנוּ לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתֵּנוּ בָּהֶם
וְקִדֵּשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה בוֹ מְלָאכָה׃

המ הַאֵין מְלָאכָה אֲשֶׁר יוּכַל אִישׁ עֲשׂוֹתָהּ בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת׃

cies in eo vllũ opus, neq. tu, neque filius tuus neq. filia tua, neq. seruus tuus, neque ancilla tua, neq. bos, neq. asinus, neq. inquilinus q habitat intra portas tuas. Nã sex diebus perfecit Deus cælũ, terram & mare, & quicquid in illis cõtinetur: septimo quieuit. Itaque benedixit diei sabbati, & eum sanctũ sibi segregauit.

M. Iubétne sex diebus laborare, vt septimo quiescamus?

P. Nõ simpliciter: verùm, sex dies hominũ laborib. permittés, septimũ excipit vt quieti destinetur.

M. An quemuis laborem nobis interdicit?

σῃς ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ, καὶ ὁ υἱός σου, καὶ ἡ θυγάτηρ σου· ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παιδίσκη σου· ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου· καὶ πᾶν κτῆνός σου· καὶ ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί. ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τόν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. διὰ τοῦτο εὐλόγησε Κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν.

Δ. Ἆρ' ἓξ ἡμέρας συνεχεῖς πονεῖν κελεύει ἵνα τῇ ἑβδόμῃ ἀναπαυώμεθα;

Μ. Οὐχ ἁπλῶς τοῦτο· ἀλλὰ ἓξ ἡμέρας πονεῖν συγχωρήσας, τὴν ἑβδόμην καταπαύσιμον τῶν ἔργων εἶναι κελεύει.

Δ. Οὐκοῦν ἀπὸ οὑτινοσοῦν ἔργου σχολάζειν ἡμᾶς παραγγέλλει;

הת הִנֵּה לַמִּצְוָה הַזֹּאת טַעַם אֶחָד שׁוֹנֶה מִכָּל שְׁאָר הַמִּצְוֹת הַכְּתוּבוֹת עַל הַלֻּחוֹת כִּי אֲשֶׁר צִוָּה בָּהּ הָאֵל לִשְׁבּוֹת וְלָנוּחַ הוּא מֵעֵדוּתָיו שֶׁהֵם לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְלָכֵן אַחֲרֵי בוֹאוֹ עָבַר הַטַּעַם הַהוּא כַּאֲשֶׁר יַעַבְרוּ הַצְּלָלִים בְּעֵת שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם:

הם הֲלְבֵית יַעֲקֹב לְבַדּוֹ צִוָּה הָאֵל לִשְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת עַד עֵת קֵץ:

הת אֶת אֲשֶׁר בַּמִּצְוָה הַזֹּאת לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ לָהֶם לְבַדָּם צִוָּה אוֹתוֹ לְשָׁמְרוֹ עַד עֵת בּוֹאוֹ:

הם הֲכִי יֵשׁ עוֹד בָּהּ דָּבָר בִּלְתִּי הָאוֹת וְהַזִּכָּרוֹן:

הת יֵשׁ וְיֵשׁ כִּי עַל שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה הָאֵל לִשְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת:

הם הַגִּידָה לִי מָה אֵלֶּה הֵם:

הת הָאֶחָד לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן עַל הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר נַעֲשֵׂת בְּקֶרֶב לִבֵּנוּ וְהַשֵּׁנִי לִנְהוֹג קְהַל אֲדוֹנָי עַל הַסֵּדֶר כַּמִּשְׁפָּט וְהַשְּׁלִישִׁי בַּעֲבוּר הָעֶבֶד וְהָאָמָה:

הם מָה הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר נַעֲשֵׂת בְּקֶרֶב לִבֵּנוּ:

P. Hoc præceptū separatam & peculiarem habet rationem: siquidem quietis obseruatio, pars est veterum ceremoniarum. Itaque Christi aduentu abrogata fuit.

M. Τοῦτο τὸ πρόσταγμα ἰδίαν τινὰ θεωρίαν ἔχει. καὶ γὰρ ἡ τήρησις τοῦ περὶ τῆς καταπαύσεως παραγγέλματος, τῶν παλαιῶν τελετῶν ἐστι· διὸ καὶ ἐλθόντος τοῦ Χριστοῦ ἀνῃρέθη.

M. Dicísne præceptum hoc ad Iudæos propriè spectare, ideoq. temporarium duntaxat fuisse?

Δ. Μῶν λέγεις ἰδίως προσήκειν τοῖς Ἰουδαίοις ταύτην τὴν ἐντολήν, καὶ ὅλως οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς αὐτή, ἅτε δὴ πρόσκαιρος οὖσα;

P. Nempe, quatenus ceremoniale est.

M. Λέγω γάρ, ἐφόσον γε πρὸς τὴν τελετὴν ἀναφέρεται.

M. Quid ergo? subéstne aliquid præter ceremoniam?

Δ. Τί δέ; ἔχει τοῦτο τὸ πρόσταγμα πλέον τι ταύτης τῆς τελετῆς;

P. Tribus ex causis datum fuit.

M. Τρία ἐστὶ δι᾽ ἃ τοῦτο ἐδόθη.

M. Cedo mihi eas.

Δ. Τὰ ποῖα;

P. Ad spirituale quietem figurandã, ad conseruationem politiæ Ecclesiasticæ, ad seruorum subleuationem.

M. Ὅπως τῆς πνευματικῆς ἀναπαύσεως τύπος γένηται, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας ἔργα βεβαίαν τινὰ διάταξιν ἔχῃ· ἔτι δὲ καὶ ἕνεκα τοῦ τοῖς ὑπηρέταις ἀνακουφισμόν τινα δοῦναι τῶν πόνων.

M. Quid per spiritualem quietem intelligis?

Δ. Τίνα μοι πνευματικὴν ἀνάπαυσιν λέγεις;

הת חָשֵׁב רַגְלֵינוּ מֵעֲשׂוֹת חֲפָצֵינוּ לְמַעַן תַּנְחֶה אוֹתָנוּ רוּחַ אֱלֹהֵינוּ הַטּוֹבָה לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו׃

הם וְאֵיךְ יָשִׁיב הָאָדָם אֶת רַגְלָיו מֵעֲשׂוֹת חֲפָצָיו׃

הת אִם יָסִיר אֶת עָרְלַת לְבָבוֹ וְלֹא יָתוּר אַחֲרֵי עֵינָיו לְמַעַן תַּדְרִיךְ אוֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בִּנְתִיב מִצְוֹתָיו׃

הם הֲלֹא יַעֲשֶׂה הָאָדָם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה כִּי אִם יוֹם אֶחָד לְשִׁבְעָה יָמִים׃

הת כֹּה יַעֲשֶׂה תָמִיד כִּי בַאדֹנָי יִדְבַּק וְלֹא יָסוּר מֵאַחֲרָיו כָּל יְמֵי חַיָּיו׃

הם אִם כֵּן מַדּוּעַ יוֹם אֶחָד בָּחַר לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן עַל זֶה׃

הת כִּי אֵין לָנוּ לְבַקֵּשׁ אוֹת אֲשֶׁר יִדְמֶה כֻלּוֹ לַדָּבָר שֶׁהוּא יוֹרֶה עָלָיו וְדַיּוֹ אִם יִדְמֶה לוֹ מִקְצָתוֹ׃

הם וְלָמָּה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בָּחַר מִכָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ לִהְיוֹת לְאוֹת עַל זֶה׃

הת מִסְפַּר הַשִּׁבְעָה מִסְפָּר שָׁלֵם בַּתּוֹרָה וְלָכֵן הוּא טוֹב לְהוֹרוֹת עַל דָּבָר טוֹרֵד וְיוֹרֶה גַּם־כֵּן כִּי שַׁבַּת רוּחֵנוּ אֲשֶׁר הֵחֵלָּה בְּעוֹד אֲנַחְנוּ

P. Dum à propriis operibus feriamur, quò Deus in nobis ſua opera peragat.

M. Quæ porrò feriandi ratio?

P. Si carnem noſtram crucifigimus, hoc eſt, renuntiamus noſtro ingenio, vt Dei Spiritu gubernemur.

M. An id ſeptimo quoque die fieri ſatis eſt?

P. Imò cõtinenter. Nã ex quo ſemel cœperimus, pergendum eſt toto vitæ curſu.

M. Cur ergo eius ſignificationi deſtinatur certus dies?

P. Nihil neceſſe eſt per omnia congruere veritatem cum figura, modò conueniat quantum ſatis eſt ad rationem figurandi.

M. Cur tamen ſeptimus potiùs dies præſcribitur quàm alius quilibet?

P. Numerus hic perfectionẽ in Scriptura deſignat: itaque ad notandam perpetuitatẽ aptus eſt: ſimul indicat ſpiritualem hanc quietẽ inchoari duntaxat in hac vita, nec antè perfectam

M. Ὅταν ἡμεῖς μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἔργων ἡσυχίαν ἄγωμεν, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα ἐν ἡμῖν ἐνεργῇ.

Δ. Τίς δέ ἐστιν ὁ τοῦ σχολάζειν τρόπος;

M. Ἐὰν τὴν ἡμετέραν σάρκα σταυρώσωμεν, τοῦτ' ἔστιν ἐὰν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν φύσει ἀποταξώμεθα, ἵνα τῷ τοῦ Θεοῦ πνεύματι κυβερνώμεθα.

Δ. Πότερον δ' ἀπόχρη δι' ἑβδόμης ἡμέρας τοῦτο πράττειν;

M. Οὐκ, ἀλλὰ συνεχῶς ποιητέον. ἐξ ὅτου γὰρ ἂν ἅπαξ ἀρξώμεθα, ἅπαντα τὸν βίον τοῦτο δεῖ ποιουμένους διατελεῖν.

Δ. Τίνος οὖν ἕνεκα ἡμέρα τις ῥητὴ τούτῳ τῷ ἔργῳ προστέτακται;

M. Οὐδεμία ἀνάγκη τὸν τύπον τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ παντελῶς ὅμοιον εἶναι, ἱκανὸν δ' εἰ κατά τι ἔοικεν αὐτῇ, ἤγουν μέχρι τοῦ δυνατοῦ αὐτὴν τυπῶσαι.

Δ. Διὰ τί δ' ἡ ἑβδόμη ἡμέρα τῶν ἄλλων προυτιμήθη;

M. Ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ αἰνίττεται τελειότητα. διὸ καὶ πρὸς τὸ ἀϊδιότητα σημαίνειν ἐπιτήδειός ἐστιν· ἅμα δὲ καὶ δηλοῖ ὅτι αὕτη ἡ πνευματικὴ ἀνάπαυσις ἀπὸ μὲν τῆς νῦν ζωῆς ἀρχὴν λαμβάνει, οὐ τε-

חַיִּים לֹא תִהְיֶה שְׁלֵמָה כִּי אִם אַחֲרֵי מוֹתֵנוּ:

כז הַמ וּבְצַוּתוֹ אוֹתָנוּ לִשְׁבוֹת מַדּוּעַ אָמַר כִּי גַם אֱלֹהֵינוּ שָׁבָת:

הַת כֹּל אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים בְּשֵׁשֶׁת יָמִים בְּרָאָם וְהַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי קִדְּשׁוֹ לַהֲגוֹת וְלָשִׂיחַ בְּכֹל עֲלִילוֹתָיו וּלְמַעַן יְמַלֵּא הָאָדָם אַחֲרֵי אֱלֹהָיו לָכֵן הוֹסִיף וְאָמַר כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ שָׁבַת גַּם כֵּן וַיִּנָּפַשׁ כִּי לָכֶת בְּמַעְגְּלוֹתָיו יָתֵר וְנֶחְמָד מִכֹּל דָּבָר:

הַמ הֲיָהֳגֶה הָאָדָם בִּפְעֻלּוֹת אֲדוֹנָי תָּמִיד אִם יוֹם אֶחָד מִימֵי הַשָּׁבוּעַ:

הַת טוֹב לַהֲגוֹת בָּהֶם תָּמִיד אַךְ כִּי בָשָׂר אֲנַחְנוּ יוֹם אֶחָד מִבֵּין הָאֲחֵרִים קִדֵּשׁ הָאֵל לָנוּ וְזֶה הוּא הַדָּבָר הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר הִזְכַּרְנוּ כִּי בַעֲבוּרוֹ צִוָּה אֲדוֹנָי לִשְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת:

הַמ וּמָה מִשְׁפַּט הַיּוֹם הַהוּא וְסִדְרוֹ בִּקְהַל אֲדוֹנָי:

הַת יֵאָסְפוּ כֻלָּם לִשְׁמוֹעַ דְּבַר אֱלֹהִים וּלְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו כְּאֶחָד וּלְהוֹדִיעַ אֱמוּנָתָם בּוֹ:

fore donec è mundo migremus.

λειφθήσεται δὲ πρὶν ἡμᾶς τὸν παρόντα μεταλλάξαι βίον.

M. Verùm, quid hoc sibi vult, quòd suo nos exemplo ad quiescendũ hortatur Dominus?

Δ. Πῶς δὲ κελεύει ἡμᾶς σχολὴν ἄγειν, τῷ ὑποδείγματι αὐτοῦ ἑπομένους;

P. Quum mundi creationi finẽ intra sex dies imposuisset, septimum operum suorum cõsiderationi dicauit. Ad id quò nos acrius stimulet, suum nobis exemplum proponit. Nihil enim magis expetendũ quàm vt nos ad eius imaginem formemur.

Μ. Ὅλον τὸν κόσμον ἐξ ἡμέραις κατασκευάσας, τὴν ἑβδόμην τῇ τῶν ἰδίων ἔργων θεωρίᾳ προσέταξε καὶ ἀνέθηκεν. ὅπως ἵνα καὶ ἡμεῖς προθυμότερον ποιῶμεν, τοῦτο τὸ παράδειγμα προτίθησιν ὅπερ ἡμῖν παρέσχηκεν. οὐδὲν γὰρ ποθεινότερον ἢ τὸ μιμητὰς αὐτοῦ ὑπάρχειν.

M. Verùm, continuáne esse debet operum Dei meditatio, an ex septenis quibusq. diebus vnũ illi destinari sufficit?

Δ. Ἆρά γε ἡμᾶς ἀδιαλείπτως τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα σκέπτεσθαι καὶ μελετᾶν προσήκει, ἢ δι' ἑβδόμης ἡμέρας τοῦτο ποιεῖν ἀπόχρη;

P. Exerceri quidẽ nos quotidie in ea decet: verùm, imbecillitatis nostræ causa, dies vnus peculiariter statuitur. Atque hęc politia est quam dixi.

Μ. Καθ' ἑκάστην δῆλον ὅτι τοῦτο ἡμῖν ποιητέον· ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἰδίαν τινὰ καὶ τακτὴν πρὸς τοῦτο ἔχομεν ἡμέραν· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ διάταξις ἣν εἶπον.

M. Quis igitur eo die seruandus est ordo?

Δ. Τίνα οὖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τοῖς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τακτὰ εἶναι δεῖ ἔργα;

P. Vt populus ad audiendam Christi doctrinam, ad freqnentandas publicas preces, ad edendam fidei suæ professionem conueniat.

Μ. Συνελθεῖν δεῖ τὸν ὅμιλον αὐτῶν τὰ τοῦ Θεοῦ μαθησόμενον λόγια, τάς τε εὐχὰς ὁμοῦ καὶ τῆς πίστεως ἐξαγόρευσιν ποιησόμενον.

הם וְעַתָּה בָּאֶר־נָא אֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי גַּם בַּעֲבוּר הָעֶבֶד וְהָאָמָה צִוָּה הָאֵל לִשְׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת:

הת לְמַעַן יִמְצְאוּ גַּם הֵם מָנוֹחַ וְיִרְוַח לָהֶם וְלֹא תִקְצַר רוּחָם מֵעֲבוֹדָה קָשָׁה אֲשֶׁר מַעֲבִידִים אוֹתָם אֲדוֹנֵיהֶם וְיוֹעִילוּ גַם כֵּן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְהַעֲמִיד אִישׁ אִישׁ עַל הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה וְלֹא תִרְפֶּינָה יְדֵיהֶם מִמְּלַאכְתָּם רַק יִהְיוּ מְהִירִים בִּשְׁאָר הַיָּמִים כִּי בַשְּׁבִיעִי יָנוּחוּ:

הם סַפֶּר־נָא־לִי עַתָּה אֵיךְ צֻוֵּינוּ גַּם אֲנַחְנוּ לִשְׁמוֹר הַמִּצְוָה הַזֹּאת:

הת הָאוֹת אֲשֶׁר הָיָה בָהּ עַל הַדָּבָר הֶעָתִיד לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ חָדַל עַתָּה כִּי בְּבוֹא הַמָּשִׁיחַ בָּא הַדָּבָר אֲשֶׁר הוֹרָה הָאוֹת עָלָיו:

הם אֵיךְ הָיָה זֶה:

הת כִּי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּמוֹתוֹ כִּלָּה וְהִשְׁבִּית הַפֶּשַׁע וְהֵהֵם הַחַטָּאָה מִקִּרְבֵּנוּ וּבְשׁוּב נַפְשׁוֹ אֶל קִרְבּוֹ הֵבִיא אֵלֵינוּ חַיֵּי צֶדֶק עוֹלָם:

הם אִם כֵּן מָה נִשְׁאַר בּוֹ לָנוּ עוֹד לִשְׁמוֹר אוֹתוֹ:

M. Nunc expone quod dixiſti, Dominum hoc præcepto, ſeruorũ quoque ſubleuationi proſpicere voluiſſe.

Δ. Πῶς δὲ φὴς ταύτην τὴν ἐντολὴν καὶ πρὸς τὴν τῶν ὑπηρετικῶν πόνων ἀνάπαυλαν τείνειν;

P. Vt iis qui ſub aliena poteſtate ſunt, aliquid laxamenti detur. Quinetiam hoc ad retinendã communem politiã valet. Nam vbi dies vnus quieti aſſignatur, ita ſe quiſque ad laborandum in reliquum tẽporis aſſuefacit.

Μ. Ὅπως οἱ τοῖς ἄλλοις ὑποτεταγμένοι ὄντες, ἀπὸ τῶν καμάτων ἀναπνεῖν δυνηθῶσι. τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸ διασώζειν τὴν τῆς κοινῆς πολιτείας κατάστασιν συμβάλλεται. ὅταν γὰρ ἡμέρα τις τῇ αὐτῶν ἀναπαύσει δοθῇ, τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου πρὸς τοὺς πόνους ἑαυτὸν ἐθίζει ἕκαστος.

M. Videamus iam quatenus ad nos ſpectet hoc mandatum.

Δ. Ὥρα νῦν ἰδεῖν ᾗ τοῦτο τὸ πρόσταγμα ἡμῖν προσήκει.

P. Quod ad ceremoniam, quum in Chriſto extiterit eius veritas, abrogatam eſſe dico.

Μ. Τὸ μὲν κατὰ τὴν τελετὴν ἠκυρώθη, ἅτε δὴ τῆς αὐτοῦ ἀληθείας ἐν Χριστῷ ὑπαρξάσης.

M. Quomodo?

Δ. Πῶς;

P. Nempe, quia mortis eius virtute vetus homo noſter crucifigitur, noſque excitamur in vitæ nouitatem.

Μ. Ἐπειδὴ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη τῇ δυνάμει τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τῇ αὐτοῦ ἀναστάσει εἰς καινόν τινα βίον συνανιστάμεθα.

M. Quid ergo ex præcepto nobis reſtat?

Δ. Ἀκυρωθείσης οὖν τῆς τελετῆς, τί ἐκ τούτου τοῦ προστάγματος λείπεται ἡμῖν;

הת נִשְׁמוֹר אֶת אֲשֶׁר קִיֵּם וְקִבֵּל קְהַל אֲדוֹנָי
לְחֻקַּת עוֹלָם לִהְיוֹת לָהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מִקְרָא קוֹדֶשׁ לְמַעַן יֵלֵךְ אִישׁ אִישׁ לִדְרוֹשׁ
וְלִלְמוֹד מִדַּרְכֵי אֱלֹהִים וּלְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו עִם
כָּל שְׁאָר בְּנֵי עֲדָתוֹ פֶּה אֶחָד וְלִנְחוֹל וְלִנְצוֹר
אֶת עֵדוֹתָיו אֲשֶׁר הֵנָּה לְזִכָּרוֹן עַל רַחֲמָיו
שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ׃

הם וְהַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן עַל הֶעָתִיד
הֲלֹא עַתָּה גַּם לָנוּ יוֹעִיל׃

הת יוֹעִיל בִּהְיוֹתֵנוּ נִזְהָרִים עַל יָדוֹ לְהַחֲזִיק
כַּאֲשֶׁר הוּא הָיָה לְאוֹת מוֹרֶה עָלָיו וְנֶחְדַּל
מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֵינוּ וּמִמְּצֹא חֶפְצֵנוּ וְנָסוּר אֶל
מִשְׁמַעַת מְשִׁיחֵנוּ כִּי הוּא הָרֹאשׁ וַאֲנַחְנוּ בַּדֵּי
עוֹרוֹ וּבָשָׂר מִבְּשָׂרוֹ׃

הם עַד כֹּה סִפַּרְנוּ הַכָּתוּב בַּלּוּחַ הָאֶחָד עַתָּה כח
הַגֶּד־נָא מַה־כָּתוּב בַּלּוּחַ הַשֵּׁנִי׃

הת כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ׃

הם מָה רָצָה בְּאָמְרוֹ כַּבֵּד אוֹתָם׃

הת בִּשְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים הַבֵּן יְכַבֵּד אֶת־אָבִיו וְאֶת־

P. Ne sancta instituta, quæ ad spiritualem Ecclesiæ politiam faciunt, negligamus: præsertim verò vt sacros conuentus ad audiendum Dei sermonem, ad mysteria celebranda, ad solennes preces, sicut erunt ordinati, frequentemus.

M. Τὸ δὲ ὁσίως διατεταγμένα πρὸς εὐταξίαν τῆς ἐκκλησίας, φυλάσσειν· μάλιστα δὲ τὸ πρὸς ἀκρόασιν τῶν θεοπαραδότων λογίων τὸν λαὸν συνέρχεσθαι, καὶ χάριν τοῦ τὰς προσευχὰς κοινῇ ποιεῖσθαι, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν μυστήρια τελεῖν.

M. Atqui nihílne amplius figura nobis conducit?

Δ. Τί δὲ, τῆς παλαιᾶς τελετῆς τύπον εἰς οὐδὲν συμβάλλεσθαι ἡμῖν νομιστέον;

P. Imò verò. Ad suam enim veritatem reuocãda est: vt scilicet insiti in corpus Christi, factique eius membra, desinamus à propriis operibus. atque ita Dei gubernationi nos resignemus.

M. Οὐδαμῶς. δεῖ γὰρ τοῦτον τὸν τύπον πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν ἀνάγειν, τοῦτ᾽ ἔστι πρὸς ἐκεῖνο ὃ προετύπου· ἵνα δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ ἀληθινὰ μέλη ὄντες, τοῖς μὲν ἡμετέροις ἔργοις χαίρειν εἴπωμεν, αὐτὸν δὲ ἐάσωμεν ἡμῖν χρῆσθαι ὅ, τι περ αὐτῷ βουλομένῳ ἐστί.

M. Transeamus ad alteram tabulam.

Δ. Ἐπὶ τὰ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πλακὶ μεταβῶμεν.

P. Eius initium est,

Honora patrem tuum & matrem tuam.

M. Ἐντεῦθεν ἀρχὴν λαμβάνει,

Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου.

M. Quid tibi significat hîc vox honoris?

Δ. Τί ἐστι τὸ τιμᾶν;

P. Vt cũ modestia & humilitate morigeri sint & obsequentes filij paren-

M. Τὸ μετὰ πολλῆς [illegible]νοφροσύνης τοῖς γονεῦσι προσφέρεσθαι, πειθηνίους τε αὐτοῖς

אִמּוֹ יִתְעַנֶּה תַּחַת יְדֵיהֶם לִשְׁמוֹעַ מוּסָרָם יֶהְדַּר אֶת פְּנֵיהֶם וּבְכֹל אֲשֶׁר יוּכַל יֵיטִיב לָהֶם׃

הם מָה כָּתוּב אַחֲרֵי כֵן׃

הת הִנֵּה לְמִצְוָתוֹ הוֹסִיף אֶת בִּרְכָתוֹ וְאָמַר

לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לָךְ׃

הם מָה הִיא הַבְּרָכָה הַזֹּאת׃

הת שֶׁיּוֹסִיף הָאֵל אוֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים לַאֲשֶׁר יְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֲדוֹנָי׃

הם הִנֵּה הָאָדָם לְעָמָל יוּלָּד וְאֵיךְ יִהְיוּ הַחַיִּים הָאֵלֶּה לוֹ לִבְרָכָה הֲלֹא טוֹב יוֹם מוֹתוֹ מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ׃

הת אָמְנָה כִּי הַחַיִּים הָאֵלֶּה עָמָל וְיָגוֹן הֵמָּה וְהִנֵּה כְּמוֹ כֵן בִּרְכַּת עֶלְיוֹן הֵם לְיִרְאֵי יָהּ כִּי בִּרְעוֹתוֹ אוֹתָם וּבְהַחֲיוֹתוֹ אוֹתָם זֶה לָהֶם לְאוֹת כִּי צוּרָם אֲהֵבָם׃

tibus, vt eos reuerenter colant: vt iuuent in necessitate, suasq. illis operas impendāt. His enim tribus membris continetur qui debetur parentibus honor.

M. Perge modò.

P. Adiicitur mandato promissio,

Vt prorogentur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

M. Quis sensus?

P. Diu beneficio Dei victuros qui debitū parentibus honorem præstiterint.

M. Quum tot ærumnis referta sit hæc vita, cur beneficij loco longam eius durationem nobis pollicetur Deus?

P. Quantiscunque miseriis sit obnoxia, Dei tamen benedictio est erga fideles, vel hac vna de causa, quòd paterni eius fauoris argumentum est dum eos hîc alit & conseruat.

εἶναι, διὰ τιμῆς ἄγοντας αὐτοὺς, καὶ αὖθις ἐπικουροῦντας ἐνί τῳ λόγῳ, πᾶσαν σπουδὴν περὶ αὐτῶν ποιουμένους. τρισὶ γὰρ τούτοις τοῖς κεφαλαίοις περιέχεται ἡ ὀφειλομένη τοῖς γονεῦσι παρὰ τῶν τέκνων τιμή.

Δ. Πρόϊθι δή.

Μ. Τῇ ἐντολῇ παραζεύγνυσιν ὁ Θεὸς ὑπόσχεσιν, ὅταν λέγῃ,

Ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι.

Δ. Ποῖόν ἐστιν ὃ λέγει;

Μ. Ὅτι μακροβίους ἀπεργάσεται ὅσοι ἂν τοῖς γονεῦσι τὴν προσήκουσαν ἀπονείμωσι τιμήν.

Δ. Ἐπιπονωτάτου ὄντος τοῦ παρόντος βίου καὶ παντοδαπῶν γέμοντος κακῶν, πῶς ἐν εὐεργεσίας τάξει ποιεῖσθαι ἡμᾶς τὴν τῆς ζωῆς πολυχρονιότητα ὁ Θεὸς βούλεται;

Μ. Ὁ νῦν βίος, ὁποσονοῦν ταλαίπωρος ἂν εἴη, ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς ὅμως αὐτὸν δεῖ τοὺς πιστοὺς ἐγκαταλέγειν, οἷς δίδοται· ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ πατρῴαν τινὰ εὔνοιαν ἐνδείκνυται ὅταν αὐτοὺς ἐνταῦθα ὄντας διασώζῃ.

הם הַלָכֵן אֲשֶׁר יְקַצֵּר הָאֵל אֶת שְׁנוֹתֵיהֶם וּבַחֲצִי יְמֵיהֶם יַעֲלֵה אוֹתָם לְהֶפֶךְ יֵאָמֵר עֲלֵיהֶם כִּי שְׂנֵאָם אֲדוֹנָי:

הת לֹא יֵאָמֵר כִּי הִנֵּה פְּעָמִים כַּאֲשֶׁר יֶאֱהַב הָאֱלֹהִים אֶת יְרֵאָיו כֵּן יְקַצֵּר יְמֵיהֶם וּמְהֵרָה יִקַּח אוֹתָם אֵלָיו:

הם וְאָז אֵיךְ יְמַלֵּא בָהֶם אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר אָמַר לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה:

הת כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁבַּע הָאֵל לַעֲשׂוֹת לִירֵאָיו בְּעוֹד רוּחָם בָּם אָמַר לַעֲשׂוֹתוֹ אִם הוּא לְטוֹב לְנַפְשָׁם לְחַיֵּי עוֹלָמִים כִּי בִלְעָדֵי זֶה כָּל בְּרָכָה לִקְלָלָה נֶהְפָּכֶת:

הם וְהַבָּנִים הַסּוֹרְרִים אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ מוּסַר אֲבוֹתָם וְתוֹרַת אִמּוֹתָם נָטָשׁוּ וְלֹא כִבְּדוּ אוֹתָם מַה יִּהְיֶה לָהֶם:

הת הָאֵל הַמְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ בְּשִׁבְתּוֹ לִשְׁפּוֹט הָאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים הָשֵׁב יָשִׁיב גְּמוּלָם לָהֶם אַךְ גַּם לִפְנֵי בוֹא הַיּוֹם הַהוּא נָקוֹם יִנָּקֵם מֵהֶם בַּהֲמִיתוֹ אוֹתָם בְּלֹא עִתָּם בִּכְלִמָּה וְקָלוֹן אוֹ רָעָה כַּזֹּאת תְּאֻנֶּה אֲלֵיהֶם

M. Sequitúrne è cõuerſo, eum qui citò & ante juſtam ætatem ex hoc mundo eripitur, à Deo maledictum eſſe?

Δ. Ἀλλὰ πότερον, ἀκολούθως τούτοις, Θεοῦ κατάρατον εἶναι λέξομεν ὅστις ἂν ὠκύμορος γένηται καὶ ἄωρος ἀποθάνῃ;

P. Minimè. Quin potius accidit interdum vt quò quiſque magis diligitur à Deo, eò citiùs recipiatur ex hac vita.

Μ. Οὐ γάρ. μέντοι γε πολλάκις ἐστὶν ὁρᾶν τοὺς τέλῳ βραχυβιωτέρους ὄντας τῶν ἄλλων ἴσως ὅσῳ ἂν πλέον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαπῶνται.

M. Atqui, ſic agendo, qualiter promiſſioni ſuæ ſatisfacit?

Δ. Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς τὴν αὐτοῦ ὑπόσχεσιν ἐπιτελεῖ ὁ Θεός;

P. Quicquid nobis terreſtrium bonorũ Deus promittit, ſub hac conditione accipere conuenit, quatenus in bonum animæ noſtræ ſalutémque expedit. Eſſet enim ordo valdè præpoſterus niſi ſemper antecederet animæ ratio.

Μ. Πάνθ' ὅσα ἀγαθὰ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν τῷ παρόντι βίῳ δώσειν ὑπέσχετο, ἡμᾶς νοεῖν χρὴ ὅτι ἐπὶ τούτῳ τῷ διορισμῷ ἐπηγγείλατο, ἐφόσον τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ συντελοῦντα ὄντα τυγχάνει. δεῖ γὰρ πρὸ πάντων λόγον αὐτῆς ἔχειν καὶ ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, εἴγε μὴ μέλλομεν ὡς πάρεργον ἐκπονεῖσθαι τὸ ἔργον.

M. Quid de iis qui parentibus fuerint contumaces?

Δ. Τί δὲ οἱ τοῖς γεννήσασιν ἀπειθεῖς;

P. Nõ in extremo tantùm judicio punientur, ſed hîc quoq in eorum corpora Deus vindicabit, aut hinc omnes tollendo in medio ætatis flore, aut ignominioſo

Μ. Οὐ μόνον ἐν τῇ τελευταίᾳ κρίσει παραδώσει τιμωρίᾳ αὐτοὺς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐνδημοῦντας ἔτι τῷ νῦν βίῳ κολάσει κατὰ τὸ σῶμα, ἢ πρὸ ὥρας αὐτοὺς ἀναρπάζων, ἢ θανάτου τι εἶδος ἐπονείδιστον καὶ

נִסִּבָּה מֵאֵת הָאֱלֹהִים לְאַבְרָם:

הם וּבְאָמְרוֹ עַל הָאֲדָמָה הֲלֹא עַל אֶרֶץ כְּנַעַן דִּבֵּר:

הת לְיוֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב עַל אֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה מְדַבֵּר רַק לִשְׁאָר הָעַמִּים הַשּׁוֹמְעִים בְּקוֹלוֹ וּמְכַבְּדִים אָב וָאֵם דִּבֵּר עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הֵם יוֹשְׁבִים עָלֶיהָ כִּי לַאדוֹנָי הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ וְכָל מָקוֹם אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בוֹ בְּנֵי אָדָם הוּא נְתָנוֹ לָהֶם לָשָׁבֶת:

הם מָה עוֹד לָנוּ בְּדִבְרֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת:

הת בְּאָמְרוֹ כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ צִוָּה גַּם כֵּן לְכַבֵּד כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם מֶמְשֶׁלֶת עָלֵינוּ כִּי מִשְׁפָּט אֶחָד לְכֻלָּם:

הם וְאֵיךְ מִשְׁפָּט אֶחָד לְכֻלָּם:

הת כִּי כָל מֶמְשַׁלְתָּם מֵאֵת אֲדוֹנָי לָהֶם וְלָאָב לַמֶּלֶךְ לַשַּׂר וְלַשּׁוֹטֵר אֵין כָּל שִׁלְטוֹן עֹצֶר מִשְׂרָה וּמִשְׁפָּט כִּי אִם עַל פִּיו וּמִיָּדוֹ:

הם מָה צִוְּתָה הַמִּצְוָה הַשִּׁשִּׁית: כט

הת לֹא תִרְצַח:

mortis genere plectendo, aut aliis modis.

M. Verùm, annon de terra Chanaan nominatim promissio loquitur?

P. Sic est, quantũ ad Israëlitas spectat. At nobis hoc verbũ latiùs patet, ac extendi debet. Quãcunq. enim regionem incolamus, quum Domini sit totus orbis, eam nobis assignat possidendam.

M. Nihílne amplius restat de præcepto?

P. Quanquã nonnisi de patre & matre verba sonant, intelligendi sunt tamen omnes qui nobis præsunt, quando eadem ipsorum est ratio.

M. Quænam illa?

P. Nempe quia Dominus eos in superiorẽ honoris gradum extulerit. Nulla enim est vel parẽtum, vel principum, vel præfectorum quorumlibet authoritas, nullum imperiũ, nullus honor, nisi ex Dei decreto; quia mundũ sic illi placet ordinare.

M. Recita sextum.

P. Non occides.

δύσφημον ἐπιπέμπων, ἢ ἄλλον τινὰ τρόπον.

Δ. Ἀλλ' οὐχὶ ῥητῶς τὴν Χαναὰν γῆν ἐπαγγέλλεται ἐν ταύτῃ τῇ ὑποσχέσει;

Μ. Πάνυ μὲν οὖν, τό γε πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας· ἀλλ' ἡμᾶς χρὴ πλειζώτερον ἐκλαμβάνειν τὸ ῥηθέν. καὶ γὰρ ἐν οἱᾳδήποτ' ἂν χώρᾳ ὦμεν, δίδωσιν ἡμῖν κατοίκησιν ἐν αὐτῇ, ἅτε δὴ οὔσης αὐτοῦ ὅλης τῆς οἰκουμένης.

Δ. Οὐδὲν ἄλλο περιέχει τὸ πρόσταγμα;

Μ. Εἰ καὶ τῶν γεννητόρων μόνον ἐμνήσθη, ὅμως καὶ τοὺς ἐν ἀξιώματι ὄντας καὶ προεϊσταμένους ἡμῶν περιλαμβάνει, ἐπειδὴ ὁ αὐτός ἐστι καὶ περὶ τούτων λόγος.

Δ. Πῶς.

Μ. Ὅτι καὶ αὐτοὶ τὸ προεστάναι ἡμῶν παρὰ Θεοῦ λαβόντες ἔχουσιν. οὐδὲν γὰρ οὐδὲ γονέων, οὐδὲ ἀρχόντων, οὐδὲ προστατῶν ὁποιανδηποτοῦν ἀξίωμά ἐστιν, οὐδὲν κράτος, οὐδεμία τιμή, εἰ μὴ κατὰ τὸ δόγμα τοῦ Θεοῦ, ᾧ τὰ τοῦ κόσμου φίλον οὕτω διατάξασθαι.

Δ. Λέγε τὸ ἕκτον πρόσταγμα.

Μ. Οὐ φονεύσεις.

הם הַרַק אַךְ צִוָּה לָנוּ לְהִשָּׁמֵר מִשְּׁפוֹךְ דַּם
הָאָדָם וּמֵהֲמִית אוֹתוֹ בְּאָמְרוֹ לֹא תִּרְצַח:

הת לֹא זֶה לְבַדּוֹ צִוָּה כִּי הִנֵּה הָאוֹמֵר לֹא תִּרְצַח
הוּא הָאֵל הַבּוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת וְעַל כֵּן צִוָּה
לָנוּ לְהַרְחִיק יָדֵנוּ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע וְאַף כִּי
מֵחֲרוֹשׁ הָרָעָה בִּלְבָבֵנוּ:

הם הֲכַאֲשֶׁר יַהֲרוֹג אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּיָדוֹ כֵּן יוּכַל
לְהָרְגוֹ בְּלִבּוֹ וְלָכֵן עַל שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד צִוָּה
לֵאמוֹר לֹא תִּרְצַח:

הת יוּכַל כִּי הַנּוֹטֵר לְרֵעֵהוּ וְהַשּׂוֹנֵא אוֹתוֹ
וְהַמְבַקֵּשׁ אֶת רָעָתוֹ לְרוֹצֵחַ יֵחָשֵׁב לִפְנֵי
אֲדוֹנָי:

הם וַאֲשֶׁר לֹא הָרַג אֶת רֵעֵהוּ בְּיָדוֹ וּבְלִבּוֹ לֹא
בִקֵּשׁ אֶת רָעָתוֹ הֲמִלֵּא אַחֲרֵי אֲדוֹנָי אֲשֶׁר
אָמַר לֹא תִּרְצַח:

הת עֲדֶנָּה לֹא מִלֵּא אַחֲרָיו כִּי בְּצִוּוּתוֹ שֶׁלֹּא יִשְׂנָא
אִישׁ אֶת אָחִיו בִּלְבָבוֹ וְלֹא יְבַקֵּשׁ אֶת רָעָתוֹ
כְּאִלּוּ צִוָּה גַּם כֵּן לֶאֱהוֹב אוֹתוֹ וּלְהֵיטִיב לוֹ
בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה:

הם וְהַמִּצְוָה הַשְּׁבִיעִית:

M. Nihílne aliud vetat quàm cædes perpetrare?

Δ. Πότερον οὐδὲν ἄλλο ἢ φόνους αὐτόχειρας εἶναι ἀπαγορεύει;

P. Imò verò. Nãquum hîc loquatur Deus, non externis tantùm operibus legem dicit, sed animi etiã affectibus, adeóque his potissimùm.

Μ. Οὐδαμῶς. ἐπειδὴ γὰρ Θεός ἐστιν ὁ ταῦτα προστάττων, ἡμᾶς χρὴ συννοεῖν ὡς οὐ μόνον τὰ ἔξωθεν φαινόμενα ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ κεκρυμμένα τῆς διανοίας ἡμῶν βουλεύματα ἐξετάζει, καὶ ταῦτα δὴ οὐχ ἥκιστα.

M. Videris subindicare genus esse quoddam arcanæ cædis, à quo hîc nos Deus reuocat.

Δ. Ἔοικας ἄρα ὑπαινίττεσθαι καὶ παραδηλοῦν εἶδός τι φόνου ἀφανοῦς καὶ λεληθότος, οὗ περὶ καὶ αὐτοῦ ὁ Θεὸς καθαρεύειν ἡμᾶς ἀξιοῖ, ταύτην τὴν ἐντολὴν διδούς.

P. Sic est. Ira enim, & odium, & quæuis nocédi cupiditas, cædes coram Deo censetur.

Μ. Οὕτως ἔχει. τὸ γὰρ ὀργίζεσθαι τῷ πέλας, τὸ μισεῖν, καὶ ἐπιβούλως πρὸς αὐτὸν ἔχειν, τοῦ βλάπτειν καραδοκοῦντα καιρόν, παρὰ τῷ Θεῷ οὐδὲν τοῦ φονεύειν διαφέρει.

M. Satísne defuncti simus si neminem prosequamur odio?

Δ. Ἆρά γε, ἐὰν μηδενὶ ἀπεχθανώμεθα, τοῦ καθήκοντος ἀπαλλαξόμεθα;

P. Nequaquam. Siquidem Dominus, odium damnãdo, & nos arcendo à quauis noxa qua proximus noster lædatur, simul hoc se exigere ostendit, vt omnes mortales ex animo diligamus, ac fideliter ipsis tuendis conseruandísq. studeamus.

Μ. Οὐκ, ἀλλ' ἀπαγορεύων ἀπέχθειαν ἔχειν πρὸς τὸν πέλας, καὶ ἀπέχεσθαι παντὸς ἐξ οὗ μέλλει βλάβην λήψεσθαι, ἅμα δῆλός ἐστι κελεύων ἡμᾶς αὐτὸν ἐκ καρδίας φιλεῖν, καὶ ἄριστα φρονεῖν αὐτῷ.

M. Iam ad septimum.

Δ. Ἐρχώμεθα ἐπὶ τὸ ἕβδομον.

הת לא תנאף׃

הם מה הוא לא תנאף׃

הת לא תזנה כי כל זנות תועבת ארוני היא לכן
אם לא תרחק ממנה חרה יחרה אף ארוני
בך להשמידך׃

הם מה לנו עוד בלא תנאף׃

הת לעולם יזכור האדם כי הנותן לנו את
המצות האלה הוא הרואה ללבב ואין רצונו
בכל מעשה ידינו אם לבבנו לא נכון עמו׃

הם לכן מה עוד לנו במצוה הזאת׃

הת הנה כי מקדש ארוני אנחנו ורוחו
שוכנת בתוכנו על כן ישמר האדם
ברוחו ובבשרו וכל זמה ונבלה לא יעשה
וגם אל לבו לא ישימנה ולא תשמע
על פיו ובכל דרכיו ירחק ממנה ויהיה

P. Non mœchaberis.

M. Expone quæ sit summa.

P. Scortationem quamlibet maledictã esse coram Deo. Proinde, nisi iram Dei velimus in nos prouocare, ab illa esse diligenter abstinẽdum.

M. Nihilne præterea requirit?

P. Respicienda est semper natura Legislatoris, quem diximus non externo modò operi immorari, sed animi potiùs affectibus esse intentum.

M. Quid ergo plus cõprehendit?

P. Ex quo tum corpora nostra, tum animæ, tẽpla sunt Spiritus sancti, vt castam vtrisq. puritatem præstemus, ac proinde nõ externi tantùm flagitij abstinentia pudici simus, sed etiam corde, verbis, gestu quoque corporis & actione. Deniq. corpus ab omni lasciuia purum sit, animus ab omni libidine: vt nulla pars nostri im-

M. Οὐ μοιχεύσεις.

Δ. Τί ἐστι τὸ κεφάλαιον τούτου τοῦ παραγγέλματος;

M. Ὅτι πᾶσαν μοιχείαν καὶ πορνείαν ὁ Θεὸς βδελύττεται. διὸ καὶ τούτων ἡμᾶς ἀπέχεσθαι χρὴ, ἵνα μὴ αὐτὸν ἐξοργίζωμεν.

Δ. Οὐδὲν δὲ ἄλλο βούλεται;

M. Τοῦτο ἀεὶ ἐνθυμεῖσθαι προσήκει, ὅτι ὁ ἡμέτερος νομοθέτης τοιοῦτος πέφυκεν οἷος οὐ τὰ ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὰ ἔνδοθεν ὁρᾶν, ἅτε δὴ τοῖς βάθεσι τῆς ἡμετέρας καρδίας ἐμβατεύων.

Δ. Τί οὖν πλέον περιέχει;

M. Ἐπειδὴ αἵ τε ψυχαὶ ἡμῶν καὶ τὰ σώματα, ναοὶ τοῦ ἁγίου πνεύματός εἰσιν, ἡμᾶς ἀξιοῖ ὁ Θεὸς ἄχραντά τε καὶ ἀμόλυντα διατηρεῖν ἑκάτερα, καὶ οὐ μόνον ἔργῳ ἁγνοὺς εἶναι, τῷ ἔξωθεν ἀπεχομένους ἀσελγείας, ἀλλὰ καὶ ἄχρι τῆς καρδίας, ῥημάτων τε καὶ σχημάτων. ὥστε ἡμᾶς παντελῶς κατὰ μὲν σῶμα, πάσης πορνείας, κατὰ δὲ ψυχὴν, πασῶν ἀσελγῶν ἐπιθυμιῶν καθαρεύειν, ἐφ' ᾧ μηδὲν ἡμῶν μέρος τῇ τῆς ἁγνείας ἀνα-

כלו טהור אין בו טמאה:

ל

הם ועתה מה אמר במצוה השמינית:

הת לא תגנוב:

הם הרק על הגנבה אשר דרך שופטי ארץ לענוש הגנב בעבורה צוה האל לאמור לא תגנוב אם יש עוד דבר אשר הזהיר אותנו עליו:

הת יש כי הזהיר גם כן אותנו מעקוב איש את רעהו מרמות אותו ומהתנכל למשוך אלינו את אשר לו אם בגזל אם בערמה אם בדרך אחר לא טוב:

הם הדי לנו במנוע ידינו מעשות כל אלה אם גם לבבנו לא יחרוש לעשותם:

הת בכל עת ישוב האדם הלוכם לאמור בוחן לבות וכליות אלהיכם לכן לא צוה עלינו להרחק מן המעשה הרע לבדו כי להשמר גם כן מכל תאות רע ומכל מחשבת העולה על לבבנו להרע לזולתנו למען

pudicitiæ sordibus sit inquinata.

θαρσίᾳ μεμιάνθαι.

M. Veniamus ad octauum.

Δ. Ἄγε δή, ποῖόν ἐστι τὸ ὄγδοον;

P. Non furaberis.

M. Οὐ κλέψεις.

M. Eáne tantùm furta prohibet quæ humanis legibus puniuntur, an longiùs procedit?

Δ. Πότερον ὁ νομοθέτης ἐκείνους μόνον κλέπτας ἐγγράφει, οὕσπερ οἱ παρ' ἀνθρώποις κείμενοι νόμοι ζημιοῦσιν, ἢ καὶ ἄλλους τινὰς μετὰ τούτων τάττει;

P. Malas, omne genus, fraudandi circũueniendique artes, quibus aliena bona aucupamur, sub furti nomine complectitur. Hic ergo vetamur tum violenter inuolare in bona proximorum, tùm per vafritiem & dolum illis manum iniicere, tum aliis quibuscunque obliquis rationibus ad illa occupanda conari.

M. Κλέπτας καταλέγει καὶ ὅσοι τοὺς πέλας διὰ τεχνασμάτων ὁποιωνοῦν ἀποστεροῦσιν, ἢ ἀποστερεῖν πειρῶνται. διὸ καὶ ἐνταῦθα ἀπείρηται οὐ μόνον τὸ βιαζομένους τἀλλότρια ἁρπάζειν, ἀλλὰ καὶ τὸ παραγγέλλειν καὶ πανουργευομένους χεῖρας ἐκείνοις προσφέρειν, ἢ θηρᾶν ἐκεῖνα ἄλλῃ ὁποιᾳδήποτε μηχανῇ ἀδίκῳ χρωμένους.

M. Satísne est manus abstinere à maleficio, an cupiditas etiam hîc damnatur?

Δ. Τί δέ, οἱ ὁρμήσαντες μὲν κλέπτειν, οὐ χωρήσαντες δὲ καὶ μέχρις ἔργου, καθαροὶ τούτου τοῦ ἐγκλήματός εἰσιν;

P. Huc semper est redeundum, quum spiritualis sit Legislator, non externa tantùm furta coërcere eum velle, sed omnia simul consilia & studia quæ aliis omnino incommodant: atque ipsam in primis cupidi-

M. Εἰς τοῦτο ἀεὶ περιΐστασθαι δεῖ τὸν λόγον, ὅτι ὁ νομοθέτης, πνευματικὸς ὤν, οὐ μόνον τὰ ἔξωθεν ὁρώμενα ἐξετάζει. καὶ τοὺς προφανῶς κλέπτοντας κολάζειν ἀξιοῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὅσοι παρ' ἑαυτοῖς λογίζονται καὶ βουλεύονται πῶς οἱ ἄλλοι μειο-

נִגְדַּל וְנֶעֱשַׁר וְנִמְצָא אוֹן לָנוּ׃

הם עַל כֵּן מָה יַעֲשֶׂה הָאָדָם לִשְׁמוֹר אֶת אֲשֶׁר צִוָּה אֲדֹנָי בַּמִּצְוָה הַזֹּאת׃

הת יָשִׂים עַל לִבּוֹ לִשְׁמוֹר לְאָחִיו בְּכָל יְכָלְתּוֹ אֶת אֲשֶׁר לוֹ׃

הם וּבַתְּשִׁיעִית מָה נֶּאֱמָר׃

הת לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃

הם חָרַק עַל הַמֵּעִיד בְּאָחִיו לִפְנֵי זִקְנֵי עַמּוֹ אָמַר אִם עַל כָּל דְּבַר שֶׁקֶר לְהָרַע לַעֲמִיתוֹ׃

הת עַל הָאֶחָד אָמַר אַךְ הוּא הַמִּשְׁפָּט לְכָל אֲשֶׁר יוֹצִיא דִבָּה רָעָה עַל אָחִיו לִגְרוֹעַ אֶת כְּבוֹדוֹ אוֹ לְהַמְעִיט אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ׃

הם וּמַדּוּעַ זָכַר הַמֵּעִיד בְּרֵעֵהוּ עַל שֶׁקֶר בַּשַּׁעַר׃

הת לְהָסִיר מִמֶּנּוּ כָּל אוֹרַח שֶׁקֶר וּלְהַבְאִישׁ אוֹתוֹ בְּעֵינֵינוּ כִּי אֲשֶׁר דַּרְכּוֹ לִרְגּוֹל עַל לְשׁוֹנוֹ

tatem, ne ditescere cum iactura fratrum expetamus.

νεκτήσουσιν, ἵνα πλεονεκτεῖν αὐτοὶ δυνηθῶσιν.

M. Quid ergo agẽdum est, vt præcepto pareamus?

Δ. Τί οὖν ἐστι τὸ ἡμέτερον ἔργον, κατὰ ταύτην τὴν ἐντολήν;

P. Danda est opera vt suum cuique saluum sit.

M. Τὸ ἕκαστον ἐᾶν τὰ ἴδια ἔχειν.

M. Nonum præceptum quod est?

Δ. Λέγε μοι τὸ ἔνατον πρόσταγμα.

P. Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

M. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

M. Prohibétne pęierare in foro dumtaxat, an in vniuersum mentiri aduersus proximos?

Δ. Ἆρά γε τὸ ἐν δικαστηρίῳ ἐπιορκεῖν ἀπαγορεύει μόνον, ἢ καὶ τὸ ὅπως δήποτε καταψεύδεσθαι τοῦ πέλας;

P. Sub specie vna compreheditur doctrina generalis, ne falsò proximum calumniemur, neve maledicentia nostra & obtrectationibus lædamus eius famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M. Ἐν ἐπιορκίας εἶδος προτεθέμενος, διαγγέλλει μὴ καταψεύδεσθαι τινὸς τὸ παράπαν, μηδὲ ταῖς ἡμετέραις διαβολαῖς ἀτιμίαν περιτιθέναι αὐτῷ, ἢ ζημιῶσαι εἰς τὰ χρήματα.

M. Cur autem nominatim exprimit publica periuria?

Δ. Διατί οὖν ῥητῶς τῶν παρὰ τοῖς κριταῖς ἐπιορκούντων ἐμνήσθη;

P. Quò maiorem nobis huius vitij horrorem incutiat. Innuit enim, siquis maledicen-

M. Ἵνα μᾶλλον ἡμῖν μισητὸν καὶ φονικὸν ἀποδείξῃ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα, παραδηλῶν δήπου ὅτι ὁ διαβάλλειν καὶ κατηγορεῖν

וּלְהָפִיחַ כְּזָבִים הִנֵּה דַּרְכּוֹ תְּבִיאֵהוּ גַּם לַעֲנוֹת בְּרֵעֵהוּ עֵדוּת שָׁקֶר:

הם הָרַק לְהִשָּׁמֵר מֵהַלְשֵׁן כֹּל אָדָם הִזְהִיר אוֹתָנוּ אִם גַּם מֵחֲשׁוֹב אוֹתוֹ לְאִישׁ רַע בִּלְבָבֵנוּ צִוָּה עָלֵינוּ:

הת מִשְּׁנֵיהֶם צִוָּה לְהִשָּׁמֵר כִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יֵרַע בְּעֵינֵי הָאָדָם אִם תַּעֲשֵׂהוּ הִנֵּה כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי גַּם בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים יֵרַע אִם תַּחְשְׁבֵהוּ:

הם לָכֵן מָה צִוָּה בְּאָמְרוֹ לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר:

הת אַל תְּדַבֵּר עַל רֵעֲךָ רָעָה וּלְאִישׁ רָע אַל תַּחְשְׁבֵהוּ כִּי אִם טוֹב הוּא גַּם בְּעֵינֶיךָ לְטוֹב יֵחָשֵׁב וְלַאֲחֵרִים הַגֵּד צִדְקָתוֹ:

הם סַפֶּר נָא דִּבְרֵי הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית: לא

הת לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ

tiæ & calumniis assueuerit, inde ad periuria procliuem fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

εἰθισμένος, οὐδὲ ἐπιορκεῖν μετὰ ταῦτα ὀκνήσει παρὰ τοῖς δικασταῖς, ἕνεκα τοῦ ὀνείδεσι τὸν πέλας περιβάλλειν.

M. Vúltne à maledicendo tantùm nos arcere, an etiam à malis suspicionibus, sinistrísque & iniquis iudiciis?

Δ. Ἆρ' οὐ μόνον καταλαλεῖ ζινος, ἀλλ' ἔτι καὶ πονηρὰν ὑποψίαν περὶ αὐτοῦ ἔχειν, ἢ ἄδικον κρίσιν ποιεῖσθαι αὐτοῦ, ἀπαγορεύει;

P. Vtrunque, secũdum rationem antè adductã, hîc damnat. Nam quod agere coram hominibus malum est, malũ est coram Deo etiam velle.

M. Ἀμφότερά γε, ἀκολούθως τῇ προειρημένῃ αἰτίᾳ· ἃ γὰρ ἐν ὄψει τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν οὐ θέμις, ταῦτα ἐναντίον τοῦ Θεοῦ οὐδὲ βούλεσθαι ὅσιον.

M. Ergo quid in summa velit expone.

Δ. Εἰπὲ οὖν συντόμως τί τόδε τὸ πρόσταγμα περιέχει.

P. Ne ad malè sentiendum de proximis, néue ad eos infamandos propensi simus, vetat: quin potius, hac nos æquitate & humanitate præditos esse iubet, vt de illis, quãtum veritas patitur, benè sentiamus, suamq. eis existimationem integram tueri studeamus.

M. Τὸ μὴ δεῖν ἡμᾶς περὶ τῶν πέλας κακὴν ὑπόληψιν ἔχειν, μηδὲ αὐτοὺς διαβάλλειν, μᾶλλον δὲ περὶ πάντων διανοεῖσθαι ὡς ἀγαθῶν ὄντων, ὅσονγε μὴ τἀληθὲς ἐναντιοῦται, καὶ φυλάττεσθαι μήπως οἱ ἡμέτεροι λόγοι ἀδοξίαν αὐτοῖς τινὰ φέρωσι.

M. Recita vltimum.

Δ. Λέγε τὸ ἔσχατον.

P. Non concupisces domum proximi tui: nõ concupisces vxorem

M. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου,

וְאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמוֹרוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃

הם הֲלֹא כֹּל עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים לֹא עַל הַמַּעֲשִׂים
לְבַדָּם נִתְּנוּ כִּי גַם עַל עֲצוֹת הַלֵּב הִזְהִירוּ
כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ זֶה כַּמָּה פְּעָמִים אִם כֵּן
מָה צִוָּה הָאֵל בְּלֹא תַחְמוֹד אֲשֶׁר לֹא צִוָּה עַד
הֵנָּה׃

הת הֵן בִּשְׁאָר מִצְוֹתָיו צִוָּה אֱלֹהֵינוּ לְהִשָּׁמֵר
מֵהָעֵצוֹת הַחוֹרְשׁוֹת אָוֶן וּמִיֵּצֶר לִבֵּנוּ הָרָע
וְעַתָּה בַּמִּצְוָה הַזֹּאת לִמְּדָנוּ כִּי כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת
הָרָעוֹת הָעוֹלוֹת עַל לִבֵּנוּ גַם בְּטֶרֶם תֵּחָרַשְׁנָה
רֶשַׁע תּוֹעֵבָה הֵנָּה לְפָנָיו׃

הם הֲכֹל מַחֲשָׁבָה רָעָה גַם בְּרֵאשִׁית עֲלוֹתָהּ
עַל לֵב אִישׁ אֱמוּנִים טֶרֶם יִפְנֶה אֵלֶיהָ
וְיִשְׁמַע בְּקוֹלָהּ חַטָּאת הִיא לִפְנֵי אֲדֹנָי׃

proximi tui, non ſeruum, non ancillam, non bouem, nõ aſinum, nec quicquam aliud quod ipſius ſit.

M. Quum ſpiritualis ſit tota Lex, ſicut etiam antè toties dixiſti, nec tantùm coërcendis externis operibus, ſed corrigendis etiam animi affectibus poſita ſint ſuperiora præcepta, quid hîc amplius additur?

P. Reliquis præceptis voluntates atq. affectus regere & moderari voluit Dominus: hîc verò etiã cogitationibus, quæ nonnullam cupiditatem ſecum trahunt, neque tamẽ perueniunt ad ſtatam vſque deliberationem, legem imponit.

M. Dicíſne minimas quaſque cupiditates, quę fidelibus obrepant, & ipſis veniant in mẽtem, peccata eſſe, etiamſi reſiſtant potiùs quàm aſſentiantur?

οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ· οὔτε τοῦ βοὸς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστί.

Δ. Πνευματικοῦ ὄντος ὅλου τοῦ νόμου, ὡς πολλάκις ἔφθης εἰπὼν, καὶ τοῦ νομοθέτου ἐν τοῖς προειρημένοις προστάγμασιν οὐ μόνον τὰ ἔξωθεν ἡμῶν ἔργα ἀναστέλλειν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἔνδοθεν ἐπιθυμίας μεταρρυθμίζειν ἀξιοῦντος, τί πλέον ἐνταῦθα λέγεται;

Μ. Διὰ τῶν ἄλλων παραγγελμάτων τὰ κακὰ βουλεύματα ἡμῶν καὶ τὰς ἐπιθυμίας χαλινῶσαι βουληθεὶς, ἐνταῦθα ἀπαγορεύει καὶ τὸ διανοεῖσθαί τι κακὸν μετά τινος ἐπιθυμήσεως, κἂν μή τις προχωρῇ μέχρι τῆς προαιρέσεως τοῦ ποιεῖν αὐτό.

Δ. Ἆρα οὖν ἁμαρτίας ἐγκαταλέγεις καὶ ἐλαχίστας ἐπιθυμίας ἁστινασοῦν, τὰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ὑπερχομένας, κἂν μὴ αὐταῖς παρασυρώμεθα ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' αὐταῖς ἀντιτείνωμεν;

הת אָמְנָם הַצּוּר אֲשֶׁר חָצְבוּ בּוֹ וּמַקֶּבֶת הַבּוֹר
אֲשֶׁר נֻקְּרוּ שָׁם כֹּל הַמַּחְשָׁבוֹת הָרָעוֹת
הָעוֹלוֹת עַל לְבֵנוּ הוּא הֶעָוֹן אֲשֶׁר חֻלַּלְנוּ בּוֹ
וְאוּלָם עַתָּה זֶה אָמַרְתִּי כִּי הַמַּחְשָׁבוֹת
הַמְעוֹרְרוֹת אֶת לְבָבֵנוּ לְהַטּוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת רָע
גַּם אִם לֹא יֵלֵךְ אַחֲרֵיהֶן תּוֹעֵבָה הֵנָּה לִפְנֵי
אֱלֹהִים׃

הם לָכֵן בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת הִנֵּה צִוָּה עָלֵינוּ לְהִשָּׁמֵר
מִתּוּר אַחֲרֵי לְבָבֵנוּ הָרָע וּמֵהַטּוֹת אָזְנֵינוּ אֶל
כָּל תַּאֲוַת נַפְשֵׁנוּ וְעַתָּה צִוָּה לָנוּ לִהְיוֹת
תְּמִימִים עִמּוֹ לְבִלְתִּי נְתֹן לְמַחְשָׁבָה עֲבוֹר
בִּגְבוּלֵי לִבֵּנוּ לְהָעִיר אוֹתוֹ לְרָעָה׃

הת כֵּן הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ׃

הם הֲתוּכַל עַתָּה לְסַפֵּר לִי בִּדְבָרִים מְעַטִּים סַךְ
כֹּל הַכָּתוּב בְּכֹל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה׃

הת אֲסַפֵּר כִּי הִנֵּה כֹּל אֲשֶׁר צִוָּה הָאֵל לָנוּ בְּהֵנָּה
יִפָּרֵד וְהָיָה לִשְׁנֵי רָאשִׁים הָרֹאשׁ הָאֶחָד
וְאָהַבְתָּ אֵת אֲדֹנָי אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל
נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ וְהָרֹאשׁ הַשֵּׁנִי וְאָהַבְתָּ
לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ׃

P. Constat certè prauas omnes cogitationes, etiamsi nõ accedat consensus, ex naturæ nostræ vitio prodire: verùm hoc tantùm dico, damnari hoc præcepto vitiosas cupiditates, quæ ita cor hominis titillant ac sollicitant, vt tamen non pertrahant ad firmam deliberatamq́. voluntatem.

M. Hactenus ergo malos quidem affectus, quibus acquiescunt homines, & subigendos se permittunt, prohibitos fuisse intelligis: nunc verò tam exactam integritatem à nobis requiri vt nullam peruersam cupiditatem corda nostra admittãt, quibus ad peccatum stimulentur.

P. Sic est.

M. Licétne iam breue totius Legis cõpendium colligere?

P. Maximè: si quidem eam in duo capita redigamus. Prius est, vt Deũ amemus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus: alterum, vt proximos diligamus perinde ac nosmetipsos.

M. Τοῦτο παντί που σαφές, ὅτι αἱ κακαὶ ἐνθυμήσεις ἡμῶν πᾶσαι ἐκ τῆς διαφθορᾶς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀρχὴν λαμβάνουσι, κἂν ἡμεῖς ἀντιμαχώμεθα αὐταῖς. ὃ δὲ νῦν λέγω, τοιοῦτό ἐστι· τοῦτο τὸ πρόσταγμα εἶναι περὶ τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν, γαργαλισμῷ τινι τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἐπάγεσθαι βουλομένων, ἐὰν δὲ οὐδὲν ἀνύωσιν, οὐδὲ πείθωσιν αὐτήν.

Δ. Λέγεις οὖν ὅτι μέχρι μὲν τούτου διείρηται μὴ δεῖν ἡμᾶς τῶν ἀλόγων παθῶν ἡττᾶσθαι, μηδὲ αὐτοῖς πείθεσθαι· ἐνταῦθα δὲ ὁ νομοθέτης οὕτω καθαροὺς ἡμᾶς ἀξιοῖ εἶναι, ὥστε μηδὲ ἐᾶν κακὴν τινα ἐπιθυμίαν παρεισδῦσαι εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχάς, τὴν πρὸς ἁμαρτίαν παρορμῶσαν αὐτάς.

M. Ἔγωγε.

Δ. Οὐκοῦν δυνάμεθα νῦν πάντα τὰ τοῦ νόμου ἀνακεφαλαιώσασθαι;

M. Μάλιστα, εἰς δύο κεφάλαια διελόντες αὐτόν· ὧν τὸ μὲν ἐστι, τὸ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης τῆς ἡμετέρας καρδίας, ἐξ ὅλης ψυχῆς, ἐξ ὅλης ἰσχύος· τὸ δὲ ἕτερον, τοὺς πέλας ὁμοίως ἑαυτοῖς φιλεῖν.

הם ומה הוא וְאָהַבְתָּ אֵת אֲדֹנָי אֱלֹהֶיךָ:

הת אֱהַב אוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר יֶאֱהַב אִישׁ אֵת אֱלֹהָיו וְהָיָה לְךָ לְאָב לְאָדוֹן וּלְמוֹשִׁיעַ וְאִם תֶּאֱהָבֵהוּ תְּכַבֵּד אוֹתוֹ וְהוּא יִהְיֶה מוֹרָאֲךָ בְּקוֹלוֹ תִשְׁמַע וּבוֹ תִבְטַח:

הם ומה אֲשֶׁר הוֹסִיף וְאָמַר בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאוֹדֶךָ:

הת כָּל עֵצָה כָּל תַּאֲוָה וְכָל מַחְשָׁבָה הָרָעָה בְּעֵינָיו לֹא תִהְיֶה בְּךָ בְּאַהֲבָתְךָ אוֹתוֹ:

הם וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ מָה הוּא:

הת הִנֵּה כַּאֲשֶׁר דֶּרֶךְ כָּל אָדָם מִנְּעוּרָיו לֶאֱהוֹב אִישׁ אֶת נַפְשׁוֹ אַהֲבָה עַזָּה עַד מְאוֹד כֵּן צִוָּה לְכֻלָּם לֶאֱהוֹב אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְהָיוּ כָּל מַחְשְׁבוֹתָם וּמַעֲשֵׂיהֶם לְהֵטִיב לְזוּלָתָם:

הם וּמִי הוּא הַנִּקְרָא רֵעֵנוּ:

הת הִנֵּה גּוֹאֲלֵינוּ וַאֲשֶׁר הֵם מִמִּשְׁפַּחְתֵּנוּ קְרוֹבֵינוּ וּמְיֻדָּעֵינוּ לֹא הֵם לְבַדָּם יִקָּרְאוּ

M. Quid sub Dei amore continetur?

P. Amare ipsum sicuti Deum amare decet: nempe vt simul & Dominus, & Pater, & Seruator agnoscatur. Itaque Dei amori adiuncta est eius reuerentia, voluntas illi obsequendi, fiducia quæ in ipso collocanda est.

M. Quid per totum cor, totam animam, & totas vires intelligis?

P. Eam zeli vehementiã vt nullis prorsus cogitationibus, nullis desyderiis, nullis studiis sit in nobis locus quæ huic amori aduersentur.

M. Quis secundi capitis est sensus?

P. Quemadmodum natura adeò propensi ad nos amandos sumus, vt hic affectus alios omnes superet; ita proximorum charitatẽ sic regnare in nobis decet, vt nos omni ex parte gubernet, sitq. omnium & consiliorum & operum regula.

M. Quid proximi tibi nomen significat?

P. Non cognatos modò & amicos, aut qui aliqua nobiscum necessitudine

Δ. Τί ἐστι τὸ Θεὸν ἀγαπᾶν;

Μ. Τὸ ἀγαπᾶν ὡς Θεὸν ὄντα, ἤγουν ἀποδεχομένους αὐτὸν ὡς δεσπότην, σωτῆρα, καὶ πατέρα ὄντα· διὸ καὶ τοὺς αὐτὸν ἀγαπῶντας ἀνάγκη ἅμα αἰδεῖσθαι καὶ σέβεσθαι, πειθαρχεῖν τε καὶ πεποιθέναι αὐτῷ.

Δ. Τί δὲ βούλεται αὐτῷ τὸ, ἐξ ὅλης τῆς ἡμετέρας καρδίας, ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἰσχύος ἀγαπᾶν τὸν Θεόν;

Μ. Τὸ οὕτω θερμῶς καὶ γνησίως αὐτὸν φιλεῖν, ὥστε ἡμᾶς τοπαράπαν οὐδὲν ἐπιθυμεῖν, οὐδὲν ἐνθυμεῖσθαι, καὶ περὶ οὐδὲν σπουδάζειν ὅπερ ἂν τῇ εἰς αὐτὸν ἀγάπη ἐναντίον ᾖ.

Δ. Διασάφησον δὴ καὶ τὸ ἕτερον κεφάλαιον.

Μ. Ὥσπερ ἡμεῖς οὕτω πεφύκαμεν ἑαυτοὺς ἀγαπᾶν, ὥστε ταύτην τὴν στοργὴν ἁπάσας τὰς ἄλλας ὑπερβάλλειν· τὸν αὐτὸν τρόπον προσήκει οὕτως εὐνοϊκῶς ἔχειν ἡμᾶς πρὸς τοὺς πέλας, ὥστε ἀεὶ, εἴτε τι βουλόμεθα, εἴτε τι ποιοῦμεν, εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην, οἷόν τινα κανόνα ἀποσκοπεῖν.

Δ. Τίνας δὲ καλεῖς τοὺς πέλας;

Μ. Οὐ τοὺς συγγενεῖς μόνον καὶ φίλους, ἢ ἀναγκαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἡμῖν ἀγνώστους, καὶ δὴ καὶ

רֵעֵינוּ כִּי גַּם אֲשֶׁר לֹא רָאִינוּ אוֹתָם עַד הַיּוֹם גַּם אוֹיְבֵינוּ שׂוֹנְאֵי נַפְשֵׁנוּ הֵם הֵם רֵעִים לָנוּ:

המ מָה לָנוּ וְלַאֲשֶׁר לֹא רָאִינוּ אוֹתָם אוֹ לַאֲשֶׁר הֵם אוֹיְבֵינוּ לָמָּה יִהְיוּ הֵם לְרֵעִים לָנוּ:

הת כִּי אֲשֶׁר בָּרָא כֹּל בְּנֵי אָדָם נָתַן בֵּינֵיהֶם בְּרִית אַחִים הָעוֹמֶדֶת לָעַד בְּכֹל רָעַת הָאָדָם לֹא תֻפַר לְעוֹלָם:

המ עַל כֵּן גַּם אִם יִשְׂנָא אִישׁ אוֹתָנוּ וִיבַקֵּשׁ אֶת רָעָתֵנוּ שִׂנְאָתוֹ וְרָעָתוֹ זֹאת מֵאִתּוֹ הִיא וְהָאַחֲוָה בֵּינֵנוּ וּבֵינֵינוּ תַעֲמוֹד וְלָאֵת נַחְשְׁבֶנּוּ כִּי הַבְּרִית הַזֹּאת בְּרִית אֱלֹהִים הִיא אֲשֶׁר מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם:

הת דְּבָרְךָ אֱמֶת:

המ הִנֵּה תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ נֵר הִיא לְרַגְלֵנוּ לָדַעַת אֵיזוֹ הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר חָפֵץ אֲדוֹנָי בּוֹ וְעַתָּה הֲלֹא עָלֵינוּ לָלֶכֶת אֶל כֹּל אֲשֶׁר תּוֹרֶה אוֹתָנוּ:

הת עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן וְאוּלָם כִּי בָשָׂר נִתְעָב וְנֶאֱלָח הִנֵּנוּ אֵין אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יֶחֱטָא וְלֹא יִצְדַּק בְּכָל דְּרָכָיו וְלוּ אֶשְׁוָהּ:

ſunt cõiuncti, ſed etiam eos qui nobis incogniti ſunt, adeoque inimicos.

τοὺς ἀπεχθῶς πρὸς ἡμᾶς ἔχοντας.

M. Quid autem illi cõiunctionis nobiſcũ habent?

Δ. Ποίᾳ δέ τινι συναφείᾳ ἐκεῖνοι συνημμένοι ἡμῖν εἰσιν;

P. Nimirum coniuncti ſunt eo vinculo quo vniuerſum hominũ genus Deus ſimul colligauit. Eſt autem id ſacroſanctum & inuiolabile, quod nullius prauitate aboleri poteſt.

Μ. Δῆλον ὅτι ἐκείνῃ ᾗπερ ὁ Θεὸς ἅπαντας ἀνθρώπους ἀλλήλοις συνέζευξε καὶ συνῳκείωσεν. αὕτη δὲ ἱερὰ καὶ ἁγία οὕτω τυγχάνει, καὶ οἵα οὐδὲ ὑπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων πονηρίας ἀναιρεθῆναι.

M. Dicis igitur, ſi nos quiſpiã oderit, eſſe hoc eius proprium: manere nihilominus ipſum nobis proximum, eoque loco à nobis habendum eſſe: quia ſtet inuiolabilis Dei ordo, quo hæc inter nos cõiunctio ſancita eſt.

Δ. Σὺ οὖν λέγεις ὅτι εἴ τις ἡμᾶς μισεῖ, τοῦτο τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ κακίᾳ ἀναθετέον· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ αὐτὸν τοῖς πλησίον ἐγγράφειν δεῖ ἡμᾶς, πειθομένους τῷ Θεῷ, ὃς ἀπαράβατον ἡμῖν περὶ ταύτης τῆς συναφείας ἔθηκε νόμον.

P. Sic eſt.

Μ. Οὕτως.

M. Quum formam Dei ritè colendi Lex oſtendat, nónne prorſus ſecundum eius præſcriptum viuendum eſt?

Δ. Ἐπειδὴ τὴν ἀληθῆ λατρείαν τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος διδάσκει, οὐχὶ πάντως κατ' αὐτὸν χρὴ βιοῦν τοὺς Χριστιανούς;

P. Verum id quidem eſt: atqui ea imbecillitate laborant omnes, vt nemo quod debet, omni ex parte impleat.

Μ. Πάνυ γε. ἀλλὰ μείζων ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀσθένεια ἢ ὥστε τινὰ αὐτῶν πάντα τὰ καθήκοντα ἀποτελεῖν δύνασθαι.

הם אִם כֵּן לָמָּה אָמַר כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן וְהִנֵּה אֵין לְאֵל יָדֵנוּ
לִשְׁמוֹרָן:

הת עָלֵינוּ לִשְׁמוֹר כֹּל אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָנוּ וּלְהִשָּׁמֵר
מִסּוּר יָמִין וּשְׂמֹאל מִמִּצְוֹתָיו רַק בְּהָכִין אִישׁ
אֶת לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹתָן כְּכֹל אֲשֶׁר יוּכַל יַסְתִּיר
הָאֵל פָּנָיו מֵאַשְׁמוֹתָיו כִּי אֵין אִישׁ אֲשֶׁר יָקִים
כֹּל דִּבְרֵי תוֹרָתוֹ:

הם הַעַל כָּל־בְּנֵי אָדָם דִּבְּרָה אִם רַק עַל
הַמַּאֲמִינִים בַּאדוֹנָי:

הת הִנֵּה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵסִיר הָאֵל לֵב הָאֶבֶן
מִבְּשָׂרוֹ וְלֹא נָתַן לוֹ רוּחַ חֲדָשָׁה לְמַעַן יֵלֵךְ
בְּחֻקּוֹתָיו גַּם יָדוֹ לֹא יִשְׁלַח לְהָחֵל לַעֲשׂוֹת
דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּה אֲדוֹנָי וְאִם שֵׁמֶץ
מֶנְהוּ יַעֲשֶׂה לֹא יֵרָצֶה־לוֹ כִּי אָרוּר הוּא
עַל אֲשֶׁר לֹא הֵקִים כֹּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹתָם
כֻּלָּם:

חם עַל כֵּן נֶאֱמַר כִּי כַּאֲשֶׁר כֹּל בְּנֵי אָדָם אוֹ לֵב
טוֹבִים הֵם אוֹ רָעִים כֵּן פְּרִי תוֹרַת אֲדוֹנָי
שׁוֹנֶה לָהֶם:

M. Cur ergo eam à nobis perfectionem exigit Deus quæ ſit facultate noſtra ſuperior?

P. Nihil exigit cui præſtando non ſimus obſtricti. Cæterùm, modò ad eam quæ hîc præſcribitur, viuendi formam enitamur, etiamſi procul abſimus à ſcopo, hoc eſt à perfectione, Dominus quod deeſt, nobis ignoſcit.

M. De hominibúſne vniuerſis in genere loqueris, an de fidelibus dumtaxat?

P. Qui Dei Spiritu nõdum eſt regenitus, ne ad minimum quidem Legis apicem inchoãdum erit idoneus. Præterea, ſiquem demus inueniri qui aliqua ex parte Legi obtemperet, non tamen ideo coram Deo defunctũ iudicabimus. Nam maledictos pronuntiat omnes qui non omnia impleuerint quæ in ea continentur.

M. Hinc ſtatuendũ eſt, ſicuti duo ſunt hominum genera, ita duplex eſſe Legis officium.

Δ. Διατί οὖν οὕτω τελείους ἀξιοῖ ἡμᾶς εἶναι, εἴγε τοῦτο ὑπὲρ δύναμιν ἡμετέραν ἐστίν;

Μ. Οὐδὲν ἄρα πλέον τῶν ὀφειλομένων ζητεῖ παρ' ἡμῶν· ὅμως μέντοι ἐὰν πρὸς τὸν προτεθέντα κανόνα ῥυθμίζειν τὸν ἑαυτῶν βίον πειρώμεθα μόνον, κἂν ἡμεῖς τοῦ σκοποῦ, ἤγουν τῆς τελειότητος, μακρὰν ἀπολειπώμεθα, τὸ ἐνδεὲς καὶ ὅσον οὐκ ἐφικτὸν, καίτοι ὀφειλόμενον, αὐτὸς καταχαρίζεται ἡμῖν.

Δ. Πότερον δέ σοι λόγος περὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἁπλῶς, ἢ μόνον περὶ τῶν πιστῶν;

Μ. Ὁ μήπω τῷ τοῦ Θεοῦ πνεύματι ἀναγεννηθεὶς οὐχ οἷός τε ἔσται οὐδὲν οὐδὲ τοὐλάχιστον τῶν ἐν τῷ νόμῳ κελευομένων ποιεῖν. ἐὰν δὲ καὶ ποιῶμεν εὑρίσκεσθαί τινα τὸ μέρος τι τοῦ νόμου φυλάττειν δυνάμενον, οὐχ ἱκανῶς τὰ δέοντα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἀποτελέσει. καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατάρᾳ ἐνέχεσθαι λέγει πάντας τοὺς μὴ ὅλον τὸν νόμον τελείως φυλάξαντας.

Δ. Ἐκ τούτων ἄρα δῆλον ὅτι ὥσπερ δύο ἀνθρώπων ἐστὶν εἴδη, οὕτω καὶ διπλοῦν τοῦ νόμου ἐστὶν ἔργον.

הת כֵּן הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי לַאֲשֶׁר לֹא יַאֲמִינוּ בוֹ חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו רַק לְהַכְלִימָם וְלִקְפּוֹץ אֶת פִּיהֶם לִפְנֵי שׁוֹפֵט כָּל־הָאָרֶץ וַעֲלֵיהֶם אָמַר פָּאוּלוּס הַצַּדִּיק כִּי תּוֹרַת אֲדוֹנָי דַּרְכָּהּ לְהָמִית וּלְהַרְשִׁיעַ וְאוּלָם לֹא כֵן לַמַּאֲמִינִים בּוֹ

הם מָה לָאֵלֶּה פִּרְיָהּ׃

הת הִנֵּה בִּרְאוֹתָם בָּהּ כִּי לֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו יִצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם אֵל תָּשַׁח גַּבְהוּת עֵינֵיהֶם וְרוּם לְבָבָם יִשְׁפַּל וְיִכּוֹנוּ לִקְרַאת אֱלֹהִים לְהִוָּשֵׁעַ בִּמְשִׁיחוֹ וּבַהֲבִינָם כִּי אֵין לְאֵל יָדָם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְּתָה הַתּוֹרָה יִפְרְשׂוּ כַּפֵּיהֶם אֶל הָאֱלֹהִים לַעֲזוֹר אוֹתָם לְמַעַן יְמַלְּאוּ אַחֲרָיו וְיוֹדוּ לוֹ תָּמִיד עֲלֵי פִּשְׁעֵיהֶם וְלֹא יִתְגַּבְּרוּ בְגֵאוּת וְעוֹד תּוֹרַת אֲדוֹנָי לָהֶם כְּמֶתֶג וָרֶסֶן עַל לְחִיֵיהֶם לְהַעֲמִידָם בְּיִרְאָתוֹ׃

הם לָכֵן אַל יֹאמַר הָאָדָם הִנֵּה אֵין אִישׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּכֹל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה וְעַל כֵּן לְלֹא דָּבָר מְשָׁכָנוּ בְּחַבְלֵי בַרְזֶל לֵאמוֹר

P. Omnino. Nam apud incredulos nihil aliud efficit, nisi quòd excusationẽ illis omnem præcludit coram Deo: (atq. id est quod significat Paulus, quum eam vocat ministerium mortis & damnationis:) erga fideles longè alium vsum habet.

M. Quem?

P. Principio, dum iustitiam operibus consequi se nõ posse ex ea discunt, ad humilitatem hoc modo erudiuntur: quæ vera est ad quærendam in Christo salutem præparatio. Deinde, quatenus plus multò exigit ab ipsis quàm sint præstando, eos ad petendam à Domino virtutẽ solicitat: simulque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremò, fræni instar illis est, quo in Dei timore retineantur.

M. Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione Legi numquam satisfacimus, non tamen hoc superuacuum esse censebimus, quòd tam exactam à nobis perfectio-

Μ. Οὕτω. καὶ γὰρ παρὰ μὲν τοῖς ἀπίστοις οὐδὲν ἄλλο δύναται ἢ αὐτοὺς ἐλέγχειν καὶ ἀναπολογήτους ἀποδεικνύειν παρὰ τῷ Θεῷ· (καὶ τοῦτό ἐστιν ἄρα τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγόμενον, ὅτε αὐτὸν διακονίαν θανάτου καὶ κατακρίσεως καλεῖ) παρὰ δὲ τοῖς πιστοῖς πολὺ διαφέροντος ἔργου ἔλαχεν.

Δ. Τοῦ ποίου δή;

Μ. Πρῶτον, διὰ τοῦ διδάσκειν αὐτοὺς ὡς οὐχ οἷοί τε εἰσὶ τοῖς ἰδίοις ἔργοις δικαιωθῆναι, τὸν ὄγκον αὐτῶν καταστείλας, καὶ ἐξ ὑπερηφάνων ταπεινόφρονας ἀπεργασάμενος, ἑτοίμους ποιεῖ πρὸς τὸ ζητεῖν καὶ προσδοκᾶν τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν παρὰ Χριστοῦ. εἶτα καὶ πολλῷ μείζονα ἀπαιτῶν αὐτοὺς ἢ κατὰ δύναμιν αὐτῶν, προτρέπει πρὸς τὸ δι' εὐχῶν αἰτήσασθαι ἰσχὺν παρὰ τοῦ Κυρίου. ἅμα δὲ ἐλέγχει αὐτοὺς συνειδότας ἑαυτοῖς ὑπευθύνοις οὖσι καὶ ταῦτα; ἵνα μὴ μέγα φρονῶσι. τελευταῖον δὲ, οἷά τινι χαλινῷ αὐτοὺς ἀναστέλλει, ὥστε μὴ ἔξω τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ χωρεῖν.

Δ. Καίτοι οὖν ὅσον τῇ γῇ ἐνδιατρίβομεν χρόνον, οὐδέποτε τὰ τοῦ νόμου ἀκριβῶς καὶ τελείως φυλάσσομεν, οὐκ ἄνευ λόγου ὅμως οὕτω τελείους ἡμᾶς ἀξιοῖ εἶναι· δείκνυσι γὰρ ἡμῖν τὸν

בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה אֲדוֹנָי אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלְכוּ חָלִילָה לָנוּ לְדַבֵּר כֵּן כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר לְהוֹדִיעֵנוּ אוֹרַח תָּמִים לְמַעַן יִשְׁקוֹד אִישׁ אִישׁ לְיַשֵּׁר אֵלָיו אֶת צְעָדָיו יוֹם יוֹם כְּיַד אֱלֹהִים הַטּוֹבָה עָלָיו:

הת לְבָבִי כְּדִבְרֵי פִיךָ:

המ הֲכָל מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק כֻּלָּם בְּתוֹרַת אֱלֹהֵינוּ וְאֵין כָּל מַעְגָּל טוֹב חוּץ מִמֶּנָּה:

הת כָּל מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק וּמַעְגְּלוֹתָיו בָּהּ הֵם וְהַתְּמִימָה הִיא וּמָה שָׁאַל מֵעִמָּנוּ כִּי אִם לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל הַכָּתוּב בָּהּ וְצִוָּה לְהִשָּׁמֵר לָנוּ וְלִשְׁמוֹר נַפְשֵׁנוּ מְאוֹד פֶּן נוֹסִיף עַל דְּבָרוֹ וּפֶן נִגְרַע מִמֶּנּוּ כִּי אֶת אֵלֶּה שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ הֵם עָלָיו לָטוֹרַח וְנִלְאָה נְשֹׂא אוֹתָם אַךְ שְׁמוֹעַ מִזֶּבַח טוֹב וְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים וְלֹא עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וָזֶבַח צִוָּה רַק לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלוֹ וְלָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו:

המ אִם כֵּן מָה לָנוּ וּלְכָל הַמִּצְוֹת הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹכָחוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּסִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְצִירֵי הַמָּשִׁיחַ:

nem flagitet. Scopum enim ad quem nos collimare, & metã ad quam nos eniti conuenit, demonstrat, vt quisq. nostrum pro modo collatæ sibi gratiæ, ad summam rectitudinẽ vitam suam cõponere, & maiores subinde progressus facere assiduo studio conetur.

σκοπὸν ἐφ᾽ ὃν ἡμᾶς βάλλειν χρὴ, ἵνα ἕκαστος ἐφόσον ἐπιτυχεῖ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, πάσης τῆς ἀκριβοῦς ὀρθότητος βίου στοχάζεσθαι πειραθῇ, καὶ τῇ ἄγαν σπουδῇ μείζονα προκοπὴν τῆς ἐπιβολῆς καθ᾽ ἑκάστην ποιεῖν.

P. Sic sentio.

M. Ἔμοιγε δοκεῖ.

M. Annon perfectam in lege omnis iustitię regulam habemus?

Δ. Οὐχὶ ἀκριβῆ ὅλης τῆς δικαιοσύνης στάθμην ὁ νόμος περιέχει;

P. Et quidem adeò vt nihil velit aliud Deus à nobis nisi vt eam sequamur, rursum verò irritum habeat ac repudiet quicquid præter eius præscriptũ suscipimus. Neque enim aliud sacrificium acceptum habet quàm obedientiam.

M. Καὶ δή. διὸ καὶ πρὸς τοῦτον μόνον ἀπευθύνειν ἡμᾶς τὸν ἡμέτερον βίον βούλεται· καὶ εἰ τοῦτο παραβαίνοντες παρεκλίνωμέν τινος, τὸ τοιοῦτον ἐκεῖνος ἀποδοκιμάζει. οὐδεμιᾷ γὰρ ἄλλῃ θυσίᾳ χαίρει ἢ τῇ ὑπακοῇ.

M. Quorsum igitur tot admonitiones, præcepta, exhortationes, quibus passim vtuntur tum Prophetæ, tum Apostoli?

Δ. Τί οὖν ὄφελος τοσούτων παραινέσεων καὶ νουθετήσεων, ἔτι δὲ καὶ παραγγελμάτων, ἃ πανταχοῦ παρὰ τοῖς προφήταις ἅμα καὶ ἀποστόλοις ἐστὶν εὑρεῖν;

הת כֹּל דִּבְרֵיהֶם רַק לְבָאֵר לָנוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ
לְהָשִׁיב אוֹתָנוּ אֵלֶיהָ לֹא לְהַטּוֹת אוֹתָנוּ
מֵאַחֲרֶיהָ׃

הם וְאוּלָם אֵין בַּתּוֹרָה דָּבָר מִדַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם
אֲשֶׁר יֵלֵךְ בָּהֶם אִישׁ אִישׁ כְּפִי מַעֲשֵׂהוּ
וּמְלַאכְתּוֹ וְאֵיךְ תְּמִימָה הִיא׃

הת הִנֵּה בְּצַוֹּתוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וָצֶדֶק לְכֹל בְּנֵי
אָדָם הֶרְאָה הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלֵךְ בָּהּ אִישׁ אִישׁ
כְּפִי מַעֲשֵׂהוּ וּמְלַאכְתּוֹ וּבְכֹל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים
וּצִירֵי הַמָּשִׁיחַ יְבָאֲרוּ כֹּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה כֵּן
כִּי אֲשֶׁר הוּא חָרוּת בִּדְבָרִים מְעַטִּים עַל
הַלֻּחוֹת בֵּאֵר אוֹתוֹ אֱלֹהֵינוּ אַחֲרֵי כֵן בְּסִפְרֵי
נְבִיאָיו בָּאֵר הֵיטֵב׃

P. Nihil quàm meræ Legis expositiones sunt, quæ ad Legis obedientiam nos manu ducunt, potius quàm ab ea abducant.

M. Οὐδὲν ἄλλο πάντη ἐστὶν ἢ ἐξηγήσεις τοῦ νόμου, αἵπερ ὥστε ἀποτρέπειν ἡμᾶς τοῦ φυλάττειν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ὥσπερ χειραγωγοῦσιν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν τήρησιν αὐτοῦ.

M. Atqui de priuata cuiusque vocatione nihil præcipit.

Δ. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν περὶ τοῦ ἰδίου ἑκάστου ἐπιτηδεύματος καὶ διαγωγῇ ἐπιβαλλόντων διατάττεται.

P. Quum reddere cuique quod suum est, iubet, inde colligere prõptum est quæ sint priuatim in ordine suo vitæque genere cuiusq. partes. Et extant passim in Scriptura (quemadmodum dictum est) sparsæ singulorũ præceptorum expositiones. Nã quod hîc Dominus summatim complexus est paucis verbis, alibi fusiùs & pleniùs exequitur.

M. Ἐξ ὧν κελεύει τὸ ἴδιον ἑκάστῳ ἀποδοῦναι, παντὶ ῥᾴδιον κατιδεῖν τίνα ἐστὶ τὰ τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτοῦ καθήκοντα. πρὸς τούτοις δὲ (ὡς εἴπομεν) σποράδην κεῖνται ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ ἑκάστου τῶν παραγγελμάτων διασαφήσεις· ἃ γὰρ ὁ Θεὸς ἐνταῦθα κεφαλαιωδῶς καὶ διὰ βραχέων εἴρηκε, ἀλλαχοῦ διὰ πλειόνων διεξέρχεται.

שער התפלה

לד הִנֵּה זֶה הַדָּבָר הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר אָמַרְנוּ כִּי הַיּוֹדֵעַ זמ
אֶת אֲדֹנָי לָתֵת לוֹ הַכָּבוֹד הָרָאוּי לוֹ יַעֲבוֹד
אוֹתוֹ כִּרְצוֹנוֹ תָּמִיד בְּכָל מַעֲלָלָיו וְעַתָּה נֹאמַר
עַל הַדָּבָר הַשְּׁלִישִׁי׃

אָמַרְנוּ כִּי הַדָּבָר הַשְּׁלִישִׁי הוּא לִקְרוֹא אֵלָיו הת
בְּעֵת צָרָתֵנוּ׃

הֲנִתְפַּלֵּל אֵלָיו לְבַדּוֹ וְלֹא אֶל אַחֵר זוּלָתוֹ׃ המ

אֵלָיו לְבַדּוֹ נִקְרָא כִּי כֵן הוּא צִוָּה לָנוּ וְלֹא אַחֵר הת
לֹא נָתַן כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה׃

אִם כֵּן אֵיךְ יִקְרָא בְּלִי פֶשַׁע אִישׁ אֶל אָחִיו המ
לְעֶזְרָה׃

הֵן רֶוַח גָּדוֹל יֵשׁ בֵּין זֶה וּבֵין זֶה כִּי בְּהִתְפַּלְלֵנוּ הת
אֶל אֲדֹנָי מוֹדִים אֲנַחְנוּ כִּי מִמֶּנּוּ כָל
תִּקְוָתֵנוּ וְהוּא לְבַדּוֹ מִשְׂגַּבֵּנוּ וְאֶל אִישׁ
נִקְרָא לְעֶזְרָה כִּי נָתַן הָאֵל בְּיָדוֹ לְעָזְרֵנוּ אַךְ

DE ORATIONE.

M.

QVVM de secunda parte diuini cultus, quæ in obsequiis obedientiaque sita est, satis disputatum fuerit, iam de tertia parte disseramus.

P. Diximus inuocationem esse, quum ad ipsum in quauis necessitate confugimus.

M. Eumne solum censes inuocandum esse?

P. Omninò. Id enim exigit tanquam propriũ numinis sui cultum.

M. Si ita res habet, quonam licebit modo homines ad opem nobis ferendam implorare?

P. Magnum verò inter hæc duo discrimen est. Deum enim quum inuocamus, testamur nihil nos aliunde boni expectare, nec alibi nos collocare totum nostrum præsidium: interea tamen auxilia, quoad nobis permittit, faculta-

ΠΕΡΙ ΤΗΣ προσευχῆς.

Δ.

ΕΠΕΙΔΗ ἱκανῶς τὰ περὶ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς τοῦ Θεοῦ τιμῆς διεξεληλύθαμεν, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ τὰ προστεταγμένα ποιεῖν· ἑπόμενον ἂν τούτοις εἴη, τὸ τρίτον διεξελθεῖν μέρος.

Μ. Εἴπομεν ὅτι ἐκεῖνό ἐστι τὸ θεοκλυτεῖν, ὅταν ἐν ἀπορίᾳ ὦμεν, ὡς οὐδεμίαν ἄλλην καταφυγὴν ἔχοντες.

Δ. Ἆρά γε νομίζεις αὐτὸν μόνον ἐπικαλέσασθαι δεῖν;

Μ. Καὶ μάλα. τοῦτο γὰρ ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν, ὡς προσῆκον ὂν καὶ ὀφειλόμενον τῇ αὐτοῦ θεότητι γέρας.

Δ. Εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς θέμις ἡμῖν ἔσται τοὺς ἀνθρώπους παρακαλεῖν ἀρήξοντας;

Μ. Πολλῷ γε ταῦτα ἀλλήλοιν διαφέρει. Θεὸν γὰρ ἐπιβοώμενοι, φανερὸν ἅπασι ποιούμεθα ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν παρ' οὐδενὸς ἄλλου προσδοκῶμεν, ἀλλ' ἐς αὐτὸν μόνον πάντα ἡμῖν ἀνάκειται. οὐδὲν δὲ ἧττον ἐπὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπικουρίαν καταφεύγομεν, καθόσον ἡμῖν συγχωρεῖ ὁ Θεός, ὁ καὶ δυνα-

לֹא נָשִׂים אוֹתוֹ מִבְטַחֵנוּ׃

הם וְעַתָּה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי הַשּׁוֹאֵל עֹזֶר מֵאֵת רֵעֵהוּ לֹא הֵפֵר מִצְוַת הָאֵל אֲשֶׁר צִוָּה לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו לְבַדּוֹ כִּי לֹא יָשִׂים בָּשָׂר זְרוֹעוֹ וְלוּלֵי כִּי אֲדוֹנָי חִזֵּק יַד רֵעֵהוּ וַיְאַזְּרֵהוּ חַיִל לַעֲזוֹר לְזוּלָתוֹ לֹא יִקְרָא אֵלָיו וְדָבָר לֹא יִשְׁאַל מֵאִתּוֹ׃

הת דִּבְרֵי פִיךָ אֱמֶת וְלָכֵן עַל כֹּל אֲשֶׁר יֵיטִיבוּ לָנוּ בְּנֵי אָדָם נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ וּנְהַלֵּל לוֹ כִּי הִנֵּה הוּא לְבַדּוֹ הֵיטֵב הֵיטִיב לָנוּ עַל יְדֵיהֶם׃

הם הֲבַעֲבוּר זֶה לֹא יִגְמוֹל אִישׁ טוֹבָה לְרֵעֵהוּ אֲשֶׁר הֵיטִיב לוֹ׃

הת גָּמוֹל יִגְמוֹל וְאַף כִּי רָצָה הָאֵל לְכַבְּדָם

temq. illis nos adiuuandi contulit, quærimus.

M. Quòd ergo ad hominum opem fidemq. confugimus, nihil obstare dicis quominus vnũ inuocemus Deum, quum fiducia in eos nostra minimè recũbat: nec aliter implor emus ipsos, nisi quia benefaciendi facultate eos instruendo, beneficentiæ suę ministros nobis quodãmodo destinauit Deus, quorum per man⁹ adiuuare nos, & quæ apud illos deposuit subsidia, erogare nobis velit.

P. Sic sentio. Ac proinde quicquid ab illis beneficiorum percipimus, Deo acceptum referre conuenit: sicuti reuera vnus ipse illa omnia nobis eorum ministerio largitur.

M. Verùm, ánnõ hominibus tamẽ, quoties aliquid in nos officij contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturæ æquitas & lex humanitatis dictat.

P. Habenda prorsus, vel ob vnam hanc causam, quòd hoc ipsós honore

τοὺς αὐτοὺς ποιήσας βοηθῆσαι ἡμῖν.

Δ. Σὺ οὖν λέγεις ὅτι εἰ καὶ τὴν ἀνθρώπων βοήθειαν προσκαλοῦμεθα, ὅμως Θεὸν μόνον ἐπικαλούμεθα, ἅτε δὴ οὐκ ἔχοντες ἐλπίδας ἐπ᾽ αὐτοῖς, μόνον δὲ ἐπικαλούμενοι αὐτοὺς καθόσον ὁ Θεὸς ὑπηρέτας καὶ διακόνους τῶν ἑαυτοῦ δωρεῶν καὶ εὐεργεσιῶν κατέστησεν, ἵνα παρ᾽ ἐκείνων αὐτὰς δεχώμεθα.

M. Σύμψηφος τοῖς σοῖς λόγοις τυγχάνω ὤν. διὸ καὶ ὅσα εὐποιοῦσιν ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι, Θεῷ ἀνατιθέναι προσήκει, ὡς πρὸς τὸ πάντα ταῦτα ἡμῖν χαρίζεσθαι ὑπηρέταις αὐτοῖς χρωμένῳ.

Δ. Τί δέ; οὐχὶ δεῖ ὅμως τοῖς εὐεργετοῦσιν ἡμᾶς τῶν ἀνθρώπων εἰδέναι χάριν, ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν δίκαιον καὶ ὁ τῆς φιλανθρωπίας νόμος πρὸς τοῦτο ἡμᾶς παρακαλεῖ;

M. Δεῖ γάρ, εἰ καὶ δι᾽ οὐδὲν ἄλλο, ἀλλά γε ὅτι τοσαύτης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμῆς ἀξιοῦνται, ὡς

בבחור אותם לו להיטיב לנו על ידיהם כי
בזה חייב אותנו להודות ולגמול להם החסד
אשר עשו עמנו:

הם היען דבריך יאמר כי הפונה אל המלאכים
משרתי ארוני או אל הקרושים אשר
כבר מתו לשאול מאתם עזר רע הוא בעיני
ארוני:

הת אמנם יאמר כי לא נתן אלהים לאשר
כבר מתו שיעזרו את החיים והנה אמנה
המלאכים משרתי אלהים המה להושיע
בני אדם על ידיהם אך לא צוינו להתחנן
להם לעזרה:

הם לכן כל אשר לא על פי ארוני הוא לא יהיה
לרצון לפניו:

הת כן הוא כאשר אמרת כי אם לא ישפיק
לנו דבר ארוני אמנם לא בטחנו בו ואם

dignatur Deus, vt quæ ex liberalitatis suæ fonte inexhausto fluunt bona, per eorum manus, tanquam per riuos, ad nos deriuet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque id ipsum vult nos agnoscere. Itaque qui se hominibus gratũ non præbet, suam in Deum quoq. ingratitudinẽ hoc modo prodit.

M. Hincne licebit colligere, perperam inuocari tum Angelos, tum sanctos Domini seruos, qui ex hac vita demigrarũt?

P. Licebit. Neq. enim sanctis has partes attribuit Deus vt nobis opitulentur. Quantùm verò ad Angelos spectat, tametsi eorum vtitur opera in salutẽ nostram, non tamen à nobis vult implorari.

M. Quicquid ergo ad ordinem à Deo institutum aptè congruenterq. nõ quadrat, id cum eius volũtate pugnare dicis?

P. Sic est. Certum enim infidelitatis signum est, iis quæ dat nobis Deus, non esse cõtentos. Deinde, si in sanctorum An-

τε ἃ ἐκ τῆς ἀενάου πηγῆς τῆς ἐλευθεριότητος αὐτοῦ ἀναβλύζει ἀγαθά, διὰ χειρῶν ἐκείνων, οἱονεὶ δι᾽ ὀχετῶν τινῶν, εἰς ἡμᾶς παροχετεύειν· τοῦτο γὰρ ποιῶν, βούλεται ἡμᾶς αὐτῶν ἐξηρτῆσθαι, καὶ χάριν αὐτοῖς ὡς εὐεργέταις ὁμολογεῖν. τοιγαροῦν ὁ πρὸς ἀνθρώπους ἀχάριστος ὤν, ἅμα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀχαριστῶν φανερός ἐστι.

Δ. Οὐκοῦν ἐκ τούτων καὶ ἰδεῖν δυνάμεθα ὅτι οὐ θέμις ἐστὶν οὐδὲ τοὺς ἀγγέλους, οὐδὲ τοὺς ἁγίους τῶν ἀνθρώπων ἐπικαλέσασθαι, τοὺς μεταλλάξαντας τὸν βίον;

M. Δυνάμεθά γε. καὶ γὰρ τοῖς μὲν ἁγίοις οὐκ ἐνεχείρισεν ὁ Θεὸς τοῦτο τὸ ἔργον, τὸ βοηθεῖν ἡμῖν· τοὺς δὲ ἀγγέλους, καίτοι ὑπηρέτας καθίστησι τῆς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμετέρᾳ, οὐ βούλεται ἡμᾶς πρὸς αὐτοὺς καταφεύγειν ἐπικουρίας δεομένους.

Δ. Ὅσα οὖν μὴ συμφωνεῖ τοῖς τοῦ Θεοῦ διατάγμασιν, ἀπαρέσκει αὐτῷ;

M. Μάλιστα· διότι τοῖς ὑπὸ Θεοῦ παραδοθεῖσιν οὐ στέργοντες, τῆς ἀπιστίας σαφὲς τεκμήριον παρέχομεν. πρὸς δὲ τούτῳ, εἰ δέον πρὸς μόνον

לֹא דַי לָנוּ לָשִׂים בֵּאלֹהִים לְבַדּוֹ כִּסְלֵנוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה לָנוּ כִּי גַם בְּמַלְאָכָיו וּבִקְדוֹשָׁיו יִהְיֶה מִבְטָחֵנוּ אָכֵן זוֹנִים אֲנַחְנוּ מֵאַחֲרֵי אֱלֹהֵינוּ כִּי כְבוֹדוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן לְאַחֵר אֲנַחְנוּ מַעֲבִירִים מִמֶּנּוּ לָתֵת אוֹתוֹ לַאֲחֵרִים זוּלָתוֹ׃

לה הם וְעַתָּה נַחְקוֹר הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלֵךְ בָּהּ הַמִּתְפַּלֵּל הֲדַי לָאִישׁ אִם יָנוּעַ אֵת שְׂפָתָיו בְּהִתְפַּלְלוֹ אֶל אֲדֹנָי אִם גַּם בְּלִבּוֹ יִתְפַּלֵּל לוֹ׃

הת יֵשׁ אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל בְּצֶדֶק וּשְׂפָתָיו לֹא יָנוּעוּ בִּתְפִלָּתוֹ אַךְ בְּלִי לֵב וָשֵׂכֶל אֵין תְּפִלָּה זַכָּה׃

הם מָה רָאִיתָ כִּי אָמַרְתָּ זֶה׃

הת כִּי הִנֵּה לֹא אֵל קֹרֵץ מֵחֹמֶר וְעַפְעַפָּיו לֵב אָדָם תָּמִיד יִבְחָנוּ וְאַף כִּי בְּשָׁפְכוֹ לְפָנָיו שִׂיחוֹ וּבַעֲדוֹ אֵלָיו מִלָּתוֹ יִבְחַן אוֹתוֹ וְעַל כֵּן אָמַר כִּי קָרוֹב אֲדֹנָי לְכָל־אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת אַךְ אֲשֶׁר לִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ גַּם תְּפִלָּתָם תּוֹעֵבָה לְפָנָיו׃

gelorúmq. fidẽ nos conferamus, vbi nos ad se vnum Deus vocat, partemq́. fiduciæ, quæ tota residere in solo Deo debuerat, transferamus in ipsos, in idololatriã prolabimur, quum scilicet partiamur inter eos quod sibi Deus in solidum vni vendicabat.

τὸν Θεὸν καταφεύγειν, ὥσπερ κελεύει, τοὺς ἁγίους καλουμένους, ἢ τοὺς ἀγγέλους ἐπικαλούμεθα, ἐλπίδας τινὰς καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἔχοντες, εἰδωλολατροῦντες ἁλισκόμεθα, ἅτε δὴ μεταδιδόντες αὐτοῖς οὗπερ ὁ Θεὸς ὅλου ὅλως ἐξιδιοποιεῖται.

M. Nunc de orandi ratione tractemus. Sufficítne ad orandũ lingua, an mentem etiam & cor requirit oratio?

Δ. Ἄγε δή, λέγωμεν περὶ τοῦ πῶς δεῖ προσεύχεσθαι. πότερον ἀπόχρη γλώττῃ προσευχὰς ποιεῖσθαι, ἢ καὶ αὐτὰς ἐκ καρδίας ποιητέον;

P. Lingua quidem non semper necessaria est: intelligẽtia verò & affectu nunquam carere potest vera oratio.

M. Τῆς μὲν γλώττης οὐκ ἀεὶ δέονται αἱ εὐχαί, νόος δὲ καὶ ἀγαθῆς διαθέσεως τῆς καρδίας πάντοτε.

M. Quo mihi argumẽto hoc probabis?

Δ. Πῶς δέ μοι τοῦτο πιστώσασθαι ἔχεις;

P. Quandoquidẽ Deus spiritus est, cũ aliâs semper cor ab hominib. exigit, tum verò in oratione præsertim, qua cum ipso sua vota communicant. Quamobrem nonnisi iis qui eum in veritate inuocauerint, propinquũ se fore pollicetur, ex aduerso autẽ execratur omnes & maledicit qui per fictionem & non ex animo precãtur.

M. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς πνεῦμά ἐστι, πρὸς τὴν καρδίαν ἀεὶ ἀφορᾷ, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἡμετέραις εὐχαῖς, δι' ὧν αὐτῷ διαλεγόμεθα. διὸ καὶ μόνοις τοῖς ἐν ἀληθείᾳ ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐγγὺς ἔσεσθαι ὑπισχνεῖται, τοὐναντίον δὲ καταρᾶται τοῖς μὴ ἐκ καρδίας ἀλλὰ προσποιήτως καὶ πεπλασμένως αὐτῷ προσευχομένοις.

המ אִם כֵּן הַקּוֹרֵא בִשְׂפָתָיו אֶל אֲדוֹנָי וְלִבּוֹ לֹא הֵכִין אֵלָיו לֹא יוֹעִיל לוֹ רוֹב דְּבָרָיו:

הת כִּי לֹא יוֹעִיל וְגַם לְחַטָּאת יֵחָשֵׁב לוֹ:

המ בַּמֶּה יָכִין הָאָדָם אֵת לְבָבוֹ לִדְרוֹשׁ אֵת אֲדוֹנָי וּלְהִתְפַּלֵּל לוֹ:

הת יַחְשׁוֹב רִאשׁוֹנָה כִּי עָנִי וְאֶבְיוֹן הוּא וַעֲוֹנוֹתָיו עָבְרוּ רֹאשׁוֹ וְלָכֵן יִהְיֶה לִבּוֹ דַוָּי נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה וְאַחֲרֵי כֵן בְּזָכְרוֹ כִּי חַנּוּן וְרַחוּם אֲדוֹנָי יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יִבְזֶה וְלֹא יְשַׁקֵּץ עֱנוּת עָנִי וּבְשַׁוְעוֹ אֵלָיו יִשְׁמַע אָז לִבּוֹ יָחֹם בְּקִרְבּוֹ וּמֵרוֹב תַּאֲוָתוֹ לִשְׁאֹרת חֶסֶד מֵאִתּוֹ יִשְׁפּוֹךְ לְבָבוֹ לְפָנָיו:

המ הֲבִיַד הָאָדָם כֹּל זֶה וְאִם מַתַּת אֱלֹהִים הִיא:

הת בִּלְעֲדֵי אֲדוֹנָי לֹא יִכָּנַע לֹא יִשָּׁבֵר וְלֹא יִדְּכֶא לְבָבֵנוּ הַקָּשֶׁה וּבְהִתְעוֹרֵר רוּחֵנוּ לְבַקֵּשׁ אֵת פְּנֵי אֱלֹהֵינוּ וּלְהִתְחַנֵּן לוֹ גַּם זֶה מֵאֵת רוּחוֹ הוּא לָנוּ:

המ הֶחָשׁוּב חֲשַׁבְתָּ כִּי יָשׁוּב יֵשֵׁב הָאִישׁ נִרְדָּם

M. Vanæ ergo & nihili erunt preces quęcunque lingua tantùm conceptæ fuerint.

P. Non id modò, ſed Deo etiam ſummoperè diſplicebunt.

M. Qualem in oratione affectum exigit Deus?

P. Primùm, vt inopiam miſeriasque noſtras ſentiamus, vtque is ſenſus mœroré in animis noſtris & anxietatem generet: deinde vt vehementi ſerioq. obtinēdæ à Deo gratiæ deſiderio æſtuemus, quod precādi quoque ardorem in nobis accendat.

M. A natiuóne hominibus ingenio manat hic affectus, an à Dei gratia illis prouenit?

P. Deũ hîc nobis ſubuenire neceſſe eſt. nos enim ad vtrumq. prorſus ſumus ſtupidi. Spiritus Dei eſt qui inenarrabiles gemitus excitat in nobis: animosque noſtros format in hæc deſideria, quæ in oratione requiruntur, vt ait Paulus.

M. Eóne ſpectat hæc doctrina vt reſides &

Δ. Οὐδενὸς οὖν ἄξιαι ἔσονται ἅπασαι αἱ εὐχαὶ ἃς ἂν γλώττῃ μόνον ποιησώμεθα.

M. Οὐ μόνον οὐδενὸς ἄξιαι τυγχάνουσιν οὖσαι, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς ὁ Θεὸς πάνυ δυσαρεστεῖται.

Δ. Πῶς οὖν ἡμᾶς προσευχομένους διακεῖσθαι δεῖ;

M. Πρῶτον μὲν τὴν ἡμῶν ἔνδειαν καὶ ἀπορίαν εἰς νοῦν βάλλεσθαι χρὴ, καὶ ταύτης αἰσθάνεσθαι· αἰσθομένους δὲ, λύπῃ σφοδρᾷ καταπονεῖσθαι· ἔπειτα δὲ τοσούτῳ πόθῳ κατέχεσθαι τοῦ Θεὸν ἡμῖν ἵλεων καὶ εὐμενῆ καταστῆσαι, ὡς τούτῳ ἐκκαίεσθαι τὰς ἡμετέρας καρδίας πρὸς τὸ προσεύχεσθαι αὐτῷ.

Δ. Πότερον δὲ ἔμφυτος τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ἐστὶ τοιαύτη τῆς καρδίας διάθεσις, ἢ αὐτοῖς διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος προσγίγνεται;

M. Δῆλον ὅτι πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιπνοίας δεόμεθα. καὶ γὰρ πρὸς τούτων ἑκάτερον παντάπασιν ἀναισθήτως ἔχομεν· ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα πρὸς στεναγμοὺς ἀλαλήτους ἡμᾶς προτρέπει, καὶ ταῖς ἡμετέραις καρδίαις τὴν ἀρέσκουσαν τῷ Θεῷ ἐν ταῖς ἡμετέραις εὐχαῖς διάθεσιν ἐμποιεῖ, ὥσπερ καὶ Παῦλος φησίν.

Δ. Ἆρα οὖν ἐντεῦθεν διδασκόμεθα ὅτι οὐχ ἡμέτερον ἐστιν

וְלֹא יִתְפַּלֵּל עַד יֵעָרֶה עָלָיו רוּחַ מִמָּרוֹם׃

הת לֹא נֵשֵׁב כְּאִישׁ נִרְדָּם רַק בִּרְאוֹתֵנוּ כִּי מִתְרַפִּים אֲנַחְנוּ מִקְּרֹא אֶל אֱלֹהֵינוּ וְלִבֵּנוּ יָשֵׁן בַּעֲצַלְתַּיִם אָז נִתְחַנֵּן לוֹ לִסְמוֹךְ אוֹתָנוּ רוּחַ נְדִיבָה לְמַעַן תִּכּוֹן לְפָנָיו תְּפִלָּתֵנוּ׃

הם וְהַלָּשׁוֹן הַאִם הִיא בִּתְפִלָּתֵנוּ כִּכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ׃

הת לְשׁוֹנֵנוּ כְּלִי חֶמְדָּה הוּא כִּי פְּעָמִים רַבּוֹת תַּעֲזֵר אֶת לְבָבֵנוּ תִּתְמוֹךְ אוֹתוֹ וּתְחַזְּקֵהוּ לְבִלְתִּי סוּג אָחוֹר מֵאֲדוֹנָי וְגַם כִּי לְהוֹדוֹת לוֹ בְּרָאָה וּלְהַגּוֹת אֶת צִדְקוֹתָיו מִבֵּין שְׁאָר בְּדֵי הָאָדָם בָּחַר אוֹתָהּ עַל כֵּן בְּכָל כֹּחָהּ תְּהַלֵּל לוֹ וְעוֹד כַּאֲשֶׁר יֵחַם לֵב הָאָדָם בְּקִרְבּוֹ בַּהֲגִיגוֹ תִבְעַר אֵשׁ וְלֹא יֵדַע כִּי בִלְשׁוֹנוֹ יְדַבֵּר׃

הם אִם כֵּן מַה יּוֹעִיל וּמָה יִסְכּוֹן הַמִּתְפַּלֵּל בְּלָשׁוֹן לֹא הֵבִין׃

quodammodo oſcitātes motū Spiritus expectemus, nec ſe quiſque ad orandum ſolicitet?

P. Minimè verò. Quin hic potius eſt finis, vt dū frigere ſe & ad orandum pigros vel minus bene cōparatos ſentiunt fideles, ad Deum protinus confugiant, ſeq. inflāmari poſtulent igneis Spiritus eius aculeis, quò ad orandum reddantur idonei.

M. Non tamen intelligis nullum in precibus eſſe linguæ vſum.

P. Nequaquā: eſt enim ſæpe adiumento ad ſubleuandam retinendámque mentem, ne tam facilè à Deo abſtrahatur. Præterea, quum ad illuſtrandam Dei gloriam creata ſit præ aliis membris, totam eius facultatē in hunc vſum explicari par eſt. Ad hæc, hominem interdum ſtudij vehementia huc impellit, vt præter conſilium lingua in vocem prorumpat.

M. Si ita eſt, quid proficiunt qui exotica lingua ſibiq. nō intellecta orāt?

ἔργον ἑαυτοὺς ὀτρύνειν καὶ παρορμᾶν πρὸς τὸ προσεύχεσθαι, ἀλλὰ ῥαθυμοῦντας καὶ ὑποκάζοντας τὴν τοῦ Πνεύματος παρόρμησιν προσδοκᾶν δεῖ;

Μ. Ἥκιστά γε. πᾶν δὲ τοὐναντίον ἐντεῦθεν μανθάνουσιν οἱ πιστοὶ, τὸ δεῖν, ὁσάκις αἰσθάνονται ἑαυτῶν πρὸς τὰς εὐχὰς ἀπορραθυμούντων, πρὸς Θεὸν καταφεύγειν, καὶ δεῖσθαι αὐτοῦ τοῖς ἐμπύροις τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ κέντροις τὴν ἡμετέραν καρδίαν ἐκκαίειν, ἵνα ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ προσεύχεσθαι ἀποδειχθῶσι.

Δ. Οὐ μὴν ἡγῇ ὄφελος οὐδὲν τῆς γλώττης ἐν ταῖς προσευχαῖς εἶναι.

Μ. Οὐ δῆτα. καὶ γὰρ ἔστιν ὅτε τὴν καρδίαν στηρίζει, καὶ κωλύει πως ἀφίστασθαι τοῦ Θεοῦ βουλομένην. χωρὶς δὲ τούτων, ἐπειδὴ ἡ γλῶττα μᾶλλον τῶν ἄλλων μελῶν ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ ἐπλάσθη, εἰκὸς ἄρα αὐτὴν πᾶσαν σπουδὴν περὶ ἐκείνης ποιήσασθαι. καὶ μὴν δὴ καὶ πολλάκις ὑπὸ τοῦ προθύμου τῆς καρδίας τὸ στόμα λανθάνει φθεγγόμενον.

Δ. Εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τί χρὴ λέγειν περὶ τῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς ξένοις καὶ ἀγνώστοις ῥήμασι χρωμένων;

הת חֲנֵף הוּא מַרְחִיב וּמַאֲרִיךְ לָשׁוֹן עַל אֲדוֹנָיו׃

הם הֲבָא לְהִתְפַּלֵּל אֶל אֲדוֹנָיו הֲיִדְאַג לֵאמוֹר אוּלַי לוֹ לֹא תָבוֹא שַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו אוֹ אִם יִבְטַח וְלֹא יִפְחַד כִּי יִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָיו׃

הת יַאֲמִין בְּכָל עֵת וְיָכוֹן בְּלִבּוֹ כִּי כָל מִשְׁאֲלוֹתָיו יִמָּלְאוּ אִם הֵם לְטוֹב לוֹ וְעַל כֵּן אָמַר פָּאוּלוּס הַצַּדִּיק שֶׁתְּפִלַּת אֱמֶת מֵהָאֱמוּנָה תִצְמַח כִּי לוּלֵי יַאֲמִין הָאָדָם בַּאדוֹנָיו וְיִבְטַח בּוֹ כִּי טוֹב הוּא לֹא יִתְפַּלֵּל אֵלָיו בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים׃

הם וְהָאוֹמְרִים פֶּן הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ אוּלַי לֹא יִשְׁמַע קוֹלֵנוּ כִּי לֹא בָטְחוּ בוֹ מָה יוֹעִיל לָהֶם אֲשֶׁר יִתְפַּלְּלוּ׃

הת תּוֹעֵי לֵבָב הֵם וְשָׁוְא תִּהְיֶה תְמוּרָתָם כִּי לֶאֱלוֹהַּ לֹא נִשְׁבַּע הָאֵל מְאוּמָה וַהֲלֹא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַר כָּל אֲשֶׁר תִּשְׁאֲלוּ

P. Id verò nihil eſt aliud quàm cum Deo ludere. Ergo à Chriſtianis faceſſat hæc hypocriſis.

M. Verùm, quũ precamur, facimúſne id fortuitò, de ſucceſſu incerti: an verò conſtitutũ id certò habere nos oportet, exauditum nos iri à Domino?

P. Hoc perpetuum ſit orationis fundamẽtum, exauditum nos iri à Domino, & quicquid petierim⁹, impetraturos, quatenus nobis conducet. Hac ratione docet Paulus, ex fide manare rectam inuocationẽ Dei. Nã ritè nemo vnquam ipſum inuocabit, niſi qui in certa bonitatis eius fiducia prius acquieuerit.

M. Quid ergo iis fiet qui hæſitantes orant, nec in animis ſuis ſtatuũt quid ſint orando profecturi: imò incerti ſunt audiãtur necne à Deo ſuæ preces?

P. Vanæ ſunt ac irritæ ipſorum preces, quum nulla promiſſione ſint ſuffultæ. Iubemur enim certa fide petere: & pro-

Μ. Φανερὸν ὅτι διὰ τούτων οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐντρυφῶσι τῷ Θεῷ. διὸ καὶ χαίρειν οἱ Χριστιανοὶ ταύτην τὴν ὑπόκρισιν ἐάτωσαν.

Δ. Ἀλλ' ἆρα εὐχομένους ἡμᾶς ἄδηλον δεῖ προσδοκᾶν τὴν ἀπόβασιν, ἢ πεπεῖσθαι ὅτι τῶν εὐχῶν ὁ Θεὸς ἐπακούσεται;

Μ. Οὗτος ὑποκείσθω πάντοτε πάσης εὐχῆς θεμέλιος, πεπεῖσθαι ὅτι ὁ Θεὸς τὰς εὐχὰς ἐπιτελέσει, καὶ τευξόμεθα παρ' ἐκείνου ὧν ἂν αἰτησώμεθα, ᾗ δὴ μέλλει ἡμῖν τὰ αἰτηθέντα συνοίσειν. διὸ καὶ ὁ Παῦλος τὴν ἀληθῆ ἐπίκλησιν Θεοῦ ἀπὸ τῆς πίστεως ἀρχὴν λαμβάνειν φησί. εἰ γὰρ ἐὰν μὴ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι πεποιθότες ὦμεν, οὐχ οἷοί τε ἐσμὲν προσηκόντως αὐτὸν ἐπικαλέσασθαι.

Δ. Τί οὖν ἀπολαύσουσι τῶν προσευχῶν οἱ μετὰ δισταγμοῦ προσευχόμενοι, καὶ περὶ τῆς γενησομένης ἐκ τῶν λιτῶν ὠφελείας οὐ θαῤῥοῦντες, ἀλλὰ καὶ ἐνδοιάζοντες πότερον ὁ Θεὸς εἰσακούει αὐτῶν, ἢ οὔ;

Μ. Ὄνησιν οὐδεμίαν φέρονται αὐτοῖς αἱ εὐχαί, ἅτε δὴ οὐδεμιᾷ ὑποσχέσει ἐπερειδόμεναι. κελευόμεθα γὰρ πιστεύοντες αἰτεῖν· ἅμα δὲ καὶ ἡ ὑπόσχεσις

בִּתְפִלַּתְכֶם אִם תַּאֲמִינוּ יִנָּתֵן לָכֶם׃

הם וְעַתָּה הֲבִינֵנִי מַדּוּעַ לָנוּ כֹּל הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה
לָבוֹא לַעֲמוֹד לִפְנֵי אֱלֹהִים וּלְדַבֵּר. עִמּוֹ
וַאֲנַחְנוּ עָפָר וָאֵפֶר׃

הת עַל אִמְרַת אֱלֹהֵינוּ נִשָּׁעֵן וְלֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ
וְכִי בְּנֵי עֶלְיוֹן אֲנַחְנוּ וּלְבָנִים נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ
יִמְשׁוֹךְ אוֹתָנוּ בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ לָבוֹא אֵלָיו
וְלַעֲמוֹד לְפָנָיו כְּבָנִים לִפְנֵי אֲבִיהֶם וְיַעַן
אֲשֶׁר לֹא יִפְחַד אָדָם לֵאמוֹר אֲנִי רִמָּה
וְתוֹלֵעָה כְּמַשָּׂא כָבֵד עֲוֹנוֹתַי כָּבְדוּ מִמֶּנִּי וְלֹא
אוּכַל לַעֲמוֹד לִפְנֵי הֲדַר גְּאוֹנוֹ עַל כֵּן הֶעֱמִיד
בְּרַחֲמָיו אֶת מְשִׁיחוֹ בֵּינוֹ וּבֵינֵינוּ לְכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ
וּלְהַקְרִיב אֵלָיו תְּפִלָּתֵנוּ לְמַעַן נִבְטַח וְלֹא
נִפְחַד כִּי מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינָיו׃

הם הֲבְכֹל מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ נֹאמַר לֵאלֹהֵינוּ עֲשֵׂה
עִמָּנוּ לְמַעַן מְשִׁיחֶךָ וְלֹא לְמַעַן זוּלָתוֹ הַבֵּט
וְאַל תָּשֵׁב פָּנָיו מִמֶּךָּ׃

הת כֵּן נֹאמַר כִּי כֵן צִוָּה לָנוּ וְהִבְטִיחָנוּ לֵאמֹר

missio additur, quicquid credentes petierimus, id nobis datum iri.

προστίθεται, τὸ τεύξεσθαι ἡμᾶς τῶν μετὰ πίστεως αἰτηθέντων.

M. Restat vt videamus vnde nobis tantũ confidẽtiæ, vt quum tot modis indigni simus Dei conspectu, sistere nos tamẽ corã ipso audeamus.

Δ. Ὥρα καὶ νῦν ἰδεῖν τίνι τρόπῳ, οἱ τοῦ Θεοῦ προσόψεως παντελῶς ἀνάξιοι ὄντες, θαρροούντως αὐτῷ προσιέναι δυνάμεθα.

P. Primũ habemus promissiones quibus simpliciter, omissa dignitatis nostræ ratione, standum est. Deinde, si filij Dei sumus, animat nos Spiritus eius, atque instigat, vt ad eum, tanquam ad patrem, familiariter nos recipere nihil dubitemus. Ac ne ideo quòd instar vermium sumus, & conscientia premimur nostrorum peccatorũ, maiestatem eius gloriosam horreamus, Mediatorẽ nobis proponit Christum, quo nobis aditum patefaciente, de obtinenda gratia minimè simus anxij.

M. Πρῶτον μὲν, ἔχομεν τὰς ὑποσχέσεις, αἷς ἡμᾶς ἐναναπαύεσθαι χρὴ, μὴ ἐξετάζοντας τίνος ἄξιοι ἐσμέν· ἔπειτα δὲ, εἰ Θεοῦ τέκνα ἐσμὲν, ἀναπείθει ἡμᾶς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, ἀποτολμᾶν προσέρχεσθαι αὐτῷ ὡς πατρί. ἵνα δὲ μὴ ἡμεῖς, οἱ τῇ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων συνειδήσει πιεζόμενοι, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ σκώληκες ὄντες, τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ μεγαλειότητα ἐν ὀρρωδίᾳ ἔχωμεν, τὸν Χριστὸν ἡμῖν μεσίτην δίδωσιν, ἵνα ἐκείνου ἡμᾶς εἰσάγοντος, περὶ τοῦ τεύξεσθαι τῆς χάριτος πεπεισμένοι ὦμεν.

M. Intelligis nonnisi vnius Christi nomine inuocandum esse Deum?

Δ. Ἆρα οὖν νομίζεις ἐπ᾽ ὀνόματι μόνον τοῦ Χριστοῦ τὸν Θεὸν ἐπικαλέσασθαι δεῖν;

P. Sic sentio. Nam & disertis verbis ita nobis præcipitur: & additur

M. Πάνυ γε. τοῦτο γὰρ ἡμῖν διαῤῥήδην προστέτακται· καὶ δὴ ἡ ὑπόσχεσις τῷ προστάγματι

כל אשר תשאלו בשמו יעשה לכם׃

המ לכן העומד להתפלל ובטוח לבו לא יפחד בהשענו על המשיח לבדו המכפר בעדו ומקריב לפני ארוני את תפלתו לזר וליהיר לא יחשבו׃

הת לא יחשב כי המתפלל כן כמו אם יתפלל בפי המשיח כי הוא המפגיע לכלנו׃

המ ועתה מה יבקש האדם בכל תפלותיו הכל אשר יעלה על לבו ישאל אם יש תורה אשר נתנה לו להתפלל כמשפטה׃ לז

הת הנה אם המתפלל יתור אחרי לבבו ואחרי עיניו אין תפלתו תפלת צדק כי בער הוא ולא ידע מה יבקש לטוב לו ואחרי תאות נפשו ילך כסוס כפרד אין הבין ולכן במתג ורסן עדיו לבלום׃

המ ומה יעשה ויתפלל׃

promissio, facturum sua intercessione vt consequamur quæ petimus.

M. Non ergo temeritatis aut arrogantiæ accusandus est qui, hoc aduocato fretus, ad Deum familiariter accedit: & hunc Deo & sibi proponi solum, per quem exaudiatur.

P. Nullo modo. Nam qui sic orat, tanquam ex illius ore preces concipit: quum eius patrocinio adiuuari suã orationẽ commendariq. sciat.

M. Tractemus iam quid continere fidelium preces debeant. Licetne quicquid in mẽtem nobis venit à Deo postulare, an certa hîc tenenda est regula?

P. Hæc verò nimis prępostera esset orandi ratio, indulgere propriis desideriis, carnisque iudicio. Nam & rudiores sumus quàm vt possimus iudicare quid nobis expediat: & ea cupiditatum intempeṛie laboramus quæ fræno cohiberi necesse habeat.

M. Quid proinde opus est facto?

παραζεύγνυται, ὅτι μεσίτου ὄντος ἐκείνου, ὁ Θεὸς τὰς ἡμετέρας εὐχὰς ἐπιτελέσει.

Δ. Οὐκοῦν ἀβουλίας ἢ ὑπερηφανίας ἐγκαλεῖσθαι δεῖ ὅστις τούτῳ τῷ μεσίτῃ πίσυνος, ὡς φίλῳ πρόσεισι τῷ Θεῷ· καὶ τοῦτον μόνον τῷ τε Θεῷ καὶ ἑαυτῷ παρίστησι, δι' ὃν εἰσακουσθῆναι μέλλει.

M. Οὐδαμῶς. ὁ γὰρ οὕτω προσευχόμενος, φαίνεταί πως διὰ τοῦ στόματος ἐκείνου τοῦτο ποιῶν. οἶδε γὰρ τὴν ἑαυτοῦ δέησιν τῇ ἐκείνου ἐντεύξει καὶ συνηγορίᾳ συνισταμένην.

Δ. Λέγωμεν δὴ τί περιέχειν χρὴ τὰς τῶν πιστῶν εὐχάς. ἆρα ἔξεστι πᾶν τὸ εἰς νοῦν ἐλθὸν αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ, ἢ ὅρῳ τινὶ τὰ τῶν εὐχῶν περιγέγραπται;

M. Εἰ εὐχόμενοι, τῷ θυμῷ καὶ ταῖς ἡμῶν ἐπιθυμίαις ἐβουλόμεθα χαρίζεσθαι, οὐκ ἂν περὶ τὰς εὐχὰς ἐσωφρονοῦμεν. καὶ γὰρ ἀμαθέστεροί ἐσμεν ἢ ὥστε τὰ ἡμῖν λυσιτελοῦντα διακρίνειν δύνασθαι. καὶ οὕτως ἄλογός ἐστιν ἡ ὁρμὴ τῶν ἐπιθυμιῶν ἃς νοσοῦμεν, ὥστε πᾶσαν ἀνάγκην ἔχειν χαλινοῦσθαι.

Δ. Τί οὖν εἰς τὰς εὐχὰς πρὸ ὁδοῦ γένοιτο ἄν;

הת יַשֶּׁה אָזְנוֹ אֶל אֲשֶׁר הוֹרָה הָאֵל לְהִתְפַּלֵּל לְטוֹב לוֹ וַאֲשֶׁר שָׂם אֱלֹהִים בְּפִיו אוֹתוֹ יִשְׁאַל בִּתְפִלָּתוֹ׃

הם מָה תּוֹרַת הַמִּתְפַּלֵּל אֲשֶׁר שָׂם הָאֱלֹהִים לְפָנֵינוּ׃

הת הֲלֹא הִיא כְּתוּבָה בְּכָל סְפָרָיו זְעֵיר שָׁם וּזְעֵר שָׁם אַךְ לִתְמוֹךְ עוֹד אֲשׁוּרֵינוּ בְּמַעְגְּלוֹתָיו לְבִלְתִּי סוּר יָמִין וּשְׂמֹאל מֵהֶם תּוֹרָה כָּתַב לָנוּ לְהוֹרוֹתֵנוּ בָהּ בִּדְבָרִים מְעַטִּים מָה יִהְיוּ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ לְהָפִיק רָצוֹן מִמֶּנּוּ׃

הם סַפֶּר־נָא דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַהִיא׃

הת שָׁאֲלוּ תַלְמִידֵי אֲדוֹנֵינוּ הַמָּשִׁיחַ אוֹתוֹ לֵאמוֹר לַמְּדֵנוּ לְהִתְפַּלֵּל אָמַר לָהֶם כֹּה תֹאמְרוּ בִּתְפִלַּתְכֶם׃

אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יִתְקַדֵּשׁ שְׁמֶךָ׃ תָּבוֹא מַלְכוּתֶךָ׃ כַּאֲשֶׁר נַעֲשָׂה רְצוֹנְךָ בַּשָּׁמַיִם

P. Hoc reſtat vnum, vt Deus ipſe rectam orandi formam nobis præſcribat: vt tantùm manu ducentem ſequamur, & quaſi verba præeuntem.

M. Αὐτὸν τὸν Θεὸν χρὴ τὰ συμφέροντα ἡμῖν ὑφηγεῖσθαι, καὶ ἡμᾶς αὐτοῦ οἱονεὶ χειραγωγοῦντι καὶ ἀποσηματίζοντι ἀκολουθεῖν.

M. Quam nobis legem præſcripſit?

Δ. Τίνα ἡμῖν κανόνα προὔθηκεν;

P. Ampla quidem & copioſa paſſim in Scripturis huius rei doctrina traditur: verùm, quò certiorē præfigeret ſcopum, formulam compoſuit & quaſi dictauit, qua quicquid à Deo petere fas eſt ac noſtra refert, breuiter complexus eſt, & in pauca capita digeſſit.

M. Εὑρίσκεται μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ κατὰ πᾶσαν τὴν ἱερὰν γραφὴν ἐς τοῦτο φέροντα διδάγματα· ἵνα δὲ ἔχωμέν τινα σκοπὸν πρὸς ὃν ἀποβλέποιμεν, ἡμῖν τύπον τινὰ ἔδωκε καὶ ὥσπερεὶ ὑπηγόρευσε, κεφαλαιωδῶς περιέχοντα ὅσα ἡμῖν ἔξεστι καὶ συμφέρει αἰτήσασθαι παρ' αὐτοῦ.

M. Recita.

Δ. Λέγε δὴ αὐτόν.

P. Rogatus à diſcipulis Dominus noſter Chriſtus quonam orandum eſſet modo, reſpondit, Quum volueritis orare, ſic dicite,

M. Τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαθητῶν δεηθέντων αὐτοῦ ἵνα διδάξῃ αὐτοὺς προσεύχεσθαι, ἀπεκρίνατο, Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε,

Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomē tuū: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua in terra,

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ

בֵּן יֵעָשֶׂה בָּאָרֶץ׃ הַטְרִיפֵנוּ אֶת לַחְמֵנוּ לֶחֶם חֻקֵּנוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ וּסְלַח לָנוּ אֶת חוֹבוֹתֵינוּ כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ סוֹלְחִים לְחוֹבֵינוּ׃ וְאַל תְּבִיאֵנוּ בְּיַד מַסָּה כִּי אִם הַצִּילֵנוּ מֵהָרָע׃ כִּי לְךָ הַמַּמְלָכָה וְהַגְּבוּרָה וְהַהוֹד לְעוֹלְמֵי־עַד אָמֵן׃

הם וְעַתָּה חַלֵּק אוֹתָהּ לַחֲלָקֶיהָ לְמַעַן יָבִין הַקּוֹרֵא בָהּ׃

חת הִנֵּה תֵחָלֵק לְשִׁשָּׁה וּבַשְּׁלוֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ שׁוֹאֲלִים יְהִי כְבוֹד אֲדוֹנָי לְעוֹלָם לְמַעַן שְׁמוֹ לְבַדּוֹ וּבִשְׁאָר הַשְּׁלוֹשָׁה אֲנַחְנוּ מִתְפַּלְּלִים עָלֵינוּ שֶׁטּוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּ אוֹתָנוּ׃

ſicut in cælo. Panem noſtrũ quotidianum da nobis hodie: & remitte nobis debita noſtra, ſicut nos quoq. remittimus debitorib. noſtris: & ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo. Quia tuũ eſt regnum, & potentia, & gloria in ſecula. Amen.

ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

M. Quò melius intelligamus quid contineat, eã in capita partiamur.

Δ. Ἵνα φανερὸν ἡμῖν γένηται τί περιέχει, εἰς κεφάλαια διαιρῶμεν αὐτήν.

P. Sex habet partes: quarum tres priores ſolam Dei gloriam, non habita noſtri ratione, tanquam proprium ſuum finem, reſpiciunt: reliquæ ad nos vtilitatemque noſtram ſpectant.

M. Ἓξ ἐστὶ τὰ πάντα, ὧν τὰ μὲν τρία τὰ πρῶτα πρὸς μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, ὡς ἴδιον οὖσαν τέλος, ἀφορᾷ, οὐδένα ἡμῶν λόγον ἔχοντα· τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὴν ὠφέλειαν ἡμῶν ἀναφέρεται.

המ הַאַף יְבַקֵּשׁ הָאָדָם דָּבָר בִּתְפִלָּתוֹ אֲשֶׁר לֹא
יוֹעִיל לוֹ מְאוּמָה:

הת אָמְנָם כֹּה יִנְהַג הָאֵל בְּרַחֲמָיו הָרַבִּים אֶת
הַכֹּל שֶׁכֹּל אֲשֶׁר הוּא לִכְבוֹד שְׁמוֹ הוּא גַם כֵּן
מוֹעִיל לָנוּ וְלָכֵן בְּהִתְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ גַּם אֲנַחְנוּ
נִקְדָּשִׁים עִמּוֹ וּבְבוֹא מַלְכוּתוֹ גַּם אָנוּ
מוֹלְכִים אִתּוֹ אַךְ בִּתְפִלָּתֵנוּ לֹא נָשִׂים לְנֶגֶד
עֵינֵינוּ רַק כְּבוֹד שֵׁם אֱלֹהֵינוּ:

המ לָכֵן גַּם הַדְּבָרִים הָהֵם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מְבַקְשִׁים
בִּשְׁלוֹשׁ הַמִּשְׁאָלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת טוֹבִים הֵמָּה
לָנוּ אַךְ הַמִּתְפַּלֵּל לֹא יְבַקֵּשׁ אוֹתָם מִמֶּנּוּ כִּי
אִם לְמַעַן כְּבוֹד שְׁמוֹ:

הת דְּבָרְךָ אֱמֶת וָצֶדֶק וְגַם בִּשְׁלוֹשֶׁת הָאַחֲרוֹנוֹת
הַנִּשְׁאָרוֹת לָנוּ לִשְׁאוֹל בָּהֵן צָרְכֵּנוּ נְבַקֵּשׁ
אוֹתוֹ לְהִנָּתֵן לָנוּ אִם הוּא לִכְבוֹד אֱלֹהֵינוּ:

המ וְעַתָּה בָּאֵר־נָא דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַהֲבִינֵנִי לח

M. Ergóne petendũ est à Deo quicquã vnde nihil ad nos boni redeat?

P. Ipse quidem, pro infinita sua bonitate, sic componit omnia, vt nihil cedat in ipsius gloriã quin nobis quoq. sit salutare. Itaque quũ sanctificatur eius nomen, vt nobis quoque in sanctificationem vertatur efficit: non aduenit eius regnũ quin simus quodãmodo eiùs participes. Verùm, in optandis his omnibus, solã eius gloriam, præterita nostra vtilitate, intueri cõuenit.

M. Nempe, secundum hanc doctrinã, tria hæc postulata cum vtilitate quidem nostra coniuncta sunt, non tamen in alium scopum collimare debent quàm vt glorificetur Dei nomen.

P. Síc est: atque adeo in reliquis etiam tribus eadem Dei gloria curę nobis esse debet: vtcunque iis quę in rem ac salutem nostram sunt, optandis, propriè sint destinata.

M. Nunc ad verborum explicationẽ pergamus: ac principio, cur Patris

Δ. Τί οὖν; ἡμᾶς παρὰ Θεοῦ εὔχεσθαί τι προσήκει ὅθεν ἂν οὐδὲν ἀπόνασθαι μέλλοιμεν;

Μ. Αὐτὸς, κατὰ τὴν ἀνεκδιήγητον αὐτοῦ ἀγαθότητα, οὕτως οἰκονομεῖ καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα, ὥστε δι' ἑκάστου τῶν εἰς τὴν αὐτοῦ δόξαν φερόντων τὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατασκευάζειν. τοιγαροῦν ἁγιαζομένου τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἁγιάζεσθαι καὶ ἡμᾶς ποιεῖ· ὁμοίως δὲ καὶ ὅταν ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἔρχηται, μετέχομέν πως καὶ ἡμεῖς ταύτης. δεῖ δὲ ὅμως, ὅταν ταῦτα αἰτῶμεν, πρὸς τὴν ἐκείνου δόξαν πάντως ἀποβλέπειν, πρὸς δὲ τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν μηδ' ὅλως.

Δ. Κατὰ οὖν τὸν σὸν λόγον, ταῦτα τὰ τρία αἰτήματα ἐπ' ἀγαθῷ μέν ἐστιν ἡμετέρῳ, ἡμᾶς μέντοι τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης μόνον στοχάζεσθαι προσήκει δι' αὐτῶν.

Μ. Ἀληθῆ. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τρισὶ, καίτοι αἰτούντων ἡμῶν ἰδίᾳ τὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν τείνοντα, οὐδὲν ἧττον τὸν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης λόγον ἔχειν χρὴ, καὶ πρὸς ταύτην πάντα ὧν ἂν ἐπιθυμήσωμεν, ἀναφέρειν.

Δ. Ἴθι δὴ, τῇ ἐξηγήσει ταύτης τῆς προσευχῆς ἐγχειρῶμεν. πρῶτον δέ μοι φράσον· διὰ τί ὁ

בְּרִאשׁוֹנָה מַדּוּעַ בְּהִתְפַּלְּלֵנוּ נִקְרָא אוֹתוֹ **אָבִינוּ** וְלֹא בְשֵׁם אַחֵר:

הת כִּי לֹא תָבוֹא תְּפִלָּה לְפָנָיו אִם אֵין לְבַב הַמִּתְפַּלֵּל נָכוֹן סָמוּךְ וּבָטֵחַ בּוֹ לָכֵן אָמַר כִּי הוּא אָבִינוּ לְמַעַן יִתְנָעֵר לִבֵּנוּ מֵהַדְּאָגָה הַהִיא וּמֵהַפַּחַד הַהוּא וְיָבוֹא שְׁעָרָיו וְיִשָּׂא אֵלָיו אֶת עֵינָיו וְיִשְׁפּוֹךְ אֶת שִׂיחוֹ לִפְנֵי אָבִיו הָאוֹהֵב אוֹתוֹ וּמְרַחֵם עָלָיו:

הם הֲבוֹא נָבוֹא אֶל הָאֱלֹהִים אִם עָמוֹד נַעֲמוֹד לְפָנָיו כְּבָנִים לִפְנֵי אֲבִיהֶם הַחוֹמֵל עֲלֵיהֶם:

הת עָשׂה נַעֲשֶׂה כְּמוֹהֶם וְגַם עוֹד יוֹתֵר מֵהֶם נַאֲמִין כִּי יִשְׁמַע קוֹלֵנוּ וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ כִּי הִנֵּה אִם אֲנַחְנוּ הָרָעִים לֹא נוּכַל לְהָשִׁיב אֶת בָּנֵינוּ רֵיקָם מִלְּפָנֵינוּ בְּבַקְּשָׁם לֶחֶם מֵאִתָּנוּ וְאֵיךְ יַעֲלִים עֵינָיו אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְיַסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר אֵין טוֹב וּמֵיטִיב כָּמוֹהוּ:

הם הֲלֹא גַם כַּאֲשֶׁר צִוָּה לִקְרֹאת אוֹתוֹ אָבִינוּ יִבָּחֵן אֶת אֲשֶׁר כְּבָר אָמַרְנוּ כִּי בְּכָל

nomē hîc, potius quàm aliud quoduis, Deo tribuitur?

Θεὸς τὸ τοῦ πατρὸς προσηγορίας μᾶλλον ἢ τινος ἄλλης ἀξιοῦται.

P. Quũ ad rectã orandi rationẽ in primis requiratur ſecura conſcientię fiducia, nomen hoc aſſumit Deus, quod nihil niſi meram ſuauitatem ſonat: vt ita excuſſa ex animis noſtris omni anxietate, ad ſe familiariter implorandum nos inuitet.

M. Ἐπειδὴ προσευχομένων ἡμῶν, ἀνάγκη τὰς ἡμῶν συνειδήσεις βεβηκυίας εἶναι καὶ στεῤῥὰς τὴν πίστιν, πατρὸς ὄνομα περιτίθησιν ἑαυτῷ, ὅπερ πολλὴν χρηστότητα καὶ εὔνοιαν τὴν πρὸς ἡμᾶς παραδηλοῖ, ἵνα πάντα φόβον ἀποθέμενοι, θαῤῥουότως αὐτῷ, ὡς εὐμενεῖ ἡμῖν ὄντι, προσερχώμεθα.

M. Ergóne Deum audebimus ſine difficultate rectà adire, vt filij parentes ſolent?

Δ. Ἆρα οὖν τολμήσομεν ἀδεῶς προσιέναι τῷ Θεῷ, ὡς παῖδες τῷ πατρὶ προσέρχεσθαι φιλοῦσι;

P. Omnino: quinetiam multo certiore obtinendi quod petimus fiducia. Nam, vt admonet Magiſter, ſi nos, quum mali ſimus, non poſſumus tamen filiis noſtris bona negare, nec eos dimittere inanes ſuſtinemus, nec venenum porrigimus illis pro pane: quanto plus beneficentiæ à cæleſti Patre expectandũ eſt, qui non tantùm ſummè bonus eſt, ſed ipſa etiam bonitas?

M. Πάνυ μὲν οὖν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλπίσομεν παρ' αὐτοῦ τεύξεσθαι ὧν ἂν αἰτήσωμεν, ἢ παρ' ἐκείνων. εἰ γὰρ ἡμεῖς (κατὰ τὴν τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου ὑποθήκην) πονηροὶ ὄντες, τοῖς ἡμετέροις υἱοῖς ἄρτον αἰτήσασιν οὐχ ὑπομένομεν ἀναίνεσθαι, πῶς ἂν ἡμᾶς δεομένους αὐτοῦ ἀπώσαιτο ὁ οὐράνιος πατὴρ, ὃς οὐ μόνον πανάγαθός ἐστιν, ἀλλ' αὐτοαγαθότης;

M. Annon ex hoc quoque nomine argumentum ducere licebit, quo

Δ. Οὐκοῦν καὶ ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ τεκμαίρεσθαι ἔχομεν, δεῖν ἡμᾶς τῷ Θεῷ εὐχὰς

מִשְּׁאֲלוֹתֵינוּ נֹאמַר לֵאלֹהֵינוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ לְמַעַן מְשִׁיחוֹ וְלֹא לְמַעַן זוּלָתוֹ:

הת אָמְנָם יִבָּחֵן וְיִתְכּוֹנֵן כִּי הִנֵּה לֹא נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ לְבָנִים כִּי אִם בַּעֲבוּר הֱיוֹתֵנוּ עֶצֶם מֵעֲצָמֵי בְּנוֹ מְשִׁיחוֹ:

המ וּמַדּוּעַ לֹא אָמַרְתָּ אָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם כִּי אָבִינוּ קָרָאתָ אוֹתוֹ:

הת יָכוֹל יוּכַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ לִקְרֹאוֹ אָבִיו בְּהִתְפַּלְלוֹ אֵלָיו אַךְ כִּי רָצָה בְּנוֹ מְשִׁיחוֹ לְהַרְגִּילֵנוּ לְאַהֲבָה אֶת רֵעֵינוּ כָּמוֹנוּ וּלְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מִתְפַּלְלִים בַּעֲדֵינוּ לָכֵן לִמֵּד לְכֻלָּנוּ לִקְרוֹא אוֹתוֹ אָבִינוּ בְּהִתְפַּלְלֵנוּ אֵלָיו:

המ וַאֲשֶׁר הוֹסִיף וְאָמַר שֶׁבַּשָּׁמַיִם מַה הוּא:

הת כְּאִילוּ אָמַר הָעֶלְיוֹן וְהַגִּבּוֹר אֲשֶׁר עַד תַּכְלִיתוֹ לֹא יִמָּצֵא:

המ וּמַדּוּעַ זֶה וְלָמָּה קְרָאָהוּ כֵּן:

הת לְהַזְהִיר כָּל הַמִּתְפַּלֵּל שֶׁיִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֵי לִבּוֹ בְּהִתְפַּלְלוֹ אֵלָיו וְלֹא יַעֲרוֹךְ לוֹ כָּל דְּמוּת וְדָבָר לֹא יִשְׁוֶה לוֹ וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לֹא יִתְוֶה:

id quod initio dictũ est, preces scilicet vniuersas Christi patrocinio fundatas esse oportere, cõprobetur?

P. Et quidem firmissimum: Neq; enim filiorũ loco nos habet Deus nisi quatenus Christi sumus membra.

M. Cur nostrum potius in cõmune Patrem nominas Deũ, quàm tuum peculiariter?

P. Potest quidem fidelium vnusquisque suum vocare: sed communi epitheto ideo vsus est Dominus quò nos ad exercendam in precibus charitatem assuefaceret: ne, aliis neglectis, tãtùm se quisque curet.

M. Quid sibi vult quæ additur particula, Deum esse in cælis?

P. Perinde est acsi excelsum, potentem, incomprehensibilem vocarem ipsum.

M. Quorsum id, & qua ratione?

P. Nempe, hoc modo sursum mentes, quum eum inuocamus, docemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terre-

προσενεγκεῖν τὰς τῇ τοῦ Χριστοῦ συνηγορίᾳ οἱονεὶ θεμελίῳ, ἐπεστηριγμένας, καθάπερ εἴρηται;

M. Καὶ μάλιστά γε. καὶ γὰρ οὐκ ἄλλως υἱῶν τάξιν ἐπέχομεν παρ' αὐτῷ, ἢ καθόσον τοῦ Χριστοῦ μέλη ἐσμέν.

Δ. Διὰ τί οὐ σὸν πατέρα ἰδίᾳ ὀνομάζεις, ἀλλὰ κοινῇ, πατέρα ἡμῶν; "

M. Οὐδὲν κωλύει ἕνα ἕκαστον τῶν πιστῶν, πατέρα ἑαυτοῦ ἰδίως αὐτὸν καλεῖν, ἀλλ' ὁ Κύριος ἐνταῦθα ἀξιῶν ἡμᾶς πατέρα ἡμῶν ἐν κοινῷ προσαγορεύειν αὐτὸν, πρὸς τὴν τῆς ἀγάπης ἐν ταῖς εὐχαῖς ἄσκησιν ἡμᾶς ἐθίζειν ἠθέλησεν, ἵνα μὴ ἕκαστος ἑαυτοῦ ἐπιμελούμενος, τῶν ἄλλων ἀφροντίστως ἔχῃ.

Δ. Τί σημαίνει τοῦτο τὸ ἐπισυναπτόμενον ῥησείδιον, Ο ἐν τοῖς οὐρανοῖς; "

M. Ομοιόν ἐστιν ὡς εἰ ὕψιστον, μεγαλοδύναμον καὶ ἀκατάληπτον αὐτὸν ὀνομάζοιμι.

Δ. Πῶς τοῦτο φῄς;

M. Μανθάνομεν γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι ἐπικαλουμένων ἡμῶν τὸν Θεὸν, προσήκει τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἄνω βλέπειν, ἵνα μὴ

וְלֹא יָשִׂים מַחְשְׁבוֹת עֶלְיוֹן כְּמַחְשְׁבוֹתָיו אַךְ בְּיִרְאָה וּבִרְעָדָה יִקּוֹד וְיִשְׁתַּחֲוֶה לִפְנֵי כְבוֹדוֹ הַנּוֹרָא וּבְזָכְרוֹ כִּי אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וְהוּא הַנּוֹטֶה אוֹתָם לְבַדּוֹ וּבַזֶּרֶת תִּכֵּן אוֹתָם הֲלֹא יִתְעוֹרֵר עוֹד לְיַחֵל לוֹ וְיִהְיֶה בִּטְחוֹנוֹ בוֹ גָּדוֹל יֶתֶר מְאֹד:

הס וְעַתָּה בָּאֵר־נָא מָה שְׁאֵלָתֵנוּ הָרִאשׁוֹנָה בְּאָמְרֵנוּ יִתְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ: לט

הת שֵׁם אֲדוֹנָי הוּא שִׁמְעוֹ הַיּוֹצֵא אֶל כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ לָכֵן בְּאָמְרֵנוּ יִתְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ מִתְפַּלְלִים אֲנַחְנוּ שֶׁיְּהַלְלוּ אוֹתוֹ כָּל נִבְרָאָיו וִיבָרְכוּהוּ וִיסַפְּרוּ אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל מְקוֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ:

הס הֲלֹא כְּבוֹד אֲדוֹנָי לְעוֹלָם וּשְׁמוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא לְדוֹר וָדוֹר וּמָה יוּכַל אִישׁ לְהוֹסִיף עוֹד עָלָיו אוֹ לִגְרוֹעַ מִמֶּנּוּ:

הת הֵן אֵלֶּה כַּאֲשֶׁר הֵם עַתָּה כֵּן הָיוּ לוֹ מֵאָז וּלְעוֹלָם יִהְיוּ לֹא יִרְבּוּ וְלֹא יִמְעֲטוּ לְפָנָיו אַךְ בְּהִתְפַּלְלֵנוּ לֵאמוֹר יִתְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ אֲנַחְנוּ שׁוֹאֲלִים שֶׁיִּמָּלֵא כְבוֹדוֹ כָּל הָאָרֶץ וְתִהְיֶה

nũ cogitemus, néue eum moduli noſtri metiamur captu: ne humilius de ipſo aliquid ſentientes, in obſequium voluntatis noſtræ redigere ipſum velimus: ſed potius cum timore & reuerẽtia maieſtatem eius glorioſam ſuſpicere diſcamus. Valet etiam hoc ad excitandam confirmandamque noſtram in ipſo fiduciam: dum cæli dominus ac præſes, qui arbitrio ſuo regat omnia, prædicatur.

ἀνθρωπίνως καὶ ταπεινῶς περὶ αὐτοῦ διανοούμενοι, τῇ ἡμετέρᾳ φαντασίᾳ αὐτὸν μετρῶμεν καὶ περιγράφωμεν, καὶ οὕτω συγκαταβαίνειν ἐς τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας αὐτὸν ἀξιῶμεν, μᾶλλον δὲ τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ μεγαλειότητα ἐντρεπώμεθα. ἔτι δὲ τοῦτο ἡμᾶς ἄγει πρὸς τὸ μᾶλλον αὐτῷ πεποιθέναι, ὅτι οὐρανοῦ δεσπότης, πάντων ἄρχων καὶ τὰ πάντα κατὰ τὸ αὐτῷ ἀρέσκον διακυβερνῶν ἀνακηρύττεται.

M. Recita mihi primi poſtulati ſummam.

Δ. Νῦν μοι τῆς πρώτης αἰτήσεως τὸ κεφάλαιον διασάφησον.

P. Per Nomẽ Dei, Scriptura notitiam famamque intelligit qua inter homines celebratur. Optamus ergo vt eius gloria vbique & in omnibus prouehatur.

Μ. Τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα καλεῖται ἡ παρ' ἀνθρώποις εὐδοξία αὐτοῦ. εὐχόμεθα οὖν, πανταχοῦ τε καὶ πάντα εὐδοκιμεῖν αὐτὸν καὶ εὐδοξεῖν.

M. Verùm, accederéne quicquã poteſt Dei gloriæ, aut decedere?

Δ. Πότερον οὖν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα τοιαύτη ἐστὶν οἵα αὔξεσθαι, ἢ μειοῦσθαι;

P. In ſeipſa nec creſcit, nec minuitur: verùm illuſtrari inter homines, vt par eſt, optamus, vt, quicquid facit Deus, omnia eius opera, vt

Μ. Οὐδ' αὔξησιν οὐδὲ μείωσιν λαμβάνειν αὐτὴν ἐνδέχεται, ὅσα γε καθ' ἑαυτήν. ἀλλ' εὐχόμεθα ἀοίδιμον τε καὶ περισπούδαστον αὐτὴν τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, ὥσπερ καὶ ἄξιον, καὶ

כִּשְׁמוֹ כֵּן תְּהִלָּתוֹ לְעוֹלָם וְיוֹדוּ כָּל קַצְוֵי אֶרֶץ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ וְיִהְיוּ כָּל מַעֲשֵׂי יָדָיו לְפָאֵר אוֹתוֹ בָּהֶם:

הם וּמָה הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר אַתָּה מִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ בַּשְּׁאֵלָה הַשֵּׁנִית לֵאמוֹר **תָּבוֹא מַלְכוּתֶךָ:**

הת שְׁתַּיִם אֵלֶּה הֵרָאוֹת בָּהֶן מַלְכוּת אֱלֹהֵינוּ עַל הַכֹּל הָאַחַת בְּנַהֲגוֹ וּבְהַנְחוֹתוֹ בְּחִירָיו בְּרוּחוֹ הַטּוֹבָה וְהַשֵּׁנִית בְּבַהֲלוֹ שׂוֹנְאָיו הָרְשָׁעִים הַמְּאֲנִים לַעֲבוֹד אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים לֹא אֲדוֹנָי יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ וּבְאַבְּדוֹ אוֹתָם בַּחֲרוֹנוֹ לְמַעַן יֵדְעוּ כֻּלָּם כִּי לַאדוֹנָי הַגְּבוּרָה וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:

הם וְעַתָּה מָה יִשְׁאַל הַמִּתְפַּלֵּל לֵאמוֹר תָּבוֹא מַלְכוּתֶךָ:

הת הֵן זֶה כְּאִילוּ יֹאמַר אָנָּא אֲדוֹנָי יִרְבּוּ נָא יוֹם יוֹם הַמַּאֲמִינִים בָּךְ עַד אֵין מִסְפָּר וּמְשׁוֹךְ לָהֶם חַסְדֶּךָ תָּמִיד עַד מַלְאָךְ אוֹתָם שְׁלַח אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ לָשׂוּם מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר הוֹצִיא לָהֶם כְּנוֹגַהּ צִדְקֶךָ לְמַעַן יְשַׁבֵּר וְלֹא

ſunt, ita glorioſa appareant: quò modis omnibus ipſe glorificetur.

γινώσκειν αὐτοὺς τὴν ἐπιφαινομένην πᾶσι τοῖς τοῦ Θεοῦ ἔργοις δόξαν, ἵνα λάβωσιν ἀπὸ πάντων ἀφορμὴν τοῦ δοξάζειν αὐτόν.

M. In ſecunda petitione quid per Dei regnum intelligis?

Δ. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ αἰτήματι τίνα νοεῖς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; »

P. Duobus potiſſimum membris conſtat: vt electos Spiritu gubernet ſuo: vt reprobos, qui ſe illi in obſequium tradere recuſant, proſternat & exitio tradat: vt ita palàm fiat, nihil eſſe quod reſiſtere eius virtuti queat.

M. Δύο ἐστὶν ἐν οἷς θεωρεῖται μάλιστα· ὅτι δηλονότι τοὺς ἐκλεκτοὺς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἄγει καὶ κυβερνᾷ, καὶ ὅτι τοὺς κακοὺς, τοὺς ἀφηνιάζοντας τῆς δουλείας αὐτοῦ, κακῶς ἀπόλλυσιν. ἵνα φανερὸν ἅπασι γένηται ὅτι οὐδὲν πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀνθίστασθαι δύναται.

M. Qualiter regnũ hoc vt veniat precaris?

Δ. Πῶς δὲ ταύτην τὴν βασιλείαν ἐλθεῖν εὔχῃ; »

P. Vt fidelium numerum in dies augeat Dominus, vt nouis Spiritus ſui donis ſubinde eos cumulet, donec prorſus impleuerit. Ad hæc vt ſuam veritatem ad diſcutiendas ſatanæ tenebras magis ac magis lu-

M. Ἵνα τὸν τῶν πιστῶν ἀριθμὸν καθ' ἑκάστην αὔξῃ ὁ Κύριος, καὶ ἀλληπαλλήλοις τοῦ πνεύματος αὐτοῦ χαρίσμασι πλουτίζων αὐτοὺς οὐ παύηται, ἕως ἂν ἐκεῖνα ἔκπλεω αὐτοῖς παράσχῃ. ἔτι δὲ καὶ ἵνα τὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν ἐπιπλεῖον

יַעֲמוֹד שֵׁבֶט הַשָּׂטָן עַל גּוֹרַל חֲסִידָיו וְלֹא
יִשְׁלְחוּ עוֹד הַצַּדִּיקִים בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם׃

הם הֲלֹא כֹּל אֵלֶּה דַּרְכֵי אֵל בְּכֹל יוֹם׃

הת אָכֵן אֵלֶּה דְרָכָיו בְּכֹל עֵת וְאוּלָם בְּאָמְרֵנוּ
תָּבוֹא מַלְכוּתֶךָ אֲנַחְנוּ מִתְפַּלְלִים שֶׁיַּרְבֶּה
תָמִיד לַעֲשׂוֹת כָּאֵלֶּה עַד אֲשֶׁר יַשְׁלִים
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אֵת אֲשֶׁר הִתְחִיל מִקֶּדֶם
בְּמַלְכוּתוֹ כִּי אָז יִשָּׂגֵב אֲדוֹנָי לְבַדּוֹ וּמַלְכוּתוֹ
תִּמְשׁוֹל בַּכֹּל וְיִהְיֶה הוּא הַכֹּל בַּכֹּל׃

הם וּמָה שְׁאֵלָתְךָ בְּאָמְרְךָ יֵעָשֶׂה רְצוֹנֶךָ׃ מ

הת שֶׁיִּכָּנְעוּ כֹּל נִבְרָאָיו תַּחַת יָדוֹ אֵין מוֹרֶה אֶת
פִּיו וְהַכֹּל יֵעָשֶׂה כִּרְצוֹנוֹ׃

הם הֲיוּכַל לִהְיוֹת דָּבָר בִּלְתִּי רְצוֹנוֹ׃

הת אָמְנָם אֲנַחְנוּ מְבַקְשִׁים בַּשְּׁאֵלָה הַזֹּאת שֶׁכֹּל
אֲשֶׁר יָעַץ הָאֵל אוֹתוֹ יִהְיֶה אַךְ שׁוֹאֲלִים
אֲנַחְנוּ גַּם כֵּן שֶׁיְּבָעֵר כֹּל שְׁרִירוּת לֵב כֹּל
בְּנֵי אָדָם מִקִּרְבָּם וְיִיחֵד לְבָבָם לְיִרְאָה

cidam cõſpicuamq. reddat: vt iuſtitiam ſuam proferendo, iniquitatem omnem aboleat.

M. Nónne quotidie fiũt hæc omnia?

P. Fiunt eo modo vt inchoatũ dici poſſit regnum Dei. Optamus ergo vt aſſiduè creſcat ac prouehatur, donec ad ſummũ faſtigium peruenerit. Quod vltimo demum die futurũ ſperamus, quo Deus ſolus, omnib. creaturis in ordinem coactis, exaltabitur & eminebit: adeoque erit omnia in omnibus.

M. Quod petis vt Dei voluntas fiat, quem id habet ſenſum?

P. Vt in eius obſequium ſubigãtur creaturæ omnes, pendeantque ita ex eius nutu nequid niſi ipſius arbitrio fiat.

M. Ergóne fieri quicquam præter eius volũtatem poſſe ſentis?

P. Non optamus tantùm, vt quod decreuit apud ſe, eueniat, ſed etiã vt domita ſubiugataque omni cõtumacia, omnes omnium voluntates ſuæ

φανερῶ, ἐφ' ᾧ τὸ τοῦ διαβόλου σκότος ἀποσκεδασθῆναι· καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ πρόδηλον ποιῇ, ἐπὶ τῷ πᾶσαν ἀδικίαν καταλῦσαι.

Δ. Ἆρ' οὐχὶ ταῦτα ὁσημέραι ἐστὶν ἰδεῖν γινόμενα;

Μ. Γίνεται οὕτως ὥστε δύνασθαι ἡμᾶς λέγειν ὅτι ἀρχὴν ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία εἴληφε. τοιγαροῦν εὐχόμεθα ταύτην τὴν βασιλείαν συνεχῶς ἐπίδοσιν λαμβάνειν, ἕως ἂν ἐς τὸ ἄκρον ἀφίκηται. ὃ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ μέλλει συμβαίνειν, ἐν ᾗ μόνος ὑψωθήσεται, κτισμάτων πάντων αὐτῷ ὑποτεταχότων, αὐτός τε τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἔσται.

Δ. Πῶς δὲ εὔχῃ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα γενηθῆναι;

Μ. Οὕτως ὥστε πᾶν κτίσμα εὐήνιον αὐτῷ εἶναι καὶ εὐπειθὲς, ἵνα μηδὲν παρ' ὃ ἂν αὐτῷ δοκῇ, γίνηται.

Δ. Ἆρα οὖν νομίζεις ὅτι ἐνδέχεταί τι ποιεῖν παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην;

Μ. Οὐχ ἁπλῶς εὐχόμεθα ἀποβαίνειν τὸ διεγνωσμένον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀπείθειαν πρόῤῥιζον ἀποσπάσαντα, πᾶν θέλημα πρὸς τὸ ἴδιον

שְׁמוֹ וּלְעָבְדוֹ כִּרְצוֹנוֹ בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה׃

הם וּבְבַקְּשֵׁנוּ זֶה הֲלֹא גַּם אֶת רְצוֹנֵנוּ אֲנַחְנוּ מוּסְרִים בִּידֵי רְצוֹנוֹ׃

חת אָכֵן מוּסְרִים לְהָנִיא כֹּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ הַמּוֹלִיכוֹת אוֹתָנוּ שׁוֹבְבִים בְּדֶרֶךְ לִבֵּנוּ וּלְצָרֵף וּלְטַהֵר אוֹתָנוּ לְמַעַן לֹא נִפְנֶה עוֹד אִישׁ לְדַרְכּוֹ וְיִהְיֶה כֹּל רְצוֹנֵנוּ וְחֶפְצֵנוּ כִּרְצוֹנוֹ׃

הם וּמַדּוּעַ נוֹסַף **כַּאֲשֶׁר נַעֲשָׂה רְצוֹנְךָ בַּשָּׁמַיִם כֵּן יֵעָשֶׂה בָּאָרֶץ׃**

הת כִּי מַלְאָכָיו הַקְּדוֹשִׁים הָעוֹמְדִים לְשָׁרֵת לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדוֹ בַּשָּׁמַיִם רַק בְּמִצְוֹתָיו יִשְׁתַּעְשְׁעוּ וְכֹל חֶמְדָּתָם רְצוֹנוֹ הִנֵּה מִתְפַּלְּלִים אֲנַחְנוּ לוֹ שֶׁגַּם כֹּל בְּנֵי אָדָם רוּחַ נְדִיבָה יִסְמוֹךְ לְהִתְנַדֵּב כֻּלָּם לַאֲדוֹנָי כְּמוֹהֶם׃

הם וְעַתָּה עַל הַשְּׁלוֹשָׁה חֲלָקִים הַנִּשְׁאָרִים נְדַבֵּר מָה הִיא שְׁאֵלָתֵנוּ בְּהִתְפַּלְּלֵנוּ לֵאמוֹר **הַטְרִיפֵנוּ אֶת לֶחֶמֵנוּ** מא

ſubiiciat, & in eius obedientiam componat.

M. Annon, ita precando, propriis voluntatibus cedimus?

P. Omnino: neque in hunc tantùm finem vt quæcunque cum ſua voluntate pugnant in nobis deſideria, irrita faciat: ſed etiam vt nouas in nobis mentes, nouaque corda formet, ne quid velimus ipſi à nobis, ſed Spiritus potius eius votis noſtris præſit, vt plenam habeant cum Deo conſenſionem.

M. Cur id in terra fieri optas, ſicut in cælo?

P. Quoniam hoc vnum propoſitum habent ſancti Angeli, qui cæleſtes ſunt eius creaturæ, vt illi in omnibus obſequantur, ſintque ſemper & dicto audientes, & ad obeunda obſequia vltro parati: talem obediendi propenſionem hominibus optamus, vt ſe quiſque illi in voluntariam ſubiectionem prorſus addicat.

M. Nunc ad ſecundam partem veniamus. Quid tibi ſignificat quotidia-

ἐφαρμόζῃ, καὶ αὐτῷ εὐπειθεῖς ἀπεργάζεσθαι.

Δ. Οὐκοῦν, ὅταν τοῦτο εὐχώμεθα, ταῖς ἡμετέραις ἐπιθυμίαις ἀποτασσόμεθα;

Μ. Ἔγωγέ φημι· ἵνα δηλαδὴ οὐ μόνον τὰς ἐν ἡμῖν ἀλόγους ὁρμὰς, τὰς τῷ θελήματι αὐτοῦ ἐναντιουμένας, ἀναστάτους ποιῇ, ἀλλὰ καὶ ἵνα καινὴν διάθεσιν ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐμβάλλῃ· ὡς μηδὲν ἡμᾶς ἀφ᾽ ἑαυτῶν βούλεσθαι, ἀλλὰ τὸ βούλημα ἡμῶν, βούλημα εἶναι τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν Πνεύματος αὐτοῦ, ὅπως ἂν κατὰ πάντα συμφρονῶμεν αὐτῷ.

Δ. Τίνος δὲ χάριν πρόσκειται τὸ, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς;

Μ. Ἐπειδὴ τὰ οὐράνια κτίσματα αὐτοῦ, λέγω δὲ οἱ ἄγγελοι, πᾶσαν σπουδὴν ποιοῦνται ἐπὶ τῷ προθύμως αὐτῷ πείθεσθαι, καὶ ἀπροφασίστως ἐν πᾶσιν ὑπηρετεῖν, εὐχόμεθα τοῦτο ὁμοίως γίνεσθαι ἐν τῇ γῇ, τὸ δηλονότι ἕκαστον ἡμῶν προθυμεῖσθαι πειθαρχεῖν αὐτῷ.

Δ. Ἄγε δὴ, ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐρχώμεθα μέρος. τί σημαίνει

לֶחֶם חֻקֵּנוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ:

הת לֹא הַמַּאֲכָל וְלֹא הַמַּלְבּוּשׁ לְבַדּוֹ אֲנַחְנוּ שׁוֹאֲלִים בִּתְפִלָּתֵנוּ זוֹ כִּי כֹּל דֵּי מַחְסוֹרֵנוּ אֲשֶׁר יֶחְסַר לָנוּ לְהַחֲיוֹת אוֹתָנוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָדַע אֱלֹהִים כִּי הוּא לְטוֹב לָנוּ לְמַעַן נֹאכַל בְּשִׂמְחָה וְשָׁלוֹם אֶת לַחְמֵנוּ אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ:

הם מַדּוּעַ נִשְׁאַל זֶה מֵאִתּוֹ וְהִנֵּה הוּא צִוָּה לַהֲכִינוֹ לָנוּ בְּזֵעַת אַפֵּינוּ וּבְעִצְּבוֹן יָדֵינוּ:

הת אָמְנָם יְגִיעַ כַּפָּיו יֹאכַל הָאָדָם אַךְ כִּי עָמוֹל יַעֲמוֹל בְּכֹל כֹּחוֹ חָכְמָתוֹ וְדַעְתּוֹ לִמְצוֹא מִחְיָה לוֹ לוּלֵי יַצְלִיחַ אֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֵת אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה לָרוּחַ יַעֲמוֹל וְשָׁוְא יַשְׁכִּים לָקוּם וִיאַחֵר לָשֶׁבֶת כִּי מְאוּמָה לֹא יִשָּׂא בַּעֲמָלוֹ וְעוֹד כִּי תִתֵּן לָנוּ הָאָרֶץ אֵת יְבוּלָהּ וּבְכֹל אַוַּת נַפְשֵׁנוּ נֹאכַל מִמֶּנָּה הֵן לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי אֲדֹנָי הַפּוֹתֵחַ אֵת יָדוֹ וּמְבָרֵךְ

nus, quem petis, panis?

P. In vniuerſum quicquid ad tuendam præſentem vitam facit: non alendo tantùm, aut veſtiendo, ſed præbendis quoq. aliis omnibus adminiculis, quibus ſuſtinentur externæ vitæ neceſſitates. quò pané noſtrum, quatenus expedire Dominus nouit, tranquilli comedamus.

M. Cur auté tibi à Deo donari optas quod nos labore noſtro parare iubet?

P. Tametſi victus parandi cauſa laborandum ac etiam ſudandum nobis eſt, non labore tamé noſtro, non induſtria, non ſedulitate alimur: ſed vna Dei benedictione, qua labor ipſe manuum noſtrarum proſperatur, futurus alioqui inanis. Præterea ſic habendum eſt, etiam quũ ciborum copia nobis ad manum ſuppetit, illíſque veſcimur, non illorum tamen ſubſtantia, ſed ſola Dei virtute nos ali. Neque enim vim eiuſmodi habent à natura ingenitam, ſed Deus è cælo,

ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, ὃν αἰτεῖς;

M. Πάντα δήπουθεν ὅσων χρείαν ὁ παρὼν βίος ἔχει. οὐ μόνον γὰρ τὰ πρὸς τροφὴν καὶ τὸν ἱματισμὸν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ καὶ τἄλλα ὧν προσδεόμεθα, πρὸς τὸ εὐθύμως καὶ ἀταράχως ἐσθίειν τὸν δοθέντα ἄρτον.

Δ. Ἀλλὰ διὰ τί παρὰ Θεοῦ τοῦτο εὔχῃ λαβεῖν ὃ τοῖς ἰδίοις πόνοις ἡμᾶς πορίζεσθαι ἀξιοῖ;

M. Εἰ καὶ ἡμᾶς τὰ ἐπιτήδεια πόνῳ καὶ ἱδρῶτι πορίζεσθαι προσήκει, ὅμως γε οὐ διὰ τῆς ἡμῶν ἀγχινοίας οὐδὲ φιλοπονίας τρεφόμεθα, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς οἱ κάματοι ἡμῶν εὐστοχοῦσιν, οἱ ἄλλως ἄπρακτοι ἂν γενόμενοι. ἔτι γὰρ καὶ τοῦτο νοεῖν ἄξιον, ὅτι οὐ τὰ σιτία ἐστὶ τὰ τρέφοντα ἡμᾶς τῇ ἑαυτῶν οὐσίᾳ, κἂν ἄφθονα παρῇ, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις. οὐ γὰρ ἐκείνοις ἡ τρόφιμος ἐμπέφυκε δύναμις, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀπ' οὐρανοῦ ταύτην αὐ-

אֵת לַחְמֵנוּ לְהַחֲיוֹת וּלְהַשְׂבִּיעַ אוֹתָנוּ בוֹ׃

הם וְאֵיךְ יִקָּרֵא לַחְמֵנוּ הַלֶּחֶם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מִתְפַּלְּלִים לְהִנָּתֵן לָנוּ׃

הת נִקְרָא לַחְמֵנוּ כִּי בְּרַחֲמֵי הָאֵל נִתַּן לָנוּ לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ וְגַם בַּדָּבָר הַזֶּה הִזְהִיר אוֹתָנוּ לְהִשָּׁמֵר מִלַּחְמוֹד לֶחֶם אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא לַחְמֵנוּ הוּא כִּי דַי לָנוּ בְלַחְמֵנוּ הַבָּא לְיָדֵינוּ מִיַּד אֲדוֹנָי הַטּוֹבָה עָלֵינוּ׃

הם וּמָה לֶחֶם חֻקֵּנוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ אֲשֶׁר הוֹסַפְתָּ בַּשְּׁאֵלָה הַזֹּאת׃

הת לְלַמֵּד שֶׁלֹּא יֵלֵךְ הָאָדָם אַחֲרֵי תַּאֲוַת לִבּוֹ וְלֹא יְבַקֵּשׁ כִּי אִם דֵּי מַחְסוֹרוֹ׃

הם הִנֵּה לְכֻלָּם נֶאֱמַר כֹּה תֹאמְרוּ בִּתְפִלַּתְכֶם וְעַתָּה הָעֲשִׁירִים הַסְּמוּכִים דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְאַסְמֵיהֶם מְלֵאִים שׂוֹבַע אֵיךְ יִשְׁאֲלוּ לְהִנָּתֵן לָהֶם לֶחֶם חֻקָּם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ׃

הת הֲלֹא יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן כֻּלָּם יָבִינוּ כִּי כֹל אֲשֶׁר לָהֶם לֹא יוֹעִיל לָמוֹ בִּלְעֲדֵי אֲדוֹנָי וְאִם

tanquã beneficentię suæ organis administrat.

M. Atqui, tuũ quo iure panem vocas, quum tibi à Deo postules dari?

P. Nempe, quia Dei benignitate fit noster, vtcunq. nobis minimè debeatur. Admonemur etiam hoc verbo, ab alieno pane appetendo nobis temperare: contentíque eo esse qui legitima ratione, tanquã ex Dei manu, ad nos peruenerit.

M. Quotidianum cur addis & Hodie?

P. His duabus particulis ad moderationem instituimur ac continentiam, ne modum necessitatis vota nostra excedant.

M. Quum hæc cõmunis omniũ esse debeat precatio, quî fieri potest vt diuites, qui domi abundant, repositamque in longum tempus annonam habent, sibi petant in diem dari?

P. Hoc diuites peræquè ac pauperes cõstitutum habere oportet, nihil eorũ quæ habent, sibi profuturum, nisi quatenus & vsum illis concesserit

τοῖς, ὥσπερ τισὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθεριότητος ὀργάνοις, καταπέμπει.

Δ. Πῶς δὲ σὸν ἄρτον καλεῖν εἰκὸς ὄν σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδοσθαι εὔχῃ;

M. Ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ χρηστότητι ἡμέτερος γίνεται, καίτοιγε μὴ ὀφειλόμενος ἡμῖν. ἔπειτα δὲ καὶ μανθάνομεν ἐντεῦθεν τὸ μὴ δεῖν τοῦ ἀλλοτρίου ἄρτου ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ στέργειν ἐκείνῳ ὃν ἂν ἡμεῖς, τὰ δέοντα πράξαντες, οἷον ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς δεξώμεθα.

Δ. Τίνος δὲ χάριν προστίθης ,,
τὸν ἐπιούσιον καὶ τὸ σήμερον; ,,

M. Ἵνα παιδευθῶμεν μὴ δεῖν πλείω τῶν ἀναγκαίων αἰτήσασθαι.

Δ. Δέον πάντας ταύτῃ τῇ προσευχῇ χρῆσθαι, πῶς οἱ πλούσιοι τῶν ἀνθρώπων οἱ πολλὴν βίον εἰς μακρὸν χρόνον ταμιευσάμενοι, τὰ πρὸς ἡμέραν μίαν ἀναγκαῖα αἰτήσουσι;

M. Τοὺς πλουσίους ἅμα καὶ πένητας πεπεῖσθαι χρή, ὅτι οὐδὲν ὧν κέκτηνται, αὐτοὺς ὠφελεῖν δυνήσεται, εἰ μὴ ἐφ' ὅσον ἂν ὁ Θεὸς τὸ δύνασθαι τούτοις

חֶפְצוֹ בְּיָדָם לֹא יִצְלַח וְלָכֵן בִּהְיוֹת לָנוּ הוֹן רַב הִנֵּה אֲנַחְנוּ חֲסֵרִים כֹּל וּמְאוּמָה אֵין בְּיָדֵינוּ לוּלֵי לִרְגָעִים מִיָּדוֹ יִנָּתֵן לָנוּ:

מב

הם וּבַחֵלֶק הַחֲמִישִׁי מָה בַּקָּשָׁתֵנוּ:

הת שֶׁיִּסְלַח לָנוּ הָאֵל אֶת חוֹבוֹתֵינוּ:

הם הֲיֵשׁ בְּכָל בְּנֵי אָדָם אִישׁ אֶחָד צַדִּיק אֲשֶׁר לֹא יֶחֱטָא וְלָכֵן לֹא יְבַקֵּשׁ שֶׁיִּסְלַח לוֹ:

הת אֵין גַּם אֶחָד כִּי אֲדוֹנֵינוּ הַמָּשִׁיחַ הוֹרָה אֶת צִירָיו הַנֶּאֱמָנִים אֶת הַתְּפִלָּה הַזֹּאת לְלַמְּדָהּ לְכָל עֲדָתוֹ עַל כֵּן הָאוֹמֵר לֹא חָטָאתִי וְלֹא אֲבַקֵּשׁ שֶׁיִּסְלַח לִי הָאֵל אֶת קְהַל אֲדוֹנָי עָזַב הָאִישׁ הַהוּא וְלֹא יֵחַד בְּסוֹד עַמּוֹ וְאוּלָם בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ אֶת הַכָּתוּב לֵאמוֹר מָה יִצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם אֵל אִם יַחְפּוֹץ לָרִיב עִמּוֹ לֹא יַעֲנֶנּוּ אַחַת מִנִּי אָלֶף וְלָכֵן מָה עוֹד לְכֻלָּנוּ כִּי אִם לָבוֹא לַחְסוֹת בְּסֵתֶר כַּנְפֵי רַחֲמָיו:

הם וְאֵיךְ יִסְלְחוּ לָנוּ חַטֹּאתֵינוּ:

Deus, & ſua gratia effecerit vt vſus ipſe fructuoſus ſit & efficax. Itaque, omnia poſſidendo, nihil habemus, niſi quatenus in ſingulas horas ex manu Dei percipimus quantum nobis neceſſe ſatisque eſt.

χρῆσθαι παρέχῃ, καὶ τῇ αὐτοῦ χάριτι τὴν τούτων χρῆσιν ὀνήσιμον αὐτοῖς καταστήσῃ. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καίπερ πάντα κεκτημένοι, οὐδὲν ἔχομεν πλέον ἢ ὅσα ὁ Θεὸς τῇ ἰδίᾳ χειρὶ ἡμῖν καθ' ἑκάστην ὥραν προσφέρει, ἐφ' ὅσον γε ἐν χρείᾳ τυγχάνομεν ὄντες.

M. Quid continet quintum poſtulatum?

Δ. Τί αἰτεῖς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ;

P. Vt peccata nobis ignoſcat Dominus.

Μ. Τὸ συγγνώμης τῶν ἁμαρτιῶν „
παρὰ τοῦ Κυρίου τυχεῖν. „

M. Nemóne reperietur mortaliũ tam iuſtus qui hac venia non indigeat?

Δ. Ἆρ' οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων εὑρίσκοιτο ἂν οὕτω δίκαιος ὥστε μηδὲν ταύτης τῆς συγγνώμης δεῖσθαι;

P. Nemo prorſus. Hanc enim precandi formam quũ Apoſtolis ſuis dedit Chriſtus, vniuerſæ Eccleſię deſtinauit. Quamobrem, qui ſe hac neceſſitate eximere volet, è ſocietate fidelium exeat oportet. Et ſanè audimus quid Scriptura teſtetur: nempe qui in vno purgare ſe coram Deo contendet, deprehẽſum iri in mille reum. Vnicum ergo omnibus ad eius miſericordiam perfugium reſtat.

Μ. Μηδαμῶς. τοῦτον γὰρ τῆς προσευχῆς τύπον τοῖς ἰδίοις ἀποστόλοις προθεὶς, ἅμα καὶ ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ κατέλιπε. διὸ ὅστις ταύτης τῆς ἀνάγκης ἀπηλλάχθαι βουλήσεται, τοῦτον τῇ τῶν πιστῶν κοινωνίᾳ ἀποτάξασθαι δεῖ. ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἀκούομεν λεγούσης, ὅτι ὃς ἂν ἑνὸς ἐγκλήματος καθαρὸν αὐτὸν ὄντα δεῖξαι θέλῃ τῷ Θεῷ, χίλια ἄττα ἐπενεχθήσεται αὐτῷ. οὐδεμία οὖν ἄλλη πλὴν τοῦ ἐλέους αὐτοῦ λείπεται πᾶσιν ἀποστροφή.

M. Quomodo peccata nobis remitti exiſtimas?

Δ. Πῶς δὲ νομίζεις ἀφίεσθαι ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας;

הת הֵן כַּאֲשֶׁר יורו דִבְרֵי הַשְּׁאֵלָה הַזּאת אֲשֶׁר לִמֵּד אוֹתָנוּ מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי לֵאמוֹר סְלַח לָנוּ אֵת חוֹבוֹתֵינוּ כִּי כֹּל הַחֲטָאוֹת חוֹבוֹת הֵנָּה וְהַחוֹטְאִים מְחַיְּבִים אֵת רֹאשָׁם לָמוּת לָנֶצַח לוּלֵי תַשְׁמֵט אוֹתָם יַד אֲדוֹנָי וּבְרַחֲמָיו כֹּל עֲוֹנוֹתָם יִמְחֶה׃

הם הִנֵּה אָמַרְתָּ כִּי לֹא בִמְחִיר וְלֹא בְשׁוֹחַד כִּי אִם חִנָּם לְמַעַן חַסְדוֹ פּוֹדֶה הָאֵל אוֹתָנוּ מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵינוּ׃

הת לֹא סַרְתָּ מֵאִמְרֵי פִי כִּי הֲלֹא קָצְרָה יָדֵנוּ וְכָשַׁל כֹּחֵנוּ וְלֹא נוּכַל אֲנַחְנוּ לִפְדּוֹת אֵת נַפְשֵׁנוּ מִנְּשׂא אֶחָד מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵינוּ הַקְּטַנִּים וְלָכֵן הוּא הַמּוֹחֶה פְּשָׁעֵינוּ לְמַעֲנוֹ וְחַטֹּאתֵינוּ לֹא יִזְכּוֹר׃

הם וּמָה יִסְכּוֹן לָנוּ כַּאֲשֶׁר יַעֲבוֹר עַל פְּשָׁעֵינוּ וְיַשְׁלִיךְ אַחֲרֵי גֵוּוֹ אֵת חַטֹּאתֵינוּ׃

הת אָז מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינָיו וּלְצַדִּיקִים תְּמִימִים נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ וְיִתְכּוֹנֵן בְּלִבֵּנוּ כִּי הוּא אָבִינוּ הַמְרַחֵם עָלֵינוּ אֲשֶׁר בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ גְּאָלָנוּ׃

P. Sicut ipſa Chriſti verba ſonant. Eſſe nomina ſcilicet, quæ obſtrictos æternę mortis reatu nos teneant, donec mera ſua liberalitate nos Deus liberet.

M. Ὡς τὰ τοῦ Χριστοῦ ῥήματα ἐμφανίζει. τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα πλημμελήματα ὀφειλαί εἰσι, δι' ἃς τὸν αἰώνιον θάνατον κατεκρίθημεν, καὶ τούτῳ ἔνοχοι ὄντες διατελοῦμεν, ἕως ἂν ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐλευθεριότητος ἐκείνας ἡμῖν καταχαρίσηται.

M. Gratuita igitur Dei miſericordia peccatorũ veniam obtinere nos dicis?

Δ. Σὺ οὖν λέγεις ἡμᾶς συγγνώμης τῶν ἀδικημάτων τυχεῖν δωρεὰν καὶ διὰ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ μόνον, ἅτε δὴ μηδεμίαν ἀντίδοσιν παρ' ἡμῶν λαβεῖν δυναμένου.

P. Omnino. Nã ſi vnius vel minimi peccati redimenda ſit pœna, nos ſatisfaciendo nequaquam erimus. Omnia igitur gratuitò ignoſcat & cõdonet neceſſe eſt.

M. Ἔγωγε. καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἱκανοὶ εἴημεν οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων ἀποτίσαι. ἀνάγκη οὖν ἐστι τὸν Θεὸν ἡμῖν διὰ μόνον τὸ ἐλεητικὸν αὐτοῦ συγγινώσκειν.

M. Quid ex hac remiſſione vtilitatis ad nos redit?

Δ. Τί δὲ ὄφελος ἡμῖν ἐκ τοῦ συγγνώμης τῶν πλημμελημάτων τυχεῖν παρὰ Θεοῦ;

P. Tum illi perinde accepti ſumus acſi iuſti eſſemus & innocentes, ſimúlq. paternæ eius beneuolentiæ fiducia, vnde nobis certa ſalus, conſcientiis noſtris confirmatur.

M. Τότε δὴ ἡμεῖς οὕτως ἀρεσκόμεθα αὐτῷ ὡς δίκαιοι καὶ ἄμεμπτοι ὄντες. ἅμα δὲ καὶ τούτῳ τὴν πατρῴαν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς εὔνοιαν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς πιστοῦται καὶ βεβαιοῦται, ἣ σωτηρίαν ἡμῖν φέρει.

הם וּבְהִתְפַּלְּלֵנוּ שֶׁיִּסְלַח לְכָל
חַטֹּאתֵינוּ כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
סוֹלְחִים לַאֲשֶׁר חָטְאוּ בָנוּ
הַחָשַׁבְתָּ כִּי יַעֲנֶה אוֹתָנוּ לָתֵת לָנוּ שְׂכָרֵנוּ עַל
זֶה וְלַעֲשׂוֹת לָנוּ גְּמוּל יָדֵינוּ:

הם חָלִילָה־לִי לַחֲשׁוֹב כָּאֵלֶּה הֲלֹא אִם כֵּן לֹא
לְמַעֲנוּ יִמְחֶה פְּשָׁעֵינוּ כִּי אִם לְמַעֲנֵנוּ וְהִנֵּה
לֹא סָבַל עַבְדּוֹ מְשִׁיחוֹ עֲוֹנוֹתֵינוּ וּבַחֲבוּרָתוֹ
לֹא נִרְפָּא לָנוּ וַיֵּהָפְכוּ דִבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים
חָלִילָה חָלִילָה לֹא כֵן הַדָּבָר רַק כִּי בְהִשָּׁמְרֵנוּ
מִנְּקוֹם וּמִנְּטוֹר אֶת אַחֵינוּ בְּדֶרֶךְ הַחַנּוּן
וְהָרַחוּם אֲנַחְנוּ הוֹלְכִים לְהוֹדִיעַ כִּי בָנָיו אָנוּ
לָכֵן זֶה שָׂם לְאוֹת לָנוּ כִּי בֶאֱמֶת לֹא יִזְכּוֹר
עֲוֹנוֹתֵינוּ אַךְ אִם לֹא יִתְנַדֵּב לִבֵּנוּ לִסְלוֹחַ
לְחַטֹּאת אַחֵינוּ הָאוֹת הַזֶּה לְהוֹדִיעַ לָנוּ כִּי
הַשּׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ בְּאַפּוֹ יוֹכִיחַ אוֹתָנוּ וִישַׁלֵּם
גַּם הוּא לָנוּ כְּכָל מַעֲשֵׂי יָדֵינוּ:

הם הִנֵּה עַל פִּי דְבָרֶיךָ אֱלוֹהַּ אֲשֶׁר אֵין לְבָבָם
יָשָׁר עִם לְבַב רֵעֵיהֶם לֹא יֵחָשְׁבוּ לְבָנִים

M. Hæc quæ apponitur conditio, Vt nobis remittat, ſicut nos remittimus debitoribus noſtris, num mereri nos à Deo veniam ſignificat, hominibus, ſiquid in nos peccarunt, ignoſcendo?

Δ. Οὗτος ὁ προστεθειμένος διορισμός, Ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, ἆρα δηλοῖ ἀξίους ἡμᾶς εἶναι συγγνώμης τυχεῖν παρ' αὐτοῦ, ἐὰν καὶ αὐτοὶ τοῖς ἀνθρώποις συγγινώσκομεν;

P. Minimè. Sic enim iam gratuita remiſſio nō foret, nec ſola Chriſti ſatisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus eſt, ſicuti par eſt, fundata. Verùm, quia irrogatas nobis iniurias obliuiſcendo, dum eius clementiam ac bonitatem imitamur, re ipſa nos eius filios eſſe demonſtramus: hac ideo teſſera confirmare nos voluit, & ſimul ex aduerſo oſtendere, niſi faciles nos ad ignoſcendum & flexibiles præbuerimus, nihil eſſe aliud à ſe expectandū quàm ſummum & inexorabilem ſeueritatis rigorem.

Μ. Ἥκιστα. οὕτω γὰρ οὐκ ἂν προῖκα ἐδίδοτο αὕτη, καὶ οὐκ ἂν τὴν μόνην τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀπότισιν, τοῦ τὸ οἰκεῖον αἷμα ἐπὶ σταυροῦ τιμὴν ὑπὲρ ἡμῶν καταβαλόντος, θεμέλιον ἔχουσα, ἀλλὰ καθόσον ἡμεῖς, τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀμνηστίᾳ, τῆς ἐκείνου πρᾳότητος καὶ χρηστότητος μιμηταί ἐσμεν, καὶ οὕτω φανερὸν ποιούμεθα ὅτι ἐκείνου τέκνα ἐσμέν, τούτῳ οἱονεὶ συνθήματι τὴν ἡμῶν πίστιν βεβαιῶσαι ἠθέλησε, καὶ διδάσκειν ὅτι ἐὰν πάλιν μὴ πρᾶοι καὶ συγγνωμονικοὶ ὦμεν, πάντως προσδοκᾷν δεῖ ἀποτομίᾳ χρήσεσθαι εἰς ἡμᾶς αὐτόν.

M. Hîc ergo abdicari à Deo expungique filiorum loco dicis omnes qui offenſiones ex animo deponere non poſ-

Δ. Σὺ οὖν ἀποφαίνεσθαι ἔοικας ὅτι ὁ Θεὸς ἀθετεῖ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν ἐγγράφειν οὐκ ἀξιοῖ ὅσοι ἀμνησικακεῖν οὐ δύνανται· διὸ καὶ οὐ δεῖν ἐλ-

לַאדוֹנָי וְלֹא יִשְׁכַּח לָהֶם לָנֶצַח כִּי יִפְקוֹד עֲלֵיהֶם רָעָתָם׃

הת כֵּן יִהְיֶה לָהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וְיֵדְעוּ כֻלָּם כִּי בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִים לוֹ׃

הם וּמַה לָנוּ עוֹד לְבַקֵּשׁ בִּתְפִלָּתֵנוּ׃ מג

הת וְאַל תְּבִיאֵנוּ בְּיַד מַסָּה כִּי אִם הַצִּילֵנוּ מֵהָרָע׃

הם הַאֵין לְךָ בְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי אִם שְׁאֵלָה אַחַת לְבַדָּהּ׃

הת בְּכֻלָּם אַחַת אֲנַחְנוּ שׁוֹאֲלִים וּבָאוּ הַדְּבָרִים הָאַחֲרוֹנִים לְבָאֵר אֶת הָרִאשׁוֹנִים׃

הם מַה שֶּׁאֱלָתֵנוּ בָּהֶם׃

הת שֶׁלֹּא יַעֲזוֹב וְלֹא יַנִּיחַ אוֹתָנוּ לַחֲטוֹא לוֹ וְלֹא יִתֵּן לַמַּשְׁחִית אוֹ לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ הַנִּלְחָמִים בָּנוּ תָּמִיד לְהִתְגַּבֵּר עָלֵינוּ אַךְ יְלַמֵּד אֶת יָדֵינוּ לַקְּרָב בִּימִינוֹ יִסְעַד אוֹתָנוּ וּמָגֵן יִשְׁעוֹ יִתֵּן לָנוּ לְמַעַן נִשְׁכּוֹן לָבֶטַח׃

unt: nequem sibi in cælo veniæ locum fore confidant.

P. Ita sentio: vt impleatur illud, remensum cuique iri eadem mensura qua erga alios vsus fuerit.

M. Quid postea sequitur?

P. Ne nos Dominus in tentationẽ inducat, sed à malo potiùs liberet.

M. Hoc totúmne in vnam petitionem includis?

P. Nonnisi vna est petitio. Posterius enim membrum prioris explicatio est.

M. Quid summatim continet?

P. Ne ruere nos aut labi in peccatum Dominus sinat: ne diabolo nos carnisque nostræ cupiditatibus, quæ assiduum nobiscum bellũ gerunt, vincendos permittat: quin potius sua nos ad resistendum virtute instruat, sustineat nos manu sua, præsidio suo muniat ac tegat, vt ita sub fide tutelaque eius in tuto habitemus.

πίζειν αὐτοὺς τεύξεσθαι συγγνώμης παρὰ Θεοῦ.

Μ. Οὕτω. καὶ δὴ καὶ ἐκ τούτων δῆλον ὅτι ἐπ' αὐτοῖς ἀληθεύσει τὸ τοῦ εὐαγγελίου, Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.

Δ. Λέγε τὰ μετὰ ταῦτα.

Μ. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς »
εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡ- »
μᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. »

Δ. Ἆρά γε διὰ τούτων ἓν μόνον αἰτεῖς;

Μ. Ναί· τὸ γὰρ δεύτερον κῶλον ἐπεξηγητικὸν τοῦ προτέρου ἐστίν.

Δ. Τί οὖν ἐστι τῆς αἰτήσεως τὸ κεφάλαιον;

Μ. Ἵνα μὴ εἰς τὸ κακὸν ἡμᾶς ἐξολισθαίνειν ἐᾷ, μηδὲ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν ἡττηθῆναι, αἳ συνεχῶς πολεμοῦσιν ἡμῖν· ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ κράτει ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀνθίστασθαι τούτοις ὁπλίζῃ, ἡμῶν τε τῇ χειρὶ ἀντέχηται, καὶ ἡμᾶς φρουρῇ, ἵνα ὑπερασπίζοντος ἡμῶν αὐτοῦ ἐν ἐχυρῷ οἰκῶμεν.

הם וְאֵיךְ יִהְיֶה לָנוּ הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁאַלְנוּ:

הת יְנַהֵל אוֹתָנוּ בְּרוּחוֹ הַטּוֹבָה לְהָכִין אֶת רוּחֵנוּ לֶאֱהוֹב הַצֶּדֶק וְלִשְׂנֹא הָרֶשַׁע לִרְדּוֹף צִדְקָתוֹ וְחַסְדּוֹ וּלְהִשָּׁמֵר פֶּן יִפְתֶּה לְבָבֵנוּ לַחֲטֹא לוֹ כִּי בִלְבוֹשׁ אוֹתָנוּ רוּחוֹ הַקְּדוֹשָׁה אָז יִפְּלוּ לְפָנֵינוּ וְנָבוּס כֹּל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ:

הם הֲכָבְדָה מִמֶּנּוּ הַמִּלְחָמָה הַזֹּאת כִּי נִקְרָא אֵלָיו כֻּלָּנוּ שֶׁיֵּצֵא הוּא בְּצִבְאוֹתֵינוּ:

הת כָּבְדָה מִמֶּנּוּ עַד מְאוֹד כִּי הַשָּׂטָן הַשּׂוֹנֵא אֶת נַפְשֵׁנוּ שׁוֹקֵד וְכַכְּפִירִים הַשּׁוֹאֲגִים לַטָּרֶף מְשׁוֹטֵט תָּמִיד וּמְבַקֵּשׁ לְבַלְּעֵנוּ וַאֲנַחְנוּ כָּשַׁל כּוֹחֵנוּ וְיִצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנֵנוּ לְהַכְרִיעַ אוֹתוֹ תַּחְתֵּנוּ וְלוּלֵי אֱלֹהֵינוּ הַמְאַזֵּר אוֹתָנוּ חַיִל לַמִּלְחָמָה בְּעוֹתָיו לִרְגָעִים יַצְמִתוּנוּ:

הם וּמָה הַמַּסְוֶה אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ שׁוֹאֲלִים לְבִלְתִּי הִסָּגֵר בְּיָדָהּ:

הת עָרְמַת הַשָּׂטָן וּמִרְמוֹת הַנָּחָשׁ הַבָּרִיחַ הָעוֹשֶׂה בְעָקְבָה וּמְאָרֵב לְנַפְשׁוֹתֵינוּ בַּמִּסְתָּרִים וְלוּלֵי אֲדוֹנָי עֶזְרָתָה לָנוּ כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשֵׁנוּ כִּי יִצְרֵנוּ הָרַע מֵרֶחֶם אִמֵּנוּ טַח מֵרְאוֹת עֵינֵינוּ

M. Quo autem modo id fit?

P. Quum eius Spiritu gubernati, tali iustitiæ amore desiderioque imbuimur, quo peccatum, carnem, & Satanam superemus: tali rursum odio peccati, quod nos à mūdo segregatos in pura sanctitate cōtineat. In Spiritus enim virtute victoria nostra cōsistit.

M. Habéntne omnes opus hoc auxilio?

P. Et quis carere posset? Imminet enim perpetuò nobis diabolus, circuitque instar leonis rugientis, quærés quem deuoret. Nos verò, qua sumus imbecillitate, statim conciderémus, imò singulis momētis actum de nobis foret, nisi Deus nos ad pugnam instrueret suis armis, manuque sua roboraret.

M. Quid tibi significat tentationis nomen?

P. Astus fallaciasque satanæ, quibus nos continenter adoritur, & facilè protinus circumueniret, nisi Dei ope adiuuaremur. Nam & mens nostra, pro natiua sua

Δ. Πῶς δὲ τοῦτο γένοιτο ἄν;

Μ. Ὅταν τῷ Πνεύματι αὐτοῦ ἀγόμενοι, τῷ ἄγαν ἔρωτι καὶ πόθῳ τῆς δικαιοσύνης τῷ ἡμῖν ἐμφυομένῳ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν σάρκα καὶ δὴ καὶ τὸν διάβολον καταπαλαίωμεν· πάλιν δὲ, ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ τῆς ἁμαρτίας μίσους, τῶν κοσμικῶν ἀπαλλαττόμενοι, τῇ ὁσιότητι συζῶμεν. ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος δύναμις νικηφόρος ἡμῖν ἐστι.

Δ. Πότερον δὲ πάντες ταύτης τῆς ἐπικουρίας χρείαν ἔχουσι;

Μ. Καὶ μάλα γε. ὁ γὰρ διάβολος ἀεὶ ἐπιβουλεύων ἡμῖν διατελεῖ, καὶ περινοστεῖ ὡς λέων ὠρυόμενος, ζητῶν τίνα καταπίῃ. ἡμεῖς δὲ ὑπ' ἀσθενείας αὐτίκα μάλα ἀπαγορεύοιμεν ἂν καὶ ἐκκάμνοιμεν, μᾶλλον δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ἀκαρὲς τοῦ χρόνου ἀπολοίμεθα, εἰ μὴ ὁ Θεὸς τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα ἡμᾶς πρὸς μάχην ἐνέδυε, καὶ τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ ἐκράτυνεν, ὥστε καὶ κρείττονας αὐτοῦ εἶναι.

Δ. Τί δὲ ἐνταῦθα σημαίνει τὸ πειρασμός;

Μ. Τοὺς δόλους καὶ τὰς πανουργίας τοῦ διαβόλου, δι' ὧν ἐπιχειρῶν ἡμῖν οὐ παύεται, παρακρουσόμενος ἄρα τοῖς ἰδίοις ἐνεδρεύμασι ῥᾳδίως, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐβοηθούμεθα. καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς, ὑπὸ τῆς

וְלֵב חוֹתָל מַטֶּה אוֹתָנוּ תָּמִיד לִבְחוֹר בְּרָע
וְלִמְאוֹס בַּטּוֹב׃

הם וּמַדּוּעַ אֲנַחְנוּ מִתְפַּלְלִים שֶׁלֹּא יָבִיא הָאֵל
אוֹתָנוּ בְיַד מַסָּה וְהִנֵּה זֹאת פְּעֻלַּת הַשָּׂטָן הִיא
וְהָאֱלֹהִים לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע הוּא׃

הת הֵן הָאֵל בְּרַחֲמָיו מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ
לְהַצִּיל אוֹתָם מִיַּד הַמִּתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשָׁם
וּלְסַמְּכָם לְבִלְתִּי יִפְּלוּ חֲלָלִים בְּיַד חֶטְאָם
אַךְ בַּחֲרוֹת אַפּוֹ בְּשׂוֹנְאָיו יְמָאֲסֵם וּבְיַד
הַמַּשְׁחִית יַסְגִּירֵם לִבָּם יַשְׁמֵן וְאָזְנֵיהֶם
יַכְבִּיד וְעֵינֵיהֶם יְעַוֵּר יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם
בִּשְׁרִירוּת לִבָּם וְיִתְמַכְּרוּ לַעֲשׂוֹת רָע׃

הם מַה הוּא אֲשֶׁר נוֹסַף לֵאמוֹר כִּי לְךָ
הַמַּמְלָכָה וְהַגְּבוּרָה וְהַהוֹד
לְעוֹלְמֵי־עַד׃

הת לְהוֹרוֹת לָנוּ עוֹד לְהִשָּׁעֵן עַל גְּבוּרָתוֹ הַגְּדוֹלָה
וְעַל זְרוֹעוֹ הַנְּטוּיָה וְלֹא עָלֵינוּ וְעַל
צִדְקוֹתֵינוּ בְּהַפִּילֵנוּ אֶת תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנָיו כִּי

vanitate, obnoxia eius dolis: &, vt propensior est semper voluntas nostra in malum, protinus illi succumberet.

ἐμφύτου αὐτῷ κενότητος, ταῖς αὐτοῦ ἀπάταις εὐάλωτός ἐστιν. ἄλλως τε καὶ ἡμετέρα γνώμη, διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς τὸ κακὸν εὐκατάφορος πεφυκέναι, εὐθὺς ἂν αὐτοῦ ἡττῷτο.

M. Verùm, cur deprecaris ne te in tentationẽ inducat Deus? quod satanæ proprium, non autem Dei, videtur.

Δ. Τίνος δὲ χάριν παραιτῇ αὐτὸν μὴ εἰσενεγκεῖν σε εἰς πειρασμόν; ὅπερ ἴδιον τοῦ διαβόλου ἔργον, οὐχὶ δὲ τοῦ Θεοῦ εἶναι δοκεῖ.

P. Sicut fideles protectione suâ tuetur Deus, ne aut fraudibus opprimantur satanæ, aut à peccato superentur: ita quos vult punire, non modò destituit sua gratia, sed etiam satanæ tyrannidi tradit, cæcitate percutit, & coniicit in reprobã mentẽ: vt prorsus sint peccato mancipati, & expositi ad omnes tentationum insultus.

Μ. Καθάπερ τῶν πιστῶν οὕτω περιποιεῖται ὁ Θεὸς ὥστε μὴ ἐᾶν αὐτοὺς ταῖς τοῦ διαβόλου ἀπάταις παρασύρεσθαι, μηδὲ τῆς ἁμαρτίας ἡττηθῆναι· οὕτω δὴ οὓς ἂν κολάζειν ἀξιοῖ, οὐ μόνον τῆς αὐτοῦ βοηθείας καὶ χάριτος ἐρήμους καθίστησιν, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ διαβόλου τυραννίδι ὑποχειρίους ποιεῖ, τά τε νοήματα αὐτῶν τυφλῶν καὶ εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδιδοὺς αὐτούς, ἵνα παντελῶς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐξανδραποδισθῶσι, καὶ πᾶσι τοῖς πειρασμοῖς ὑποχείριοι ὦσι.

M. Quid sibi vult hæc quæ adiecta est clausula, Quoniam tuum est regnum, tua potentia & gloria, in secula seculorum?

Δ. Τίνος δὲ ἕνεκα αὕτη ἡ ῥῆσις »
πρόσκειται; Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βα- »
σιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα »
εἰς τοὺς αἰῶνας.

P. Iterum hîc admonemur, Dei magis potentia & bonitate suffultas esse preces nostras quàm

Μ. Ἵνα πάλιν μάθωμεν ὅτι δεῖ ἡμᾶς ἐλπίζειν τεύξεσθαι ὧν ἂν προσευχόμενοι αἰτήσωμεν, οὐ δι' ἡμᾶς (ἅτε δὴ ἀναξίους καὶ τοῦ ἐπικαλέσασθαι αὐτὸν ὄντας)

מָה אֲנַחְנוּ כִּי נִפְתַּח שְׂפָתֵינוּ לְפָנָיו וְלֵמַר גַּם
כֵּן אוֹתָנוּ בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְכַלּוֹת כֹּל
תְּפִלּוֹתֵינוּ וּתְחִנּוֹתֵינוּ בְּהַלֵּל לַאדוֹנָי:

הם הֲלֹא יִשָּׁאֵל עוֹד דָּבָר בִּתְפִלָּתֵנוּ בִּלְעֲדֵי אֲשֶׁר מַד
נִזְכַּר בְּשֵׁשׁ הַשְּׁאֵלוֹת הָאֵלֶּה:

הת הֵן לֹא נִמְנַע אִישׁ מִדַּבֵּר כִּלְשׁוֹנוֹ וּכְפִי רְצוֹנוֹ
בְּהִתְפַּלְּלוֹ אֶל אֲדוֹנָי אַךְ מִן הַדֶּרֶךְ הַזֶּה לֹא
יָסוּר לְבִלְתִּי שְׁאוֹל כְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת כִּי
כֹּל אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל הָאָדָם וְלֹא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה
הַזֹּאת לֹא תִשָּׁמַע תְּפִלָּתוֹ וְנָתוֹן לֹא יִנָּתֵן לוֹ:

שער אותות הבריאת

הם וְעַתָּה עֵת לָנוּ לְדַבֵּר עַל הַדָּבָר הָרְבִיעִי אֲשֶׁר
אֲדוֹנָי אֱלֹהֵינוּ שׁוֹאֵל מֵאִתָּנוּ:

הת הִנֵּה אָמַרְנוּ כִּי הוּא לְהוֹדוֹת בְּלִבֵּנוּ כִּי מִמֶּנּוּ
כֹּל טוּב וּלְשַׁבְּחוֹ וּלְהַלְלוֹ תָּמִיד בְּפִינוּ בְּתוֹךְ
קָהָל וְעֵדָה לְמַעַן יִרְאוּ כֹּל אַפְסֵי אֶרֶץ אֶת
כְּבוֹד אֱלֹהֵינוּ:

vlla nostri fiducia: præterea Dei laudibus preces omnes nostras claudere docemur.

M. Nihílne fas est à Deo petere quàm quod est hac formula comprehensum?

P. Tametsi verbis alióque modo liberum est precari, sic tamen habēdum est, nullam Deo placere orationem posse quæ non huc, tanquam ad vnicam ritè orandi normam, referatur.

ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα. ἅμα δὲ διδασκόμεθα διὰ τούτων, ὅτι τὰς ἡμετέρας εὐχὰς ἀεὶ προσήκει εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ ἀποτελευτᾶν ἐγκώμια.

Δ. Ἆρ' οὐ θέμις αἰτῆσαί τι παρὰ τοῦ Θεοῦ χωρὶς τῶν ταύτῃ τῇ προσευχῇ περιεχομένων;

Μ. Ἡμᾶς μὲν οὐδὲν κωλύει καὶ ἄλλαις λέξεσι καὶ ἄλλῳ εἴδει λόγου προσευχομένους χρῆσθαι, ὅμως δὲ εὖ εἰδέναι τοῦτο χρή, ὡς οὐδεμία προσευχὴ ἀρέσκειν Θεῷ δύναται, ἐὰν μὴ πρὸς ταύτην ἀναφέρηται, καὶ ὡς πρὸς κανόνα ῥυθμίζηται.

DE VERBO DEI.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ λόγου τοῦ Θεοῦ.

M.

IAM instituta à nobis ordinis ratio postulat vt de quarta cultus Dei parte agamus.

P. Hanc in eo sitam esse diximus, vt Deũ agnoscamus bonorũ omniũ auctorem, eiusque bonitatem, iustitiam, sapientiam, potentiã, laude & gratiarum actione prosequamur: vt in solidũ bonorũ omniũ gloria penes ipsum resideat.

Δ.

ΩΡΑ νῦν ἡμᾶς, ἀκολούθως ἧ ἐποιησάμεθα τοῦ λόγου τάξει, τὰ περὶ τετάρτου μέρους τῆς ὀφειλομένης τῷ Θεῷ τιμῆς διεξελθεῖν.

Μ. Εἴπομεν τοῦτο κεῖσθαι ἐν τῷ πεπεῖσθαι ὅτι αὐτὸς αἴτιος πάντων ἀγαθῶν ἐστι, κἀν τῷ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, καὶ δικαιοσύνην, σοφίαν τε καὶ δύναμιν μετ' εὐχαριστίας δοξάζειν, ἵνα τιμὴν αὐτῷ ὡς πάντων ἁπαξαπλῶς ἀγαθῶν αἰτίῳ ἀπονέμωμεν.

הם הֲלֹא תוֹרָה נָתַן לָנוּ לְלַמֵּד אוֹתָנוּ אֵיךְ נוֹדֶה לוֹ;

הת כֹּל הַתּוֹרוֹת וְהַתְּהִלּוֹת הַנִּתּוּ נוֹדֶה לוֹ בְּכֹל סִפְרֵי תוֹרָתוֹ וּנְבִיאָיו הֵן הֵנָּה לְהוֹרוֹת אוֹתָנוּ לְהַלֵּל וּלְהוֹדוֹת לֵאלֹהֵינוּ;

הם וּבְתוֹרַת מְשִׁיחֵנוּ אֲשֶׁר לִמֵּד אוֹתָנוּ בָּהּ לְהִתְפַּלֵּל הַאֵין זִכָּרוֹן לָאֱלֹהַ;

הת יֵשׁ כִּי בְּהִתְפַּלְלֵנוּ לֵאמוֹר יִתְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ הִנֵּה מִתְפַּלְלִים אֲנַחְנוּ שֶׁיּוֹדוּ אֶת אֲדוֹנָי כֹּל מַעֲשָׂיו וְתִהְיֶה תְּהִלָּתוֹ עוֹמֶדֶת לָעַד אִם לֹא יִפְקוֹד עַל אִישׁ דַּרְכּוֹ יְהַלְלוּ אוֹתוֹ כִּי טוֹב וְסַלָּח הוּא וְאִם נָקוֹם יִנָּקֵם הוּא לְצָרָיו יוֹדוּ אוֹתוֹ כְּצִדְקוֹ לֵאמוֹר אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צַדִּיק וּבַעֲשׂוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יִקְרָאוּהוּ כֻּלָּם הָאֵל הַנֶּאֱמָן שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְיֹאמְרוּ עֵדוֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאוֹד אֵין דָּבָר אֲשֶׁר לֹא יְעוֹרֵר רוּחֵנוּ לְרוֹמְמוֹ וּבְכֵן נוֹדֶה לוֹ עַל כֹּל הַטּוֹבָה וְנִתֵּן לוֹ כְּבוֹד שְׁמוֹ;

הם מַה סוֹף כֹּל דָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ עַד הֵנָּה;

הת הִנֵּה הוֹרָה אוֹתָנוּ מְשִׁיחֵנוּ הַמּוֹרֶה צֶדֶק לָנוּ

M. Nullámne huius partis regulã præscripsit?

Δ. Οὐχὶ τινὰ κανόνα τούτου ἡμῖν προὔθηκε;

P. Quicquid laudũ eius extat in Scripturis, pro regula nobis esse debet.

Μ. Πάντα τὰ αὐτοῦ ἐγκώμια, καὶ πάντες οἱ πρὸς αὐτὸν εὐχαριστήριοι λόγοι, οὓς ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ ἔχομεν, ἀντὶ κανόνος ἡμῖν εἰσιν.

M. Nihílne habet oratio Dominica quod huc pertineat?

Δ. Οὐκ ἔχει τι ἡ τοῦ Κυρίου προσευχὴ τεῖνον πρὸς τοῦτο;

P. Nempe quum optamus sanctificari eius nomen, hoc optamus vt omnibus eius operibus sua constet gloria: vt siue peccatoribus ignoscat, misericors: siue vindictam exerceat, iustus: siue præstet suis quod promisit, verax censeatur. Denique, vt quicquid operum eius cernimus, ad eum glorificandum nos excitet. Hoc verò est bonorum illi omnium laudem tribuere.

Μ. Καὶ μάλα. εὐχόμενοι γὰρ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα ἁγιασθῆναι, εὐχόμεθα τὴν ἐνοῦσαν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ἔργοις δόξαν κατάδηλον γίνεσθαι. καὶ οὕτως, εἴτε κολάζει, δίκαιον νομίζεσθαι· εἴτε συγγινώσκει, ἐλεήμονα· εἴτε ἃ ἐπηγγείλατο ἐπιτελεῖ, ἀληθινὸν καλεῖσθαι. καὶ ἑνὶ λόγῳ, ὅσα ὁρῶμεν αὐτοῦ ἔργα, πάντα πρὸς τὴν αὐτοῦ δόξαν ἀναφέρειν. τοῦτο δή ἐστι τὸ τὴν ἀπὸ πάντων ἀγαθῶν δόξαν αὐτῷ ἀναθεῖναι.

M. Quid tandem ex iis quæ hactenus tractata sunt à nobis, colligemus?

Δ. Τί δή ποτέ ἐστι τὸ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων κεφάλαιον;

P. Quod scilicet veritas ipsa docet, & ego

Μ. Ὃ μαρτυρεῖ τε αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐγὼ ἀρχόμενος εἶπον,

וַאֲנַחְנוּ הִזְכַּרְנוּ אוֹתוֹ בָּרִאשׁוֹנוֹת כִּי בְזֹאת נִחְיֶה לָנֶצַח אִם נֵדַע אֶת אֲדוֹנָי אֱלֹהִים לְבַדּוֹ לָתֵת עוֹז וְכָבוֹד לִשְׁמוֹ וּלְהַאֲמִיר אוֹתוֹ לִהְיוֹת לָנוּ לְמֶלֶךְ לְאָב וּלְמוֹשִׁיעַ וַאֲנַחְנוּ לוֹ לַעֲבָדִים לְבָנִים וּלְעַם אֲשֶׁר יִתְפָּאֵר בָּנוּ׃

מה הם אֵיזֶה הַדֶּרֶךְ לַעֲלוֹת אֶל כָּל הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃

הת הִנֵּה לַהֲבִיאֵנוּ אֵלֶיהָ אֶת דְּבָרוֹ הַקָּדוֹשׁ נָתַן בְּתוֹכֵנוּ לִהְיוֹת לָנוּ לְשַׁעַר מְבוֹא הַשָּׁמַיִם׃

הם אַיֵּה יִמָּצֵא לָנוּ דְּבַר אֲדוֹנָי׃

הת הֲלֹא הוּא כָּתוּב בְּסִפְרֵי אֱלֹהֵינוּ וְשָׁם נְבַקְשֶׁנּוּ׃

הם וּמָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׂבְּעָה מִפְּרִי מְגָדָיו׃

הת אִם יִתְכּוֹנֵן לְבָבֵנוּ לֶאֱחוֹז בּוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וְלֹא יַרְפֶּנּוּ כִּי אֱמֶת הוּא וְתוֹצְאוֹתָיו מִשְּׁמֵי שָׁמַיִם וְאִם נַטֶּה אָזְנֵינוּ לִשְׁמוֹעַ אֵלָיו בְּלֵב

initio proposui: hanc esse vitam æternã, vnum verum Deum nosse Patrem, & quem misit Iesum Christum. Illum, inquam, nosse, vt debitum ei honoré cultúmque exhibeamus, vtque nõ dominus tantùm sit, sed etiã pater ac seruator: nósq. illi vicissim filij simus & serui: & proinde vitam nostrã illustrandæ eius gloriæ dedicemus.

M. Qua vía ad tantum bonum peruenitur?

P. In hunc finé sacrum suum verbum nobis reliquit. Est enim spiritualis doctrina, quædam veluti ianua, qua ingredimur in cæleste eius regnum.

M. Vbinam quærẽdum est nobis hoc verbum?

P. In scripturis sanctis, quibus continetur.

M. Vt fructum inde percipias, qualiter eo vtendum est?

P. Si ipsum solida cordis persuasione amplectimur, non secus ac certam veritaté è cælo profectam: si nos illi dociles præbemus: si voluntates

ὅτι δηλαδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, τὸ γινώσκειν ἕνα τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν. λέγω δὲ γινώσκειν, ὅταν τὴν προσήκουσαν αὐτῷ τιμὴν προσάπτωμεν, καὶ ἀποδεχώμεθα αὐτὸν ὡς οὐ μόνον διδάσκαλον καὶ δεσπότην, ἀλλὰ πατέρα τε καὶ σωτῆρα ἡμῶν ὄντα· καὶ δὴ καὶ ἐν μέρει ἑαυτοὺς παριστάναιμεν αὐτῷ υἱούς τε καὶ δούλους· καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἡμέτερον βίον εἰς τὴν τῆς αὐτοῦ δόξης διαθρύλλησιν ἀποτάττωμεν.

Δ. Τίνι δὲ τρόπῳ τοσούτων ἀγαθῶν δυναίμεθ' ἂν τυγχάνειν;

Μ. Πρὸς ταῦτα ἡμᾶς ἀγαγεῖν βουλόμενος, τὸν ἱερὸν αὐτοῦ λόγον κατέλιπεν ἡμῖν. ἡ γὰρ πνευματικὴ διδαχὴ οἱονεί τις ἐστὶ πύλη δι' ἧς εἰς τὴν οὐράνιον αὐτοῦ βασιλείαν εἰσερχόμεθα.

Δ. Ποῦ τὰ ἱερὰ ταῦτα λόγια ζητητέον;

Μ. Ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. ταύταις γὰρ ἐμπεριέχεται.

Δ. Πῶς δὲ τούτοις χρώμενοι, οἷοί τ' ἂν εἴημεν ἐξ αὐτῶν ὠφελεῖσθαι;

Μ. Ἐὰν οὕτως ἀποδεχώμεθα αὐτὰ ὡς πεπεισμένοι καὶ σαφῶς εἰδότες ἀλήθειαν οὖσαν τὴν οὐρανόθεν προελθοῦσαν, εὐμαθεῖς τε ὑπὸ τῆς ἄγαν φιλομαθείας ὄντες, τὸ ἡμῶν βούλημα καὶ τὸν νοῦν ὑπήκοον

שְׁלֵם וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה וְאִם נֶאֱהַב אוֹתוֹ בְּכָל
לְבָבֵנוּ וּבְכָל מְאוֹדֵנוּ וְאִם נִכְתּוֹב אוֹתוֹ עַל
לוּחַ לִבֵּנוּ וְהָיָה לְטוֹטָפוֹת בֵּין עֵינֵינוּ וּלְאוֹת
עַל יָדֵינוּ לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ אָז
יִמְתַּק פִּרְיוֹ לְהִכָּנוּ:

הם הַאִם יֵשׁ לְאֵל יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה:

הת לֹא כֻלָּם וְלֹא אַחַת מֵהֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים לְבַדּוֹ
עוֹשֶׂה־בָּנוּ כָּל אֵלֶּה בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ:

הם הֲלָכֵן עָמוֹל לֹא יַעֲמוֹל הָאָדָם בְּכָל כּוֹחוֹ וְלֹא
יִתֵּן אֶת לִבּוֹ לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר לִשְׁמוֹעַ וּלְהָבִין
אֶת דְּבַר אֲדוֹנָיו:

הת אָמְנָם זֶה כָּל הָאָדָם וּבְשִׁבְתּוֹ בְּבֵיתוֹ יֶהְגֶּה
בִּדְבַר אֲדוֹנָיו יוֹמָם וָלַיְלָה וְגַם יִלָּוֶה עִם
עֲדַת אֲדוֹנָיו הַהוֹלְכִים לְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִפִּי
עֲבָדָיו הַמּוֹרִים מִשְׁפָּטָיו חֻקּוֹתָיו וְתוֹרוֹתָיו
לְעַמּוֹ:

הם וְעַתָּה הִנֵּה אָמַרְתָּ כִּי לֹא יִסְפָּק־לוֹ אֲשֶׁר
יֶהְגֶּה אִישׁ אִישׁ בְּתוֹרַת אֲדוֹנָיו בְּקֶרֶב בֵּיתוֹ
וּבְחֶדֶר מִשְׁכָּבוֹ כִּי גַם אֶל הַקָּהָל יֵצְאוּ
לִשְׁמוֹעַ כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד אֶת דְּבָרוֹ מִפִּי

mentesq́. nostras in eius obsequium subiicimus: si amemus ipsum ex animo: si cordibus nostris semel insculptum, fixas illic radices habeat, vt fructum proferat in vita: si denique formemur ad eius regulam, tū nobis in salutem, sicuti destinatum est, cedet.

αὐτῷ παρέχωμεν, ἔτι δὲ ἐκ καρδίας ἀεὶ ἀγαπῶμεν· συντελόντα δ' εἰπεῖν, ἐὰν ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἅπαξ ἐγκεχαραγμένα καὶ ἐρριζωμένα ᾖ, ὥστε τῷ ἡμετέρῳ βίῳ καρποφόρα εἶναι. τέλος δὲ, ἐὰν πρὸς αὐτὰ, ὡσπερεὶ κανόνα τινὰ, ἑαυτοὺς ῥυθμίζωμεν, τότε δὴ σωτηρίαν (ὅπερ αὐτοῖς ἔργον ἀποτέτακται) ἡμῖν οἴσει.

M. Súntne omnia hæc in facultate nostra posita?

Δ. Ἆρά γε ταῦτα πάντα ἐφ' ἡμῖν ἐστιν;

P. Nihil ipsorum prorsus: sed vnius Dei est, hoc totum quod retuli, in nobis efficere Spiritus sui gratia.

Μ. Οὐδαμῶς, οὐδ' ὁποιοῦν τούτων, ἀλλὰ μόνος ὁ Θεὸς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἐπιπνοίας ταῦτα ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖν δύναται.

M. Verùm, ánnon adhibenda est à nobis diligentia, & omni studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, vt eo proficiamus?

Δ. Οὐκοῦν ἡμᾶς δεῖ σπουδαίως καὶ ἐπιμελῶς τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις διδάγματα ἀναγνῶναί τε καὶ μελετᾶν, ἵνα προκόπτωμεν;

P. Imò verò, cùm sequisque priuatim quotidiana lectione exerceat, tum verò simul omnes præcipuè sedulò conciones frequentent, vbi salûtis doctrina in cœtu fideliū explicatur.

Μ. Πάνυ γε. καὶ οὐ μόνον περὶ ταῦτα ἕκαστον ἡμῶν ἰδίᾳ σπουδάζειν προσήκει, ἀλλὰ δεῖ πρὸ πάντων φοιτᾶν παρὰ τοὺς αὐτὰ ἐξηγουμένους ἐν ταῖς πρὸς τὸν ὅμιλον τῶν πιστῶν ὁμιλίαις, κἀκεῖ τούτων ἀκούσασθαι.

M. Negas ergo esse satis si domi seorsum singuli legant, nisi omnes simul in commune ad

Δ. Ἆρα οὖν, κατὰ τὸν σὸν λόγον, οὐκ ἀπόχρη ἕκαστον οἴκοι ἀναγινώσκειν ταῦτα, ἀλλὰ δεῖ καὶ πάντας ὁμοῦ συνέρχεσθαι;

הַקּוֹרֵא לִפְרוֹשׁ לָהֶם עַל פִּי אֲדוֹנָי׃

הת הַלֹוֶה יִלָוֶה עִמָּהֶם וְאִם יוּכַל יִתְהַלֵּךְ בֵּית
אֲדוֹנָי אִתָּם׃

הם לָמָּה זֶה יִתְהַלֵּךְ אֶל בֵּית אֲדוֹנָי׃

הת כִּי זֹאת הַתּוֹרָה וְהָעֵדוּת אֲשֶׁר הֵקִים אֲדוֹנֵינוּ
הַמָּשִׁיחַ בִּקְהַל אֲדוֹנָי לֹא לְאֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם
כִּי לְכֻלָּם כְּאֶחָד אֵין נָקִי וְאָמַר כִּי בַּדָּבָר הַזֶּה
לְבַדּוֹ יִבָּנֶה וְיִכּוֹנֵן עַמּוֹ בְּחִירוֹ עַל כֵּן יִהְיֶה לָנוּ
זֶה לְחוֹק עוֹלָם לֹא יַעֲבוֹר וְאַל תַּגְדִּיל
חָכְמָתֵנוּ בְּעֵינֵינוּ מֵחָכְמַת מוֹרֵנוּ׃

הם וְעַתָּה הֲנָתוֹן יִנָּתְנוּ רוֹעִים עַל עֲדַת אֲדוֹנָי
לִרְעוֹת אוֹתָהּ דֵּעָה וְהַשְׂכֵּל׃

הת יִנָּתְנוּ וּלְקוֹלָם שָׁמוֹעַ נִשְׁמַע כֻּלָּנוּ חֲרֵדִים
אֶל דִּבְרֵיהֶם אֲשֶׁר שָׂם אֲדוֹנָי עַל פִּיהֶם כִּי
מַלְאָכָיו הֵמָּה וְהַמּוֹאֵס אוֹתָם וּמְמָאֵן לִשְׁמוֹעַ
דִּבְרֵיהֶם אֶת מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי מָאַס מִמְּלוֹךְ עָלָיו
וַיְמָאֵן הִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלָתוֹ׃

eandem doctrinam audiendam conueniant.

P. Cõuenire necesse est, vbi licet, hoc est, quum facultas datur.

M. Poterísne mihi hoc probare?

P. Sufficere ad probationẽ abundè nobis debet vna Domini voluntas. Hunc autem ordinem Ecclesiæ suæ commendauit, non quẽ duo aut trés dumtaxat seruarent, sed cui subessent communiter omnes. Ad hoc, illius tum ædificandæ, tũ cõseruandæ hanc esse vnicam rationem pronuntiat. Sit ergo hęc nobis sancta & inuiolabilis regula: nec sibi fas quisquam esse ducat supra magistrum sapere.

M. Estne igitur necesse præesse Ecclesiis pastores?

P. Quinetiã necesse est audire ipsos, & quã proponunt Christi doctrinam, ex eorum ore cum timore & reuerentia excipere. Itaque qui ipsos contemnit audiréve detrectat, Christum contemnit, ac discessionẽ facit à societate fidelium.

τ̃ ταῦτα ὑποφητευόντων ἀκουσομένους;

Μ. Πάνυ μὲν οὖν, ὅπη γε παρείκοι αὐτοῖς.

Δ. Ἆρα τούτου πίστιν ἔχεις τινὰ παρέχειν;

Μ. Πρὸς πίστιν ἀρκεῖσθαι ἡμᾶς εἰκὸς τῷ τοῦ Κυρίου βουλήματι. οὗτος γὰρ ταύτην τὴν διάταξιν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ συνέστησεν, οὐχ ἵνα δύο ἢ τρεῖς μόνον αὐτὴν διαφυλάττοιεν, ἀλλ' ἵνα κοινῇ πάντες. πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως αὐτὴ οἰκοδομεῖσθαι ἢ διασώζεσθαι δύναιτο. ἡμῖν δὲ οὐχ ὅσιον εἶναι νομιστέον τὸ τ̃ ὑπ' αὐτοῦ παραδοθέντα κανόνα παραβαίνειν, οὐδέ γε τὸ οἴεσθαι ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον φρονεῖν.

Δ. Ἆρα οὖν ἀνάγκη ποιμένας τινὰς τῆς ἐκκλησίας προΐστασθαι;

Μ. Μάλιστα. καὶ δὴ καὶ αὐτῶν ἀκροᾶσθαι προσήκει, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης τὴν τοῦ Χριστοῦ διδαχὴν ἀπὸ στόματος αὐτῶν ἐκδεχομένους. διὸ καὶ ὁ ὑπερορῶν αὐτῶν, ἢ ἀκοῦσαι ἀπαξιῶν, ἴστω τὸν Χριστὸν ἀτιμάζων, καὶ τῇ τῶν πιστῶν κοινωνίᾳ ἀποσχιζόμενος.

הם הֲרַב לָנוּ אֲשֶׁר יוֹרוּ פַּעַם אַחַת אוֹתָנוּ אִם כֹּל יְמֵי חַיֵּינוּ תּוֹרָה נְבַקֵּשׁ מִפִּיהֶם׃

הת מַה יִסְכָּן־לָנוּ בְּהַחְלֵנוּ זֶה אִם כֹּל יְמֵי חַיֵּינוּ לֹא נַחֲזֵק בּוֹ כִּי עָלֵינוּ לִהְיוֹת תַּלְמִידֵי מְשִׁיחֵנוּ וְהִנֵּה הוּא הֵקִים עָלֵינוּ נְבִיאָיו לְלַמֵּד אוֹתָנוּ וּלְדַבֵּר אֵלֵינוּ בִּשְׁמוֹ׃

מו

הם הַאֵין עוֹד מְאוּמָה אֲשֶׁר יְקָרֵב בּוֹ אֲדוֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֵלֵינוּ בִּלְעֲדֵי דְבָרוֹ אֲשֶׁר שָׂם בְּפִי עֲבָדָיו לְדַבֵּר אֵלֵינוּ בָּהֶם׃

הת יֵשׁ וְיֵשׁ כִּי לִדְבָרוֹ גַּם אוֹתוֹתָיו הוֹסִיף׃

הם וּמָה אֵלֶּה הֵם׃

הת הֵם אֲשֶׁר שָׂם אֱלֹהִים לְפָנֵינוּ לְהָעִיד לָנוּ כִּי אַהֲבַת עוֹלָם הוּא אוֹהֵב אוֹתָנוּ וּלְהַרְאוֹת לְעֵינֵינוּ חֲסָדָיו אֲשֶׁר עַיִן לֹא תוּכַל רְאוֹתָם לַחֲקוֹרֹת וְלִרְשׁוֹם בְּרִית תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים

M. Verùm, semélne à pastore suo fuisse institutum satis est homini Christiano, an cursum hunc tota vita tenere debet?

P. Cœpisse parum est, nisi perseueres. Christi enim discipulos vsque in finem, vel potius sine fine, esse nos oportet. Hanc verò functionem mandauit Ecclesiæ ministris, vt suo nos loco & nomine doceant.

Δ. Ἀλλὰ γὰρ πότερον ἀπόχρη Χριστιανῷ ἀνδρὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ποιμένος ἅπαξ πεπαιδεῦσθαι, ἢ πάντα τὸν βίον διδασκόμενον διάγειν δεῖ;

M. Μικρὸν ὄφελος τοῦ ἄρξασθαι, ἐὰν μή τις ἐσαεὶ διατελῇ. καὶ γὰρ τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς εἶναι ἡμᾶς μέχρι τέλους, μᾶλλον δὲ ἄνευ τέλους, προσήκει. αὐτὸς δὲ τοὺς διακόνους τῆς ἐκκλησίας ἡμῖν ἀντὶ ἑαυτοῦ διδασκάλους κατέστησεν.

DE SACRAMENTIS.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ μυστηρίων.

M.

NON est aliud à verbo mediũ, (vt loquũtur) quo se nobiscũ Deus communicet?

P. Verbi prædicationi adiunxit Sacramenta.

M. Quid est Sacramentum?

P. Externa diuinæ erga nos beneuolentiæ testificatio, quæ visibili signo spirituales gratias figurat, ad Dei promissiones cordibus nostris obsi-

Δ.

ΑΡ' οὐκ ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ ἢ διὰ τῶν γραφῶν κοινωνοῦμεν τῷ Θεῷ;

M. Τὰ μυστήρια τῷ τοῦ λόγου κηρύγματι συνέζευξε.

Δ. Τί ἐστι μυστήριον;

M. Τὸ διὰ τοῦ ἔξωθεν μαρτύριον τῆς τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἀγάπης, ὃ δι' ὁρατοῦ σημείου τὰ πνευματικὰ χαρίσματα παρίστησιν ἡμῖν, ἵνα αἱ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαι μᾶλλον ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐπισφραγίζωνται, καὶ

בִּלְבָבֵינוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְנֵדַע כִּי נֶאֱמָן הָאֵל
שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד׃

הם הֲיֵשׁ דָּבָר תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ אֲשֶׁר בּוֹ כּוֹחַ כָּזֶה
לְחַקּוֹת וְלִרְשׁוֹם בְּלִבֵּנוּ אֱמוּנַת אֱלֹהֵינוּ׃

הת לֹא מֵאִתָּם כֹּל הַכּוֹחַ הַזֶּה לָהֶם כִּי מֵאֵת
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָם לָנוּ לְהָקִים בָּהֶם
אֱמוּנָתוֹ בְּלִבֵּנוּ׃

הם הִנֵּה רוּחַ אֱלֹהֵינוּ הִיא הַחוֹתֶמֶת בְּקִרְבֵּנוּ
אֱמוּנַת בְּרִיתוֹ וְאַתָּה אֵיךְ אַתָּה אוֹמֵר כִּי
הָאוֹתוֹת יַחְתְּמוּ אוֹתָהּ׃

הת רֶוַח גָּדוֹל יֵשׁ בֵּין רוּחַ הָאֱלֹהִים לָאוֹתוֹת
הָאֵלֶּה כִּי הָרוּחַ הִיא לְבַדָּהּ מְעוֹרֶרֶת אֶת
לְבָבֵנוּ וּבְאוֹרָהּ נִרְאֶה אוֹר הִיא הַסּוֹמֶכֶת
אֶת רוּחֵנוּ לִבְטוֹחַ וּלְהִשָּׁעֵן עַל דְּבַר אֱלֹהֵינוּ
הֵן כֹּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל בְּרוּחוֹ וּכְבוֹדוֹ לְאַחֵר
לֹא יִתֵּן וּתְהִלָּתוֹ לְמַעֲשֵׂה יָדָיו וְאוּלָם
הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה כְּכֵלִים הֵמָּה לוֹ לַעֲשׂוֹת בָּנוּ
עַל יְדֵיהֶם בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יִרְצֶה אַךְ
הַכֹּל מֵאֵת הָרוּחַ וְלֹא מִזּוּלָתָהּ הוּא לָנוּ׃

gnandis, quò earum veritas melius cõfirmetur.

βεβαιοτέραν ἐλπίδα ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἔχωμεν ἀληθείᾳ.

M. Tantáne vis subest visibili signo vt cõscientias in salutis fiducia stabiliat?

Δ. Ἆρα τούτῳ τῷ ὁρατῷ σημείῳ τοσαύτη πρόσεστι δύναμις, ὥστε τὰς ἡμετέρας συνειδήσεις περὶ τῆς σωτηρίας ἐπελπίζειν;

P. Id quidem à seipso non habet, sed ex Dei voluntate, propterea quòd sit in hunc finem institutum.

Μ. Οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτό γε, ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτως ἀρέσκει τῷ Θεῷ, καὶ ὅσον ὑπ' αὐτοῦ τῷδε τῷ ἔργῳ προσετάχθη.

M. Quum propriæ sint Spiritus sancti partes, Dei promissiones in animis nostris obsignare, hoc tu Sacramẽtis quomodo tribuis?

Δ. Τέλους τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου πνεύματι ἰδίου προσήκοντος, τὰς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας ἐν ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς ἐπισφραγίσασθαι, πῶς σὺ τοῖς μυστηρίοις αὐτὸ προσάπτεις;

P. Longum est inter illum & hæc discrimen. Mouere enim & afficere corda, illuminare mẽtes, conscientias reddere certas ac tranquillas, solius reuera Spiritus est: vt id totum censeri propriũ ipsius opus debeat, illique acceptum referri, ne laus aliò transferatur: minimè tamen hoc obstat quominus Sacramentis Deus vtatur, tanquam secundis organis, eaque in vsum adhibeat prout visum fuerit: idque sic faciat ne quid Spiritus virtuti derogetur.

Μ. Πολλῷ γε τοῦτο ἐκείνου διαφέρει. καὶ γὰρ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔργον ἰδιόν ἐστι τὸ τὰς ἡμετέρας καρδίας κινῆσαι καὶ φωτίσαι, ἔτι δὲ καὶ τὸ τὰς ἡμῶν συνειδήσεις στερρῶς περὶ τὴν τῶν ἐπαγγελιῶν ἐλπίδα καταστῆσαι. διὸ καὶ ταῦτα ἐκείνῳ μόνῳ ἀναθεῖναι χρὴ, καὶ μηδαμῶς τὴν τιμὴν ἄλλῳ οὐδενὶ περιάπτειν. οὐδὲν δὲ τοῦτο κωλύει χρῆσθαι τοῖς μυστηρίοις τὸν Θεὸν, ὡς δευτέροις ὀργάνοις, ᾗ ἂν αὐτῷ δοκῇ, ἅτε οὐδὲν διὰ τούτων τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει ἀφαιρουμένων.

הם וְעַתָּה הִנֵּה כֵן דִּבַּרְתָּ כִּי כֹּל הֶעָשׂוּי עַל יְדֵי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה לֹא בְּכֹחָם וְלֹא בְּעוֹצֶם כַּפֵּיהֶם כִּי פוֹעַל אֱלֹהִים הוּא וּבְרוּחוֹ נַעֲשָׂה־בָּנוּ:

הת זֶה הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי וְאוּלָם נוֹרָאוֹת יְמִינוֹ כְּכֹל חֶפְצוֹ יוֹצִיא לָאוֹר עַל יְדֵי אוֹתוֹתָיו אֵלֶּה וְכוֹחַ מַעֲשָׂיו יַגִּיד לָנוּ בָּהֶם כִּי עַל כֵּן נְתָנָם לָנוּ אַךְ לֹא לָהֶם כִּי לָעוֹשֶׂה עַל יְדֵיהֶם כֹּל הַכָּבוֹד הַזֶּה:

הם וּמַדּוּעַ כָּכָה הוּא עוֹשֶׂה לָנוּ:

הת לְטוֹב לָנוּ כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ וַיִּזְכּוֹר כִּי בָשָׂר אֲנַחְנוּ וְאִילוּ הָיִינוּ כְּמַלְאָכָיו הָעֶלְיוֹנִים הָיָה בָנוּ כוֹחַ לְהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַחֲסָדָיו עַיִן בְּעַיִן וְאוּלָם כִּי שׁוֹכְנֵי בָתֵּי חוֹמֶר אֲנַחְנוּ וּבֶעָפָר יְסוֹדֵנוּ חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ מֵרְאוֹת וְלִבּוֹתֵינוּ נִצְפְּנוּ מֵהַשְׂכִּיל אוֹתוֹ לָכֵן הִנֵּה אוֹתוֹתָיו שָׂם בֵּינוֹ וּבֵינֵינוּ לְהָעִיד לָנוּ בָּהֶם עַל חֲסָדָיו הַנִּפְלָאִים מִמֶּנּוּ כִּי זוּלָתִי אוֹתוֹתָיו לֹא נוּכַל הָבִין אוֹתָם וְגַם הִנֵּה טוֹב לָנוּ אִם לֹא אֶת לְבָבֵנוּ לְבַדּוֹ

M. Vim ergo efficaciamque Sacramenti non in externo elemento incluſam eſſe exiſtimas, ſed totam à Spiritu Dei manare.

Δ. Σὺ οὖν ἡγῇ τὴν τοῦ μυστηρίου ἐνέργειαν τῷ ἔξωθεν στοιχείῳ οὐκ ἐγκεκλεῖσθαι, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ὅλην περιέχεσθαι.

P. Sic ſentio: nempe vt virtutem ſuam exercere Domino placuerit per ſua organa, quem in finẽ ea deſtinauit. Quod quidem ita facit vt Spiritus ſui virtuti nihil detrahat.

Μ. Ἔγωγε· ὅπῃ ἂν δηλονότι αὐτῷ δοκῇ διὰ τῶν ἰδίων ὀργάνων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν φανερὰν καταστῆσαι· ὅπερ αὐτοῖς ἔργον ἀπένειμε. τοῦτο δὲ ποιῶν, τὴν τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δύναμιν οὐδαμῶς ἐλαττοῖ.

M. Potéſne mihi, cur ita agat, rationem reddere?

Δ. Ἆρα δύνασαι αἰτίαν ἀποδοῦναι, δι᾽ ἣν τοῦτο ποιεῖ;

P. Hoc ſcilicet modo infirmitati noſtræ conſulit. Nam ſi ſpirituales eſſemus toti, Angelorũ inſtar, ſpiritualiter tum eum, tum ipſius gratias poſſemus intueri: verùm, vt hac terreni corporis mole circundati ſumus, figuris indigemus, vel ſpeculis, quæ nobis ſpiritualium cæleſtiumque rerum aſpectum terreno quodam modo exhibeant. neque enim aliter eò perueniremus. Simul etiam noſtra intereſt, in Dei pro-

Μ. Ἵνα τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν βοηθῇ. εἰ μὲν γὰρ πνευματικοὶ ἦμεν ὅλοι, ὥσπερ οἱ ἄγγελοι, ἐδυνάμεθ᾽ ἂν αὐτὸν καὶ τὰ χαρίσματα αὐτοῦ πνευματικῶς θεωρεῖν. νῦν δὲ ἐπιπεφορτισμένων ἡμῶν τῷ τοῦ γηΐνου σώματος ὄγκῳ, ἀνάγκη αὐτὸν διὰ τινῶν τύπων καὶ οἱονεὶ κατόπτρων τὰ πνευματικὰ καὶ οὐράνια παραστῆσαι ἡμῖν. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως οἷοί τ᾽ εἴημεν διανοίᾳ περιλαβεῖν αὐτά. ἐπειτα δὲ συμφέρει ἡμῖν,

כִּי גַם בְּשָׂרֵנוּ נַרְגִּיל בְּדִבְרֵי אֱלֹהֵינוּ לְקַיֵּם
אוֹתָנוּ בָּהֶם:

הַמ אִם רָצָה אֱלֹהֵינוּ לְחַזֵּק אוֹתָנוּ עַל יְדֵי
הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה כִּי רָאָה מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵנוּ
הֲלֹא גֵּאֶה וְיָהִיר יִקָּרֵא הָאִישׁ אֲשֶׁר יְמָאֵס
כִּכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ:

מז הַת אָכֵן גֵּאֶה מְאוֹד וַאֲשֶׁר יַרְחִיקֵם מִמֶּנּוּ וְלֹא
יִקַּח אוֹתָם לוֹ לְאוֹתוֹת כִּי יֹאמַר אֵין לִי מוֹעִיל
בָּהֶם אֶת מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי בָּזָה הָאִישׁ הַהוּא
וּבִבְרָכָתוֹ לֹא חָפֵץ וְנֵר רוּחוֹ כָּבָה מֵעָלָיו:

הַמ וְאֵיךְ יָכִינוּ הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה אֱמוּנַת אֱלֹהֵינוּ
בְּלִבֵּנוּ וְהִנֵּה כַּצַּדִּיק כָּרָשָׁע כַּטָּמֵא וְכַטָּהוֹר
שְׁנֵיהֶם מִתְנוֹסְסִים בָּהֶם:

הַת הִנֵּה כִּי הָרְשָׁעִים הַטְּמֵאִים מָאֲסוּ בִרְכַּת
אֲדוֹנָי אֲשֶׁר הוּבָאָה לָהֶם בָּאוֹתוֹת הָאֵלֶּה לֹא
תַכְשִׁיל עַל כֵּן רִשְׁעַת הָרְשָׁעִים אֶת כֹּחָם:

הַמ וְעַתָּה אֵיךְ יִתְּנוּ לָנוּ הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה אֶת

missionib. exerceri sensus omnes nostros, quò meli⁹ nobis cõfirmẽtur.

M. Si verum est ideo instituta esse à Deo Sacramenta vt subsidia necessitatis nostræ forent, ánnon arrogantiæ damnari meritò deberet siquis iudicaret illis se, tãquam non necessariis, posse carere?

P. Omnino. Atq. adeo siquis illorum vsu sponte abstineat, acsi opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit gratiam, & Spiritum extinguit.

M. Verùm, qualis ex Sacramentis fiducia ad stabiliendas cõscientias, & quam certa securitas cõcipi potest, quibus vtuntur promiscuè boni & mali?

P. Quanquam oblata sibi in Sacramentis Dei bona, in nihilum (vt ita dicam) redigũt impij, quantum ad ipsos spectat, non tamen propterea efficiunt quin sua vis & natura sacramentis maneat.

M. Quo igitur modo & quando vsum Sacra-

τῶν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελιῶν πεῖραν λαμβάνειν τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις πάσας πρὸς μείζω βεβαίωσιν.

Δ. Εἰ οὕτως ἔχει τοῦτο, τὸ παραδοθῆναι ὑπὸ Θεοῦ τὰ μυστήρια ἐφ᾽ ᾧ τῇ ἡμετέρᾳ βοηθεῖν ἀσθενείᾳ, οὐχὶ δίκαιον ὑπερηφανίαν καταγινώσκειν ἐκείνου ὃς ἂν μηδὲν δεῖσθαι τούτων οἴηται;

Μ. Κομιδῆ γε. καὶ δὴ καὶ ὅστις τούτοις ἀπαξιοῖ χρῆσθαι, ὡς οὐκ ἀναγκαίοις οὖσι, πρῶτον μὲν ἀτιμάζει τὸν Χριστὸν, εἶτα δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ χάριν ἀθετεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα σβέννυσι.

Δ. Πῶς δὲ δύναται τὰ μυστήρια τὴν ἡμῶν ἐλπίδα βεβαιῶσαι, εἴγε τούτων οἵ τε κακοὶ καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἀναμὶξ κοινωνοῦσι;

Μ. Καίτοι οἱ πονηροὶ τὴν διὰ τῶν μυστηρίων προσφερομένην αὐτοῖς χάριν, τόγε καθ᾽ αὑτοὺς, ἄχρηστον (ὡς εἰπεῖν) καθιστᾶσι, οὐδὲν ἧττον ἡ ἰδία ἐνέργεια καὶ φύσις τοῖς μυστηρίοις ἀεὶ παραμένει.

Δ. Πῶς οὖν καὶ πότε τὴν τῶν μυστη-

יְבוּלָם וּמָתַי נֹאכַל מִפִּרְיָם׃

הת כַּאֲשֶׁר נְקַבֵּל אוֹתָם לָנוּ בֶּאֱמוּנָה וְלֹא נְבַקֵּשׁ בָּהֶם כִּי אִם מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי וְאֵת חֲסָדָיו׃

הם מַה־זֶּה אָמַרְתָּ כִּי נְבַקֵּשׁ בָּהֶם אֵת מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי׃

הת לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא יָשִׂים הָאָדָם כִּסְלוֹ בָּאוֹתוֹת אֲשֶׁר הֵם דְּבָרִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ לֵאמוֹר כִּי לָהֶם הַתְּשׁוּעָה וְלֹא יִתְלֶה עֲלֵיהֶם הַכֹּחַ לַעֲשׂוֹת לוֹ כֹּל חֶסֶד אַךְ יַחְשְׁבֵם לוֹ לְצִיּוּן מַרְאֶה אֵיזוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה לָבוֹא אֶל הַמָּשִׁיחַ וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יְשׁוּעָתָה וְכֹל טוֹב׃

הם הִנֵּה הָאֵל חָפֵץ אֱמוּנָה בְּטוּחוֹת הָאִישׁ בְּבוֹאוֹ לְקַבֵּל הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה וּמַה־זֶּה אָמַרְתָּ כִּי לְחַזֵּק וּלְאַמֵּץ אוֹתָנוּ נִתְּנוּ לָנוּ לְמַעַן נַאֲמִין בַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע אֲדוֹנָי לָנוּ׃

הת הֵן לֹא דַי לָנוּ הֲחִילֵנוּ פַּעַם אַחַת לְהַאֲמִין בֵּאלֹהֵינוּ כִּי הַחֵזֵק נַחֲזִיק תָּמִיד בֶּאֱמוּנָתֵנוּ וּבְכֹל יוֹם תֵּלֵךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל בָּנוּ וְעַתָּה לְמַעַן תִּכּוֹן וְתִגְדַּל אֱמוּנָתוֹ בִּלְבָבֵנוּ אוֹתוֹתָיו אֵלֶּה שָׂם בָּנוּ הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר הוֹרָה פַּאוּלוֹס

mentorum ſequitur effectus?

P. Quum ea fide recipimus, Chriſtum in illis ſolum eiuſque gratiam quærentes.

M. Cur illic quęrendum eſſe Chriſtum dicis?

P. Intelligo non eſſe viſibilibus ſignis inhærendum, vt ſalutem inde petamus, & aliquã gratiæ virtutẽ imaginemur eis incluſam: quin potius adminiculi loco habendum eſſe ſignũ quo rectà ad Chriſtum dirigamur, ſalutem ab ipſo & ſolidam fœlicitatem petituri.

M. Quum ad eorũ vſum requiratur fides, quî nobis in fidei confirmationem data eſſe dicis, vt nos de promiſſionibus Dei reddant certiores?

P. Fidem in nobis ſemel inchoatam eſſe nequaquam ſufficit, niſi continẽter alatur, & magis in dies magiſque augeſcat. Ad eam ergo tum alendam, tum roborandam, tum prouehendam, Sacramenta inſtituit Dominus. Quod quidem ſignificat

ρίων ἐνεργείας ἀπολαύομεν;

Μ. Ὅταν μετὰ πίστεως ἀποδεχώμεθα αὐτὰ, Χριστὸν μόνον ἐν τούτοις καὶ τὴν ἐκείνου χάριν ζητοῦντες.

Δ. Διὰ τί ζητητέον ἐν ἐκείνοις τὸν Χριστὸν λέγεις;

Μ. Ἵνα δηλῶ ὅτι οὐ χρὴ ἡμᾶς τῷ ὁρατῷ σημείῳ προσεστηκέναι, ὡς σωτηρίαν φέροντι ἡμῖν, οὐδὲ νομίζειν τινὰ χάριτος δοτῆρα δύναμιν ἐκείνῳ προσπεφυκέναι· ἀλλὰ τοὐναντίον οἴεσθαι ὅτι τὸ σημεῖον ὑφηγεῖται ἡμῖν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὁδὸν, ἐν αὐτῷ σωτηρίαν ὁλόκληρον καὶ πᾶν ἀγαθὸν ζητήσουσι.

Δ. Δέον ἡμᾶς ταῦτα τὰ μυστήρια μετὰ πίστεως προσδέχεσθαι, τίνα λόγον ἔχει τὸ εἰπεῖν ὅτι πρὸς βεβαίωσιν τῆς πίστεως ἡμῖν δίδοται. ἤτοι ἵνα στεῤῥοτέρους ἡμᾶς περὶ τὴν τῶν ἐπαγγελιῶν ἐλπίδα ἀποδείξῃ;

Μ. Οὐκ ἀρκεῖ τὸ τὴν πίστιν ἐν ἡμῖν ἅπαξ ἀρχὴν εἰληφέναι, ἀλλ' αὐτὴν τρέφεσθαι δεῖ καὶ αὐξάνεσθαι ἐν ἡμῖν. πρὸς τὴν διατροφὴν οὖν αὐτῆς καὶ αὔξησιν ὁ Θεὸς τὰ μυστήρια εἰσήγαγεν ἡμῖν. ὃ δηλοῖ καὶ ὁ Παῦλος, ἐν

הַצַּדִּיק לֵאמוֹר כִּי הֵם לָנוּ לַחְתּוֹם בִּלְבָבֵנוּ דִּבְרֵי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָנוּ:

הם וְכִי הָבַר אֲדוֹנִי אֱלֹהֵינוּ לֹא יָנִיחַ אֶת רוּחֵנוּ בִּלְתִּי אוֹתוֹתָיו אֵלֶּה הֲלֹא זֶה יַעֲנֶה בָּנוּ כִּי לֹא נֶאֶמְנָה אֶל אֵל רוּחֵנוּ:

הת אָמְנָם זֶה יָעִיד בָּנוּ כִּי אֵין אֱמוּנָתֵנוּ אֱמוּנָה אוֹמֶן וְזֶה הַחוֹלִי גַּם הַצַּדִּיקִים יָחֱלוּ אוֹתוֹ אַךְ לֹא לָכֵן יֶחְדְּלוּ לִהְיוֹת נֶאֱמָנִים יַעַן לֹא שְׁלֵמָה אֱמוּנָתָם כִּי בַעֲוֹנֵנוּ גֵּרִים עַל הָאָרֶץ שְׁאֵרִית הַחוֹלִי הַזֶּה תָּמִיד דּוֹבֶקֶת בָּנוּ וְעַל כֵּן שׂוֹם נָשִׂים עַל לִבֵּנוּ בְּכָל עֵת לְהִתְאַמֵּץ וּלְהִתְחַזֵּק בֶּאֱמוּנָתֵנוּ:

הם כַּמָּה אוֹתוֹת יֵשׁ בַּעֲדַת הַמַּאֲמִינִים בִּמְשִׁיחַ אֲדוֹנָי: מח

הת אֵין כִּי אִם שְׁנַיִם אֲשֶׁר נָתַן הַמָּשִׁיחַ בֵּינוֹ וּבֵין עֲדָתוֹ:

הם מָה אֵלֶּה הֵם:

הת הָרַחְצָה וְהַמִּשְׁתֶּה בְּשֻׁלְחַן אֲדוֹנָי:

הם בַּמָּה יִדְמוּ זֶה לָזֶה וּבַמֶּה יִתְפָּרְדוּ שְׁנֵיהֶם אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ:

Paulus, quum ad obsignandas Dei promissiones valere tradit.

οἷς λέγει οὐκ δι' αὐτῶν αἱ τοῦ Θεοῦ ὑποσχέσεις ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐπισφραγίζονται.

M. Verùm, nónne hoc infidelitatis indiciũ est, non habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

Δ. Ἆρ' οὐχὶ τοῦτο τὴν ἀπιστίαν ἡμῶν κατηγορεῖ, τὸ μὴ παντελῶς πιστεύειν καὶ πεποιθέναι ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις, ἐὰν μή τινα πρὸς τὴν ἐπικύρωσιν αὐτῶν προσλάβωμεν;

P. Fidei certè imbecillitatem hoc arguit, qua filij etiam Dei laborant: qui tamen fideles propterea esse non desinũt, licet fide prediti sint exigua adhuc & imperfecta. Quandiu enim versamur in hoc mundo, hærent semper in carne nostra diffidentiæ reliquiæ, quas aliter excutere non possumus quàm continuo vsque ad vitæ finẽ profectu. Vlterius ergo semper progredi necesse est.

Μ. Τοῦτο ἄρα τὴν τῆς πίστεως ἀσθένειαν παρίστησι, ἣν νόσον νοσοῦσι μὲν καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ υἱοί, οὐδὲν δὲ ἧττον πιστοὶ διατελοῦσιν ὄντες· ἀλλ' οὐ τελείως. ἕως γὰρ τούτῳ τῷ κόσμῳ ἐνδιατρίβομεν, ἀεί τινα λείψανα ἀπιστίας τῇ ἡμετέρᾳ σαρκὶ ἐναπομένει· ἅπερ οὐκ ἄλλως ἀποσείειν δυνάμεθα ἢ τῷ συνεχῶς διὰ παντὸς τοῦ βίου προκόπτειν. τοιγαροῦν ἐπίδοσιν δεῖ τὴν ἡμετέραν πίστιν λαμβάνειν καθ' ἑκάστην.

M. Quot sunt Christianæ Ecclesiæ Sacramẽta?

Δ. Πόσα μυστήρια ἡ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία ἔχει;

P. Duo sunt omnino, quorũ communis sit inter omnes fideles vsus.

Μ. Δύο μόνον, πᾶσι τοῖς πιστοῖς κοινὰ ὄντα, κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διάταξιν.

M. Quæ sunt illa?

Δ. Τὰ ποῖα;

P. Baptismus, & sacra Cœna.

Μ. Τὸ βάπτισμα καὶ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον.

M. Quid verò simile inter se habent, vel diuersum?

Δ. Τί δὲ ὅμοιον ἢ τί διάφορον ἀλλήλοις ἔχει;

הת הִנֵּה אוֹת הָרַחְצָה הוּא לָנוּ כְּמָבוֹא לַהֲבִיאֵנוּ אֶל עֲדַת הַמָּשִׁיחַ כִּי הוּא לָנוּ לְעֵדָה שֶׁהָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הָיִינוּ זָרִים מִמֶּנּוּ עַתָּה קִבֵּץ אוֹתָנוּ לְנִקְבָּצָיו לִהְיוֹת לָנוּ בְּבֵיתוֹ וּבְחוֹמוֹתָיו יָד וָשֵׁם אַךְ מַאֲכַל וּמִשְׁתֵּה שֻׁלְחָנוּ הַטָּהוֹר הָעֵד יָעִיד לָנוּ כִּי כְּאָב הַנּוֹתֵן טֶרֶף לְכָל־בְּנֵי בֵיתוֹ רְצוֹן אֱלֹהֵינוּ לְהַשְׂבִּיעַ בְּטוּב רוּחֵנוּ׃

הם לְמַעַן נִרְאֶה וְנֵדְעָה שְׁנֵיהֶם מָה הֵמָּה טוֹב אִם נַפְרִיד בֵּינֵיהֶם וּנְדַבֵּר עַל הָאֶחָד וְאַחֲרֵי כֵן עַל הַשֵּׁנִי וְעַתָּה הַגֵּד נָא לִי בָרִאשׁוֹנָה מָה יוֹרֶה אוֹתָנוּ אוֹת הָרַחְצָה׃

הת שְׁנַיִם יוֹרֶה אוֹתָנוּ כִּי נָתַן אוֹתוֹ הָאֵל לְפָנֵינוּ לְאוֹת שֶׁהוּא מוֹחֶה אֶת פְּשָׁעֵינוּ וּמְחַדֵּשׁ רוּחַ נָכוֹן בְּקִרְבֵּנוּ׃

מט הם בַּמֶּה יִרְמוּ הַמַּיִם לַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי יוֹרוּ עֲלֵיהֶם׃

הת כִּי הַמּוֹחֶה אֶת פְּשָׁעֵינוּ מְכַבֵּס וּמְטַהֵר אוֹתָנוּ מִכָּל חַטֹּאתֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִרְחַץ הָאָדָם צוֹאַת הַבָּשָׂר בַּמַּיִם וִיטַהֵר אוֹתוֹ מִטֻּמְאָתוֹ׃

P. Baptiſmus veluti quidam in Eccleſiam aditus nobis eſt. Illic enim teſtimoniũ habemus, nos, quum alioqui extranei alieniq́ue ſimus, in Dei familiam recipi, vt inter eius domeſticos cenſeamur. Cœna verò teſtatur Deum ſe nobis, animas noſtras alendo, patrem exhibere.

Μ. Διὰ τοῦ βαπτισμοῦ οἱονεὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν. μαρτυρεῖ γὰρ ἡμῖν ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς, τοὺς ἄλλως ξένους ὑπάρχοντας, μετὰ τῶν οἰκείων τάττειν ἀξιοῖ. τὸ δὲ Κυριακὸν δεῖπνον τεκμήριον ἡμῖν ἐστι τοῦ τὸν Θεὸν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τὰ πρὸς τροφὴν παρέχειν, καὶ ἐν τούτῳ πατρικῶς ἡμῖν προσφέρεσθαι.

M. Quo clarius nobis innoteſcat vtriuſque veritas, de vtroq. ſeorſum tractemus. Primùm, Quæ eſt Baptiſmi ſignificatio?

Δ. Ἵνα δὲ σαφέστερον ἡμῖν τὰ ἀμφότερα γένηται, ἑκάτερον ἰδίᾳ λόγῳ διεξίωμεν· καὶ πρῶτον μὲν εἰπὲ τί ὁ βαπτισμὸς ἡμῖν παραδηλοῖ.

P. Ea duas habet partes. Nam ibi remiſſio peccatorum, deinde ſpiritualis regeneratio figuratur.

Μ. Δύο ἡμῖν παρίστησι, τήν τε ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν δηλονότι, καὶ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν.

M. Quid ſimilitudinis ineſt aquæ cum his rebus, vt eas repræſentet?

Δ. Τί δὲ ἀνάλογον τούτοις ἔχει τὸ ὕδωρ, ὥστε σύμβολον τούτων εἶναι δύνασθαι;

P. Peccatorum quidem remiſſio ſpecies eſt lauacri, quo animæ ſuis maculis abſterguntur, non ſecus atq. aqua abluuntur corporis ſordes.

Μ. Ὅτι ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις ἔοικέ πως λουτρῷ, δι' οὗ τὰ ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς μολύσματα ἀπορρύπτεται, ὥσπερ τοῦ σώματος ῥύπον δι' ὕδατος ἀποψώμεθα.

הם ומי הרחצה איך הם לאות התחדש רוח נכון בקרבנו:

הת כי בתחלת התחדשנו האל מסיר את לב האבן מבשרנו ואחרי כן לב חדש ורוח חדשה נותן בתוכנו ומהפך אותנו והננו לאיש אחר ועתה השטף ראשנו במים מורה על תמורת לב האבן אשר הוסר מקרבנו ואולם עלותנו מהם אחר רגע קטן לאות הוא על תוצאותנו לחיים והתהפכנו לאנשים אחרים:

הם החשבת כי במים תרחץ צואת רוחנו:

הת חלילה חלילה כי המשיח אשר הערה למות נפשו ושם אותה אשם בעדינו דמו לבדו דם חטאת הכפרים הוא המכפר על נפשותינו להעמיד אותנו טהורים מכל חטאתינו לפני אדוני ורוח האל היא הזורקת הדם הזה על נפשותינו אך האות הזה לקים לנו הדבר ולשים אותו לנגד עינינו:

הם האין לנו במים כי אם האות על הדבר הזה:

M. Quid de regeneratione?

Δ. Τὴν δὲ ἀναγέννησιν ἡμῶν πῶς τὸ ὕδωρ αἰνίττεται;

P. Quoniam eius initium est, naturæ nostræ mortificatio, finis verò, vt nouæ creaturæ simus: in eo nobis proponitur mortis figura, quòd capiti aqua iniicitur: nouæ autem vitæ, in eo quòd non manemus sub aqua demersi, sed ad momentum duntaxat subimus tanquam in sepulchrum, vt statim emergamus.

M. Ἐπειδὴ ἀρχὴ μὲν αὐτῆς ἐστὶ τὸ τὴν ἡμετέραν φύσιν νεκρωθῆναι, τέλος δὲ, τὸ καινὰς κτίσεις ἡμᾶς γίνεσθαι, τὸ ἐπιχεόμενον τῇ ἡμετέρᾳ κεφαλῇ ὕδωρ σύμβολον θανάτου ἐστίν· ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν ἡμῶν ἀναβίωσιν παραδηλοῖ, παρόσον οὐχ ὑποβρύχιοι τῷ ὕδατι διατελοῦμεν ὄντες, ἀλλὰ μόνον ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου οἱονεὶ εἰς τινα τάφον καταδυόμεθα, ἵνα εὐθὺς ἀναδυώμεθα αὐτοῦ.

M. Num aquam esse animæ lauacrum censes?

Δ. Μῶν οἴει τοῦτο τὸ ὕδωρ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καθαρμὸν εἶναι;

P. Nequaquam. Hunc enim honorem eripere Christi sanguini nefas est, qui ideo effusus fuit, vt abstersis omnibus nostris maculis, puros coram Deo & impollutos nos redderet. Atque huius quidem purgationis fructũ percipimus, quũ sacro illo sanguine consciẽtias nostras Spiritus sanctus aspergit: obsignationem verò in Sacramento habemus.

M. Οὐ μὲν οὖν. ταύτην γὰρ τὴν τιμὴν τῷ τοῦ Χριστοῦ αἵματι ἀφαιρεῖν οὐ θέμις, ὅπερ ἐξεχύθη ἵνα πάσας τὰς κηλῖδας ἡμῶν ἀπορρύψαν, καθαρούς τε καὶ ἀχράντους τῷ Θεῷ παραστήσῃ. καὶ τούτου μὲν τοῦ καθαρμοῦ ἀπονάμεθα ὅτε τὸ ἅγιον πνεῦμα τούτῳ τῷ αἵματι τὰς ἡμετέρας συνειδήσεις ῥαντίζει· τὴν δὲ ἐπισφράγισιν ἐν τούτῳ τῷ μυστηριώδει βαπτισμῷ ἔχομεν.

M. Verùm, ánnon aliud aquæ tribuis nisi vt ablutionis tantùm sit figura?

Δ. Πότερον δὲ αὐτὸ τὸ ὕδωρ οὐδὲν ἄλλο οἴει εἶναι ἢ ἀπορρύψεως τύπον;

הת תְּנוּ֒ת הַמַּיִם גַּם לְאוֹת הֵמָּה לָנוּ גַם אֵת אֲשֶׁר יוֹרוּ עֶלְיוֹן נָתַן לָנוּ בָּהֶם כִּי אֵל אֱמוּנָה אֱלֹהִים וְאֵין עָוֶל בְּפִיו וְאוֹתוֹתָיו לֹא אוֹתוֹת בַּדִּים הֵמָּה וְעַל כֵּן כְּהִשָּׁפֵךְ הַמַּיִם הָהֵם עֲלֵי רֹאשֵׁנוּ רָצָה הָאֵל לְהַעֲבִיר אֶת חַטֹּאתֵינוּ וַיְהִי־כֵן כִּי סָר עֲוֹנֵנוּ מֵעָלֵינוּ׃

חמ הַלְכֻלָּם יַעֲשֶׂה הַחֶסֶד הַזֶּה וְכַצַּדִּיק כָּרָשָׁע יִשָּׂא אוֹתוֹ׃

הת לֹא יִשָּׂא כָל אָדָם אוֹתוֹ כִּי אוֹת דָּבָר רֵק הוּא לָרַבִּים עַל אוֹדוֹת רִשְׁעָתָם וְאוּלָם לְעוֹלָם הוּא נוֹשֵׂא פִּרְיוֹ עִמּוֹ אַךְ עַד הַמַּאֲמִינִים בַּאדוֹנֵי יַגִּיעַ וְיוֹדְעָיו לְבַדָּם יֶאֶסְפוּ אוֹתוֹ׃

חמ וּמֵאַיִן לָנוּ הִתְחַדֵּשׁ אוֹתָנוּ׃

הת מִמּוֹתֵי מְשִׁיחֵנוּ וּמִתְּקוּמָתוֹ מֵאֵת הַמֵּתִים כִּי זֶה פְּרִי הַעֲרוֹתוֹ לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ אֵת יִצְרֵנוּ הָרָע הַפּוֹשֵׁעַ מִבֶּטֶן בְּמוֹתוֹ הֵמִית וּכְפֶגֶר מוּבָס לַקֶּבֶר הִשְׁלִיךְ הֶעָוֹן אֲשֶׁר חוֹלַלְנוּ בוֹ לְמַעַן לֹא יִמְשׁוֹל בָּנוּ עוֹד וְאוּלָם הָרוּחַ הַחֲדָשָׁה הַנִּבְרֵאת בְּקִרְבֵּנוּ לְמַלֹּאת אַחֲרֵי אֲדוֹנָי הִנֵּה מֵאֵת תְּקוּמָתוֹ הִיא לָנוּ׃

P. Sic figuram esse sentio vt simul annexa sit veritas. Neque enim, sua nobis dona pollicẽdo, nos Deus frustratur. Proinde & peccatorum veniam & vitæ nouitatem offerri nobis in Baptismo, & recipi à nobis certum est.

M. Τύπος μέν ἐστιν, ἀλλὰ παρεζευγμένην ἔχων τὴν ἀλήθειαν. οὐ γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς οἷος ψεύδεσθαί τι ὧν ὑπέσχετο ἡμῖν δώρων. διὸ καὶ ἡμᾶς πληροφορηθῆναι δεῖ ὅτι ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις καὶ βίου ἀνακαίνωσις διὰ τοῦ βαπτισμοῦ προσφέρεται ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς αὐτὴν ἀπολαμβάνομεν.

M. An promiscuè in omnibus effectũ suum habet hæc gratia?

Δ. Ἆρά γε ἐν πᾶσιν ἀδιακρίτως ἡ χάρις αὕτη ἐπιτελεῖται;

P. Imò multi, dum illi in sua prauitate viam præcludunt, efficiunt vt sibi sit inanis. Ita non nisi ad fideles solos peruenit fructus. Verùm inde nihil Sacramenti naturæ decedit.

M. Οὐ δῆτα. πολλοὶ γὰρ διὰ τῆς ἰδίας κακίας αὐτῇ εἴσοδον ἀποκλείοντες, κενὴν ἑαυτοῖς καὶ ἀνόνητον αὐτὴν καθιστᾶσιν. οὐδὲν δὲ ἧττον τὴν αὐτὴν δύναμιν τὸ μυστήριον ἔχον ἀεὶ διατελεῖ.

M. Regeneratio autem vnde?

Δ. Ἡ δὲ ἀναγέννησις ἡμῶν πόθεν;

P. A morte Christi & resurrectione simul. Hæc enim vis subest eius morti, vt per eam crucifigatur vetus homo noster, & naturæ nostræ vitiositas quodã modo sepeliatur, ne amplius vigeat in nobis. Quòd autem reformamur in nouam vitam ad obediendum Dei iustitiæ, id est resurrectionis beneficium.

M. Ἀπὸ τοῦ θανάτου ἅμα καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. τοσαύτη γὰρ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ δύναμις ἔνεστιν, ὥστε δι᾽ αὐτοῦ τὸν παλαιὸν ἡμῶν ἄνθρωπον σταυροῦσθαι, καὶ τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν κακίαν οἱονεὶ θάπτεσθαι· ἵνα μηκέτι ἡμῶν ἐπικρατῇ· τὸ δὲ ἡμᾶς ἀνακτίζεσθαι καὶ εἰς καινόν τινα βίον ἀνανεοῦσθαι, ὅπως τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ πειθώμεθα, τοῦτο τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ ἀνατιθέναι δεῖ.

הם וְהַטּוֹבוֹת הָאֵלֶּה אֵיךְ נִתְּנוּ לָנוּ בָּאוֹת הַזֶּה׃

הת כִּי בוֹ מְאוֹרֵיכֶם אֲנַחְנוּ עוֹז מְשִׁיחֵנוּ וּמֵרוּחוֹ אָנוּ מְלֻבָּשִׁים אִם לֹא נִמְאַס חַסְדּוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָנוּ בוֹ׃

הם וַאֲנַחְנוּ מָה נַעֲשֶׂה לְהִתְרַחֵץ כַּמִּשְׁפָּט׃

הת מִשְׁפַּט הַמִּתְרַחֵץ לְהַאֲמִין וְלָשׁוּב כִּי הָאָמֵן יְאָמֵן וְיִכּוֹן בְּלִבֵּנוּ כִּי בְדַם מְשִׁיחֵנוּ הַשָּׁפוּךְ בַּעֲבוּרֵנוּ נִמְחוּ כָּל פְּשָׁעֵינוּ וְנִטַּעַם אֲנַחְנוּ וְגַם לַאֲחֵרִים הָרוֹאִים אֶת דְּרָכֵינוּ יִוָּדַע כִּי רוּחַ הָאֵל נָחָה עָלֵינוּ לְהָסִיר מִקִּרְבֵּנוּ תַּאֲוַת בְּשָׂרֵנוּ וּלְהָמִית אוֹתָהּ וּלְהַטּוֹת אוֹתָנוּ אֶל כָּל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ׃

הם אִם זֶה מִשְׁפַּט הַמִּתְרַחֵץ אֵיךְ יִרְחֲצוּ יוֹנְקֵי שָׁדַיִם׃

הת הֵן לֹא לְכֹל הַמִּטַּהֵר לְהַאֲמִין וְלָשׁוּב מִדַּרְכּוֹ לִפְנֵי הִתְרַחֲצוֹ כִּי רַק לְיוֹדְעֵיכֶם בֵּין יְמִינָם

M. Quomodo per Baptiſmum nobis hæc bona conferuntur?

P. Quia, niſi promiſſiones illic nobis oblatas reſpuendo infructuoſas reddim⁹, veſtimur Chriſto, eiuſque Spiritu donamur.

M. Nobis verò quid agendum eſt vt rite Baptiſmo vtamur?

P. Rectus Baptiſmi vſus in fide & pœnitentia ſitus eſt: hoc eſt, vt ſtatuamus primùm certa animi fiducia, nos ab omnibus maculis, Chriſti ſanguine purgatos, Deo placere: deinde vt Spiritum eius ſentiamus ipſi in nobis habitare: atque id operibus apud alios declaremus: vtque aſſiduè nos in meditanda tum carnis mortificatione, tũ iuſtitiæ Dei obedientia, exerceamus.

M. Si hæc requiruntur ad legitimum Baptiſmi vſum, quî fit vt infantes baptizemus?

P. Non eſt neceſſe vt Baptiſmũ ſemper fides & pœnitentia præcedãt: ſed ab aliis tantùm exiguntur qui per ætatem

Δ. Πῶς δὲ ταύτης τῆς χάριτος ἐν τῷ βαπτίσματι τυγχάνομεν;

M. Ὅτι διὰ τούτου ἐνδυόμεθα τὸν Χριστόν, καὶ τὸ αὐτοῦ πνεῦμα ἀπολαμβάνομεν, ἐάν γε μὴ τὰς ἐπαγγελίας τὰς ἡμῖν ἐκεῖ προσενεχθείσας ἀποβάλλοντες, ἀχρήστους ἑαυτοῖς ταύτας καταστήσωμεν.

Δ. Τί δὲ ποιοῦντες ἡμεῖς τῷ βαπτίσματι δεόντως χρησόμεθα;

M. Ἡ ὀρθὴ τοῦ βαπτισμοῦ χρῆσις ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ μετανοίᾳ κεῖται. τοῦτ' ἔστιν ἐν τῷ πρῶτον μὲν πληροφορηθῆναι ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κεκαθάρμεθα· εἶτα δὲ καὶ ἐν τῷ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἡμῖν ἐνοικοῦντος αἰσθάνεσθαι· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ τῶν ἡμετέρων ἔργων φανερὸν ποιεῖσθαι. καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ διατελεῖν μελετῶντας τήν τε ἡμετέραν σάρκα νεκρῶσαι, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ πείθεσθαι.

Δ. Πῶς οὖν τὰ νεογνὰ βρέφη βαπτίζειν ἀξιοῦμεν, εἰ ταῦτα πρὸς τὸ προσηκόντως τῷ βαπτίσματι χρῆσθαι ἐστὶν ἀναγκαῖα;

M. Οὐδεμία ἀνάγκη ἐστὶ τοῖς βαπτιζομένοις πίστιν καὶ μετάνοιαν προεῖναι, ἀλλὰ μόνον ἐνυπάρχειν δεῖ ἐκείνοις ὅσοις ἡ ἡλικία δεκτικὴ ἀμφοτέρων

לְשְׂמֹאלָם וְדֵי לְעוֹלְלִים וְיוֹנְקִים אִם הִתְרַחֲצָם יִשָּׂא בָהֶם עָנָף וְיַעֲשֶׂה פְרִי אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ:

הם וּבַמֶּה יִוָּדַע כִּי הַדָּבָר בְּפִיךָ אֱמֶת:

הת כִּי גַם אֲשֶׁר צִוָּה הָאֵל לְאַבְרָהָם וּלְזַרְעוֹ לְהִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתָם הָיָה לְאוֹת עַל תְּשׁוּבָתָם וְהִמּוֹל עָרְלַת לְבָבָם כַּאֲשֶׁר הֵעִיד מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים וְהַנְּבִיאִים הָאֲחֵרִים וְהָיָה גַם כֵּן לְאוֹת עַל אֱמוּנָתָם כַּאֲשֶׁר אָמַר פַּאוּלוּס הַצַּדִּיק וְאוּלָם גַּם עַל הַיּוֹנְקִים צִוָּה לֵאמוֹר בֶּן־שְׁמוֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר:

הם הֲיַעַן אֲשֶׁר מָלוּ אָז הַקְּטַנִּים לָכֵן עַתָּה גַם אֲנַחְנוּ נִרְחַץ אוֹתָם:

הת אָכֵן נִרְחַץ כִּי חֲסָדָיו אֲשֶׁר נִשְׁבַּע הָאֵל אָז לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַתָּה הוּא מוֹשֵׁךְ אוֹתָם לְכָל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל:

הם הֲכִי הוּא מוֹשֵׁךְ לְטַפֵּינוּ חַסְדּוֹ גַּם אֲנַחְנוּ נִמְשׁוֹךְ לָהֶם הָאוֹת אֲשֶׁר יוֹרֶה עָלָיו:

הת אָמְנָם הַדּוֹרֵשׁ הֵיטֵיב וְחוֹקֵר בַּדָּבָר יִמְצָא כִּי גַם לְטַפֵּינוּ לְהִתְרַחֵץ בַּמַּיִם כִּי יֵשׁוּעַ

iam ſunt vtriuſq. capaces. Satis ergo fuerit ſi infantes poſtquam adoleuerint, Baptiſmi ſui vim exerant.

M. Poterìſne ratione demonſtrare nihil eſſe in ea re abſurdi?

P. Sanè: ſi quidem mihi conceſſum fuerit, nihil Dominum inſtituiſſe quod ſit à ratione diſſentaneum. Nam quum circumciſionem pœnitẽtiæ ſignum fuiſſe Moſes & omnes Prophetæ doceant, fidei etiam Sacramentum, teſte Paulo, fuerit: videmus tamen vt infantes ab ea non excluſerit.

M. Sed eadémne cauſa quæ in Circunciſione valuit, nunc ad Baptiſmum admittendi ſunt?

P. Prorſus eadẽ: quum promiſſiones quas olim Deus populo Iſraëlitico dederat, nunc ſint per totum orbem publicatæ.

M. Atqui nũ inde colligis ſignum quoque vſurpandum eſſe?

P. Qui bene vtrinque expendet omnia, hoc conſequi animaduertet. Neque enim eius gratię

ἐστίν. ἀγαπητὸν οὖν ἐὰν τὰ βρέφη, ὅταν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, τὸν καρπὸν τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν ἐκδιδῷ καὶ ἐμφανίζῃ.

Δ. Ἆρα ἔχεις ἀπόδειξίν τινα ὡς οὐκ ἄτοπον τοῦτο ποιεῖν;

Μ. Μάλιστα· ἐάν γε τοῦτο συνομολογηθῇ ἐμοί, ὅτι οὐδεμίαν παράδοσιν ἄλογον ὁ Θεὸς ἐποιήσατο. καὶ γὰρ καὶ ἡ περιτομὴ σύμβολον ἦν μετανοίας, ὥσπερ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται δηλοῦσι, καὶ δὴ καὶ πίστεως σημεῖον, κατὰ τὸν Παῦλον· ὅμως δὲ τὰ νήπια ταύτης οὐκ ἀπείργεσθαι ἠξίου.

Δ. Ἀλλὰ γὰρ πότερον διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δεῖ νῦν τὸ βάπτισμα προσφέρειν αὐτοῖς, δι᾽ ἣν πάλαι ἡ περιτομὴ προσεφέρετο;

Μ. Πάνυ μὲν οὖν. αἱ γὰρ παλαιαὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἐπαγγελίαι προσήκουσι νῦν πᾶσι τοῖς καθ᾽ ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Δ. Οὐκοῦν ἐκ τούτων φανερὸν τὸ ἡμᾶς καὶ τῷ σημείῳ χρῆσθαι προσήκειν;

Μ. Παντί που δῆλον τῷ γε ἀκριβῶς ταῦτα κατανενοηκότι γενήσεται· οὐ γὰρ ὁ Χριστὸς οὕτω τὴν

המשיח לא הגיע עדינו החסד אשר עשה
מקדם עם ישראל עמו להמעיט אותו או
להעלימו ממנו כי להגדיל ולהופיע אותו
עוד:

הם ואם לא יתרחצו עוללינו במים העל כן
יאמר כי לרגל משיחנו חסדיו הראשונים
ימעטו לנו:

הת ימעטו כי אז אות ברית אלהים עם זרענו
אשר היה לאבותינו יחסר לנו והנה הוא
לתנחומי אל לשעשע נפשנו ולהקים אתנו
את בריתו אשר כרת מימי קדם:

הם ועתה הנה זה דברך כי כאשר נשבע האל
לאבותינו מקדם להיות לבניהם למושיע
אות נתן להם בבשרם לקים להם
השבועה הזאת ואף כי תתקים גם לבנינו
אחרי בוא משיחנו כי אשר נשבע להם מאז
עתה הוא עומד לנו ויאמן עוד דברו וחסדו

quæ Iſraëli antè collata fuerat, hac lege nos participes fecit Chriſtus, vt vel obſcurior erga nos eſſet, vel aliqua ex parte imminuta: quin potius & luculētius eam in nos & abundantius effudit.

M. Putáſne, ſi à Baptiſmo arceantur infantes, quidquā propterea Dei gratiæ decedere, vt dici poſſit Chriſti aduentu fuiſſe imminutam?

P. Id quidem euidenter patet. Signo enim ſublato (quod ad teſtandam Dei miſericordiam & confirmandas promiſſiones plurimum valet) deeſſet nobis eximia cōſolatio, qua fruebantur veteres.

M. Sic ergo ſentis: quum Deus ſub veteri Teſtamēto, vt ſe patrem paruulorum oſtenderet, ſalutis promiſſionē in eorum corporibus inſculptam eſſe voluerit ſigno viſibili, indignum fore ſi minus confirmationis à Chriſti aduentu habeant fideles: quando & eadem hodie nobis promiſſio deſtinatur quæ olim patribus, & clarius

δοθείσης πάλαι τῷ Ἰσραὴλ χάριτος μετόχους ἡμᾶς ποιῆσαι ἠθέλησεν, ὥστε ἢ ἐλάττονι μέτρῳ ἢ ἀφανέστερον ἡμῖν μεταδιδῶναι αὐτῆς, μᾶλλον δὲ καὶ μείζονι μέτρῳ καὶ ἐναργέστερον ἡμᾶς ἠξίωσεν αὐτῆς μεταλαβεῖν.

Δ. Πότερον νομίζεις ὅτι τῶν βρεφῶν τοῦ βαπτίσματος ἀπειργομένων, ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις μειονεκτήσει, ὥστε καὶ εἰκότως αὐτὴν λέγεσθαι διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀφίξεως ἐλαττωθῆναι;

Μ. Δῆλόν γε τοῦτο. ἀφαιρεθέντος γὰρ τοῦ συμβόλου, στεροῖτο ἂν τὰ ἡμέτερα τέκνα τοῦ σφραγίσματος τῆς ἀγαθότητος καὶ τοῦ ἐλέου τοῦ Θεοῦ, ὅπερ οἱ τῶν παλαιῶν ἔλαβον παῖδες, καὶ ὃ μεγάλην ἡμῖν παραμυθίαν φέρει, προσέτι δὲ ἐμπεδοῖ ἡμῖν καὶ ἐπικυροῖ τὴν ἐξ ἀρχῆς γενομένην ἐπαγγελίαν.

Δ. Τοιοῦτον οὖν ἐστιν ὃ σὺ γινώσκεις περὶ τούτων. ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης σωτῆρα τῶν νηπίων παραδηλῶν ἑαυτὸν, τὴν τῆς σωτηρίας ὑπόσχεσιν τοῖς αὐτῶν σώμασι διὰ σημείου ὁρατοῦ ὄντος ἐκέλευσεν ἐγχαραχθῆναι, δεινὸν ἔσεσθαι τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀφίξεως ἐλάττονα βεβαίωσιν ἔχειν τοὺς πιστούς. ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ ἡ αὐτὴ ἐπαγγελία νῦν ἡμῖν ἀποστέλλεται, ἥπερ τὸ πάλαι τοῖς πατράσιν. ἔτι δὲ

תִּתְכּוֹנֵן עִמָּנוּ מֵאֲשֶׁר הָיָה עִמָּהֶם:

הת כֵּן הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה כִּי חֲנֵה הַבְּרָכָה אֲשֶׁר יוֹרוּ הַמַּיִם עָלֶיהָ גַּם לְבָנֵינוּ נִתְּנָה הֲלֹא אִם נִמְנַע הָאוֹת מֵהֶם חֲמָסָם עָלֵינוּ כִּי יֵשׁ יִתְרוֹן לָהּ מִן הָאוֹת הַמֵּעִיד עָלֶיהָ:

הם וְעַתָּה לָמָּה נִרְחַץ אֶת יְלָדֵינוּ בַּמַּיִם הָאֵלֶּה:

הת לְמַעַן יִהְיֶה זֶה לְאוֹת כִּי כָל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע הָאֵל לְזֶרַע בְּחִירָיו הֵם יִרָשׁוּהָ וּלְמַעַן יִגְדְּלוּ וְיֵדְעוּ כִּי הָאוֹת הַהוּא הָיָה לָהֶם אוֹת אֱמֶת וְיָכִינוּ לְבָבָם אֶל אֲדוֹנָי אֲשֶׁר אֲהֵבָם וּלְקָחָם לוֹ לְבָנִים בְּטֶרֶם הֵבִינוּ וְיָדְעוּ אוֹתוֹ:

הם נְדַבֶּר־נָא עַתָּה עַל מִשְׁתֵּה שֻׁלְחַן אֲדוֹנָי וּבָרִאשׁוֹנָה הַגִּידָה לִּי מָה הָאוֹת הַזֶּה לָנוּ: **נא**

הת עֵרֶךְ הַמָּשִׁיחַ גּוֹאֲלֵנוּ אֵת שֻׁלְחָנוֹ לָנוּ לְהוֹדִיעֵנוּ וּלְהַרְאוֹת לְעֵינֵינוּ כִּי בִּבְשָׂרוֹ וְדָמוֹ אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ הוּא מַשְׂבִּיעַ וּמְכַלְכֵּל אֵת נַפְשׁוֹתֵינוּ לְחַיֵּי עוֹלָמִים:

הם וְלָמָּה שָׂם הַלֶּחֶם לְאוֹת בְּשָׂרוֹ וְהַיַּיִן לְאוֹת דָּמוֹ:

bonitatis suæ specimen nobis in Christo exhibuit Deus.

P. Sic sentio. Præterea, quum satis constet vim substantiamque (vt ita loquar) Baptismi infantibus esse communem, si illis negaretur signum, quod veritate est inferius, aperta illis iniuria fieret.

M. Qua ergo conditione baptizandi sunt infantes?

P. Vt testatum fiat, benedictionis fidelium semini promissæ ipsos esse hæredes: quò agnita, postquam adoleuerint, Baptismi sui veritate, fructum ex eo percipiãt ac proferant.

M. Transeamus ad Cœnam. Ac primò quidem ex te scire velim quæ sit eius significatio.

P. Ideo à Christo instituta est vt corporis & sanguinis sui communicatione educari in spem vitæ æternæ animas nostras nos doceret, idque nobis certum redderet.

M. Cur autem pane corpus, vino sanguis Domini figuratur?

καὶ ὁ Θεὸς ἐναργέστερον τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα ἐν Χριστῷ ἐπεδείξατο.

Μ. Τοιοῦτον ἄρα. καὶ πάλιν τούτου ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένου, ὅτι τὰ βρέφη τῆς τοῦ βαπτίσματος ἐνεργείας καὶ οὐσίας (ὡς εἰπεῖν) μεταλαμβάνει, ὁ παρωθούμενος αὐτοὺς τῆς τοῦ σημείου χρήσεως, ὅπερ ἔλαττόν ἐστιν, οὐκ ἂν ἔξαρνος εἶναι δύναιτο μὴ ἀδικεῖν αὐτούς.

Δ. Τίνος οὖν χάριν βαπτιστέα τὰ βρέφη;

Μ. Ἵνα ὁ βαπτισμὸς μαρτύριον αὐτοῖς παρέχῃ καὶ πιστώσηται ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ εὐλογίας κληρονόμοι εἰσὶν, ἣν τοῖς τῶν πιστῶν ἐπιγόνοις ἐπηγγείλατο δώσειν· ὅπως ὅταν τῆς παιδαριώδους ἡλικίας ἐξέλθῃ, τὴν τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν ἀλήθειαν γνόντες, καρποὺς τούτου ἀξίους φύωσιν.

Δ. Ἄγε δὴ, λέγωμεν νῦν περὶ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου. πρῶτον δὲ ἡδέως ἂν ἀκουσαίμην παρὰ σοῦ τί αὐτὸ αἰνίττεται.

Μ. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς αὐτὸ διετάξατο, διδάσκειν ἡμᾶς βουλόμενος τὸ διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ, τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἐπ' ἐλπίδι τῆς αἰωνίου ζωῆς τρέφεσθαι.

Δ. Διατί αὐτὸς διὰ τοῦ ἄρτου τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, διὰ δὲ τοῦ οἴνου τὸ ἴδιον αἷμα παρίστησιν ἡμῖν;

הת לְהָבִינֵנוּ כִּי כַּאֲשֶׁר יְחַיֶּה הַלֶּחֶם אֵת בְּשָׂרֵנוּ וְיַעֲמִיד אוֹתָנוּ בַּחַיִּים הָאֵלֶּה כֵּן בְּשָׂרוֹ הִיא מְחִיָּתֵנוּ לְהַעֲמִיד אֵת רוּחֵנוּ לָנֶצַח וְהַיַּיִן כַּאֲשֶׁר יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ וְיַרְבֶּה עָצְמַת הָאָדָם כֵּן דָּמוֹ שִׂמְחַת רוּחֵנוּ וְגוֹהֵן עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת לָהּ בְּקִרְבֵּנוּ׃

הם הַאַף אָמְנָם בְּשַׂר גּוֹאֲלֵנוּ וְדָמוֹ נְתוּנִים לָנוּ וַאֲנַחְנוּ מְקַבְּלִים אוֹתָם׃

הת אָכֵן נְתוּנִים הֵם לָנוּ כִּי הִנֵּה אִם כָּל תִּקְוָתֵנוּ לְהִוָּשֵׁעַ בְּהֵחָשֵׁב־לָנוּ אֲשֶׁר מִלֵּא גוֹאֲלֵנוּ אַחֲרֵי הָאֵל אָבִיו כְּאִלּוּ אֲנַחְנוּ עָשִׂינוּ כֵּן הַחֵזֶק נַחֲזִיק בּוֹ כִּי לוּלֵי יִמָּסֵר לָנוּ לִהְיוֹת חֶלְקֵנוּ וְנַחֲלָתֵנוּ טוּבוֹתָיו בַּל עָלֵינוּ׃

הם הֲלֹא נִמְסַר לָנוּ בְּהַעֲרוֹתוֹ לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ לִרְפוּאָה לָנוּ בַּחֲבוּרָתוֹ וְלָקַחַת מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו׃

הת נִמְסַר אַךְ הַמְּסִרוֹ מָה יִסְכָּן־לָנוּ אִם אֲנַחְנוּ

P. Nempe hinc docemur, quam vim habet panis in nutriendis corporibus ad sustinendam præsentē vitam, eandem corpori Domini inesse ad alendas spiritualiter animas: & sicuti vino exhilarantur hominum corda, reficiuntur vires, totus homo roboratur: ita ex Domini sanguine eosdē ab animis nostris vsus percipi.

M. Ergóne corpore Domini & sanguine vescimur?

P. Ita sentio. Nā quum in eo sita sit tota salutis nostræ fiducia, vt accepta nobis feratur obedientia ipsius, quam Patri præstitit, perinde ac si nostra foret, ipsum à nobis possideri necesse est. Neque enim bona nobis sua aliter communicat nisi dum se nostrum facit.

M. Atqui nónne tunc se dedit quum se exposuit in mortem, vt nos à mortis iudicio redemptos Patri reconciliaret?

P. Id quidem verum est: sed non satis est nobis, nisi eum nunc reci-

M. Ἵνα μάθωμεν ὅτι καθάπερ τῷ ἄρτῳ ἔνεστι δύναμις θρεπτικὴ τῶν ἡμετέρων σωμάτων ἐν τῷ νῦν βίῳ· οὕτω καὶ τὸ αὐτοῦ σῶμα δύναμιν ἔχει τρέφουσαν καὶ ζωοποιοῦσαν πνευματικῶς τὰς ἡμετέρας ψυχάς. ὡσαύτως δὲ καὶ ὥσπερ ὁ οἶνος τὴν τοῦ πίνοντος καρδίαν εὐφραίνει, τὴν ἰσχὺν ἀνακαλεῖται καὶ ἀναλαμβάνει, τό, τε ὅλον σῶμα ῥωμαλέον καθίστησι· τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ αὐτοῦ αἷμα τὰς ἡμετέρας καρδίας ἐπιρρώννυσί τε καὶ εὐφροσύνης ἐμπίπλησι.

Δ. Ἆρα οὖν λέγεις ἡμᾶς ἀληθῶς τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀπολαύειν;

M. Ἔγωγε. ἐπειδὴ γὰρ πεπείσμεθα σωθήσεσθαι διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὑπακοῆς, καθόσον ὁ πατὴρ αὐτὴν ἡμῖν προσλογίζεται, ἀνάγκη ἡμῖν τὸν Χριστὸν κεκτῆσθαι. οὐ γὰρ ἂν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ μεταλαβεῖν οἷοί τ' εἴημεν, εἰ μὴ πρότερον ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἡμῖν χαρίζοιτο.

Δ. Ἀλλ' οὐχὶ δέδωκεν ἡμῖν ἑαυτὸν ὅτε θάνατον ἐνθύσιον ὑπέμεινεν, ἵνα ἡμᾶς καταλλάξῃ τῷ πατρὶ καὶ τῆς κατακρίσεως τοῦ θανάτου ἀπαλλάξῃ;

M. Μάλιστα. ἀλλὰ δεῖ προσέτι ἡμᾶς αὐτὸν δέχεσθαι νῦν, ἵνα τὴν ἐκ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δύ-

לא נתנחל אותו למען נראה ונשבע מעמל
נפשו:

המ ואיך נתנחל אותו הלא בהאמיננו בו:

הת בהאמיננו בו נתנחל אותו אף לא די לנו
להאמין כי שם אשם נפשו להציל אותנו מן
המות והשיב נפשו אל קרבו ויחי להנחיל
אותנו חיי עולם כי גם האמן נאמין שהוא
שוכן בקרבנו וכדבוק ראשנו בבשרנו הוא
דובק בנו להזיל ולהטיף מכל טובותיו לנו:

המ הלא יזיל ויטיף טובותיו עלינו כי אם נ״ב
במשתה שלחנו:

הת אמנם יטיף גם בהשמיעו אותנו דברי בריתו
החדשה ככתוב על ספר דברי פאולוס
הצדיק כי בהם הוא מעיד לנו כי בשר
מבשרו ועצם מעצמיו אנחנו ואמר כי הוא
לחם החיים אשר ירד מן השמים להחיות
את נפשותינו ועוד אמר כי אנחנו עמו
חברים כאיש אחד כאשר הוא ואביו
שבשמים אחד הם ורבים כאלה אמר
גואלנו:

piamus, quò mortis eius efficacia fructusque ad nos perueniat.

ναμιν καὶ ὠφέλειαν ἀπολάβωμεν.

M. Recipiendi porro modus ánnõ fide cõstat?

Δ. Οὐκοῦν μετὰ πίστεως αὐτὸν δέξασθαι χρή;

P. Fateor: sed hoc simul addo, fieri id dum non solùm mortuũ credimus, quò nos à morte liberaret: & suscitatũ quò nobis vitã acquireret: sed in nobis quoque habitare agnoscimus, nósque illi coniunctos esse, eo vnitatis genere quo membra cum capite suo cohærent: vt huius vnitatis beneficio, omnium eius bonorum participes fiamus.

Μ. Πάνυ γε. οὐ μόνον δὲ πιστεύειν χρὴ ὅτι ἔθανεν ὅπως ἡμᾶς τοῦ αἰωνίου θανάτου ἀπολυτρώσηται, καὶ ἀνέστη ἵνα ζωὴν ἡμῖν περιποιήσηται· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐνοικεῖ ἡμῖν, καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ συνάφεια καὶ ἕνωσις αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς, οἵα ἡ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη· ἵνα ταύτης τῆς συναφείας ἕνεκα, πάντων τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ μετάσχωμεν.

M. Nũquid hanc communionem per solam Cœnam obtinemus?

Δ. Πότερον δὲ διὰ μόνου τοῦ Κυριακοῦ δείπνου ταύτης τῆς κοινωνίας ἀπολαύομεν;

P. Imò verò. Nam & per Euangelium, teste Paulo, nobis cõmunicatur Christus. Et meritò hoc Paulus docet, quum illic audiamus nos carnem esse de carne eius, & ossa ex ossibus: ipsum esse panem viuum, qui è cælo ad nutriẽdas animas nostras descendit: nos vnum esse cum ipso, sicuti cum Patre vnum est: & similia.

Μ. Οὐ διὰ τούτου μόνου. καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου κοινωνία ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ ἐστι κατὰ τὸν Παῦλον. εἰκότως δὲ τοῦτο διδάσκει αὐτὸς, ἐπειδὴ ἀκούομεν ἐκεῖ ὅτι ὀστᾶ ἐκ τῶν αὐτοῦ ὀστῶν ὑπάρχομεν, καὶ σάρξ ἐκ τῆς σαρκός· καὶ ὅτι ἐστὶν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ὁ οὐρανόθεν κατιὼν πρὸς τὸ τρέφειν τὰς ἡμετέρας ψυχάς· ἔπειτα δὲ, καὶ ὅτι ἓν ἐσμὲν ἐν αὐτῷ, καθὼς ἓν ἐστιν ἐν τῷ πατρί. καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσια.

הם וְעַתָּה מָה לָנוּ עוֹד בַּמִּשְׁתֶּה הַזֶּה וּמָה יִסְכּוֹן עוֹד לָנוּ׃

הת תִּתְחַזֵּק עוֹד וְתִתְאַמֵּץ הַמַּחְבֶּרֶת הַזֹּאת עַל יָדוֹ כִּי אָמְנָם גַּם בְּמֵי הָרַחְצָה גַּם בְּדִבְרֵי בְרִיתוֹ הַחֲדָשָׁה יֵשׁוּעַ גּוֹאֲלֵנוּ מְחֻבָּר עִמָּנוּ אֲבָל הוּחַלּוּ וְלֹא נִמְלְאוּ בָּהֶם הִתְחַבְּרוֹתָיו אֵלֵינוּ׃

הם וְעַתָּה מָה יִשָּׂא לָנוּ לֶחֶם שֻׁלְחַן אֱלֹהֵינוּ׃

הת בְּשַׂר גּוֹאֲלֵנוּ אֲשֶׁר הִקְרִיב פַּעַם אַחַת חַטַּאת הַכִּפּוּרִים בַּעֲדֵינוּ לַאדוֹנָי עַתָּה נִתַּן לָנוּ עַל יְדֵי לֶחֶם שֻׁלְחָנוֹ לְהַרְאוֹתֵנוּ כִּי שָׁעָה אֲדוֹנָי אֵלָיו וְאֶל־מִנְחָתוֹ וְנִרְצָה לָנוּ׃

הם וְהַיַּיִן בְּמִשְׁתֵּה שֻׁלְחָנוֹ מָה יָבִיא אֵלֵינוּ׃

הת דָּמוֹ אֲשֶׁר שָׂם פַּעַם אַחַת לְדַם בְּרִיתֵנוּ פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹתֵינוּ לִפְנֵי אֲדוֹנָי עַתָּה הוּא מַשְׁקֶה אוֹתָנוּ בְּיַיִן הַזֶּה לְמַעַן נִרְאֶה וְנֵדְעָה כִּי פְדוּיָיו וּבְנֵי בְרִיתוֹ אֲנַחְנוּ׃

הם הֵן לְפִי מַעֲנֵה לְשׁוֹנְךָ הַמִּשְׁתֶּה הַזֶּה שׁוֹלֵחַ

M. Quid amplius ex Sacramento cõſequimur? aut quid præterea vtilitatis nobis confert?

Δ. Τί δ' ἄλλο τούτου τοῦ μυστηρίου ἀπολαύομεν;

P. Hoc ſcilicet, quòd illa de qua dixi Communicatio, nobis confirmatur & augetur. Tametſi enim tum in Baptiſmo, tum in Euangelio nobis exhibetur Chriſtus, eum tamen non recipimus totum ſed ex parte tantùm.

M. Τοῦθ' ὅτι διὰ τούτου ἡ κοινωνία αὕτη περὶ ἧς εἴρηκα, ἡμῖν βεβαιοῦται καὶ οἱονεὶ ἐπισφραγίζεται. καὶ γὰρ καίπερ τοῦ Χριστοῦ κοινωνοῦμεν καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὅμως οὐκ αὐτὸν ἀπολαμβάνομεν ὁλοκλήρως, ἀλλ' ἐκ μέρους μόνον.

M. Quid ergo in ſymbolo panis habemus?

Δ. Τί οὖν τὸ τοῦ ἄρτου σύμβολον παραδηλοῖ;

P. Corpus Chriſti, vt ſemel pro nobis ad nos Deo reconciliandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari, vt certò ſciamus recõciliationẽ ad nos pertinere.

M. Ὅτι τὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ σῶμα, ὥσπερ ἐφάπαξ θυσία προσηνέχθη ἐφ' ᾧ ἡμᾶς καταλλάξαι τῷ πατρὶ, δίδοται νῦν ἡμῖν ἵνα πεπεισμένοι ὦμεν ὡς αὕτη ἡ διαλλαγὴ ἡμῖν προσήκουσά ἐστι.

M. Quid in vini ſymbolo?

Δ. Τί δὲ τὸ τοῦ οἴνου;

P. Chriſtum, vt ſuum ſanguinẽ ſemel in peccatorũ ſatisfactionem, pretiumque redemptionis noſtræ, effudit: ita nunc eũ nobis bibẽdum porrigere, vt fructũ qui inde peruenire ad nos debet, ſentiamus.

M. Ὅτι ὥσπερ ὁ Χριστὸς εἰσάπαξ ἐξέχεε τὸ ἴδιον αἷμα λύτρον ἀντὶ ἡμῶν, οὕτω καὶ νῦν πότιμον ἡμῖν αὐτὸ ἀπεργασάμενος παρέχει, ἵνα τῆς ἀπ' αὐτοῦ γινομένης ἡμῖν ὠφελείας αἰσθανώμεθα.

M. Secundum has tuas reſponſiones, ſacra Domini Cœna ad eiꝰ mor-

Δ. Τοιγαροῦν, κατὰ τὰς σὰς ἀποκρίσεις, τὸ Κυριακὸν δεῖπνον πρὸς τὸν τοῦ Κυρίου θάνα-

אוֹתָנוּ אֶל מוֹת מְשִׁיחֵנוּ לְהַאֲכִיל אוֹתָנוּ
מֶשֶׁךְ פִּרְיוֹ:

הת נָכוֹן הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי חַטַּאת הַכִּפֻּרִים
הַמְכַפֶּרֶת לְנֶצַח נְצָחִים עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ רַק
בְּמוֹתוֹ הַגִּשָׁה לִפְנֵי אֲדוֹנָי לְדוֹר וָדוֹר לֹא
הִשָּׁנֶה וְאֵין לָנוּ עוֹד כִּי אִם לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֵת
כָּל הַטּוֹבָה הַזֹּאת:

הס הִנֵּה אִם כֵּן לֹא עָרַךְ שֻׁלְחָנוֹ לְפָנֵינוּ לְמַעַן
יַעֲלוּ עָלָיו עוֹד אֵת בְּשָׂרוֹ עוֹלָה לַאדוֹנָי:

הת לֹא כִּי אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ כּוֹהֵן לְעוֹלָם אֲשֶׁר
יַקְרִיב קָרְבָּן כָּזֶה וּדְבָרוֹ אֲשֶׁר אָמַר קְחוּ
אִכְלוּ לָעַד הוּא אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָנוּ לְהַקְרִיב
דָּבָר כִּי אִם לֶאֱכוֹל מִזִּבְחוֹ:

הס וְלָמָה נִתְּנוּ לָנוּ שְׁנֵי אוֹתוֹת עַל זֶה: נג

הת כִּי רָאָה הָאֵל דַּלַּת רוּחֵנוּ לַהֲבִינֵנוּ וּלְהַרְאוֹת
לָנוּ כִּי הוּא הַמַּאֲכָל הַמַּשְׂבִּיעַ אֵת נַפְשֵׁנוּ
וְהַשִּׁקּוּי הַשּׁוֹבֵר אֵת צְמָאֵנוּ וְלֹא נְבַקֵּשׁ
מִרְעֶה טוֹב וְשָׁמֵן חוּץ מִמֶּנּוּ:

הס הֲגַם מִן הַיַּיִן יִשְׁתּוּ כָּל בְּנֵי הָעֵדָה
כְּאֶחָד:

té nos amandat, vt eius virtuti communicemus.

P. Omnino. tunc enim vnicum perpetuumque sacrificium, quod in salutem nostrã sufficeret, peractum est. Proinde nihil restat amplius nisi vt ipso fruamur.

M. Ergo non in hunc finem instituta est Cœna, vt Deo Filij sui corpus offeratur.

P. Minimè. Solus enim ipse, quum æternus sit Sacerdos, hanc prærogatiuam habet. Atq. hoc sonant eius verba, quum ait, Accipite & manducate. Neque enim vt offeramus corpus suum, sed tantum vt eo vescamur, illic præcipit.

M. Cur duobus vtimur signis?

P. In eo Dominus infirmitati nostræ consuluit, quò nos familiarius doceret, se non cibum modò animis nostris, sed potum quoque esse: ne alibi quàm in eo solo vllã spiritualis vitæ partem quæramus.

M. An vtroq. vti peræquè omnes absque exceptione debent?

τὸν ἡμᾶς ἀναπέμπει, ἵνα τῆς ἐκείνου δυνάμεως κοινωνῶμεν.

Μ. Πάνυ μὲν οὖν. τότε γὰρ ἡ μόνη καὶ διηνεκὴς θυσία ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας προσηνέχθη. λοιπὸν οὖν μόνον τὸ ἡμᾶς τῆς ἐκεῖθεν ὠφελείας ἀπολαύειν.

Δ. Οὔκουν τὸ Κυριακὸν δεῖπνον νενόμισται ἐφ᾽ ᾧ προσφέρειν τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τῷ πατρὶ αὐτοῦ.

Μ. Οὐ μὲν οὖν. μόνος γὰρ ὁ Χριστὸς ταύτης τῆς τιμῆς ἀξιοῦται, ἅτε δὴ ἱερεὺς ὢν εἰς τὸν αἰῶνα. ἔπειτα δέ, λέγων, Λάβετε, φάγετε, οὐ παραγγέλλει ἡμῖν τὸ αὐτοῦ σῶμα εἰς προσφορὰν δοῦναι, μόνον δὲ ἐσθίειν αὐτό.

Δ. Τίνος δὲ χάριν διττοῖς χρώμεθα συμβόλοις;

Μ. Διὰ τούτων τῆς τοῦ ἡμετέρου νοὸς ἀσθενείας ὁ Κύριος δῆλός ἐστι προνοησάμενος. καὶ γὰρ δι᾽ αὐτῶν ἡμῖν φανερὸν ποιήσασθαι ἠθέλησεν ὅτι οὐ μόνον ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς βρῶσις τυγχάνει ὤν, ἀλλὰ καὶ πόσις. ἵνα ἐν αὐτῷ πάντα τὰ πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀρκοῦντα ζητῶμεν, ἀλλαχοῦ δὲ μή.

Δ. Ἆρά γε πάντας ἀδιακρίτως τοῦ δευτέρου συμβόλου, ἤγουν τοῦ τῆς πόσεως, ἐξ ἴσου χρῆσθαι προσήκει.

הת יִשְׁתּוּ כֻלָּם כִּי כֵן צִוָּה אוֹתָנוּ מְשִׁיחַ
אֲדוֹנָי וְחָלִילָה חָלִילָה לָנוּ מִמְּרוֹת אֶת פִּי
מְשִׁיחֵנוּ:

הם הַאֵין הַמִּשְׁתֶּה הַזֶּה כִּי אִם לְאוֹת וּלְעֵדָה
עַל הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר אָמַרְנוּ וְאִם בֶּאֱמֶת עַל יָדוֹ
תִנָּתֵנָּה לָנוּ:

הת אֲדוֹנֵינוּ הַמָּשִׁיחַ אֱמֶת וּכְכֹל אֲשֶׁר אָמַר לְתִתּוֹ
בְמִשְׁתֵּה שֻׁלְחָנוֹ הַכֹּל בֶּאֱמֶת הוּא נוֹתֵן לָנוּ
בוֹ וְעַל הָאוֹתוֹת הוֹסִיף אֶת הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לָנוּ בָּהֵמָּה וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר אָמַר
וּבְאוֹתוֹתָיו הֵעִיד לָנוּ כֵּן הוּא דוֹבֵק בָּנוּ
וּמְחַבֵּר אוֹתָנוּ עִמּוֹ לְמַעַן יִהְיֶה חַיֵּינוּ וַאֲנַחְנוּ
נִחְיֶה בוֹ:

הם וְאֵיךְ יִדְבַּק בְּשָׂרוֹ בָּנוּ וִיחַבֵּר אוֹתָנוּ עִמּוֹ
וְהִנֵּה הוּא בַּשָּׁמַיִם וַאֲנַחְנוּ עוֹדֵנוּ גָּרִים
בָּאָרֶץ:

הת בְּכוֹחַ רוּחוֹ הַגָּדוֹל וְהַנִּפְלָא מְאוֹד אֲשֶׁר לֹא
יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ לְחַבֵּר יַחַד הַדְּבָרִים הָרְחוֹקִים
מְאוֹד אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ:

הם לָכֵן הִנֵּה לֹא חָשַׁבְתָּ כִּי בְּשָׂרוֹ בְּתוֹךְ

P. Ita fert Christi mandatum, cui vllo modo derogare, aliquid contrà tentando, summum est nefas.

M. Solámne eorum quę dixisti beneficiorum significationem habemus in Cœna, an illic reipsa nobis exhibentur?

P. Quũ Dominus noster Christus ipsa sit veritas: minimè dubiũ est quin promissiones quas dat illic nobis, simul etiam impleat, & figuris suam addat veritatem. Quamobrem non dubito quin sicuti verbis ac signis testatur, ita etiam suæ nos substantiæ participes faciat, quò in vnam cum eo vitam coalescamus.

M. Verùm, quî hoc fieri potest, quum in cælo sit Christi corpus, nos autem in terra adhuc peregrinemur?

P. Hoc mirifica arcanáque Spiritus sui virtute efficit: cui difficile non est sociare quæ locorum interuallo alioqui sunt disiuncta.

M. Ergo nec corpus in pane inclusum esse, nec

M. Καὶ μάλα γε, κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ διάταξιν· παρ᾽ ἣν καταβλμᾶν τινος, οὐ θέμις.

Δ. Πότερον δὲ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τὰ εἰρημένα ἀγαθὰ ἡμῖν αἰνίττεται μόνον, ἢ καὶ ὄντως αὐτὰ παρέχει;

M. Ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς αὐτοαλήθειά ἐστιν, εὖ εἰδέναι χρὴ ὅτι αἱ ὑποσχέσεις ἃς ἐν τῷ δείπνῳ ποιεῖται, ἐν αὐτῷ ἐπιπληροῦνται, καὶ ἃ τυπικῶς ἐμφαίνεται, ἐκεῖ κατ᾽ ἀλήθειαν ὑπάρχει. διὸ καί φημι ὅτι καθὼς ἐπαγγέλλεται καὶ διὰ σημείων δείκνυσιν, οὕτως ἡμῖν ὄντως τῆς ἰδίας οὐσίας μεταδίδωσιν, ἵνα εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν βίον μεθ᾽ ἑαυτοῦ ἑνώσῃ.

Δ. Πῶς δὲ τοῦτο δυνατὸν, τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν οὐρανῷ ὄντος, ἡμῶν δὲ τῇ γῇ ἐπιδημούντων;

M. Τοῦτο διὰ τῆς ἀκαταλήπτου τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δυνάμεως ἐργάζεται, ἣ ῥᾳδίως καὶ τὰ μακρὰν ἀλλήλων διεστῶτα συνάπτει.

Δ. Οὐκοῦν τὸ μὲν σῶμα τῷ ἄρτῳ, τὸ δὲ αἷμα τῷ πο-

הַלֶּחֶם וְדָמוֹ בְּתוֹךְ הַיָּיִן׃

הת אָמְנָם אֵין הַלֶּחֶם וְהַיַּיִן בֵּיתָם וּמְקוֹם מוֹשָׁבָם אֲבָל הָרוֹצֶה לָשֵׂאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַמִּשְׁתֶּה הַזֶּה לְעֵדָה לָנוּ נָשֹׂא יִשָּׂא אֵת לְבָבוֹ עַד לַמָּרוֹם אֲשֶׁר שָׁם מְשִׁיחֵנוּ יוֹשֵׁב וְכִסֵּא כְבוֹדוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּמִשָּׁם בּוֹא יָבוֹא לָנוּ שׁוֹפֵט וּמוֹשִׁיעַ וְלֹא יְבַקְשֶׁנּוּ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי לֹא יִמָּצֵא לוֹ בָהֶם׃

הם וְעַתָּה הִצָּרֵךְ לְהוֹדִיעַ כִּי בְמִשְׁתֵּה שֻׁלְחַן מְשִׁיחֵנוּ שְׁנֵי דְבָרִים נְתוּנִים לָנוּ הָאֶחָד הוּא הַלֶּחֶם וְהַיַּיִן אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ הַנִּרְאִים לְעֵינֵי בְשָׂרֵנוּ וְחִכֵּנוּ יִטְעָם אוֹתָם וְהַשֵּׁנִי הוּא גוֹאֲלֵנוּ מְשִׁיחַ אֲדֹנָי הַמְחַיֶּה אֶת רוּחֵנוּ וְנִשְׁמָתֵנוּ׃

הת אָמְנָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וְאוּלָם כִּי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה לְפִינוּ וּלְחִכֵּנוּ נִתְּנוּ אוֹתוֹת הַחַיִּים לְטַעְמָם הִנֵּה לְעֵדָה הֵם וּלְעֵרָבוֹן לָנוּ לְקַיֵּם בְּלִבֵּנוּ כִּי עוֹד יָקוּם בְּשָׂרֵנוּ מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר וִיחְיֶה לְעוֹלָם׃

ſanguinem in calice, imaginaris.

ποτηρίῳ ἐγκεκλεῖσθαι νοεῖς.

P. Nequaquam. Quin potius ita ſentio, vt veritate potiamur ſignorũ, erigendas eſſe in cælum mentes, vbi Chriſtus eſt, in gloria Patris ſui, & vnde eum expectamus iudicem & redemptorem: in his verò terrenis elementis perperam & fruſtra quæri.

Μ. Οὐ γάρ· μᾶλλον δὲ πάντως ἡγοῦμαι δεῖν, ἐὰν βουλώμεθα τῆς τοῦ μυστηρίου ἀληθείας τυγχάνειν, ἄνω βλέπειν, καὶ τὰς καρδίας εἰς οὐρανὸν αἴρειν, ὅπου ἐστὶν ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τοῦ πατρὸς δόξῃ, καὶ ὅθεν ἥξειν αὐτὸν κριτὴν καὶ λυτρωτὴν προσδοκῶμεν. διὸ καὶ εἴτις αὐτὸν ἐν τοῖς φθαρτοῖς στοιχείοις ζητεῖ, οὗτος δῆλός ἐστι πλανώμενος.

M. Vt in ſummam colligamus quæ dixiſti: duas in Cœna res eſſe aſſeris, nempe panem & vinũ, quæ oculis cernuntur, attrectantur manibus, percipiũtur guſtu: deinde Chriſtum, quo interius animæ noſtræ, tanquam proprio ſuo alimento paſcuntur.

Δ. Ἵνα οὖν συγκεφαλαιωσώμεθα τὰ ὑπὸ σοῦ ῥηθέντα, δύο ἔνεστι τούτῳ τῷ μυστηρίῳ, ἅμα μὲν ἄρτος καὶ οἶνος, ἃ ὁρῶμεν καὶ ψηλαφῶμεν, καὶ ὧν γευόμεθα· ἅμα δὲ Χριστός, ᾧ αἱ ἡμέτεραι ψυχαὶ ἔνδοθεν ὡς ἰδίᾳ τροφῇ βόσκονται.

P. Verum; & eò quidem vſq. vt corporum etiam reſurrectio illic nobis quaſi dato pignore confirmetur: quum & ipſa vitæ ſymbolo communicent.

Μ. Ἀληθῆ λέγεις· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δεῖ νοεῖν, ὅτι ἐντεῦθεν καὶ τῆς τῶν ἡμετέρων σωμάτων ἀναστάσεως ἐνέχυρον λαμβάνομεν, καθόσον καὶ αὐτὰ τοῦ συμβόλου τῆς ζωῆς μετέχει.

הם הַגִּידָה נָא לִי מָה חֻקַּת הַמִּשְׁתֶּה הַהוּא נג
וְתוֹרָתוֹ:

הת הִנֵּה כָּתְבָה פַּאוּלוּס הַצַּדִּיק לֵאמוֹר בָּחוֹן
יִבְחַן אִישׁ כִּלְיוֹתָיו וְלִבּוֹ וְאָז יִקְרַב וּמִפַּת
מְשִׁיחֵנוּ יֹאכַל וּמִכּוֹסוֹ יִשְׁתֶּה:

הם וּמָה יִדְרוֹשׁ בְּהִתְקוֹשְׁשׁוֹ בְּקֶרֶב לִבּוֹ:

הת הַעֶצֶם הוּא מֵעַצְמֵי הַמָּשִׁיחַ אִם לֹא:

הם וּבַמֶּה יִוָּדַע לוֹ זֶה:

הת אִם עָזַב דַּרְכּוֹ וְעַד אֲדוֹנָי שָׁב וּבִמְשִׁיחוֹ הֶאֱמִין
הֶאֱמִין וְאִם אֶת רֵעֵהוּ יֶאֱהַב בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים
כָּמוֹהוּ וְיִשָּׁמֵר לְבִלְתִּי שְׂנֹא אִישׁ וְלֹא יִקּוֹם
וְלֹא יִטּוֹר אוֹתוֹ בִּלְבָבוֹ:

הם הֲהָיוֹ תִהְיֶה אֱמוּנָתֵנוּ שְׁלֵמָה וְאִם תִּהְיֶה
אַהֲבָתֵנוּ נִמְרֶצֶת לְמַעַן נִקְרַב לֶאֱכוֹל
וְלִשְׁתּוֹת מִמִּשְׁתֵּה גוֹאֲלֵנוּ:

הת הֵן אֱמוּנַת אֱמֶת וְאַהֲבָה בִּלְתִּי רְמִיָּה שׁוֹאֵל
מְשִׁיחֵנוּ מֵאֵת אוֹכְלֵי שֻׁלְחָנוֹ אַךְ אֱמוּנָה
שְׁלֵמָה וְתַכְלִית אַהֲבָה אֲשֶׁר לֹא יוּכַל אִישׁ
לְהוֹסִיף עוֹד עֲלֵיהֶן בְּכָל בְּנֵי חֲלוֹף לֹא
תִמָּצֶאנָה וְהוּא לֹא שָׁאַל אוֹתָנָה מִיָּדֵינוּ

M. Quis autem erit rectus huius Sacramenti ac legitimus vſus?

Δ. Τίς δ' ἂν εἴη ἡ γνησία καὶ νόμιμος τούτου τοῦ μυστηρίου χρῆσις;

P. Qualem Paulus definit, Vt probet ſeipſum homo priuſquam eò accedat.

Μ. Ἣν ὁ Παῦλος ὑπογράφει, κελεύων τὸν ἄνθρωπον ἑαυτὸν δοκιμάζειν πρὶν προσελθεῖν τούτῳ.

M. Quídnã in hac probationẽ inquiret?

Δ. Τί δὲ ἐν ταύτῃ τῇ δοκιμασίᾳ ἐξετάσει;

P. Num verũ ſit Chriſti membrum.

Μ. Πότερον ἀληθὲς μέλος τοῦ Χριστοῦ ἐστι;

M. Quibus ad eius rei notitiam argumẽtis perueniet?

Δ. Τίσι δὲ τοῦτο τεκμηρίοις γνώσεται;

P. Si vera ſit pœnitentia fideque præditus, ſi proximos ſyncero amore proſequatur: ſi animum ab omni odio maleuolentiaq. purum habeat.

Μ. Ἐὰν ἀληθινὴν πίστιν ἔχῃ καὶ μετάνοιαν, ἐὰν τοὺς πέλας ἐκ καρδίας ἀγαπᾷ, μηδὲ ὑπούλως πρός τινα ἔχῃ.

M. Num perfectam in homine tum fidem tum charitatem exigis?

Δ. Ἀλλὰ γὰρ πότερον ἀνάγκη τελείαν πίστιν καὶ ἀγάπην ἔχειν τὸν ἄνθρωπον;

P. Vtranque ſanè integrã & ab omni fuco vacuam eſſe conuenit: verùm fruſtra exigatur tã abſoluta numeris omnibus perfectio, in qua nihil deſideretur: quando tanta nunquam in homine inueniri poterit. Quare fruſtra hoc Sacramentũ inſtitutũ eſſet

Μ. Εἰλικρινῆ μὲν καὶ ἀνυπόκριτον ἔχειν δεῖ ἑκατέραν. τελείαν δὲ καὶ παντελῶς ἀνενδεῆ μάτην ἂν ἀπαιτοῖντο οἱ ἄνθρωποι· ἐπειδὴ τοιαύτην ἔν τινι εὑρίσκειν, ἀνθρώπῳ γε πεφυκότι, τῶν ἀδυνάτων ἐστί. διὸ καὶ ἀνωφελὴς ἂν ἦν ἡ τούτου τοῦ μυστηρίου παράδοσις, εἰ μόνοις τοῖς πάντῃ πάντως

כִּי אָז שׁוֹבֵא יַעֲרוֹךְ שֻׁלְחָנוֹ לְפָנֵינוּ:

המ אִם כֵּן גַּם בְּמִסְכֶּנֶת אֱמוּנָתֵנוּ גַּם בְּצוֹר צַעֲדֵי אַהֲבָתֵנוּ לֹא יְאַחֲרוּ פְּעָמֵינוּ מִבּוֹא לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת מִשֻּׁלְחַן גּוֹאֲלֵנוּ:

הת לֹא יְאַחֲרוּ וְלוּלֵי יֵשׁ בְּרוּחֵנוּ מַחְסוֹר דָּבָר בַּמֶּה יוֹעִיל לָנוּ מִשְׁתֵּה מְשִׁיחֵנוּ כִּי לִסְעֵד אוֹתָנוּ וּלְמַלֵּא אֶת חֶסְרוֹנֵנוּ שֻׁלְחָנוֹ עָרַךְ לָנוּ:

המ הֲלֹא יֵשׁ עוֹד מוֹעִיל לָנוּ בְּרַחֲצַת וּבְמִשְׁתֵּה שֻׁלְחַן אֲדוֹנֵי מִלְּבַד הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָמַרְנוּ:

הת יֵשׁ כִּי הִנֵּה הֵם לְעֵדִים עַל אֱמוּנָתֵנוּ לִפְנֵי כֹּל הַגּוֹיִם כִּי נִלְוִינוּ אֶל עַם אֲדוֹנֵי וְעַל מְשִׁיחוֹ אֲנַחְנוּ נִשְׁעָנִים:

המ לָכֵן אִם יִסּוֹג אִישׁ אָחוֹר וְיִמְאַס הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה מָה יֵאָמֵר עָלָיו:

הת כִּי בִּמְשִׁיחַ אֲדוֹנֵי מָרַד הָאִישׁ הַהוּא וּפָשַׁע בּוֹ וְאָמַר לֹא יְדַעְתִּי אוֹתוֹ לָכֵן יִכָּרֵת

si eius recipiendi nulli nisi perfecti capaces essent.

M. Non ergo ab accessu nos arcet imperfectio, quo adhuc laboramus.

P. Quin potius, si perfecti essemus, nullũ amplius vsum inter nos haberet Cœna, quæ subleuandæ nostræ imbecillitati adminiculum esse debet, ac imperfectionis subsidium.

M. Nullúmne præterea alium finem propositum habent duo hæc Sacramenta?

P. Sunt etiam professionis nostræ notæ, & quasi tesseræ quædam. Illorum enim vsu fidẽ apud homines nostram profitemur, & testamur nos vnum habere in Christo religionis cõsensum.

M. Si quempiam contingeret eorum vsum aspernari, quo loco habendus esset?

P. Hæc certè meritò iudicaretur obliqua Christi abnegatio. Certè qui talis est, quum se Christianum confiteri non dignetur, indignus est

πλείοσιν οὖσι μεταλαβεῖν αὐτοῦ ἐξῆν.

Δ. Οὐκοῦν ἀποκλειόμεθα αὐτοῦ διὰ τὸ μὴ τέλειοι εἶναι.

Μ. Πᾶν γέ τοι τοὐναντίον, εἰ γὰρ τέλειοι ἦμεν, οὐκ ἂν αὐτοῦ χρείαν εἴχομεν. τῇ γὰρ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ βοηθεῖν αὐτὸ προσήκει, καὶ τὸ τοῦ ἐντελοῦς ἡμῖν ἐνδέον ἀναπληροῦν.

Δ. Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ καὶ πρὸς ἄλλο τι ταῦτα τὰ δύο μυστήρια χρήσιμα ἡμῖν ὑπάρχει;

Μ. Πάνυ μὲν οὖν· καὶ γὰρ καὶ γνωρίσματά ἐστι τῆς ἡμῶν προαιρέσεως, καὶ οἱονεὶ συνθήματά τινα. τοῦτ' ἔστιν, ὅτι δι' αὐτῶν πᾶσι φανερὸν ποιούμεθα ὡς τοῦ Θεοῦ λαός ἐσμεν, καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν πάντες ὁμοψύχως προσφερόμεθα θρησκείαν.

Δ. Εἰ δὲ συμβαίη τινὰ τῆς τούτων χρήσεως καταφρονητικῶς ἔχειν, τίνα ἂν περὶ αὐτοῦ γνώμην ἡμᾶς ἔχειν προσήκει;

Μ. Δῆλον ὅτι εἰκότως ἄν τις οὕτω περὶ αὐτοῦ γνώσηται ὡς λεληθότως τῷ Χριστῷ ἀποταττομένου. καὶ μὴν ὁ τοιοῦτος ὤν, ἐπειδὴ οὐκ ἀξιοῖ ὁμολογεῖν Χριστιανὸς ὤν, οὐδ' ἄξιος

מֵעַמָּיו וְלֹא יֵחָשֵׁב לוֹ לְעָבֶד׃

הם וְאִם נְקַבֵּל שְׁנֵי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה רַק פַּעַם אַחַת בְּכֹל יְמֵי חַיֵּינוּ הֲדִי זֶה לָנוּ׃

הת אָמְנָם הַמַּיִם לֹא נִתְּנוּ לָנוּ לְהִתְרַחֵץ בָּהֶם כִּי אִם פַּעַם אַחַת בְּחַיֵּינוּ וְלֹא יִשָּׁנֶה הָאוֹת הַזֶּה אַךְ לֹא כֵן בְּמִשְׁתֵּה שֻׁלְחַן אֲדוֹנָי׃

הם מַדּוּעַ אֵין לִשְׁנֵיהֶם מִשְׁפָּט אֶחָד׃

הת כִּי בְּמֵי הָרַחְצָה אֲדוֹנָי אֱלֹהֵינוּ גּוֹלֵל אֶת חֶרְפָּתֵנוּ מֵעָלֵינוּ וּמְסַפֵּחַ אוֹתָנוּ עַל עַמּוֹ סְגֻלָּתוֹ וְאַחֲרֵי הִסְתַּפְּחֵנוּ בְּנַחֲלָתוֹ עָרַךְ שֻׁלְחָנוֹ לְאוֹת לָנוּ כִּי רְצוֹנוֹ לִרְעוֹת אוֹתָנוּ תָּמִיד׃

הם מִי וָמִי יִרְחַץ אֶת בְּנֵי עַמֵּנוּ בַּמַּיִם וְיַאֲכִילֵנוּ וְיַשְׁקֶה אוֹתָנוּ מִשֻּׁלְחַן מְשִׁיחֵנוּ׃ נה

הת הַמְּפֻקָּדִים בְּבֵית אֲדוֹנָי לִרְעוֹת אֶת עַמּוֹ בִּדְבַר אֲדוֹנָי הֵם כְּמוֹ כֵן יִתְּנוּ אוֹתוֹתָיו לָנוּ כִּי כֹל עוֹשֶׂה זֶה גַּם אֶת זֶה יַעֲשֶׂה וְלֹא יִתְפָּרְדוּ שְׁנֵיהֶם אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ׃

qui inter Chriſtianos cenſeatur.

M. Satiſne eſt in totam vitam vtrunque ſemel recepiſſe?

P. Vſque adeo ſufficit vnus Baptiſmus vt repetere fas non ſit: Cœnæ autem diuerſa eſt ratio.

M. Quod eſt diſcrimen illud?

P. Per Baptiſmum nos adoptat & in Eccleſiam ſuam allegit Dominus, vt pro domeſticis nos exinde habeat, poſtquã nos adſcripſit in numerum ſuorum: per Cœnam teſtatur ſe de nobis continenter alendis curam habere.

M. Promiſcuéne ad omnes pertinet tam Baptiſmi quàm Cœnæ adminiſtratio?

P. Nequaquam: ſed eorum quibus mandatum eſt publicum docendi munus, propriæ ſunt iſtæ partes. Sunt enim res inter ſe perpetuo nexu coniunctæ, paſcere Eccleſiam ſalutis doctrina, & Sacramenta adminiſtrare.

τοῖς Χριστιανοῖς ἐγγεγράφθαι ἐστί.

Δ. Μῶν ἀρκεῖ εἰσάπαξ παρὰ πάντα τὸν βίον ἀμφοτέροις τυχῆναι;

Μ. Οὕτω μὲν ἀρκεῖ βάπτισμα ἓν ὥστε δὶς λαβεῖν οὐδὲ θέμις εἶναι. περὶ δὲ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου ἕτερος λόγος.

Δ. Τίνι οὖν ἀλλήλων διαφέρει;

Μ. Ὅτι διὰ μὲν τοῦ βαπτισμοῦ εἰσοικίζεται ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ· εἰσοικισθεῖσι δὲ διὰ τούτου, δίδωσι τὸ δεῖπνον, πιστούμενος ὅτι οὐ διηνεκῶς ἡμᾶς τρέφειν μέλει αὐτῷ.

Δ. Ἄρα γε καὶ τοῦ τυχόντος ἐστὶ τὸ βαπτίζειν, καὶ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον παρέχειν;

Μ. Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ᾽ ἐκείνου ὃς ἂν ἐπιτετραμμένος ᾖ τὸ ἔργον τοῦ δημοσίᾳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδάσκειν. ταῦτα μὲν γὰρ ἀλλήλων ἔχεται, τό, τε τὴν ἐκκλησίαν τῇ σωτηριώδει διδαχῇ βόσκειν, καὶ τὸ τῇ τῶν μυστηρίων διακονίᾳ προσεδρεύειν.

הם בַּמֶּה יִוָּדַע כִּי נָכוֹן וּבָרוּךְ זֶה וְהָאֱמֶת בְּפִיךָ:

הת כִּי אֲדוֹנֵינוּ גוֹאֲלֵנוּ בְּצַוּוֹתוֹ אֶת צִירָיו מְלַמְּדִים עַל כֹּל הָעַמִּים אָמַר לָהֶם לְכוּ לַמְּדוּ כֹּל הָעַמִּים וְרַחֲצוּ אוֹתָם וּבְמִשְׁתֶּה שֻׁלְחָנוֹ צִוָּה שֶׁנַּעֲשֶׂה כֻּלָּנוּ כַּאֲשֶׁר אָז הוּא עָשָׂה וְהִנֵּה בַּמִּשְׁתֶּה הַהוּא שֵׁרֵת כַּכּוֹהֵן בַּקּוֹדֶשׁ לָתֵת לְיוֹשְׁבֵי שֻׁלְחַן אֲדוֹנָי מִלֶּחֶם הַפָּנִים:

הם וְהַמְּפֻקָּדִים בְּבֵית אֲדוֹנָי לִרְחוֹץ וְלִרְעוֹת אֶת עַמּוֹ הֲסָפוּחַ יִסְפְּחוּ אֶל שְׁנֵי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה כֹּל הַבָּאִים לְהִסְתַּפֵּחַ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַבְדִּילוּ בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר:

הת הֵן כִּי יִתְרַחֲצוּ הַיְלָדִים בְּעוֹדָם קְטַנִּים לֹא יוּכְלוּ הַמְשָׁרְתִים לְהַבְדִּיל בֵּינֵיהֶם אַךְ בְּמִשְׁתֵּה שֻׁלְחַן אֲדוֹנָי יִשָּׁמְרוּ הָרוֹעִים וְלֹא יִתְּנוּ מִן הַלֶּחֶם וּמִן הַיַּיִן לַאֲשֶׁר יֵדְעוּ כֻּלָּם כִּי אִישׁ טָמֵא הוּא וְלֹא נִטְהַר מִטֻּמְאָתוֹ:

הם לָמָּה זֶה יִשָּׁמֵרוּ:

הת כִּי שֻׁלְחַן אֲדוֹנָי יִבְזוּ וְאֶת קָדְשׁוֹ יְחַלְּלוּ אִם יִתְּנוּ אוֹתָם לָהֶם:

M. Poſsíſne mihi Scripturæ teſtimonio id cõprobare?

Δ. Ἆρα ἔχεις μαρτυρῆσαι πω τοῖς σοῖς λόγοις τὴν ἱερὰν γραφήν;

P. Baptizandi quidem mãdatum Chriſtus peculiariter Apoſtolis dedit: in Cœnæ autem celebratione exemplum ſuum iuſſit nos ſequi. Referunt verò Euangeliſtæ ipſum in ea diſtribuenda publici miniſtri feciſſe officium.

M. Πάνυ μὲν οὖν. οἱ γὰρ ἀπόστολοι μόνοι ἐκ πάντων τὸ τοῦ βαπτίζειν ἔργον ἐνεχειρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ καὶ τὸ τοῦ κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον. ὅταν δὲ τὸ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου μυστήριον τελεῖν βουλώμεθα, ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ῥυθμίζειν κελεύει. οἱ γοῦν εὐαγγελισταὶ ἱστοροῦσιν αὐτὸν, ὡς δημόσιον διάκονον ὄντα, τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ μεταδοῦναι.

M. Verùm debéntne paſtores quibus commiſſa eſt diſpenſatio, paſſim omnes & abſque delectu admittere?

Δ. Πότερον δὲ χρὴ τοὺς ποιμένας, τοὺς τὴν τῶν μυστηρίων διακονίαν πεπιστευμένους, πᾶσιν ἀδιακρίτως μεταδιδόναι τούτων;

P. Quod ad Baptiſmũ pertinet, quia nonniſi infantibus hodie confertur, diſcretio locum non habet: in Cœna verò cauere debet Miniſter ne cui ipſam porrigat quem indignum eſſe palam conſtet.

M. Τὸ μὲν βάπτισμα ἄνευ διακρίσεως δίδοσθαι χρὴ, ἐπειδὴ λαμβάνει αὐτὸ τὰ βρέφη μόνον· τὸ δὲ Κυριακὸν δεῖπνον φυλάξασθαι δεῖ τὸν διάκονον μή τινι διδῷ ὃς ἂν φανερωθῇ ἀνάξιος τυγχάνων.

M. Cur id?

Δ. Διὰ τί;

P. Quia non ſine contumelia & profanatione Sacramenti fieret.

M. Οὐκ οὕτως ἂν αὐτὸ τὸ μυστήριον ἀτιμάζοιτο καὶ βεβηλοῖτο.

המ וַהֲלֹא מְשִׁיחַ אֲדוֹנָי לֹא אָסַף יָדוֹ מֵהַאֲכִיל וּמֵהַשְׁקוֹת מִשֻּׁלְחָנוֹ הָאִישׁ הַבְּלִיַּעַל אֲשֶׁר בָּגַד־בּוֹ וַיַּסְגִּירֵהוּ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ׃

הת הֵן לֹא אָסַף יָדוֹ כִּי לֹא הָיָה אָז עֲוֹנוֹ נִגְלֶה לְעֵינֵי כֻלְּכֶם וְאוּלָם הַמָּשִׁיחַ הָיָה יוֹדֵעַ אֵת מַעֲלוֹ רַק הָאֲחֵרִים לֹא יְדָעוּהוּ׃

המ וְעַתָּה מָה לַעֲשׂוֹת לִמְכַבְּדֵיכֶם אֵת אֲדוֹנָי בְּפִיהֶם וְלִבָּם רָחֹק מִמֶּנּוּ׃

הת רוֹעֵי עַם אֲדוֹנָי לֹא יֶהְדְּפוּ אוֹתָם מִמַּצָּבָם וּמִמַּעֲמָדָם לֹא יֶהֶרְסוּם לְבִלְתִּי יִסְתַּפְּחוּ בְּשֻׁלְחַן הַמָּשִׁיחַ עַד אֲשֶׁר יְגַלּוּ שָׁמַיִם עֲוֹנָם׃

המ וְאִם יֵדְעוּ הֵם אוֹ כִּי הֻגַּד הֻגַּד לָהֶם כִּי הַקְּרֵבִים עוֹד טֻמְאָתָם עֲלֵיהֶם׃

הת גַּם בַּעֲבוּר זֶה לֹא יְשַׁלְּחוּ אוֹתָם הָרוֹעִים מֵאֱכוֹל לֶחֶם בְּשֻׁלְחָן הַטָּהוֹר טֶרֶם יוֹדִיעוּ לַעֲדַת אֲדוֹנָי אֶל נָכוֹן אֵת אֲשֶׁר חָטְאוּ וְעַל פִּי הָעֵדָה יִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי אֱלֹהֵיהֶם׃

המ לָכֵן שֹׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לָהּ הָעֵדָה בְּמַקְהֲלוֹתֶיהָ בְּבֵית אֲדוֹנָי׃

M. Atqui nónne Iudã, quamlibet impius eſſet, eius cõmunione dignatus eſt Chriſtus?

Δ. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν Ἰούδαν, καίτοι πονηρὸν ὄντα, τῆς τούτου μετουσίας ἠξίωσεν ὁ Χριστός;

P. Fateor, quum adhuc occulta foret eius impietas. Tametſi enim Chriſtum non latebat, nondum tamen prodierat in lucem notitiamque hominum.

Μ. Πάνυ μὲν οὖν· ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ἀδικίας ἔτι κεκρυμμένης. καὶ γὰρ εἰ καὶ αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς ᾔδει, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους ἐλάνθανεν.

M. Quid ergo hypocritis fiet?

Δ. Πῶς οὖν δεῖ τοῖς ὑποκριταῖς προσφέρεσθαι;

P. Eos tanquã indignos arcere paſtor nõ poteſt: ſed ſuperſedere debet, quouſq. eorum nequitiã, vt hominibus innoteſcat, Deus reuelauerit.

Μ. Οὐκ ἔξεστι τῷ τοῦ εὐαγγελίου διακόνῳ ἀπείργειν αὐτούς, ὡς ἀναξίους ὄντας, ἀλλὰ δεῖ αὐτὸν προσδοκᾶν ἕως ἂν τὴν κακίαν αὐτῶν ὁ Θεὸς πᾶσι φανερὰν καταστήσῃ.

M. Quid ſi quempiam ipſe indignum nouerit, aut fuerit admonitus?

Δ. Τί δὲ εἰ συνοίδε τισὶν ἀναξίοις οὖσιν, ἢ καὶ παρὰ τῶν εἰδότων ἔμαθε;

P. Ne id quidem ad eos communione abdicandos fuerit ſatis, niſi legitima cognitio Eccleſiæque iudicium accedat.

Μ. Οὐκ ἂν οὐδὲ τοῦτο ἀρκοῖ πρὸς τὸ ἀπελάσαι αὐτοὺς δύνασθαι· ἀλλὰ δεῖ ἀξιόχρεως μαρτυρίας προσφέρειν, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας γνώμην συγκαταθεμένην ἔχειν.

M. Certum ergo gubernationis ordinem cõſtitutum in Eccleſiis habere operæpretium eſt.

Δ. Τοιγαροῦν προὔργου ἂν εἴη τὸ διάταξίν τινα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔχειν καὶ περὶ τούτου.

הת תִּתֵּן כִּי זוּלָתָם אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה
וּבִמְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וְלֹא סְדָרִים
וְלָכֵן כֹּה יַעֲשֶׂה יִבָּחֲרוּ מִקְצֵי הָעֵדָה אֲנָשִׁים
לְצוֹפִים עָלֶיהָ וְיִשְׁמְרוּ אָרְחוֹת כֻּלָּם לְהָרִים
מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַם אֲדוֹנָי וְהָיָה הָאִישׁ הַקָּרֵב
אֶל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהוֹר וְעוֹדֶנּוּ עוֹמֵד בְּרִשְׁעָתוֹ
עַל פִּי הָעֵדָה יְגָרְשׁוּ אוֹתוֹ וְלֹא יְחַלֵּל קָדְשֵׁי
אֲדוֹנָי וּלְעַמּוֹ לֹא יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ:

P. Verum est: nec enim aliter bene moratæ sunt, nec rite compositæ. Hęc autem ratio est, vt deligãtur seniores, qui morum censuræ præsint, cauendísque offendiculis inuigilent: & quos agnouerint recipiendæ cœnæ nequaquam esse capaces, ac ne admitti quidem posse quin Sacramentum polluatur, eos à communicatione reiiciant.

M. Καὶ μάλα δή, εἴγε αὕτη ὀρθῆς καταστάσεως καὶ ἀγωγῆς τυχεῖν μέλλοι. οὕτω δὲ τοῦτο γένοιτ᾽ ἄν, ἐὰν τῶν γεραιτέρων αἱρώμεθα τινὰς, οἷς τὰ τῶν τρόπων ἤδη δοκιμάζειν καὶ τὰ σκάνδαλα ἐκποδὼν ποιεῖσθαι ἐπιμελὲς ἔσται· καὶ ὅσους ἂν τῆς τοῦ Κυριακοῦ δείπνου μετοχῆς αἴσθωνται ἀναξίους ὄντας, καὶ τοιούτους ὥστε τῇ αὐτῶν μετουσίᾳ μιαίνεσθαι τὰ τοῦ μυστηρίου, τούτους τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἀποκλείσουσι.

הַמַּשְׁכִּים בַּבּוֹקֶר יִתְפַּלֵּל:

אֱלֹהַי אָבִי וְגוֹאֲלִי אֲשֶׁר בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל עָלַי
שְׁמַרְתָּנִי כָּל הַלַּיְלָה וְהִגִּיעַנִי עַד אוֹר הַיּוֹם הַזֶּה
יִגְדַּל נָא חַסְדְּךָ זֶה עָלַי וְיַחֵד אֶת לְבָבִי לְיִרְאָה
שְׁמֶךָ וְיִהְיוּ כָּל מַחְשְׁבוֹתַי וּדְבָרַי וְכָל דְּרָכַי רַק
לְהִתְהַלֵּךְ לְפָנֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת חֶפְצֶךָ לְבִלְתִּי יִהְיֶה כָּל
לְבָבִי בְּשָׂרִי וּפוֹעַל כַּפַּי כִּי אִם לִכְבוֹד שְׁמֶךָ
וּלְטוֹב לְרֵעַי לְמַעַן יִרְאוּ וִיכַבְּדוּךָ כָּמוֹנִי: וְכַאֲשֶׁר
פָּרַשְׂתָּ אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת עַל כַּנְפוֹת הָאָרֶץ
לְהָאִיר לַמִּתְהַלְּכִים תַּחְתֶּיהָ כֵּן שְׁפוֹךְ מִמָּרוֹם
רוּחֲךָ עָלַי לְהָאִיר אֶת לְבָבִי לְמַעַן אֵלֵךְ בְּצִדְקָתֶךָ
וּלְיַשֵּׁר דַּרְכְּךָ לְפָנַי: וּבְכָל אֲשֶׁר אֶתֵּן אֶת־לְבָבִי
וּבְכָל מִשְׁלַח יָדַי יִרְאָתְךָ וּכְבוֹד שִׁמְךָ תָּמִיד יִהְיוּ
לְנֶגֶד עֵינַי חַסְדְּךָ וְרַחֲמֶיךָ יִהְיוּ כָּל תִּקְוָתִי וְכָל
דָּבָר אַל אֶחְשׁוֹב לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר לֹא חָפַצְתָּ בּוֹ:
וּבְכָל עֲמָלִי אֲשֶׁר אֲנִי עָמֵל לִמְצוֹא לִי כָּל צָרְכֵי
בְּשָׂרִי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ אָנָּא הָעִירָה נָא אֶת רוּחִי

PRECATIO MATVTINA.

DEVS mi, Pater mi, & Seruator, qui gratia erga me tua effecisti vt transacta nocte ad hunc diem peruenirẽ: fac etiam vt ipsum totũ in sanctissimi numinis tui cultu & veneratione consumam: nihil omnino aut cogitẽ, aut dicam, aut faciã, quod eò non tendat vt tibi obsequar, & voluntati tuæ morem gerã: quò scilicet actiones omnes meæ referantur ad gloriã nominis tui, & ad fratrũ meorum salutem. Atque vt mũdum hunc ad vitæ externæ vsus solis tui splendore illuminas, ita mẽtem meã fulgore tui Spiritus illustra, qui me in viam iustitiæ tuæ dirigat. Quo fiat vt quãcunque ad rem applicem animũ meum, is mihi semper sit propositus finis vt tibi honoríque tuo inseruiam, omnẽ felicitatem à gratia & beneficentia tua sola expectans. Nec quicquã omnino aggrediar quod tibi gratum nõ sit. Effice præterea vt,

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΟΡΘΡΙΟΣ.

Ὦ Θεός μου, ὁ πατήρ μου καὶ σωτὴρ ὢν, ἐπειδὴ ἐχαρίσω μοι τὸ, διανύσαι τὴν νύκτα, μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας περιγενέσθαι, δός μοι καὶ νῦν τὸ ταύτην διαπερᾶν λατρεύοντά σοι, ὥστε μηδὲν τοπαράπαν διανοεῖσθαι, μηδὲ λαλεῖν, μηδὲ ποιεῖν, εἰμὴ ἐφ᾽ ᾧ εὐαρεστεῖν σοι, καὶ τῷ σῷ θελήματι πείθεσθαι· ὡς ἂν πάντα τὰ ἔργα μου πρὸς τὴν δόξαν τοῦ σοῦ ὀνόματος, καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πέλας τείνῃ. ὥσπερ δὲ ἀξιοῖς τὰ ἡμῶν σώματα καταυγάσαι, τὰς τοῦ σοῦ ἡλίου ἀκτῖνας εἰς τὴν γῆν καταπέμπων, οὕτω καὶ τὴν ἐμὴν καρδίαν τῇ αὐγῇ τοῦ σοῦ πνεύματος φώτισον, τῇ πρὸς τὴν σὴν δικαιοσύνην ὁδηγησούσῃ με. ὥστε, ᾧ ἂν ποτε ἐγχειρήσω πράγματι, πρὸ πάντων ἀεὶ τὸν φόβον σου παραστῆναί μοι, καὶ πάντα πρὸς τὴν σὴν τιμὴν ἀναφέρειν, οὐδὲν ἀγαθὸν ἄλλοθεν ἢ παρὰ τῆς σῆς χάριτος καὶ εὐλογίας προσδοκῶντα· ἵνα μηδ᾽ ὁποιοῦν ὁρμήσω, πλὴν τῶν ἀρεσκόντων σοι, ποιεῖν. δὸς δὲ καὶ τὸ μεταξὺ πονοῦντα

לְבַקֵּשׁ בְּכֹל אֱלֹהַ חַיֵּי עוֹלָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
לִבְחִירֶיךָ וְטוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֵי שְׁמֶךָ׃
וֶהֱוֵה אַתָּה בְּרוֹב רַחֲמֶיךָ עֶזְרִי וּמָגִנִּי לְהַשְׁכֵּן בְּשָׂרִי
לָבֶטַח וּלְהָמוֹךְ בִּימִינְךָ לְבָבִי לְמַעַן לֹא תְאֻנֶּה אֵלַי
רָעָה וְשָׂטָן וּפֶגַע רָע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלִי׃ וְעוֹד כִּי
לֹא יָשְׁרוּ בְעֵינֶיךָ אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לְהֵיטִיב דַּרְכָּם
וַיֶּחְדָּלוּ רַק בַּמַּחֲזִיקִים בְּתֻמָּתָם חָשַׁקְתָּ לְאַהֲבָה׃
אוֹתָם לָכֵן שְׁמַע תְּפִלָּתִי אֱלֹהַי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ
וּסְעָדֵנִי וְסָמְכֵנִי לֹא יוֹם אֶחָד וְלֹא יוֹמַיִם כִּי מִן
הַיּוֹם הַזֶּה עַד יוֹם מוֹתִי לְמַעַן אֶתְהַלֵּךְ לְפָנֶיךָ כֹּל
יְמֵי חַיַּי וְהוֹסֵף יוֹם יוֹם חֲסָדֶיךָ עָלַי עַד הֲבִיאוֹתְךָ
אוֹתִי אֶל חַדְרֵי בִנְךָ יְחִידְךָ וְאֶדְבְּקָה בְּיֵשׁוּעַ
מְשִׁיחֲךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ וְאוֹחֲזֵהוּ וְלֹא אַרְפֶּנּוּ כִּי הוּא
שֶׁמֶשׁ צִדְקָתֵנוּ וְאוֹר פָּנֵינוּ לֹא יִדְעַךְ נֵרוֹ לְעוֹלָם
בְּלִבֵּנוּ׃ וּבַעֲבוּר כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵינוּ
לְבֵין אֱלֹהֵינוּ וּמַסְתִּירִים פָּנָיו מִמֶּנּוּ מִשְּׁמוֹעַ אָנָּא
אֲדוֹנָי וֵאלֹהַי מְחֵה כֹל פְּשָׁעַי לְמַעַנְךָ וַעֲוֹנוֹתַי אַל
תִּזְכּוֹר כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲשֶׁר יִקְרָאוּ אֵלֶיךָ
בֶּאֱמֶת׃ עֲנֵנִי אֲדוֹנָי עֲנֵנִי בַּעֲבוּר כְּבוֹד מְשִׁיחֶךָ
אָמֵן׃

dū huius vitę tuēdæ causa laboro, & ea curo quæ ad victum & cultū corporis pertinent, altius tamē eri-gā animū, ad beatā nempe & cœlestem vitam, quam filiis tuis promisisti. Nihilominus tā animæ quàm corporis protectorē te mihi exhibendo, aduersus omnes Satanæ tentationes me confirmes ac munias, & ab omnibus quæ impēdēt periculis liberes. Ad hæc, quum nihil prosit cœpisse nisi perseueretur, à te peto Domine ne mihi in hodiernum diem tantùm sis dux ac rector, sed vsq. ad vitæ finē: gratiæ in me tuæ dona adaugens in dies, donec penitus adhæream Filio tuo Iesu Christo, qui verus est sol animarū nostrarū, interdiu & noctu lucēs, sine fine & in æternū. Quæ tot tantáque beneficia vt abs te obtineam, obliuiscere delictorum meorū, eáque infinita misericordia tua remitte. quod te facturum promisisti omnibus qui te ex animo inuocauerint.

ἐπὶ τοῦ πορίσασθαι τὰ πρὸς τὸν παρόντα βίον ἀναγκαῖα, περαιτέρω παραβαίνειν τῇ διανοίᾳ, ἀποβλέποντα εἰς τὸν ἀΐδιον βίον, ὃν τοῖς σοῖς τέκνοις δώσειν ὑπέσχου. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς μου ὑπερασπίζων, πρὸς πάντας τοῦ διαβόλου πειρασμοὺς ὅπλισόν με, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἡμῖν ἐπικρεμαμένων κινδύνων ῥῦσον. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ὠφελεῖ τὸ ἄρξασθαι καλῶς ποιεῖν, ἐὰν μή τις οὕτω ποιῶν διατελῇ, μὴ εἰς τὴν σήμερον μόνον ἡγεμὼν καὶ κυβερνήτης ἐμοὶ εἴης Κύριε, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν βίον· ἐπίδοσιν ἐν ἐμοὶ καθ' ἑκάστην λαμβανούσης τῆς σῆς χάριτος, ἕως ἂν παντελῶς ἑνωθῶ τῷ υἱῷ σου Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅς ἐστιν ὄντως ἥλιος τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, λάμπων ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, καὶ ἐς τὸν ἀεὶ χρόνον. Ἵνα δὲ τούτων παρὰ σοῦ καταξιωθῶ, ἀντιβολῶ σε τῶν ἁμαρτηθέντων μοι ἀμνηστεῖν, καὶ διὰ τοῦ σοῦ ἀνεκδιηγήτου ἐλέου συγγνώμην ἐμοὶ ἔχειν, ὥσπερ ἐπηγγείλω ἕξειν πᾶσιν ὅσοι ἂν ἐκ καρδίας ἐπικαλέσωνταί σε.

הַשְׁמִיעֵנִי בַבּוֹקֶר חַסְדֶּךָ כִּי בְךָ בָטַחְתִּי

הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ זוּ אֵלֵךְ כִּי אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי׃

הַצִּילֵנִי מֵאוֹיְבַי יְהוָה אֵלֶיךָ כִסִּתִי׃

לַמְּדֵנִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כִּי אַתָּה אֱלֹהַי רוּחֲךָ טוֹבָה

תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר׃

Ex Pſalmo 143.

Fac vt manè audiam miſericordiã tuam: quoniam in te ſperaui.

Oſtende mihi viam in qua ambulem: quoniam ad te leuaui animã meam.

Libera me de inimicis meis Domine: ad te confugi.

Doce me vt faciam voluntatem tuam: quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus deducat me in terra recta.

Ἐκ τοῦ ρμγ ψαλμοῦ.

Ἀκουστὸν ποίησόν μοι τὸ πρωῒ τὸ ἔλεός σου· ὅτι ἐπί σοι ἤλπισα.

Γνώρισόν μοι Κύριε ὁδὸν ἐν ᾗ πορεύσομαι· ὅτι πρός σε ἦρα τὴν ψυχήν μου.

Ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου, Κύριε· πρός σε κατέφυγον.

Δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου: τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσῃ με ἐν γῇ εὐθείᾳ.

לפני בואך ללמוד מפי המלמד כה תתפלל:

בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמוֹר כִּדְבָרֶךָ:
בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְווֹתֶיךָ:

גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:

הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב:
בָּרוּךְ אַתָּה אֲדוֹנָי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:

אֱלֹהַי אַתָּה הֲבִינוֹתָ דֶּרֶךְ הַדַּעַת וְיָדַעְתָּ מְקוֹם הַבִּינָה וּמְקוֹר כָּל־חָכְמָה מִמֶּךָ: לָכֵן כַּאֲשֶׁר הִפְלֵאתָ חֲסָדֶיךָ לִי לָתֵת עָלַי הַיּוֹם מוֹרִים וּמְלַמְּדִים מַדְרִיכִים אוֹתִי בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק וּבִנְתִיבוֹת מִשְׁפָּט כֵּן גַּל עֵינֵי לְבָבִי לְהַבִּיט וּלְהִתְבּוֹנֵן אֵת אֲשֶׁר יוֹרוּ אוֹתִי כִּי עֵינַי עִוְרוֹת הֵנָּה בִּלְעָדֶיךָ וְאוֹר חָכְמָה לֹא תִרְאֶינָה אַמֵּץ כֹּחַ רוּחִי לִזְכּוֹר כֹּל אֲשֶׁר אֶלְמוֹד וְלִצְפּוֹן אוֹתוֹ בְּלִבִּי

PRECATIO

PVERI VEL *adolescentis scholam adeuntis, cuius prior pars ex 119. Psalmo sumpta est.*

In quo instituet adolescens viam suam? Si prudenter se gerat iuxta sermones tuos.

Et paulo pòst.

Retege oculos meos, & aspiciam mirabilia Legis tuæ.

Aliquanto pòst.

Viam præceptorũ tuorum fac me intelligere, & meditabor in mirabilibus tuis.

DOMINE, qui fons es sapiẽtiæ omnis & doctrinæ, quando pro singulari tua bonitate, hoc mihi præstas vt bonis artibus imbuatur hæc mea pueritia, quæ mihi ad sanctè honestéque viuẽdum sint adiumento: mentem quoque meam, que cæcitate alioqui laborat, illustrando, ſimul effice, vt ad percipiẽdam doctrinam sim

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

τοῦ φοιτῶντος παιδὸς ἢ μειρακίου εἰς διδασκάλου, ἧς τὰ πρῶτα ἐκ τοῦ ριθ ψαλμοῦ εἴληπται.

Ἐν τίνι κατορθώσει νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; Ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου.

Καὶ μετ' ὀλίγα.

Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου.

Ὀλίγῳ ὕστερον.

Ὁδὸν δικαιωμάτων σου συνέτισόν με, καὶ ἀδολεσχήσω ἐν τοῖς θαυμασίοις σου.

ΚΥριε, ὁ πάσης παιδείας καὶ σοφίας ὢν πηγή, ὁ κατὰ τὴν ἀδιήγητόν σου ἀγαθότητα διδοὺς ἐμοὶ ἁπαλῷ ἔτι ὄντι διδασκάλους τοὺς παιδεύσοντάς με τὰ καλὰ τῶν μαθημάτων, ὅσα ἂν πρὸ ὁδοῦ γένοιτό μοι εἰς καλοῦ κἀγαθοῦ βίου διαγωγήν· μὴ ἀπαξιώσῃς με οὐδὲ τῆς σῆς αὐγῆς, ὑφ' ἧς ἀποσκεδασθέντος τοῦ ἐν τῇ ἐμῇ διανοίᾳ σκότους, πρὸς τὴν παιδείαν εὐμαθῶς ἔχω. καὶ μὴν καὶ μνη-

וְלֹא אֶשְׁכַּח אוֹתוֹ לְעוֹלָם סָמְכֵנִי רוּחַ נְדִיבָה
לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בַּאֲשֶׁר יְלַמְּדוּ אוֹתִי מוֹרַי וְלֹא תֹאבֵד
לִי בְּרוֹב שֵׁנָה תַרְדֵּמָה וְחִבּוּק יָדַיִם כָּל הַטּוֹבָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתָּה עוֹשֶׂה עִמָּדִי הַיּוֹם עַל כֵּן שְׁפוֹךְ
עָלַי רוּחֲךָ מִמָּרוֹם רוּחַ דַּעַת חָכְמָה וֶאֱמֶת רוּחַ
מִשְׁפָּט צֶדֶק וּבִינָה לְהַצְלִיחַ לִי וּלְהַשְׂכִּיל אוֹתִי
יוֹם יוֹם וְלֹא יִגְעוּ מְלַמְּדַי לָרִיק וּמוֹרַי לֹא יוֹרוּ אֶל
חִנָּם וּבְכֹל אֲשֶׁר אַטֶּה אֶת לְבָבִי לִלְמוֹד אוֹתוֹ תֵּן
לִי אֱלֹהַי בְּחַסְדְּךָ לָשִׁית אוֹתְךָ לְנֶגֶד עֵינַי וּלְבַקֵּשׁ
רַק לָדַעַת אוֹתְךָ בְּיֵשׁוּעַ מְשִׁיחֶךָ לְצַפּוֹת בְּךָ לִבְטוֹחַ
וְלַחֲסוֹת בִּישׁוּעָתֶךָ לְיִרְאָה וְלַעֲבוֹד אוֹתְךָ כִּרְצוֹנֶךָ
וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר אֶלְמוֹד יַדְרִיכֵנִי וְיַנְחֵנִי בְּצִדְקָתֶךָ:
הִנֵּה אָמַרְתָּ כִּי אֶת שְׁפַל רוּחַ תִּשְׁכּוֹן לַעֲנָוִים
תִּתֵּן חֵן וְהַחֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם תִּלְכּוֹד בְּעָרְמָם אֶת
יְשָׁרִים סוֹדֶךָ וְהַנִּפְתָּלִים יוֹמָם יְפַגְּשׁוּ חוֹשֶׁךְ
וְכַלַּיְלָה יְמַשְׁשׁוּ בַּצָּהֳרָיִם לָכֵן תָּנוּחַ נָא עָלַי
רוּחֲךָ רוּחַ עֲנָוַת וַעֲנָוָה לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלֶךָ וְלָקַחַת

idoneus. Memoriam quoque meam confirma, ne illa mihi excidat. Cor denique meum guberna, vt ad proficiendum voluntarius atque etiam auidus accedã: ne mihi hęc quam tu nunc concedis facultas ignauia mea pereat. Proinde Spiritũ in me tuum infunde: Spiritum, inquam, intelligentiæ, veritatis, iudicij, ac prudentię: ne ſucceſſu ſtudium meum careat, & irritus ſit erga me magiſtri labor. Porrò quodcunque ſtudij genus ſuſcipiam, fac vt illud in rectum finem deſtinare meminero: nempe, vt te in Chriſto Filio tuo cognoſcens, plenam ſalutis & vitæ fiduciam in tua gratia collocem, téque vero & accepto tibi obſequio colam: atque ita, quicquid addiſcam, mihi ſit ad rectam pietatis regulam adminiculo. Adhæc, quum humiles ſapientia, rectos corde notitia tui illuſtraturum te promittas: ſuperbos verò & improbos deiecturum te denunties, vt in ſenſu ſuo euaneſcant: peto vt me ad verã humilitatem

μνημονικόν με ποίησον μᾶλλον ἢ πρὸ τοῦ, ἵνα μὴ αὐτῆς ἐπιλανθάνωμαι. ἔτι δὲ καὶ τοιαύτην τῇ καρδίᾳ μου διάθεσιν ἐμποίει, ὥστε αὐτὴν μετὰ προθυμίας πολλῆς ἐπιδέχεσθαι· ὡς μὴ ὑπὸ ῥαθυμίας ὑστερήσας τῆς νῦν ὑπὸ σοῦ διδομένης μοι εὐκαιρίας λάθω. Τοιγαροῦν ἔγχεόν μοι τὸ σὸν πνεῦμα· λέγω δὲ, τὸ πάσης νοήσεως, ἀληθείας, ὀρθῆς κρίσεως, φρονήσεως χορηγὸν πνεῦμα· μήπως αὐτός τε μάτην πονῶ, καὶ μηδὲν ὁ διδάσκων με ἀνύῃ. Ἔτι δὲ ὁποιουδήποτ' ἂν τῶν μαθημάτων σχολάζων ὦ, ἐν αὐτῷ τοῦ προσήκοντος σκοποῦ στοχαστικόν με ποίησον· ὅς ἐστι τὸ γινώσκειν σε ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, πρὸς τὸ πεποιθέναι πάντως τῇ σῇ χάριτι, ἐπ' αὐτῇ μόνῃ ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ζωῆς ἔχοντα, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ εὐάρεστόν σοι θεραπείαν προσφέροντα· ὥστε πρὸς ταῦτα ἀντὶ ὀργάνου τῇ παιδείᾳ χρῆσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐπηγγείλω μὲν τοῖς ταπεινοῖς σοφίαν δώσειν, ἠπείλησας δὲ περιόψεσθαι τῶν ὑπερηφάνων ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ μωραινομένων· καὶ τοῖς μὲν ὀρθονόοις ἐμφανίσειν σεαυτὸν ἔφης, τοὺς δὲ πονηροὺς ἀποτυφλώσειν· καὶ τοῦτο αἰτοῦμαι παρὰ σοῦ, ἵνα με πρὸς τὴν ἀληθῆ ταπεινο-

מוּסַר מוֹרִי אֲשֶׁר שַׂמְתָּ עָלַי לְלַמְּדֵנִי׃ צָרְפֵה
מִכֹּל תַּאֲוַת רֶשַׁע אֵת כִּלְיוֹתַי וְיֵצֶר הָרָע הָסֵר מִמֶּנִּי
וְהָעֵר אֵרֶת רוּחִי לְבַקֵּשׁ אֵת פָּנֶיךָ וּלְמַלֵּא אַחֲרֶיךָ
וּתְהִי כָל חֶמְדָּתִי עַתָּה בִּנְעוּרַי לְהָכִין אוֹתִי לַעֲבוֹד
אוֹתְךָ אַחֲרֵי כֵן כִּרְצוֹנֶךָ וְלִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלְךָ כֹּל יְמֵי
חַיַּי׃ מַלֵּא כֹל מִשְׁאֲלוֹתַי אֱלֹהַּ אַב הָרַחֲמִים
בַּעֲבוּר כְּבוֹד מְשִׁיחֶךָ אָמֵן׃

סוֹד אֲדוֹנָי לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם׃

formare velis, qua me tibi primùm, deinde etiam iis qui mihi tua authoritate præsunt, docilem & obsequentem exhibeam. Insuper, vt cordi meo, euulsis inde vitiosis cupiditatibus, serium quærendi tui desiderium insculpas: quo me iam nũc præparem ad seruiendum tibi in eo vitæ genere quod mihi quũ adoleuero constitues. Fac me voti compotem, Pater misericordiæ, per Iesum Christum, Dominum nostrum.

Amen.

φρονήσει ἄγῃς, δι' ἧς πρῶτον μὲν σοί, εἶτα δὲ τοῖς προεστῶσιν ἐμοῦ κατὰ τὴν σὴν διάταξιν, εὐάγωγος καὶ εὐήνιος γενοίμην. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, γνήσιον καὶ ἀληθῆ προθυμίαν πρὸς τὸ ζητῆσαί σε ἐνεργάζου τῇ ἐμῇ καρδίᾳ, τὰς κακὰς ἐπιθυμίας ἐξ αὐτῆς ῥιζηδὸν ἀποσπάσας· ἵνα τὸ ἀπὸ τοῦδε παρασκευάζω ἐμαυτὸν εἶναι ἐπιτήδειον ὑπηρετεῖν σοι πρὸς τὸ ἐπιτήδευμα ὅπερ ἂν ἀνδρωθεὶς ὑπὸ σοῦ προσταχθῶ. Τὴν εὐχήν μου ἐπιτελῆ ποίησον, ὦ πάτερ τῶν οἰκτιρμῶν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀμήν.

Ex Psalmo 25.

Secretum Domini timentibus eum, & fœdus suum notum illis faciet.

Ἐκ τοῦ κε ψαλμοῦ.

Τὰ ἀπόρρητα τοῦ Κυρίου τοῖς φοβουμένοις αὐτόν, καὶ τὴν αὐτοῦ διαθήκην φανερώσει αὐτοῖς.

היושב לאכול יתפלל:

כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ:

תִּתֵּן לָהֶם יִלְקוֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב:

אֱלֹהֵינוּ כֹּל הַטּוֹבוֹת בְּיָדְךָ הֵנָּה, וַאֲשֶׁר תְּבָרֵךְ יְבוֹרַךְ: צַוֵּה בִרְכָתְךָ עָלֵינוּ וְקַדֵּשׁ לָנוּ הַשֻּׁלְחָן הַזֶּה אֲשֶׁר עָרַכְתָּ בְטוּבָתְךָ לְפָנֵינוּ לְמַעַן נֹאכַל וְנִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ דַיֵּנוּ לְסַעֵד בָּהֶם אֶת לְבָבֵנוּ וְלֹא נֶחֱטָא וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם בְּפִינוּ וּבְכָל מְאוֹדֵנוּ כִּי אַתָּה אָבִינוּ הַזָּן אוֹתָנוּ בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל וְרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָלֵינוּ: וּבְאָכְלֵנוּ מִבִּרְכַּת יָדֶיךָ לְשָׂבְעָה אַל תִּתְּנֵנוּ לִשְׁכֹּחַ אוֹתְךָ כִּמְעַט רֶגַע רַק נְבַקֵּשׁ תָּמִיד תּוֹרָתְךָ וּדְבַר פִּיךָ הַזָּן אֶת רוּחֵנוּ לְחַיֵּי עוֹלָם: שְׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ אֲדוֹנָי וְהַבֵּט פְּנֵי יֵשׁוּעַ מְשִׁיחֶךָ אָמֵן:

PRECATIO ACCVMBENTIUM mensæ, cui quædam ex ex Pſalmo 104. ſunt præfixa.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ τῶν κατακλινομένων, ᾗ προτέτακται ἐκ τοῦ ρδ ψαλμοῦ τινά.

Omnia in te ſperant Domine, vt des illis eſcam tempore ſuo.

Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι Κύριε, δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτῶν εἰς εὔκαιρον.

Te illis dante, colligũt: te manum aperiente, omnia implentur abũdantia.

Δόντος σου αὐτοῖς, συλλέξουσιν· ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος.

DOMINE, penes quem fons eſt bonorum omniũ, & inexhauſta ſcaturigo, benedictionẽ tuã in nos effunde, tuæ erga nos benignitatis dona ſanctificans, vt ſobriẽ (ſicuti præcipis) & frugaliter iis vtamur, non autem ad ingluuiem abutamur, te Patrem noſtrum omniumq́. bonorum authorem agnoſcentes: ac ſic fruentes corporis alimentis vt præcipuo tamẽ cordis affectu ad ſpiritualem doctrinę tuę panem aſpiremus, quo animæ noſtræ in ſpem æternæ vitæ paſcantur: per Ieſum Chriſtum, Dominũ noſtrum. Amen.

Κύριε, ἀφ' οὗ πᾶν ἀγαθῶν εἶδος, ὥσπερ ἀπό τινος ἀεννάου πηγῆς, ἀπορρεῖ, μετάδος ἡμῖν τῆς σῆς εὐλογίας, τὰ τῆς σῆς πρὸς ἡμᾶς χρηστότητος δωρήματα ἁγιάζων, ὥστε αὐτοῖς χρῆσθαι ἡμᾶς καθαρῶς, καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν μόνον, κατὰ τὸ πρόσταγμά σου, μὴ πρὸς γαστριμαργίαν ἢ παραχρῆσθαι· πατέρα σε ἡμέτερον καὶ πάντων ἀγαθῶν χορηγὸν ἐπιγινώσκοντας· καὶ τὴν σωματικὴν οὕτω προσφερομένους τροφήν, ὥστε πολὺ μᾶλλον πρὸς τὸν πνευματικὸν τῆς σῆς διδαχῆς ἄρτον κεχηνέναι, ᾧπερ ἂν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν εἰς ἐλπίδα τῆς αἰωνίου ζωῆς τρέφοιντο· διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀμήν.

לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל
מוֹצָא פִּי אֲדוֹנָי יִחְיֶה הָאָדָם׃

אחרי אכלו יודה ויאמר:

הַלְלוּ אֶת־אֲדוֹנָי כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־
הָאֻמִּים׃

כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת אֲדוֹנָי לְעוֹלָם
הַלְלוּיָהּ׃

נוֹדֶה וּנְהַלֵּל לְךָ אֱלֹהֵינוּ וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנֶיךָ
אָבִינוּ עַל כָּל הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר אַתָּה עוֹשֶׂה עִמָּנוּ
תָּמִיד בְּרוֹב רַחֲמֶיךָ עָלֵינוּ כִּי רָעִיתָ אוֹתָנוּ וַתַּמְצִיא
אֵלֵינוּ כָּל־דֵּי מַחְסוֹרֵנוּ לְהַחֲיוֹת אוֹתָנוּ׃ וְעוֹד
הִגְדַּלְתָּ חֲסָדֶיךָ לָנוּ וְקִדַּשְׁתָּנוּ לָתֵת לָנוּ חַיֵּי
עוֹלָם אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּ אוֹתָנוּ וְגִלִּיתָ לָנוּ בְּדִבְרֵי
בְּשׂוֹרָתְךָ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בִּשַּׂרְתָּ אוֹתָנוּ׃ וְעַתָּה
נִמְצָא־נָא חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל תִּתְּנֵנוּ לָשִׂים כָּל
כִּסְלֵנוּ בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ רַק

Deuteronomij cap. 8.

Non in solo pane viuit homo, sed in omni sermone qui procedit ex ore Dei.

Δευτερονομίου κεφ. η.

Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.

GRATIARVM ACTIO, QVA *vtimur surgentes è mensa. Præcedit autem Psalm.* 117.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΣ τῶν τῆς τραπέζης ἐξανισταμένων ὕμνος, οὗ προηγεῖται ὁ ριζ' ψαλμός.

Omnes gentes laudent Dominum, omnes populi canant laudem Deo:

Αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί.

Quia multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas ipsius manet in æternum.

Ὅτι ἐκραταιώθη τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

GRATIAS agimus Deus ac Pater de tot beneficijs, quæ nobis assiduè pro infinita tua benignitate largiris. Primũ, quòd omnia quibus ad sustinẽdam præsentem vitam indigemus adminicula suppeditas: tum verò præcipuè, quòd in spem melioris vitæ, quam nobis sacro tuo Euangelio reuelasti, nos regenerare dignatus sis. Teque oramus ne mentes nostras

Εὐχαριστοῦμέν σοι ὦ Θεὸς ἐπὶ πᾶσιν οἷς εὐεργετῶν ἡμᾶς καθ' ἑκάστην διατελεῖς. πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα τὰ πρὸς τὸν παρόντα βίον ἀναγκαῖα, χορηγῶν οὐ διαλείπεις· εἶτα δὲ καὶ οὐχ ἥκιστα ὅτι ἠξίωσας ἡμῖν παλιγγενεσίαν δοῦναι, εἰς ἐλπίδα κρείττονος βίου, ὃν διὰ τοῦ σοῦ εὐαγγελίου ἐφανέρωσας. Ἱκετεύομεν δέ σε μὴ περιορᾶν τοῖς βιωτικοῖς προσηλωμένους ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ τὰς ἡμετέρας

הָעֵר אוֹתָנוּ לְשְׂאֵרת לְבָבֵנוּ אֵלֶיךָ וּלְחַכּוֹת תָּמִיד
לְיוֹם הִגָּלוֹת בִּנְךָ יְשׁוּעַ מְשִׁיחֵנוּ מִן הַשָּׁמַיִם
לְהַעֲלוֹתֵנוּ אֵלָיו וְלְהוֹרֵת לָנוּ אֹרַח חַיִּים וְשׂוֹבַע
שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ וּנְעִימוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח׃

כה יתפלל האדם בערב לפני שכבו ויאמר׃

אֱלֹהַי אֲשֶׁר בָּרָאתָ אֶת הַיּוֹם וְיֵצֵא בוֹ הָאָדָם
לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ וַתָּשֶׁת חוֹשֶׁךְ וַיְהִי לַיְלָה וְיָנוּחוּ
בְּנֵי אָדָם מִיגִיעָם וְיִשְׁכְּבוּ וְיִשְׁנוּ תָּבוֹא־נָא לְפָנֶיךָ
תְּפִלָּתִי וְיִשְׁכַּב בְּשָׂרִי וְיִישַׁן עַצְמִי הַלַּיְלָה הַזֶּה אַךְ
עֵינֵי לְבָבִי מֵאַהֲבַת אוֹתְךָ תִּהְיֶינָה פְּתוּחוֹת וְצוֹפוֹת
אֵלֶיךָ תָּמִיד זִכְרוֹן עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וִיגִיעָתִי לֹא
יַדֵּד שְׁנָתִי מֵעֵינַי וְאוֹתְךָ אֱלֹהַי לֹא אֶשְׁכַּח לָנֶצַח
רַק יִהְיוּ רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ הָרַבִּים מְפֻתָּחִים
וּמְחֻקָּקִים עַל לוּחַ לְבָבִי לֹא יִמָּחֶה זִכְרוֹנָם עֲדֵי עַד
וְהָיָה יָנוּחַ בְּשָׂרִי עַל מִטָּתִי וְלִבִּי יִשָּׁעֵן עָלֶיךָ׃
וְכַאֲשֶׁר אֶשְׁכַּב עַל מִטָּתִי וְעָרְבָה שְׁנָתִי לִי אַל
תִּתְּנֵנִי לִמְשׁוֹךְ עַצְמִי בָהּ לְהַרְבּוֹת וּלְהַשְׁמִין אֶת
בְּשָׂרִי כִּי לְהִנָּפֵשׁ וּלְהָשִׁיב רוּחִי לְפִי צוֹרֶךְ חַיֵּי

rebus his terrenis & caducis affigi patiaris: quin potius efficias vt sursum erecti perstemus in expectatione Christi Filij tui, donec è cœlo in redemptionem salutemque nostram appareat. Amen.

PRECATIO DORMITVM *euntium.*

DOMINE Deus, qui noctem destinasti hominis quieti, sicut diem creasti in quo se laboribus exerceat, fac quæso sic quiescat hac nocte corpus meum, vt animus interea tibi vigilet, erectumque in amorem tui sit cor meum: & ita, relaxandi corporis causa, prout eius imbecillitas postulat, solicitudines deponam, ne tui interea obliuiscar: sed penitus menti meæ bonitatis & gratiæ tuæ recordatio infixa hæreat. Hoc quoque modo fiat vt sicuti quiescit corpus, ita etiam sua quiete consciētia mea fruatur. Fac præterea ne in capiendo somno carnis deliciis indulgeam: sed tantum mihi

καρδίας αἴρειν ἄνω, πρὸς τὸ ἐκδέχεσθαι τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἄφιξιν, ἕως ἂν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν οὐρανόθεν ἀναφανῇ. Ἀμήν.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ἐπικοίτιος.

ΚΥριε, ὁ τὴν μὲν ἡμέρας τὸ φῶς τοῖς πόνοις, τὸ δὲ νυκτὸς τὸ σκότος τῇ τῶν πόνων ἀναπαύλῃ ἀποτάξας, δός μοι τρεπομένῳ πρὸς ὕπνον, οὕτω διαναπαύειν ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὸ ἐμὸν σῶμα, ὥστε μεταξὺ καθεύδοντος αὐτοῦ ἐγρηγορυῖαν τὴν ψυχήν μου ἀτενὲς πρός σε βλέπειν, καὶ τῷ πόθῳ σου ἀναπληροῦσθαι. μηδέ με περιόρα, ὅταν πάσας τὰς βιωτικὰς μερίμνας ἀποθῶμαι, ἐφ' ᾧ δοῦναι τῷ σώματι τὴν ἀναγκαίαν τῇ αὐτοῦ ἀσθενείᾳ ἡσυχίαν, ἅμα δὲ σοῦ ἐπιλανθανόμενον· μᾶλλον δὲ ἡ τῆς σῆς ἀγαθότητος καὶ χάριτος μνήμη ἀνεξάλειπτος ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ διαμένῃ. ἵνα, ὥσπερ τὸ σῶμα, οὕτω δὲ ἡ ἐμὴ συνείδησις ἡσυχίας τυγχάνῃ. Κώλυσον δὲ καὶ τὸ ἐμὸν σῶμα ἐντρυφᾶν τῷ ὕπνῳ· ὅπως ἂν μὴ ἀπολαύω πλέον αὐτοῦ ἢ

לְמַעַן יֶחֱזַק וְיֶאֱמַץ לְבָבִי וְאָקוּם וְאַעֲבוֹד אוֹתְךָ בְּשִׂמְחָה׃ וּשְׁמוֹר לִבִּי וּבְשָׂרִי מִכֹּל טֻמְאָה אֲשֶׁר תְּעַבֶּתָ וְהַצִּילֵנִי מִכֹּל פַּחַד לָיְלָה וְהָיְתָה גַּם שְׁנָתִי לִכְבוֹד שְׁמֶךָ׃ וְיַעַן בְּעָוֹן חוֹלַלְתִּי הִנֵּה לֹא עָבַר לִי הַיּוֹם הַזֶּה בִּלְתִּי חֲרוֹת אַפְּךָ עָלַי וַתִּתְאַנַּף — כִּי עַל אֲשֶׁר חָטָאתִי הֶעֱוֵיתִי פָּשַׁעְתִּי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לָכֵן תִּפָּל — נָא תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ וְכַאֲשֶׁר תָּשֶׁת חוֹשֶׁךְ וַיְהִי לַיְלָה וַתְּכַסֶּה אֶת־הָאָרֶץ כֵּן כַּסֵּה עַל כָּל פְּשָׁעַי בְּרַחֲמֶיךָ וְאַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי׃ שְׁמַע אֱלֹהֵי אָבִי וְגוֹאֲלִי וְהַבֵּט פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ אָמֵן׃

תם ונשלם

concedam, quantum naturæ huius debilitas requirit: quo deinde ad te colendum ſim expeditior. Denique ſic caſtum me & impollutum non animo minus quàm corpore, & à periculis omnibus tutum ſeruare velis, vt ipſe quoque ſomnus meus in nominis tui gloriam cedat. Quoniam verò dies hic elapſus mihi non eſt quin pluribus te modis (qua ſum in malum propenſione) offenderim: ſicut tenebris noctis à te ſuper terram immiſſis omnia nunc obtegũtur, ita quicquid eſt in me peccatorum, miſericordia tua ſepultum lateat. Exaudi me Deus, Pater & Seruator, per Ieſum Chriſtum Filium tuum. Amen.

FINIS.

ὅσον κεκοπιακότι σώματι ἀρκεῖ, ἐφ' ᾧ πρὸς τὴν σὴν θεραπείαν μετὰ ταῦτα κάλλιον παρεσκευάσθαι. Τέλος δὲ, ἁγνόν με τά τε κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰ κατὰ τὴν ψυχὴν διατήρησον, καὶ παντὸς κινδύνου ἀπάλλαξον· ἵνα καὶ ὁ ὕπνος μου πρὸς τὴν δόξαν τοῦ σοῦ ὀνόματος ἀναφέρηται. Ἐπειδὴ δὲ οὕτως εὐκαταφόρως πρὸς τὸ ἁμαρτεῖν ἔχω, ὥστε οὐδὲ ταύτην τὴν ἡμέραν δυνηθῆναι ἄπταιστος διαπερᾶν, δέομαί σου, καθάπερ τῷ τῆς νυκτὸς ζόφῳ, τῷ ἐπὶ τὴν γῆν ὑπὸ σοῦ καταπεμπομένῳ, τὰ πάντα νῦν κεκάλυπται, οὕτω καὶ τὰ ἐμὰ πταίσματα τῷ σῷ ἐλέει ἀποκρύπτειν, ὡς ἂν μὴ αὐτὰ τὴν πρὸς σε εἴσοδον ἀπείργῃ με. Εἰσάκουσόν μου ὦ Θεός μου, ὁ πατὴρ ἅμα καὶ σωτήρ μου ὤν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

